

बालचन्द्रसूरिविरचितं

वसन्तविलासमहाकाव्यम्

1522

VASĀNTAVILĀSAMAHĀKĀVYA

OF

BĀLACHANDRA SŪRI

EDITED WITH INTRODUCTION, AN APPENDIX AND NOTES

CHIMANLAL D. DALAL, M. A.

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF
HIS HIGHNESS THE MAHARAJA GAEKWAD OF BARODA.

CENTRAL LIBRARY

BARODA.

1917.

Published by Jinarajda Sukharan Kudalkar, M. A., LL. B., Curator of State Libraries,
Baroda, for the Baroda Government and Printed by Manilal Itchanan Desai, at
**The Gujarati Printing Press, No. 8, Sassoon Buildings,
Circle, Fort, Bombay.**

Price Annas 1-8-0

INTRODUCTION.

वाग्बलीदलदस्यवः कति न वा सन्त्याग्वुत्तुयोपमाः
सत्योल्लेखमुपः स्वकोप्रपिठरीसम्पूत्तिभावद्वियः ।
मोऽन्यः कोऽपि विदर्भरीतिव्रलज्ञान् बालेन्दुसूरिः पुरो
यस्य स्वर्गिपुरोहितोऽपि न गवां पौरोगेवस्तादृशः ॥

अपरादित्यकवेः ।

The Vasantavilāsa is a historical Mahākāvya in 14 cantos, containing the life of Vastupāla, the well-known great minister of Viradhavala of Dholka, from the time of his ministry up to his death, and was composed for the delectation of Jaitrasinha, son of Vastupāla.¹ The Kirtikamudī and the Sukritasankirtana were composed about Samvat 1286, in the life-time of the minister, while the present work was composed after his death. As the author was a contemporary of the minister, this poem possesses all the authenticity of a contemporary work.

The author and his times. The author of the Vasantavilāsa is Bālachandra Sūri, pupil of Haribhadra Sūri of the Chandragaccha. In the first canto, the poet has given the account of his early life. In the town of Modheraka (in Kadi District in H. H. the Gaekwad's territories), there was a famous Brāhmaṇa, named Dharādeva. He gave protection to the distressed from all sides and was acquainted with the doctrines of Jainism. The mendicants coming to his house always returned with hands full of money given by him. He had a wife named Vidyut. They had a son named Muñjāla, who, though living in his father's house, looked on the world as an illusion. Having got from Haribhadra Sūri religious enlightenment, he took the vow of the Jaina mendicant with the permission of his parents. Thinking that he will be gradually full-orbed with all phases of knowledge, Haribhadra Sūri made him his pupil with the name of Bālachandra, and at the time of his approaching death, put him in his place. Padmāditya, whose feet were emblazoned by the light of the rubies of the crown of the Chaulukya king, and who was the real hereditary abode of learning, was his tutor, while Udaya Sūri of the Gaccha of Vādi Devasūri gave him the Sārasvata charm. The Goddess of Learning once appeared to him in his Yoganidra (contemplation-sleep) and told him that she was pleased with his meditation and devotion to her from infancy, and that he was her legitimate child like Kālidāsa and other mighty poets of yore. The Prabandhachintāmaṇi says that Vastupāla, pleased with the poem composed in his praise by Bālachandra spent one thousand dramma for getting him installed as an Āchārya.

(1) श्रीवस्तुपालाङ्गमुचो नवोक्तिप्रियस्य विद्वज्जनमज्जनस्य ।

श्रीजैत्रसिंहस्य मनोविनोदकृते महाकाव्यमुदीर्यतेऽहो ॥ 1-75

f Âdianâtha, whom he offered worship in eight different ways. A great flag made of China cloth was hoisted on the temple.

A dancing spectacle was performed before the image of Âdinâtha. From Śātruṅjaya, the Saṅgha turned towards Prabhāsa Pattana. There Vastupāla worshipped Someśvara, bathed in the Priyameḷa Tīrtha and gave gold and jewels equal to his weight (Tulāpuruṣa) to the Brāhmaṇas. Here he also worshipped Chandraprabha, the eighth Tīrthankara. The Saṅgha then marched to Mt. Girnar. At the foot of the mountain, Vastupāla saw the town of Tejapālapura and the tank named 'Kumārasarah', founded and sunk by Tejapāla, and worshipped Âdinâtha. The Saṅgha then ascended the mountain and worshipped Neminâtha and also visited the Ambikā, Âlokana, and Śāmba peaks. From there, the Saṅgha returned to Dholka, where the king Viradhavalā came out with his army to receive it. Viradhavalā embraced Vastupāla and asked him about his pilgrimage and health. The Saṅgha entered the city on an auspicious day in a royal way. Vastupāla gave a dinner to the pilgrims and honored them, as well as his friends, Brāhmaṇas, the Yatis and his religious preceptors with presents of clothes.¹

In the *fourteenth* canto the poet tells us that the number of religious places (Dharmasthāna), temples, resting houses for Yatis, dwelling places for the Brāhmaṇas and tanks, erected and sunk by Vastupāla in each city, town, village and mountain is such as baffles the attempt to count it. Once, the Old Age, the messenger of Dharma, told him that hearing his fame being sung in heaven, Sadgati (Felicity), the daughter of Dharma, was longing for him and that her parents had decided to marry her to him. Absorbed in her thoughts, Vastupāla was attacked with fever, and resolved to go to Mt. Śātruṅjaya to marry her. This resolve of Vastupāla was brought to the notice of Dharma by his servant Āyurbandha (Limit of life). Dharma was pleased with the errand and fixing the moment etc. for marriage, sent his messenger, good knowledge (Sadbodha). He told him that Dharma called him on Mt. Śātruṅjaya for marriage in the morning of Monday, the 5th day of Māgha, in Samvat 1296. Vastupāla called his son Jaitrasinha, his wife Lalitādevī and his brother Tejapāla and gave them instructions and advice for their guidance. After seeing the king, he set forth for Mt. Śātruṅjaya. He ascended the hill, and on the day of the marriage the temple of Âdinâtha was profusely decorated. Dharma gave his daughter to Vastupāla before Âdinâtha, and then took him to heaven, where he was received with exultation by the Lord of Heaven.²

(1) cf. Kirtikaumudī canto IX and Sukṛitasaukṛitāṇa cantos VII-VIII-IX-X.

(2) For the religious works of Vastupāla, cf. Sukṛitasaukṛitāṇa, canto XI. The latter portion is to be found neither in the Kirtikaumudī nor in the Sukṛitasaukṛitāṇa as they were composed in Vastupāla's lifetime.

The materials about the history of Gujarat—The following historical information about the history of Gujarat can be gathered from the present work. A warrior with a sword in his hand unsheathed sprang up from the Sāndhyā libation of water offered by Brāhmā. He was called Chaulukya and he ruled the earth by destroying demons. In his race there ruled Mēlarāja, whom the god Someśvara, pleased with his pilgrim-ge on every Monday, helped in battles. Chāmūṇḍarāja, who cut off the heads of his enemies with his fierce sword, succeeded him. His son Vallabharāja was well-known as Jagajzampana. Bhīma's victory over Bhoja is simply referred to. Jayasinhadeva subjected the king of Dhārā, and brought him to his capital in a wooden cage. He also conquered Ujjain and brought therefrom the seat of the Yoginis and reduced to subjection the demon Barbara. A grant of twelve villages was made by him for the temple of Mt. Satruñjaya¹. Kumātapāla got repaired the temples of Kedāra and Someśvara. He erected many temples and gave up the practice of confiscating the property of those who died heirless. He conquered Ballāla and the kings of Jāngala and Konkapa. His successor was Ajaya (Ajayapāla) to whom the Jāngala king brought presents. King M'haraja II, though an infant, humbled the Mlechchha king. After him Bhīmdeva II ascended the throne of Gujarat. He was very charitable, profligate and weak.

Bhīmdeva II being unable to control his kingdom on account of his weakness, his Maṇḍalikas (feudatories) began to rule over the country. Arjorāja, son of Dhavala of the Chaulukya race, sticking to the king's side annihilated them and protected the kingdom. His son was Lāvāṇyaprasāda who delighted in battles and before him kings of the north, east and south trembled. His son Viradhavala uprooted the principalities and bore the brunt of the kingdom with his father Lāvāṇyaprasāda. He was thinking of appointing an able minister to take care of his kingdom. The Goddess presiding over his kingdom (Rājyalakṣmī) once appeared to him in a dream and told him that there was one Chāṇḍaprasāda of fiery splendour in the Pāṇḍya tribe. His son was Chāṇḍaprasāda, of wide-spread fame. His sons have accepted no god but Jina and no master but Siddharāja. He had three daughters, a son named Asvarāja, whose wisdom was praised by the king, and a son. Taking his mother in a palanquin, he made seven pilgrimages to Mt. Guṇḍar and Satruñjaya. He sank tanks and wells, established places for distributing water and erected temples. He married Kumāradevi, who bore him Malladeva, Vastupāla, and Tejapāla. The Goddess asked him to make the last two his ministers.

Viradhavala sent his chief officers to call these two brothers. They presented themselves before the king and paid him their respects with presents.

(1) cf. also अनुसूये महातीर्थे पूजाय श्री त्रिनेश्वरः ।
देवदाये कृतिश्रेयो ग्रामद्वन्द्वकं ददौ ॥

The king was much pleased with their charming address, modesty, and mode of speaking, and offered them his ministership. Vastupāla thereupon told him plainly that the kings were greedy of wealth and the officers followed their whims. He was prepared to accept the ministry, if the king followed the path of justice, gave up greediness, removed backbiters and adopted an attitude of calmness. The two brothers were then invested by the king with the golden seal of the ministry.

This appointment led to the rise of the kingdom of Virādhavala. Virādhavala had taken by force the port of Cambay, which was under the kings of Lātadeśa. It was a highly flourishing and a principal port of Gujarat and a place of great power and importance. Vastupāla was sent as its governor by Virādhavala. His entry in the city was hailed with joy by the residents and traders of Cambay. Under his rule the port, which was mismanaged by the persecution of evil-minded officers, regained its lost splendour. He honoured all the religions with clothes and food, so that everyone thought that the minister belonged to his own religion. Being fond of poetical pastimes, he offered so much to the poets that the long-accumulated fame of Munja and Bhoja faded before his. While Virādhavala was engaged with the kings of Marwar, who were fighting with the king Lūṇasāka, Śankha, the lord of Broach, marched with a large army to recover the lost port of Cambay which originally belonged to Broach. Śankha sent an embassy to Vastupāla, with the following message:—"Virādhavala, though powerful, is at present attacked by many kings of Marwar and his victory is nowhere to be seen. It is very rare that the Chāhamāna king comes here. Rule by making him to enter Cambay. Virādhavala had given you orders with a smile for the protection of the city, but the appreciative Śankha will give you a country. Wavering in mind, if you do not make Śankha your lord, he will appoint another governor, when he has conquered Cambay. It is well known that twelve feudatory chiefs bound with a golden chain at his left foot are weeping, rolling on ground. While attacked on one side by the sons of Arjorāja making the king of Malwa interfere, and while on the other side the army of the Yādava king (Śinḥana) came out like Kalakota poison from the battle-ocean churned by the powerful Śiṃhata alone, the dreadful Śankha repulsed the army of the Yādava king. Think in your heart, who will stand before Śankha, at the blow of whose sword even the thunderbolt breaks. Fly, therefore, before you come in his eye, as no one will be ashamed by the flight of a Banīa. You must be firm now, as Śankha comes transgressing the boundaries like the ocean." Vastupāla, whose forehead became dreadful on account of his frowns, replied with a smile:—"I am ready to meet Śankha in the same way in which he wants to see me. If he is come when kings of Marwar have made appearance like clouds, let him come. My sword is ready. There is nothing improper in your saying that the Chāhamāna king will give me a country. I have here tied the knot of the omen. It is good that his

foot has got a golden chain with the images of feudatory princes tied to it, but it pains me that his foot bore fetters in the prison of the Yâdava king. You say that Śankha removed the pride of the army of the Yâdavas on the bank of the Nurbadâ, but you do not tell me about his imprisonment. It is only an illusion that the Kshatriyas know the secret of fighting and not the Banias. Did not Ambada, though a Bania, kill Mallikârkuna, king of Konkana in the battle? I am a Bania well-renowned in the battle-field shop. I take the commodities in the form of heads of enemies by the sword-scales and give the price in the form of heaven. If he be the same great son of Sindhu-tâja, let him come here at once, and select for battle any place he likes. (1) Vastupâla made his army ready and a battle ensued between both the armies. Vastupâla's warriors cut off Śankha's army on the precincts of the field, and killed his warriors. Śankha himself with equally powerful brothers proceeded to overcome the minister. A fierce battle took place in which nine warriors of Vastupâla were killed with the brothers of Śankha. Now Bhûnapala of the Gula race, taking a vow to kill Śankha, proceeded towards him. He killed many warriors taking them to be Śankha. At last he could approach Śankha against whom he darted his spear, which

- (1) अथ वीरधन्यः सक्तेऽपि त्वत्प्रभुः सुवद्वृत्तिर्भवेत्तु यैः ।
 वेदितः स्वभरीचिन्मिच्छाद्वेष्टेष्टवनेऽपि न जयः कः नु तस्य ॥ २४ ॥
 दादम नमपत्तिस्तु दिनेऽस्मिन् कायतः कः न न भवता एतः ।
 न प्रवेश्य कुरु राज्यममन्दानन्द ! नन्दति चिर समयतः ॥ २५ ॥
 तेन वीरधन्येन विद्वत्प्रादेश एव पुरगणहेतोः ।
 दीर्घां मा तव दास्यति देश पुत्रिणोपविदुरः पुनरेव ॥ २६ ॥
 भर्णदामयनिता यममूर्तेर्यस्य वामचरणे विलुटल्लः ।
 मण्डलाविततयो विस्वलि द्वादशापि विदितां भुवनेऽदः ॥ २७ ॥
 एकताप्रदशमूर्तिभिरणोराङ्गमूर्तिभिः च विद्वद्भैः ।
 माल्यार्चयित्वा न न मायेकुल कर्त्तव्यं गुणान्तरा एव ॥ २८ ॥
 श्रीमतेन बलिमैकतमेनोष्ठोऽपि आश्रित विप्रद्वन्द्वैः ।
 कालकट्पदमायादुर्मैत्र्यं तद्वचनैर्वयं ननु मीनः ॥ २९ ॥
 चाद्मानवपत्तिस्तव देश दास्यतीति भवता यदवाचि ।
 किं विप्रपुत्रपदमिदं तद्वन्ध्याय शकुनस्य निरुद्धः ॥ ३० ॥
 मण्डलावितनिर्भूमिनाथं स्वर्णदाम चरणस्य वर तत् ।
 तद्वनोपि मय्यं यदुगुप्तो पादयोनिगटवन्वनमृते ॥ ३१ ॥
 निर्मदमग्र्यत यादवसेनां नर्मदाविपुलगेवसि शङ्खः ।
 दूत ! रे यदिदि जल्पसि नैतद् धनानि यदयं समवाप ॥ ३२ ॥
 क्षत्रियाः सनस्कैरिहसं जायन्ते न वणिजो भ्रम एव ।
 अम्भदो वर्णगापि प्रभूने किं मल्लिकार्जुनवृषं न जवान ॥ ३३ ॥

was, however, cut into pieces by Śankha. Bhūṇapāla was at last killed by Śankha. Vastupāla now came forth with a greater army. Śankha, seeing this fresh force of the enemy and his diminished army, fled away to Broach.

The historical merits of the poem—It is a pity that Sanskrit historical poems contain much irrelevant conventional descriptive matter and little of the real history of the hero whom they are glorifying. This applies to the present poem too. As it is a work written by a contemporary writer after the death of the minister, one would naturally expect therein the history of his later career. But the author has remained silent about it. In fact, excepting the last canto about Vastupāla's death, the poem furnishes no more information than that contained in its two other predecessors. The last canto is, however, of great historical importance, as it makes incorrect the current statements about the place and the date of Vastupāla's death. The Prabandha-chintāmaṇi has not touched the later part of Vastupāla's career. The Chaturvīṃśatiprabandha and the Vastupāla-charitra are the only works that tell us about it. They put the date of Vastupāla's death in Samvat 1298 and the place as Ankvāliya. But these prove incorrect in the light of the statement of the present work. The story of the overthrow of Vastupāla's ministerial power also seems to be incorrect. It is not possible that Viśaladeva, who got the throne in Samvat 1295, simply through Vastupāla's favour, and whose kingdom was firmly established by him, should have wrested the ministerial seal from Tejapāla and given it to Nāgaṇa. Viśaladeva could not have done this, even if he had thought so, as his position could not have been firm and secure in the short period of one year, and the ministers were so powerful and firmly established. In an inscription on Mt. Ābu dated 1296 (Vaiśākha Sudi 3) Tejapāla is called Mahāmātya. The change in the ministry, I suppose, was effected after the death of Tejapāla, which took place according to Jinaharsha ten years after that of Vastupāla. In the colophon of a palm-leaf ms. dated Samvat 1303 Tejapāla is called a Mahāmātya in power at Anahillapura.

Who was Śankha?—It is necessary to clear the confusion created by the editors and translators of the works on Vastupāla about Śankha *alias* Sang-rāmasinha. He was son of Sindhūrāja, brother of Sinha, the Chāhamāna king of Maladeśa. Śankha was a great warrior and he had repulsed an attack of the army of the Yādava king, Sihaṇa, on the banks of the Nurbudda. He was once taken prisoner by the Yādava king, but when he was brought before him, his personality induced Sihaṇa to release him. It is said in the present poem that images of twelve feudatory princes were tied to his left foot with a

(1) Mr. T. M. Tripathi, B.A., informs that he has found the following dates of the deaths of the two brothers in an old leaf of a paper ms. सं. १३०६ महे. वस्तुपालो दिवं गतः । सं. १३०८ महे. तेजपालो दिवं गतः । Thus Tejapāla's death may be put eight years after that of Vastupāla.

golden chain. Cambay was formerly in the possession of the king of Lāṭa, but it was wrested from him by Virādhaṇḍa. Taking advantage of the critical position created by the invasion of Siṃhaṇḍa and the rebellion of the Mārwar kings, he attacked Cambay but was defeated by Vastupāla. For further information the reader is referred to the notes on the *Hammīrnamadamaṛḍana* in this Series.

Literature about Vastupāla—Literature about Vastupāla—both contemporary and later—is very copious. His magnetic personality, his all-powerfulness at the court of Dhola, his magnificent works of piety and public utility and his highly liberal patronage of poets all combined to attract his contemporary authors to sing his praise. Somesvara, the family priest of the Chalukya kings, not only wrote the *Kirtikāumudī* (The Moon-Light of Fame), but also in the last canto of his poem *Śrībhōtsava* glorified Vastupāla and affixed a verse at the end of each of the acts of his drama *Udhāra Rāghava* in his praise. Arisinha extolled in his *Śrīkṛtiśāntikūṭana* the pious deeds of the minister. Jayasinha Śūri dramatized in his *Haṃnīramādamardana* the critical position of Gujarat created by the invasion of Sinhaṇṇa, the Yādava king, and the attack of Śankha of Broach to recover the port of Cambay, when Virādhavala with Tejapāla was engaged in putting down the kings of Mātvar and repulsing an attack of the Mahomedans, and especially the bravery and the statesmanship of Vastupāla by which all the enemies were discomfited. Jayasinha Śūri also composed a panegyric on the minister. Achārya Udayaprabhha, the religious preceptor of the minister, composed on the occasion of Vastupāla's pilgrimage *Dharmābhyūtiya*, a *Mahākāvya* in sixteen cantos. The first and the last cantos contain particulars about the pilgrimage. There is also by this author a panegyric of the minister, *Sukṛitkīrtīśloka*. All these works were composed before Samvat 1286 when the minister was in the zenith of his power and glory. It is to be regretted that no contemporary work is to be found describing his remaining career. The *Vasantavilāsa*, though written by a contemporary writer, does not in the least enlighten us on his later career. The later works *Prabandhachintāmaṇi* and *Chaturviṃsatiprabandha* (see Appendix I) contain *prabandhas* which give full details about the whole career of the minister.

Jinaharsha's 'Vastupālācharitra' is a very extensive work on the minister's whole career, which though following the *Kṛtikāmmudī* and the *Chaturvīṃśatiprabandha* contains very useful and new materials.

Comparison of the contents of the three Mahākāvyas—

कीर्तिकौमुदी	सुकृतमञ्जरी	वसन्तविलास
नगरवर्णन	चापांतकटवशावर्णन	प्रस्तावना
नरेन्द्रवंशावर्णन	चौहृदस्थवंशावर्णन	राजधानीवर्णन
मन्त्रिस्थापनवर्णन	मन्त्रिप्रकाश	नरेन्द्रवर्णन-मन्त्रिस्थापना
दत्तसमागमवर्णन	गुरुदेवशवर्णन	मन्त्रिगुणवर्णन
शङ्खयुद्धवर्णन	सङ्गप्रधानवर्णन	शंखयुद्धवर्णन

पुरप्रवेशवर्णन
चन्द्रोदयवर्णन
परनार्थविचार
यात्रायासागमवर्णन

सूर्योदयवर्णन
शत्रुपथवर्णन
नेमिदशनवर्णन
षड्भुवर्णन
पुरप्रवेशवर्णन
धर्मगानवर्णन

ऋतुवर्णन
केळिवर्णन
चन्द्रोदयवर्णन
सूर्योदयवर्णन
शत्रुपथयात्रावर्णन
प्रभासतीर्थयात्रावर्णन
रेविवर्णन
रेवतयात्रावर्णन
सङ्गितविग्रहवर्णन

It will be seen from this that the present work is the longest of the three, as it consists of fourteen cantos with the granthasankhyâ of 1516 Anushrubh verses, while the other two have nine cantos with about eight hundred verses and eleven cantos with nine hundred and seventy-six verses respectively.

Inscriptions and colophons connected with the career of the ministers — Vastupâla seems to have been very careful about the inscriptions of the temples etc. erected by him. The Vastupâlacharitra of Jinaharsha mentions a very large number of the works of these two brothers. No trace is left of many of these, but those which have survived the hand of time have got long inscriptions and prasastis which are historically of great importance, as they contain not only an account of themselves and their family, but also of the kings in whose territories the temples were erected. Below will be found the main inscriptions colophons etc. arranged chronologically:—

One inscription in Vimalavasati on Mt. Abu in the niche of Mallinâtha, built for the religious merit of Malladeva, dated Samvat 1278, Fâlguna Vadi 11, Guru.

Two inscriptions on Mt. Tîrangâ, Samvat 1273.

Two inscriptions in the temple of Mt. Abu dated Samvat 1287 (Fâlguna Vadi 3, Ravi).

Three broken inscriptions on broken images in Serisâ, a village near Kalol. One of these seems to be dated 1285 (Sv).

Six inscriptions of temples on Mt. Girnar dated 1288 (Fâlguna Sudi 10, Pundha).

Colophon of the reign of Lavanaprasâda, dated Samvat 1288.

A treaty between Lavanaprasâda and Sinhoma, dated 1288.

(1) स्वस्ति श्रीयिकमन्वन् १२८५ (८ ?) वर्षे फाल्गुणशुद्धि २ स्वौ ८ श्रीमदणहिल
पुरवास्तव्य प्राग्वद्यान्वयप्रसूत ट० श्रीचंडगन्धर्वा ट० श्रीचंडप्रसादगन्धर्वा ट० श्रीमोक्षतनुज ट० श्रीआशा-
राजनंदनेन ट० कुमारदेवीकुलिसंभूतेन ट० श्रीश्रीणिग मई श्रीनारदेययोत्तुजनेन महे० श्रीतेजःपादप्रजन्मना
महामात्यश्रीवस्तुपालेन आत्मनः पुण्याभिवृद्धये इह श्रीतांगकस्येन श्रीअजितराममिदयेयैवे श्रीआदिनाथदेवजि-
नत्रिबालेकुतं खनकमिदं कारितं । प्रतिष्ठितं श्रीनागेन्द्रगच्छे मट्टारकश्रीविजयसेनवृत्तिभिः । (प्राचीनत्रैलोक्यसंग्रह)

One inscription in the temple of Ādiśvara at Cambay, recording the building of a Paushadhasālā, dated 1289.

Two inscriptions on the images of Ratnādevi, in the temple of Phildhanjuna Mahādeva, in Nagarā, a village near Cambay, dated 1292.

Inscription on Mt. Gīrār recording Vastupāla's pilgrimages, dated 1293.¹

Colophon of Visaladeva's reign, dated 1295.²

Inscription on Mt. Ābu mentioning the name of Tejapāla as high minister, dated 1296.³

Colophon of Viramdeva's reign, dated 1296.⁴

One inscription on Mt. Gīrār, dated Samvat 1289 (Āsvina vadi 15, Soma).

Several inscriptions in the Devakulīkas in the temple on Mt. Ābu, dated Samvat 1288, 1291 and 1293.

One broken inscription in the temple of Ādiśvara on Mt. Ābu.

Two inscriptions of Tejapāla in Devakulīkas erected in the temple of Mt. Ābu for the religious merit of Tejapāla's son Lohāśubh, dated 1297.

Colophon mentioning Lohāsinha's governorship of Broach dated 1298.⁵

Colophon mentioning Tejapāla as high minister in power at Anahillapure, dated 1303.⁶

(1) सं० १२८९ वर्षे सप्तमिर्मासि । उ० श्रीआचार्य जेठ मम मध्ये श्रीमन्मुखादेन श्रीविमलप्री
रैवे च याता कृता । सं० १२९० वर्षे तैष्वे चनं स्यात्तद्वे याता कृता । सं० १३०३ वर्षे सां संवत्तिवा भूता
सप्तमिर्मासि १० वर्षे सं० १३१० वर्षे सं० १३२० वर्षे सं० १३३० वर्षे सप्तमिर्मासि स्यात्तद्वे याता कृता । श्रीगुरु
जये अमृतं पंचमर्षाणि तेन सादि । सं० १८३० वर्षे सं० १८४० वर्षे सं० १८५० वर्षे सं० १८६० वर्षे सं० १८७० वर्षे
सप्त याताः सप्तमिर्मासि तेन । सं० १८८० वर्षे श्रीगिरीनाथमिहयनां याता कृता । नमो ।

Wats in Museum, Rajkot

(2) संवत् १२९९ वर्षे माघमासि शुद्धि १२ रवौ स्वप्नतोऽर्थे महामण्डलेश्वरगणकश्रीविसलदेवराजे
तच्चिनुक्तदण्डाश्रितिश्रीविजयमिहयनां । etc. from the colophon of the palm leaf ms. of
Yogaśāstra, Ms. no. 37 of Saughavi's Bhandar at Pattan.

(3) स्वन्ति सं० १२९६ वर्षे वैशाख शुद्धि ३ रवौ श्रीगुरुजयार्थे महानाथजैजपादेन कारित

प्रार्थितैवेत्येवमब्रह्म

(4) संवत् १२९६ वर्षे आश्वी शुद्धि ३ शुभे अमृतं याता योगमण्डलेश्वराजश्रीविमलदेवराज
जयराज्ये प्रवर्तमाने महामण्डलेश्वराजश्रीविमलदेवराजे । विष्णुपुराण्येतनं ।

Colophon of the palm-leaf ms. no. 282 in the Ja'salmere Bhandar.

(5) संवत् १२९८ वर्षे आश्विनशुद्धि १० रवौ अथेह भृगुकण्ठे महाराजश्रीविसलदेव...मह
श्रीतेजपालगुप्तमहो श्रीशशीहृदप्रभुतिविबुलप्रतिपत्तौ अनामो जयदेव...कृते देवीनामनाथा लिखापिता ।

Ms. no. 84 of Saughavi's Bhandar.

(6) संवत् १३०३ वर्षे मार्गशीर्ष १२ शुभे अथेह श्रीमदणहिलपाठक महाराजश्रीविमल
लदेवराज्ये महामाल्यश्रीतेजपालप्रतिपत्तौ श्रीआचार्यगुप्तकं लिखितमिति । Colophon of the palm
leaf ms. no. 65 in the Bhandar of the Temple of Śāntināth at Cambay. Pèter-
son's First Report, Appendix I p. 41.

Colophons mentioning Nāgaśa as high minister, Jated Samvat 1310 and 1313.¹

From these we get the following Samvat dates:—

- 1249 and 50—Pilgrimages of Vastupāla to Mts. Girnar and Śātrunājaya with his father.
- 1276—The appointment of Vastupāla and Tejahpāla as ministers of Virādhavala.
- 1277—Vastupāla's great pilgrimage to Mts. Śātrunājaya and Girnar as Sangahādhipati.
- 1278—Building of a niche of Mallinātha in the Vimalavasi on Mt. Abu.
- 1279—Appointment of Jayasinhha, Vastupāla's son, as governor of Cambay.²
- 1283-85—Seven pilgrimages to Mt. Śātrunājaya.
- 1285—Construction of two niches in the temple of Ajitanātha on Mt. Tarangā.
- 1286(8)—Building of niches of Neminātha and Mahāvira at Serisā. (*cf.* Jinaharsha's Vastupālcharitra VIII. c. 653.)
- 1286—Beginning of the work of building the temple on Mt. Abu.
- 1287—Installation ceremony of images in the temple on Mt. Abu.
- 1288—Installation of images in temples on Mt. Girnar.
- 1289—Building of Tishadham at Cambay.
- 1290-1293—Building of some Deva'uliks on Mt. Abu.
- 1292—Completion of the temple on Mt. Abu.³
- 1292—Installation of two images of Ratnādevi in the temple of the Sun in Nagatā.
- 1295—Visaladeva reigning.
- 1296—The sun Panchmā, Some, Death of Vastupāla.

(1) संवत् १२६२ वर्षे चैत्र शुक्ल पूर्णिमाते प्रातः साराधानमभ्यर्चयन्तं तदा विजयस्य तस्याद्यप्येवमस्मान्महाप्रभो श्रीनारायणं प्रबुद्धप्रोक्तं तस्य काले प्रसन्नं प्रकल्पयुक्त्या सायुक्येन निर्विघ्नम् ।

Colophon of the palm-leaf ms. no. 282 in the Jaisidmere Bhandar. This is the earliest mention of Nāgaśa as high minister.

संवत् १२६२ वर्षे चैत्र शुक्ल पूर्णिमाते प्रातः साराधानमभ्यर्चयन्तं तदा विजयस्य तस्याद्यप्येवमस्मान्महाप्रभो श्रीनारायणं प्रबुद्धप्रोक्तं तस्य काले प्रसन्नं प्रकल्पयुक्त्या सायुक्येन निर्विघ्नम् ।

Colophon of the palm-leaf ms. no. 40, of Sanghvi's Bhandar.

(2) It is surprising to find that the phrase १२७९ पूर्व has not been correctly understood by both Western and Indian scholars. It means १२७९ वर्ष प्रभृति—beginning with the year 1279.

(3) एवं रसाष्टविंशतिवत्सरं तद्वारम्भं नवनवयुग्मसंमितेऽब्दे ।

सम्पूर्णतां जिनयुद्धं नयतः स्म हर्षात्तो मन्त्रिणौ सकलधर्मधुराधुरीणौ ॥

Upadeśasaptati.

- 1296—Tejhapāla as high minister.
 1296—Viramadeva reigning.
 1297—Construction of two Devakulikās on Mt. Ābu by Tejhapāla.
 1298—Governorship of Lūgasinha at Broach.
 1303—Tejhapāla as high minister at the capital.
 1304(?)—Death of Tejhapāla.
 1310 & 1313—Earliest mention of Nāgava as high minister.

The date of the battle with Śaukha cannot be fixed with certainty, but I think it occurred before the appointment of Vastupāla's son Jayantasinha as the governor of Cambay in 1279.

Vastupāla's early career. Vastupāla was born of a high family of Pattan. His forefathers held high positions of councillors of the kings of Gujarāt. His great grand-father Chandapa is described as the sun of the assembly of councillors and of fiery splendour.² His son Chandaprasāda was never without the ministerial seal. He had two sons—Sūra and Soma.³ Soma was the keeper of the jewels of Siddharāja.⁴ His son Asvarāja also held some position in the State and had the favour of the Chaulukya King. He married Kumāradevi, daughter of Ābhu, who held the high position of Dandapati.⁵ The story about Kumāradevi's being a widow is mentioned in none of the Sanskrita works noted above and hence deserves no credit whatsoever. Asvarāja sank wells, tanks and erected temples. With his mother he made seven

- (1) प्राग्वाटगोत्रतिलकः किल कश्चिदत्र श्रीचण्डपः स्वयमखण्डपमन्त्रिः ।

विस्फूर्जितान्वयित गूर्जरगजधानीगजीवजीवनरविः मन्त्रिनाथवंतः ॥

Naranārāyaṇānanda XVI 3

मन्त्रिमण्डलमार्तण्डश्चण्डपः प्रथमः पुमान् ।

Kirtikaumudī III-1

- (2) कदाचिदपि न त्यक्तः पाणिपद्मगृहीतया ।

गेहिन्येव वदान्योऽयं नृपव्यापारमुद्रया ॥

Ibid III-11

- (3) निदधे गुणरत्नानां यच्च कोशः स्वयम्भुवा ।

तत्र श्रीमिद्वराजोऽपि रत्नकोशं न्यवीक्षित् ॥

Ibid III-14

- (4) पुस्फूर्ज गूर्जरधराश्रवसिद्वराजराजसभाजनसभाजनभाजनस्य ।

दुर्मन्त्रिमन्त्रितदयानलविह्वलयां श्रीखण्डमण्डननिभा भुवि यस्य कीर्तिः ॥

श्रीवाससन्नकरपद्मगदीपकल्यां व्यापारिणः कति न विप्र्रिति हेममुद्राम् ।

प्रज्वालयन्ति जगदध्वनयैव केऽपि येन व्यमोचि तु समस्तमिदं तमस्तः

मनीषितां गूर्जरनिर्जरेन्द्रमनीषितां प्राप य एक एव ॥

Naranārāyaṇānanda XVI

स्वमातरं यः किल मातृभक्तो वहन्प्रमोदेन सुवासनस्थाम् ।

pilgrimages to Mts. Śatrunjaya and Girnar.¹ Two of his pilgrimages are recorded in Girnar inscription and there he is called Sanghapati. The Vas-
tupāla-charitra of Jinaharsha further mentions that Aśvarāja went to Sunhā-
lakapura, which was given to him by the Chaulukya king. It would thus
mean that Asvarāja was appointed as an officer of Sunhālaka. After his
death his wife shifted to Maṇḍali with his children. Asvarāja had four sons,
Lūṇiga, Malladeva, Vastupāla (Vastiga), Tejapāla (Tejiga) and seven
daughters. Lūṇiga died in infancy and Malladeva also seems to have died
young. After the death of Kumāradevi, the three brothers left Maṇḍali and
went on a pilgrimage. On their return, they came to Dholka. The Kirti-
kaumudī, the Vasantavilāsa and the Prabandhachintāmaṇi mention that
the two brothers had gone to Dholka and Viradhavala himself made the ap-
pointment. The Sukritasankīrtana, the Vastupālaprasāsti and the Sukṛita-
kīrtikallolīni on the other hand inform us that the two brothers were already
in the service of Bhīma and that he had given them to Viradhavala at his
request.² Vastupāla's own statement that he accepted the dependence of

(1) सप्त प्रभाटमयशास्ततानोजयन्तशत्रुञ्जयतीर्थयात्राः ॥ ५९ ॥

कृपानकृपागभीरचेता वापीरवापी समीरमीमा ।

प्रपाः कृपावानतनिष्ठ देवसौधान्यसौ धार्मिकचक्रवर्ती ॥ ६० ॥

Vasantavilāsa III

सततं मच्चित्रश्रेणीमाणिक्यस्याङ्गमङ्गिनी ।

कान्ता कुमारदेवीति तस्य कान्तिरिवाम्बवत् ॥

Kirtikaumudī III-22

(2) इत्युक्त्वा प्रीतिर्णाम श्रीवीरधवल्य तौ । श्रीभीमभूभुजा दत्तौ विचभासमिवात्मनः ॥ ५१ ॥

Javasimha Śīrī's Vastupālaprasāsti

ग्रहाण विग्रहोदग्रसर्वेश्वरपदं मम । युवराजाऽस्तु मे वीरधवलो धवलो गुणैः ॥

Śukritasankīrtana IV-39

अर्णोराजङ्गजातं कलकलहमटामाहमिक्यं त्वत्क्यं श्रीलयावण्यप्रसादं दत्तनुत स निजश्रीसमुद्धारधुर्यम् ।

Ibid 33

तदिमं मौलिषु मौलिं कुरुषे पुरुषे ! सकलमचिवानाम् ।

अतिधव ! तत्त्व दोष्णोर्णिणोर्वि भवति विश्रामः ॥ ११८ ॥

श्रुत्वेति मुदितहृदयः पुण्यप्रागन्व्यलभ्यसम्भगिरम् । अनयोरनयोऽस्तयोर्वणिधवं व्यधित धरणिधवः ॥ ११९ ॥

Sukritakīrtikallolīni.

इमौ ग्रन्थाव्धिमन्थानौ पन्थानौ श्रीममामगे । तृष्यं समर्पयिष्यामि मन्त्रिणौ तौ तु मित्रयोः ॥ ५७ ॥

इत्युक्त्वा मुदितं वीरधवलेऽसौ धराधवः । आहूय तौ स्वयं प्राह नमन्मौली सहोदरौ ॥ ५८ ॥

युवां नेन्द्रेद्वयापागपारावारैकपागौ । कुरुतां मन्त्रितां वीरधवल्यम मदाकृतेः ॥ ५९ ॥

युवाभ्यामेव नेत्राभ्यां चक्षुष्मानस्य विक्रमः । आलोक्यालोक्य निःशेषानपि दुष्टान् पिनष्टु मे ॥ ६० ॥

Sukritasankīrtana IV

Bhīma's minister supports the latter view.

The position of Vastupāla at the court of Dholka. King Bhīma was very weak and profligate, and unable to protect his kingdom from the depredations of his feudatories and foreign enemies. He therefore made Lavaṇaprasāda, the son of Arnorāja, son of Kumārāpāla's maternal aunt, his Saraveśvara (vice-regent) to regain the lost splendour of the kingdom of Gujarat. Though thus Bhīma was the king in name and Lavaṇaprasāda and his son the real rulers of Gujarat, the father and the son were faithful to the throne of Anahillapura and did neither usurp the throne nor style themselves as Mahārājādhirājas, but they remained content with their title of Mahāmaṇḍalesvara.² Lavaṇaprasāda seems to have remained at the court and was all-powerful there, as is clear from the various grants, which he made to be issued for the maintenance of the temples etc. built for the religious merit of his mother, while Viradhavala freely ruled at Dholka. The position of the two ministers was quite unique. They had the full confidence of Viradhavala, who turned deaf ears to the malicious back-biting of slanderers. Vastupāla had the administration of the whole kingdom in his hand³, while Tejapāla had the ministerial seal of the whole State⁴ and Jaitrasimha, son of Vastupāla, held the governorship of Cambay. This power and confidence were not ill-placed. The contribution of these two brothers, who were valiant warriors and who possessed statesmanship of a very high order, to the expansion of the kingdom and power of Viradhavala was very great. It was a great fortune of the Vāghelas that they got two such able statesmen to lay the foundation of their kingdom which, however, came to a very early end, mainly on account of narrow-minded selfish ministers devoid of the love of the motherland.

(1) भास्त्रप्रभावमधुराथ निरन्तरायधर्मसिख्यतिकराय निरन्तराय ।

यो गुर्जरावनिमहीपतिभीमभूपमन्त्रीन्द्रनापरवशत्वमपि प्रपदे ॥

Naranārāyaṇānanda XVI-35

(2) संवत् १२८८वादे अमावास्यादिने भीमे रणकश्रीलावण्यप्रसाददेवराज्ये वटकूपके वेलकुले प्रती-
हारशाखाप्रतिपत्तौ श्रीमद्देवचन्द्रवर्गशिष्येण शुक्लधर्मकीर्तिपाठयोग्या व्याकरणटिप्पनकपुस्तिका लिखितेति ।

Colophon of a palm leaf ms. of दैमशब्दानुशासन preserved in the Sangha's Bhaṇḍāra at Pattan.

संवत् १२८८ वर्षे वैशाख शुदि १५ सोमंस्वह श्रीमद्विजयकटके महाराजाधिराजश्रीमत्सिंहणदेवस्य महामण्डलेश्वरराणकश्रीलावण्यप्रसादस्य च । सम्राजकुलश्रीश्रीमत्सिंहणदेवेन महामण्डलेश्वरराणश्रीलावण्यप्रसादेन पूर्वरूढ्याऽऽमीयात्मीयदेशेषु रहणीयं । Lekhapanchāsikā. It may be here mentioned that Vastupāla has called him Mahārājādhirāja in the Girnar inscriptions (1288) and simply Mahārāṇaka in the Mt. Abu inscription (1287).

चौलुक्यकुलनमस्तलप्रकाशनैकमार्तण्डमहाराजाधिराजश्रीलवण्यप्रसाददेवमुत्तमहाराजश्रीवीरधवलदेवश्री
तिप्रतिपन्नसर्वैश्वर्येण श्रीशारदाप्रतिपत्ताप्येन महामात्यश्रीवस्तुपालेन Mt. Girnar inscriptions.

(3) संवत् १२८७वर्षे लौकिकफाल्गुनं वदि ३ रवौ श्रीचौलुक्यकुलोत्पन्नमहामण्डलेश्वरराणकश्रीलवण-
प्रसाददेवसुत्तमहामण्डलेश्वरराणकश्रीवीरधवलदेवसत्कसमस्तमुद्राव्यापारिणा श्रीतेजःपालेन

Mt. Abu inscription.

The public works of the ministers. It has been said in the present work, Mt. Girnar and Âbu praśastis and the Naranârâyaṇānanda that the number of public places—temples, rest-houses, wells, tanks etc. erected and sunk by the two ministers was innumerable ¹ It is said in the Tīrthakalpa that their public works extended to Śrī Śaila in the south, Prabhāsa in the west, Kedāra in the north and Benares in the east. This does not seem to be untrue, when their enthusiasm and influence are considered. Mts. Śātrunjaya, Girnar and Âbu were, however, marked out by them for spending their immense wealth. Here they built magnificent temples vying with the Vimānas of gods. They spent eighteen crores and ninety lacs on Mt. Śātrunjaya, twelve crores and eighty lacs on Mt. Girnar and twelve crores and fifty-three lacs on Mt. Âbu. It is said that they spent in all three hundred crores and fourteen lacs in public works. Some details of these works will be found in the Notes.

The Ms. Material—The present edition of the Vasantavillāsa is based on a single ms. of the work hitherto known to exist. The ms. is dated Samvat 1485² (1429 A.D.). It consists of 24 leaves with numerical signs on the left and letters on the right to show the pagination. It appears that it was copied from a palm-leaf ms., like many other old mss. of the Vāli Pārśvanātha's Bhandar at Pattan. The leaves of the ms. were so brittle that it was difficult to handle them without pasting them with transparent paper and a part of the upper edges was so much damaged that it turned to pieces even at a touch. The letters were faint and much confusing, as the copyist had transcribed it from a palm-leaf ms. The ms. was very incorrect and in some places words and phrases were wanting. The lacuna of six verses after the end of the ninth canto shows that one leaf was missing in the original palm-leaf ms. The task of editing was, therefore, very difficult. The following few examples will suffice to make this clear.

प्रियजने रुवदीकृतमात्मनस्थलकुचालकुचाग्यमहीरुहां । VI-59

पमुदशां मुगतम्विदामलकजालकजामनवन्थितां । VI-62

यो व्यद्य भूवि नारीयुवतीनां VI-69

देशस्थिते पुष्परजो व्यपेक्षितु समर्पितं वत्क मल्लेन्नाधिक । VII 29

The edition of the present work from such quite defective material would not have been undertaken at all, but for the inducement to bring to light a historical work. Our thanks are due to Sheth Vadilal Hirachand, the keeper of the Bhandar of Vāli Pārśvanātha's temple at Pattan for kindly lending us the ms., though it was in a much-damaged condition.

(1) यः स्वीयमातृपितृपुत्रकलत्रबन्धुपुण्यादिपुण्यजनये जनयाज्ञकार ।

सदर्शनत्रजविकाशकृते च धर्मस्थानावलीकृत्यिनीमयनीमशंपाम् ॥

Naranârâyaṇānanda XVI-37

तेन भ्रातृयुगेन या प्रतिपुरग्रामाध्वशैलस्थलं वापीकूपनिपानकाननसरःप्रासादसत्रादिकम् ।

धर्मस्थानपरम्परा नवतरा चक्रेऽथ जीर्णोद्धृता तस्मिन्वापि न बुध्यते यदि परं तद्वेदिनी मेदिनी ॥

Mt. Âbu praśastis.

(2) ग्रंथाग्रं १५१६ । संवत् १४ आपादादि ८५ वर्षे श्रावण वदि १३ अनंतर १४ सोमे लिखितं ।

मिहमारभ्यनाचार्यश्रीबालचन्द्रसूरिविरचितं

वसन्तविलासमहाकाव्यम्

प्रथमः सर्गः

श्रीकान्तनाभिप्रभवाननेन्दोः कुन्दोज्ज्वला कान्तिगिवातनोतु ।
मरस्वती वः कवितावितान्तकुमुद्वर्तामन्वहमद्वितीयम् ॥ १ ॥
चेतोऽञ्चलं चञ्चलतां विमोच्य मङ्कोच्य पञ्चापि ममं ममारात् ।
पठ्यन्ति यन्मूर्धनि शाश्वतश्च मारस्वतं ज्योतिरूपास्महे तत् ॥ २ ॥
ज्योतिस्तडिहण्डवर्ता मुपुष्पाकादम्बिना मूर्ध्नि यदाभ्युदेति ।
विशारदानां रमनाप्रणाला तदा कविन्वामृतमुदृणानि ॥ ३ ॥
कश्मीरवामव्यमना रमनाऽपि मरस्वती पुण्यवशादृपेभ्य ।
वसन्त्यवश्यं कविताविलासरूपेण चिद्रपसुग्वाम्बुजेषु ॥ ४ ॥
विश्वत्र विश्वेऽत्र विशारदेभ्यः परोपकारी न परोऽस्ति कश्चित् ।
ये काव्यर्षायूपरमै रमायाः पतानर्तनानपि जावयन्ति ॥ ५ ॥
सर्वस्थदानैरपि भूमिपालाः कथं कर्तव्यामनृणा भवन्तु ।
यतो युगान्तेऽप्यविनाशिकीर्त्तिं शरीरमेते वितरन्त्यर्मापाम् ॥ ६ ॥
नामापि रामादिमहापतानां विज्ञाऽपि कोऽज्ञास्यत भूतलेऽस्मिन् ।
असूत्रयिष्यन्कवयश्चरित्रं न चेदमात्ममुदगन्मनाषाः ॥ ७ ॥
स्फुरन्ति दिव्यानि पदानि येषां येषां च न म्लायति कीर्त्तिमाल्यम् ।
येषां क्रिया मिथ्यति चेतमैव भवन्ति देवाः कवयो न किं ते ॥ ८ ॥
त एव भूषाः प्रययुः प्रसिद्धिं ये वाचि विस्तारमगुः कवीनाम् ।
अनेकशो गाथकर्गतिगृहा मृत्वां श्रियः केलिमया बभूवुः ॥ ९ ॥
उद्यानपाला इव कीर्त्तिवृद्धीवनं कविन्वामृतमारणाभिः ।
मिश्रन्ति येषां कवयः कथं ते भवन्त्यपूज्या भुवने नृदेवाः ॥ १० ॥

आयामयन्ते निरायमेके परं परं पट्टवसुहृदन्ति ।

आस्वादयन्त्यन्यतरे फलानि मार्गदुमाणामिव मत्कवानाम् ॥ ११ ॥

त एव जानाः कृतिनस्त एव न एव जायन्ति महीमहेन्द्राः ।

येषां गुणैः कार्मणिकैः कवित्वैश्चैष्यदन्तः कवयो भवन्ति ॥ १२ ॥

शीलेन तुष्यन्ति सहापत्नीनां न श्रुदिनैः कवयः कदापि ।

बाल्मीकिमुख्यैः क्षिपु कविदिदावभास्मे सहान्दो रघुनन्दनस्य ॥ १३ ॥

कुर्युः कुराजन्यजभाजनद्वे कथं निरायं कविगजदंभाः ।

यत्र श्रुतिकोटविशोदितोऽन्ता मण्डकनादा इव भण्डयायाः ॥ १४ ॥

किं कार्यमायैः शोचिभिः कुशुमाभुजां पिष्टदोषविद्विजानाम् ।

किं गर्तकोलैकधना निरादा निपादिसंस्मृतमाश्रित्यन्ते ॥ १५ ॥

गोपा विगोपाय कवित्वगतेत्येते भयन्त्येव न विजयिन्ताः ।

कण्टोपकण्टोचितभाष्य मानस्य वसोकनः किं न विनाशयन्ति ॥ १६ ॥

आर्याजितांघ्रैः शिरसांऽपि दास्यः कवेर्न जायतु परिपूरयन्ति ।

प्रकाशिताकाशदिशोऽपि भासाः किं सुविगतेषु विजयन्ति भासाः ॥ १७ ॥

श्रीमण्डलाश्वी नरपु प्रहृषु प्रता प्रतनेषु गहसपत्रम् ।

पेयेषु पाथः दुस्मेषु माधुः प्रजल्पतेः गजयितानि पत्र ॥ १८ ॥

काव्याद्यम मन्तः कुपयोग्याद विदूषणाकुस्य भृशं दिशन्ति ।

न किं सुधास्वादु पयो विधाप क्षाराम्बुधमम्बुधमः किरन्ति ॥ १९ ॥

काव्यार्थविन्दानि जगज्जपानां तुष्टुनदन्धानि सुकोम जानि ।

दोषाकराक्रान्तिविर्जालितानि रक्तानि न लिङ्गेण पिता लभन्ते ॥ २० ॥

मन्तो वसन्तोऽवसन्तदोऽन्ता जयन्तु ये पट्टवयन्ति भूयः ।

विडंषिभिः कान्मुनयेपिभिर्निष्यवाकृतं रुचिलतावितानम् ॥ २१ ॥

महाधर्मतामल्पगुणाच्छिजिह्वोपरोधसाजोऽपि नयन्ति सन्तः ।

स्वसौरभेण प्रसरत्प्रसेण श्रीमण्डलुक्षा इव निम्बमुख्यान् ॥ २२ ॥

विश्वं विश्वस्वानिव निष्कलङ्काः सदाऽसम्प्राप्तुनदोषमेके ।

कलङ्कितोऽन्ये तु शशाय शश्वद्विदोषमप्यादधने मदोपम् ॥ २३ ॥

द्राक्षामदक्षां कवितां कर्वानामास्वाद्य वे वातकिना वराकाः ।

सज्जानहन्मन्मरमन्निपाता न पावकावाणीपदं विदन्ति ॥ २४ ॥

मर्लामसाः पक्षयुगेऽपि केऽपि क्लाका इवामेधगधियो वराकाः ।

कवित्वकर्पूरवर्ताः कर्वानामर्ताव भौरभ्यवर्तार्द्रिषन्ति ॥ २५ ॥

छिजिह ! किं ग्वादामि विश्वलोकमेकं ग्वलानां कुलमेव ग्वाद ।
 विश्वास्य विश्वानि यदेकजिह्वतया भवत्कृत्यममी भजन्ते ॥ २६ ॥
 सतां सकाशेऽपि मदा वसन्तोऽसन्तो न सन्नोषकृतः परेषाम् ।
 भवन्त्यमी चन्दनसङ्गिनोऽपि काकोदग लोकदग्य किं न ॥ २७ ॥
 ग्वरा इवामी मुग्वराः प्रकामं वार्याभवन्तोऽवकैकशीलाः ।
 महात्मनां काव्यपुरप्रवेशे प्रवृत्तिचित्राय भवन्ति चित्राः ॥ २८ ॥
 महाकवीनां कविताविलासा वैकल्पभाषान्त्यनिशेषविज्ञे ।
 किं नाम वार्धिर्व्यवति प्रकूर्पुः कर्णालुनं वेणुनि तृम्भितानि ॥ २९ ॥
 न जानते ये कवितारहस्यं तेषां कविन्वाति न किञ्चिदेव ।
 मुधैव मुग्धस्य पुरा विदग्धवगदुनाधिप्रायवेष्टितानि ॥ ३० ॥
 प्रौढिप्रकर्षात्कविता पराणमुद्बुधानां काव्यधर्मैव ।
 रसान्तरेकात्पृष्ठापिनापि विवस्वतो मया गृहे न कान्ता ॥ ३१ ॥
 प्रसन्निमाधुर्यवतो मदीयाः सुजातयोऽर्णवपानभृता ।
 मनोहरालङ्कृतिचरित्राणि शयने शनो नामयताङ्कुलेव ॥ ३२ ॥
 क्षरन्त्यग्नैकविधेयमेका वार्या यसं यजिस्वपिनाय ।
 हृदा महाराष्ट्रवृश्चिनाया सदीयभावाः प्रसन्नमेनय ॥ ३३ ॥
 गीः कापि कालागुम्वडिग्य गच्छेत् सौख्यसमयवन्त्ययस्यैः ।
 अन्या तु जानास्यगिवांपमोखा सौख्यसमयवन्ती सुखेव ॥ ३४ ॥
 किं तेन येनैव कुर्यार्थानेऽर्थानेन किं तेन यतो न काव्यमी ।
 काव्येन किं तेन न यन्तरेषां तेषां विषये ददर्शव चित्ते ॥ ३५ ॥
 वर्णाकरोति विदशान्तराने यजामि न नऽभिमानां समृद्धिम् ।
 कल्पदुचिन्तामणिकामपैतुर्धनवर्धनीः कविता कवीनाम् ॥ ३६ ॥
 यत्रास्ति तथैव गतं सतां स्थान्कर्त्तव्यं कृतं देवकुटादियस्तु ।
 काव्यं तु विष्यक्त प्रसरत्प्रसते यजामि विषेणु विशारदानाम् ॥ ३७ ॥
 सदा चिदानन्दसमृद्धिहेतुर्ध्यान्प्रमार्गो न परः कविन्यान् ।
 त्रिकाललोकत्रयदर्शनाय सिद्धाकृतं नाप्यभस्ति किञ्चित् ॥ ३८ ॥
 न जायते लक्षणमन्तरेण तदेकत्राता तु विनाशमेति ।
 कृपाणधाराव्रतवन्कवीनां सुदुष्करा कापि कविन्वरीतिः ॥ ३९ ॥
 यथा तथा वाऽस्तु कथा रसांश्च श्रोत्रप्रियः स्यात्कविताविशेषात् ।
 कान्तादिना वागसमञ्जसापि रसायनं कर्णकुशेयानाम् ॥ ४० ॥

कुर्वन्कवीन्द्रः कवितामतीन्द्रपात्रं कथामात्रमुपाददीत ।

न शर्करा बन्धमुपैति तावद्यावन्न मध्ये निहिता शलाका ॥ ४१ ॥

उदूढलक्ष्मीकममूढपौरमितांऽस्ति मोढेरकनामधेयम् ।

पुरं पुरा विश्वसृजा त्रिलोकीशलानिवेशे विनिवेशितं यत् ॥ ४२ ॥

लिलेखिषुः सृष्टिलिपिं विधाता मूर्तिं निजां कुण्डलिनीं विधाय ।

यन्निर्ममे बिन्दुमिवेन्दुमौलिदैत्याग्निमूर्त्तां च तदस्तग्मेवा ॥ ४३ ॥

सारैरुदारैः परमाणुभिर्यन्पुरं विरञ्चः पुरतो विधाय ।

ततोऽवशिष्टैर्जगदप्यशेषं यथाविशेषं घटयाश्चकार ॥ ४४ ॥

स्थानाद् द्विजानामुपभोग्यसारादतोऽस्ति जातः प्रसृतोरुशावः ।

श्रीमोहनामोहसुपर्ववंशो वंशावतंसो जगतीतलस्य ॥ ४५ ॥

सुधाभुजो वा वसुधाभुजो वा यज्जन्मिनो वा ध्रुवमन्तरेण ।

श्वेतातपत्रं मितचामरे च पारं लभन्ते न कथञ्चनापि ॥ ४६ ॥

तत्राभिनस्त्रातममस्तर्दानजनो जिनापञ्जरदस्यवेदा ।

पुंरत्नमार्मादृणरत्नजन्मधरा धरादेव इति प्रनीतः ॥ ४७ ॥

श्रीमोहवंशोदयशैलभानोर्यस्मादवाप्याशु वसु प्रभृतम् ।

वर्नापकानां करकैरवाणि मङ्गोचमायुः प्रभृतानि तानि ॥ ४८ ॥

यदा ययुस्तं विधिवन्मपर्यामात्तुं समस्तान्यपि दर्शनानि ।

तद्वेद्मि तस्मिन्कलिकालदोषैरदृष्टे नित्यमुन्नाम धर्मः ॥ ४९ ॥

मूर्तार्थयात्रागमनार्थिसार्थोपकारभक्तार्त्तनकल्पनाभिः ।

यदायतांकान्यपि धर्मकर्मक्षमा रमन्ते स्म गृहाजिरेषु ॥ ५० ॥

दग्निद्रलोकाग्निदवाभ्युदस्य कान्ताऽभवद्विद्युदितास्य विद्युतः ।

सन्मार्गमुद्योतयति स्म सद्यो या देहिनां दृढिनमाक्षिपन्ती ॥ ५१ ॥

पित्रोः पदोपास्तिविधौ सदोजा मुञ्जालनामाजनि तत्तनूजः ।

संसारमालोकयति स्म योऽमुं जालस्वरूपं निवमनगृहेऽपि ॥ ५२ ॥

समाहितः श्रीहरिभद्रसूरिगुरोर्गोपात्तविवेकसम्पत् ।

कथञ्चिदेवानुमतः पितृभ्यामभ्यासदज्जनमतव्रतं सः ॥ ५३ ॥

पूर्णः समग्राभिरसौ कलाभिः क्रमेण भार्वाति गुरुर्विभाव्य ।

तं प्रातचेताः किल बालचन्द्र इत्याख्यया दीक्षितमभ्यधत् ॥ ५४ ॥

अधीतविद्यं तमथ क्रमेण समारुरुद्भुर्दिवमायुषोऽन्ते ।

न्यवीविशद्विश्वनमस्यपादः स्वस्मिन्पदे श्रीहरिभद्रसूरिः ॥ ५५ ॥

चौलुक्यभूपालकिरीटपद्मरागारुणोद्योतितपादपद्मः ।
 निच्छद्मविद्याकुलमद्म पद्मादित्यस्तदध्यापयिता बभूव ॥ ५६ ॥
 वादीभपञ्चाननदेवसूरिगच्छैकदुग्धोदधिशीतरश्मिः ।
 मुनीन्दुरस्योदयंसूरिनामा बभूव सारस्वतमन्त्रदाता ॥ ५७ ॥
 अथैकदा विश्वविहङ्गवंशोत्तमेन हंसेन समुद्यमाना ।
 भामां भैरैः सम्भृतशारदाभ्रशुभ्रैः ककुब्भामप्रदभ्रयन्ती ॥ ५८ ॥
 तुषारभामाऽऽनपवारणेन विराजिताऽऽकारवर्त्ताव राका ।
 संवर्गिता स्वर्गिवधृभिः शरात्तागभिः शराद्भुषागताभिः ॥ ५९ ॥
 स्वर्गारनारीभुतचामरालामिलन्मगलीकुलमङ्गुलीश्रीः ।
 गङ्गेव मूर्त्ताऽनिलनर्चितामिचलानि चेलानि समुद्रहन्ती ॥ ६० ॥
 नितान्तमन्याश्चरितानवयैः पर्यैश्च गयैश्च नवांक्तिहयैः ।
 अनुक्रमेणोभयपार्श्वगाभ्यां संस्त्रयमाना शिवकेशवाभ्याम् ॥ ६१ ॥
 मुरारिनाभीनलिनान्तगलनिलीनमूर्त्तैर्गलिनिर्विशेषम् ।
 आकर्णयन्ती भुतिमुञ्जकुलममानि मामानि चतुर्मुखस्य ॥ ६२ ॥
 कण्ठादिफुङ्कारविमिश्रशृणुशरङ्कारचित्राकृतचान्तानि ।
 मुचाम्चारीणि सृष्टमनकानि गणेशकृत्यानि विलोकयन्ती ॥ ६३ ॥
 वीणाकणाकुप्रमृगानुरोधान्मृगाङ्गमायातमिवाधिशार्पम् ।
 लब्ध्वा दधानस्य मुधाशनपैः स्फीतानि गीतानि विचारयन्ती ॥ ६४ ॥
 मुरासुरैः स्वस्वमनोमतार्थपलम्भसंरम्भकृताभिषागैः ।
 नीरावनीकल्पितधारणकैः क्षारादवेलेव निषेव्यमाणा ॥ ६५ ॥
 शरत्कुहृभिर्णयसमृद्धगौरामेकत्र हस्ते स्फटिकाक्षमालाम् ।
 दातुं नतेभ्यः कवितालतायाः सुर्वाजरार्जामिव धारयन्ती ॥ ६६ ॥
 करे परस्मिन्प्रणतार्त्तलोकदारिद्र्यकन्दैकनिपुदनाय ।
 प्रसह्य बन्दीकृतपद्मवामानिवासमम्भारुहमुद्रहन्ती ॥ ६७ ॥
 अन्यत्र पाणौ विकचारविन्दसमाप्लवङ्गविविद्यनेन ।
 वीणां रणन्तीं नमतोऽनुवेलं निवेदयन्तीमिव धारयन्ती ॥ ६८ ॥
 विद्यात्रयासर्वकलाविलासमग्रमिहान्तरहस्यमूर्त्तैः ।
 वाग्वीरुधः कन्दमिवेतरस्मिन्हस्ताभ्युजे पुस्तकमादधाना ॥ ६९ ॥
 सारस्वतध्यानवतोऽस्य योगनिद्रामुपेतस्य मुहूर्त्तमेकम् ।
 स्वप्नान्तरागत्य जगत्पुनानां श्रीशारदा मादरमित्युवाच ॥ ७० ॥
 (त्रयोदशभिः कुलकम्)

हे वत्स ! सारस्वतकल्पकृतैरेतैरलं ध्यानविधानयत्नैः ।

आवात्यतः सम्भृतयाऽऽनिमात्रं भवत्यैव ते तोषमुपागतास्मि ॥ ७१ ॥

यथा पुराऽऽमन्त्रिकल कालिदासमुख्या मनीषानिधयः कवीन्द्राः ।

ममौरसी भक्तिवशीकृतात्मस्तथापि वत्स त्वमपि प्रसूतिः ॥ ७२ ॥

इत्थं स वात्सल्यमनुच्छिन्नाच्छानुस्त्वसच्छेतरतुष्टिपुष्टम् ।

उदीर्य देवी मपरिच्छदाऽपि गिराऽभिभूः कापि निरोबभूव ॥ ७३ ॥

मोऽहं सरस्वत्यसमप्रमादमस्यादितानल्पकवित्वर्गतिः ।

काव्यं सुधास्वादुरमं वसन्तविलासमित्येतद्दाहयामि ॥ ७४ ॥

श्रीवस्तुपालाङ्गभुवो नवोक्तिशिरस्य चिह्नजनमज्जनस्य ।

श्रीजैत्रसिंहस्य मनोविमोदकृते सहाकाव्यनृदीर्यते ह ॥ ७५ ॥

नले च रामे च युधिष्ठिरे च वर्णाकृता येः कवयो गुणास्ते ।

श्रीवस्तुपाले स्म वसन्ति सरस्वत्यनन्तरीये कवयामि किञ्चित् ॥ ७६ ॥

साम्राज्यं महेश्वरिणश्च विष्णोः महेश्वरिणाऽऽवृद्धवद्

महद्योषमशुभचङ्क्रमणार्थीनेषु दीनेषु च ।

यत्पुण्यस्थितिमुज्ज्वल्यन्त्यपि स्थिते वसन्तः कृता

नहमोऽस्य गुणैः प्रविश्य हृदयं येषांशुद्धा वयम् ॥ ७७ ॥

अनि निवर्तनीयसाकारं श्रीमत्पद्मशिरसि वसन्तविलासनामनि

महाकाव्ये परमावतारार्थं प्रथमम् ।

पृथग्या मेल्यदीपस्य पथमा दीपपथःपते-

स्तेजोभिः परमात्मनश्च ध्वजा कल्पद्रुमाधीश्वरा ।

आकाशेन च पाश्र्वज्ज्वलद्गर्भोऽप्युपात्तैर्षट्-

द्रवैः पञ्चभिरेव पद्मभुजा श्रीजैत्रसिंहः कृतः ॥

द्वितीयः सर्गः ।

अणहिल्लपाटकमिति प्रथितं पुरमस्ति निजिनमदेन्द्रपुरम् ।

कलहायते न सह शारदया कमलाऽत्र वामरमलोभवती ॥ १ ॥

सुरमद्यकेतनपदैर्यदहो धृतभृषधृमकलिकाश्रकैः ।

भुवि दत्तपत्रमिव भाति जगत्पुरमण्डलाविजयकेलिकृते ॥ २ ॥

अतिशायिता निजनिजेशमतान्यधिरोपितुं सुरगृहाणि मिथः ।

इह घण्टिकाकणितराज्यपदैर्ध्वजहस्तकैश्च विवदन्ति किल ॥ ३ ॥

सुरमद्यद्देमभयदण्डकरोक्षमिताम्बरस्य वन यक्ष वधुः ।
 उपरिश्चरत्सुरमरित्सलिलप्रकटाः कटध्वजपटाः परितः ॥ ४ ॥
 उपरि स्थितेन भुवना जगता कथमुद्धृतेयमतिवासुकिना ।
 इति यत्र भूपमभिधातुमन्ता इव भूभृतः प्रचुरचैत्यमिषात् ॥ ५ ॥
 इह शानकुम्भमयकुम्भमन्त्रा निभिरं निर्गमि किमु तापयसे ।
 इति यत्र चैत्यनिबहः परतः कुरुते रवि तरलकेतुकरीः ॥ ६ ॥
 हरताण्डवाभितयमानतुनेऽगुरुभूषभूमगजचर्मभरम् ।
 यदुदारदेवकुलमौलिललङ्घजपाणिभिः सह लयैः शतशः ॥ ७ ॥
 कृतिभिः कृतं सुकृतमेवययः प्रकटा इवात्र कटरे कलशाः ।
 सुरमद्यद्भृङ्गसु विभान्निभमां पद्मसोद्वसद्भुजभुजङ्गयुजः ॥ ८ ॥
 प्रतिविम्बिताः स्फटिकभूमितरे सुरमद्यन्तां तरलकेतुपटाः ।
 ग्रमनाय पद्मगधिया मिलतां दक्षयन्ति दन्तमिव सर्पभुजाश् ॥ ९ ॥
 प्रियपाणिभिर्ध्वजविजोदतजैर्यमुज्यमानविभवा विभवाः ।
 सुरमद्यद्देमकलशा इव यन्मृगजानपाजसकुचाः सुकृत्यः ॥ १० ॥
 समग्रज एव मल्लिनाऽपि यन्नाप्रभवः मदा भक्तनुचारिपदम् ।
 इह कामिनीवदनशोभयामुर्गाकरोति कवरीनिपतः ॥ ११ ॥
 मणिकुट्टिमास्फलितमृदागणं प्रत्यमाद्य यत्र निशि भौञ्जनः ।
 घुटितात्महारगुलिकाग्रमनो दम्प्यं निभालयति हस्ततलैः ॥ १२ ॥
 अभिमन्य यत्र निशि वायव्ये जघिताः पराञ्चयनयापि ययुः ।
 स्फटिकाग्रभित्तिगतविम्बनयोः कुतम्भमुत्तव दयिते दयितम् ॥ १३ ॥
 यद्गारमौलिमणिभित्तिनलप्रतिविम्बिताः प्रिति निशारमणः ।
 कृतमण्डनस्य दयिताः प्रसदात्प्रमदाजनस्य सुकृताभवति ॥ १४ ॥
 प्रतिरूपकाणि मणिभित्तिभये प्रमसांश्य नास्ति रह इत्यहह !
 मदनातुरेऽपि दयिते दयिता त्वरते ज्येष्ठ निशि केलिकृते ॥ १५ ॥
 कुमुदोपहारविशदच्छविभिर्विकसद्भवाक्षनयनैः परितः ।
 हरिदङ्गनाजनमुग्वानि मुग्धं परिधाक्ष्यमाणमिव यदुरुचे ॥ १६ ॥
 अभितुङ्गवेदम शिखरप्रकरस्खलनानिपातभयतः परितः ।
 निशि यत्र गान्ति घिलसत्तद्दिनां धृतर्दापिका इव घना नभसि ॥ १७ ॥
 प्रतिरूपकैः कुतकमेकमहोऽप्रिययोर्विचित्रसुरतप्रिययोः ।
 प्रतिभानि यत्र मणिभित्तिमयं कुर्याः सचित्रमिव वामगृहम् ॥ १८ ॥

सुखमौरभभ्रममिलन्मधुपाः परितो भुजङ्गपरिरम्भयुजः ।
 पणयोषितो मलयशैललता इव यत्र भान्ति धृतपल्लवकाः ॥ १९ ॥
 मणिवेदिकास्फलितमृक्षपतिं कुलटाजनोऽत्र परिवीक्ष्य स्या ।
 दशनार्दितौष्ठमभिहन्ति कराहतिभिर्ममैष कुलठाचुरिति ॥ २० ॥
 हर्ममूर्धन्युपासितसुपर्वसरित्कमणं मर्णाभुवि निशाह गञ्जी ।
 श्रयते मर्ताचरणरेणुमृजाः कथमप्यसौ स्वमकलङ्कचिकाः ॥ २१ ॥
 मुनिदेशनावचनमन्त्रपदैर्विकलाकृतोऽपि सततं मदनः ।
 इह पादनूपुरझणज्झणितैः प्रमदाजनेन सकलाक्रियते ॥ २२ ॥
 रतिमन्दिरागमजधूमदलैः सदलकृतैरिव तमःपटलैः ।
 दलितेन्द्रनालदलनालदलैरिह पादपैरुपवनानि वसुः ॥ २३ ॥
 हरनेत्रमंहतचरोऽप्यचिरादनुजावितो यदवलानयनैः ।
 अभिषिच्यतेऽयमग्न्यवर्षाकलजोदकैरुपवर्णाभिगजः ॥ २४ ॥
 इह राजवर्त्मनि गजेन्द्रयथामदवारिभिः प्रशमिते रजसि ।
 कुसुमोपहारनि हरान्द्रचमृसुखपानितैस्तुलिकानिकरः ॥ २५ ॥
 गद्गदागतालकपिर्गोपमिलन्मणिमण्डलापरिवृतं परितः ।
 निलकायते वसुमर्तायुवनावदनेऽन्तरा वृषनिखयुतम् ॥ २६ ॥
 दन्दद्व्यमानागमधूपधूममालिन्यभान्येव गवाभ्रमार्गः ।
 चित्राणि चित्राश्ममयूषमालामिषेण यत्रागु बहिः प्रवन्ते ॥ २७ ॥
 यत्रानुरात्रं किल निष्कलङ्काः मुचास्चन्द्रोपलचन्द्रशालाः ।
 प्रतिस्फलच्चन्द्रकलङ्कभानिभृतो मन्दर्वाव गलज्जलौघैः ॥ २८ ॥
 सूर्यान्पातोतितमहि बहिः सूर्याश्ममयो गृहशालभञ्जयः ।
 मङ्कान्तदोषाकरलक्ष्मदोषविशुद्धिहेतोरिव साधयन्ति ॥ २९ ॥
 निवहनीलाश्ममयूषजालयवाङ्मुग्धालभियाऽवर्तार्णैः ।
 क्रीडासुगैर्यत्र बधुमुखेन्दुसुगैरि माराजि गृहार्जरेषु ॥ ३० ॥
 यत्र द्विजानां पतिरेति रत्नगृहाजिरेषु प्रतिविम्बदम्भात् ।
 बधुरिव प्रार्थयितुं सुखेन्दुलावण्यलक्ष्मालवहन्तकारम् ॥ ३१ ॥
 कुशाभिवाङ्मुः कलयन्निशान्दुर्यत्र प्रतिच्छन्दतया मर्णानाम् ।
 भिच्चैव भिन्ताः प्रविशन्त्यसूर्यस्पश्याङ्गनास्यशुन्तिचौर्यहेताः ॥ ३२ ॥
 विशालशालावलभान्द्रनालविभाभरैर्यत्र विभावरीशः ।
 विच्छायतामेति पुराङ्गनानामिधानैर्लुण्ठनकान्तिकोशः ॥ ३३ ॥

सौधांशुधौनस्य सृगं सुधांशोः स्त्रीर्गानिर्गाल्व्यमिवोपलब्धम् ।
यत्र प्रतिच्छन्दमिषेण रत्नधिष्ण्येषु धिष्ण्यानि समापनन्ति ॥ ३४ ॥
स्वचन्द्रशालावलभान्द्रनीलविभान्धकारेष्वनिकारवत्सु ।
यत्कामिनः स्वर्गवराङ्गनाभिः समं नदभ्यर्थनया रमन्ते ॥ ३५ ॥
महंमकैः सारसनादराभैर्महोर्मिकाकङ्कणहारिभिश्च ।
स्त्रीणैर्यदन्तःसदनानि भान्ति बहिर्नदीनां पुलिनानि वार्तिः ॥ ३६ ॥
ताडङ्कचक्रस्तनमोलवेर्णाकूपाणदोर्द्विष उकटाक्षनागाः ।
भृचापवत्यः स्मरवाराशश्चशालागितं निभ्रति यत्र बालाः ॥ ३७ ॥
रुणद्वि यस्मिन्परलोकवाशां पयोधिवेलाविपुलो नितम्बः ।
ममुन्नतं गोत्रमयःकरोति वक्षोजभारः पणकामिनोनाम ॥ ३८ ॥

(स्वप्रकृतोऽयं श्लोकः)

अनन्तरत्नौषधाभिर्यदद्वैविभानि कुर्येयि रत्नमातुः ।
यदन्तरालेषु लभन्ति राजपथां रथाध्वान इवाष्णरश्मिः ॥ ३९ ॥
सामन्तभृद्वाजपथैर्जटाभृन्कुटावर्धनाभिः कथितं च राजा ।
प्राकारशेषादिपरान्तसुर्वीर्यस्य सुद्वेष्ट यदप्रवृत्तैः ॥ ४० ॥
समन्ततो गोपुरवैद्यनिर्गन्मागोर्गैरापययानिनेभिः ।
भ्रष्टस्य चण्डांशुरथादिवोर्वाचक्रम्य यत्तामिरिजयमानि ॥ ४१ ॥
वासोऽधरं वारिधरं रसानः प्रकाशमाकाशमयीनराजस्य ।
सुधासिनाङ्गः सुमहाननन्तः शालोऽस्मि जिह्वुप्रजय यद्विषा ॥ ४२ ॥
यदप्रमौलो कपिर्वाधिमाला मान्ध्रः उकाशान्द्रि येलुम्बाय ।
करोति भृङ्गान्तकन्यराणामधोमुखानि द्विपतां कुलानि ॥ ४३ ॥
अङ्गीकरोति प्रनिविभ्विताङ्गः शालो यद्विषाः परिष्ठापयान्तः ।
वैकुण्ठशय्यार्थमुपागतस्य वार्द्धिभ्रमेणाद्विपतेरभिजम् ॥ ४४ ॥
निक्षिप्य यस्यां तरनीव लोलां विद्वत्सवावात्मसुतां विवेकी ।
एतद्वहिःस्थः परिष्ठापिषेण मरक्षन्तावाप्सुनिधिः सदैव ॥ ४५ ॥
यस्याग्रतो दुर्लभराजराजमरो विशालं स्फटिकोज्ज्वलाम्बः ।
कोडीकृतैतत्प्रतिस्वपुग्धैरादर्शलीलामुररीकरोति ॥ ४६ ॥
विस्तीर्णशालं च पुरं तदुच्चैर्विशालपालावलयं सरश्च ।
पयोधिवेलावनमेखलाया भृंसुभ्रुवः कुण्डलतां ह गानि ॥ ४७ ॥
भोगायतीतोऽप्यमरावतीतोऽप्यनीव रम्पां वदतोऽस्य लक्ष्मीम् ।

वीचीकरोदक्षितफेनवातैर्निरुत्थितानां च मरः करोति ॥ ४८ ॥

विनिर्जिताशेषपुरश्रियोऽस्य पुरः पुरोभागगतस्तडागः ।

माहान्यभम्भोजमुत्थैरमङ्गैः स्तोत्रां च भृङ्गीस्तर्गाधिपत्यैः ॥ ४९ ॥

निःशेषान्यपुरीपराभवकर्तामालोक्य लक्ष्मीमिति

स्रष्टा यस्य पुरस्य मूर्ध्नि मुदा कोटारमस्थापयत् ।

अत्युत्तुङ्गमर्हाभुजङ्गसुभगप्रामादरूपेण चिद्-

पेणाथ कथं तदेकवदनप्रागल्भ्यतो वर्णयते ॥ ५० ॥

इति विद्वत्सारम्भवाचायश्रोत्रालवन्द्याश्रिते भगवन्तद्विद्यासत्तामिति

महाकाव्ये राजवाक्तीर्थगतोनाम द्वितीयः सर्गः ।

दानं मे जनकृतदीयजनकः श्रीजैत्रसिंहात्म्यया

विदधातव्यं त्रिभोः कर्मेऽपरमिदं श्रीदक्षिणो दक्षिणः ।

तन्मित्राणि सरोरुहाणि कुम्भे दैन्यामर्दं सोऽप्यभि-

त्यन्तर्जातस्तेष्वयम्य यशसा निम्नेजितश्चन्द्रमाः ॥

तृतीयः सर्गः

कश्चिन्पुग दानवदृमपिस्वत्रागाय नारायणवन्द्ययोगेः ।

स्वयम्भुमन्ध्याकुलुकादुदस्थाङ्गो विक्रीडात्मिविद्वत्तदसाः ॥ १ ॥

चौलुक्यनामा कमेठेन्द्रस्वदासदाक्षितुलीनलसन्निधिप्राप्तम् ।

म दैत्यरक्तामवपानभन्तामाधाय नृर्माभुमुर्ध्वा विप्रेषे ॥ २ ॥

नङ्गेशदुग्धोदधिर्शान्तरश्मिरस्मिन्पुं पार्थिवर्भालिरत्नम् ।

श्रीमूलराजो रिपुहन्तुकूलं दिगन्तकलङ्कपक्वातिरार्सात् ॥ ३ ॥

मरन्दवक्षःस्थमर्हापति यः पुष्पाङ्गजन्मानमुदारमारः ।

लक्ष्म्याचकार स्वशिलासुम्नानां क्षेत्रः क्षिप्तो चैत्र इवावतारणः ॥ ४ ॥

चतुर्युतार्शानिमित्तानि भूपतेर्यत्र शान्त्युतिमण्डलानि ।

गढाद्वराद्वस्तरलामिपट्टजिह्वः समिन्पर्वणि चर्वति स्म ॥ ५ ॥

श्रामोमनाथः प्रतिमोमवार्यात्रेद्वरेपाद्विरयास्य तुष्टः ।

दुरुन्महानामपि भूपतानां जयेषु भेजे महकारिभावम् ॥ ६ ॥

उद्गमेकेशं पदलग्नमग्निमेकं विप्रेहे विनयैकवदयः ।

प्रतापिनोऽन्यस्य कथं च का यद्विभेद भानोरपि मण्डलं यः ॥ ७ ॥

तस्याङ्गजः स्वर्गजशुभ्रकीर्त्तिर्दिगन्तमङ्गीतयशा रमायाम् ।
 चण्डासिदण्डक्षतवैरिमुण्डश्रामुण्डराजः प्रभुतामवाप ॥ ८ ॥
 भिन्नेभकुम्भोत्थमसौ यदीये संसक्तमुक्ताफलजालमाजौ ।
 रराज वैरिव्रजमज्जनोत्था धाराम्भमो वुद्वुदमण्डलीव ॥ ९ ॥
 ततो जगज्जम्पन इत्युदान्तकीर्त्तिः स्वयं भूमिमिवावर्तार्षः ।
 श्रीवल्लभो वल्लभराजनामा बभूव भूपः कुमुमेधुरूपः ॥ १० ॥
 यस्य द्विषद्वृत्तिवारवारविलामिर्नानिःश्वमितानिलेन ।
 मित्ता पताकैव जगत्त्रयैकप्रासादमौलो नग्निर्नर्त्ति कीर्त्तिः ॥ ११ ॥
 ततोऽभवदुल्लभकीर्त्तिरस्याः पतिर्भुवो दृढभराजदेवः ।
 मेवानमद्राजकमौलिमाल्यमधृदकस्नानपदारविन्दः ॥ १२ ॥
 वेलाचनालीषु निवामिर्नानां यद्वृषिभूपालविलामिर्नानाम् ।
 निःश्वामवाष्पप्रसरैः सरस्वान शोषं च पोषं च मदाभ्युपैति ॥ १३ ॥
 दुर्योधनश्चापनिधोभनश्रीः भामस्ततो भाम इवानिर्भामः ।
 महीमहेलापनितां प्रपेदे दुष्कर्मकिर्माङ्कुलान्तकारी ॥ १४ ॥
 अलं विषादं विजिर्गापुरापदपत्र मात्राधिकमात्मनो न ।
 विमानिनोऽवन्तिमर्दामहेन्दुरिताव भामस्य भुजेन भोजः ॥ १५ ॥
 यशःप्रतापेन्दुपतङ्गनेत्रः श्रिया समं सङ्गरमागगन्तः ।
 कृष्णः कृपाणोऽग्य भुजाभुजङ्गनव्यस्थितः कल्पयति स्म केलिम् ॥ १६ ॥
 तस्मिन्सुरस्त्रावत् नारविन्दरोलम्बलीलाधितमादधाने ।
 तदङ्गजो गुर्जरराज्यलक्ष्मीकर्णावतंसन्वस्रवाप कर्णः ॥ १७ ॥
 विलोक्य नारीजनमोहनं यं निजप्रियायामभिठाङ्गमानः ।
 प्रवेशयन्त्वाङ्गमिमामुमेशः कैलासशैलाग्रमपि प्रपेदे ॥ १८ ॥
 सङ्ग्रामवासौकसि कान्तिरोमाश्रिता सकम्पामिलतावधृष्टी ।
 यत्पाणिसङ्गात्प्रहतेभकुम्भमुक्तागणस्वेदकणानुवाह ॥ १९ ॥
 आत्मप्रियामम्भृतशङ्कमिन्द्रमस्मिन्महस्राश्रयति श्रितान्द्रः ।
 अजायतावारिधिवर्धितोरिदोःश्रीजयः श्रीजयमिहदेवः ॥ २० ॥
 चक्षुर्धृष्टीसङ्घटितैकनासावंशाग्रनिष्पानिभिरधुनोयैः ।
 माहेश्वरो यः प्रन्तिपक्षयोषिद्वृक्षांजलिङ्गेषु ददौ गलन्तीम् ॥ २१ ॥
 धाराधवं कोपकडारवक्त्रं पराभवोन्मीलननीलकायम् ।
 विधाय यः पञ्जरभाजमात्मभुजश्रियः केलिशुकीचकार ॥ २२ ॥

यो योगिनीपीठमकुण्डशक्तिर्जिह्वाञ्जयन्याः स्वपुरं निनाय ।
 किञ्चापरं ब्रह्मरम्यनैषीद्वेतालमुत्तालमुजिष्यभावम् ॥ २३ ॥
 तस्मिन्नदृष्टुस्मिन्वैवुधम्ब्रीविभूतदोःकन्दलकङ्कणानाम् ।
 काणैः मदा तुष्यति पुष्यति स्म कुमारपालो भुवमेकवीरः ॥ २४ ॥
 रामादपि न्यायपराऽस्य वृत्तिर्मृगाभिपादप्यतिचण्डमोजः ।
 रतिपभोरप्यतिचारु रूपं वनः सुधानोऽप्यभवन्प्रधानम् ॥ २५ ॥
 केदारसोमेश्वरदेवधाम्नी भर्ताभिमुख्योऽयमनीव जीर्णः ।
 उन्मत्तः सोऽस्मभ्यमसमुद्भूतश्चालोकः स लोकद्वयसुदधार ॥ २६ ॥
 दृष्टासतां हत परे परस्तादृपन्मयानप्यवर्नाभृतो यः ।
 उन्मत्तः संस्थापयति स्म धर्मान्निर्मापितानेकविहारसूर्या ॥ २७ ॥
 निर्वाणिकावित्तपराङ्मुनोऽपि निर्वाणिकारिश्चितिविचमादान् ।
 यम्यक्तस्मत्तयमनोऽपि ममराज्याङ्गमङ्गल्यमनी नभव ॥ २८ ॥
 गजाङ्गणे जाङ्गलकुङ्कणेशकण्डच्छिदासादितपाटवेन ।
 यद्व्यालमुद्राऽप्यति स्म यद्व्यालदण्डेन यः कन्दुकलीलधैव ॥ २९ ॥
 यथा द्विपत्तत्रकुलापकर्त्तिभृद्भाभृतो दिग्बनितावतंसान् ।
 यथाऽयमनप्रसरानस्रत करालवाले करालवद्व्या ॥ ३० ॥
 यत्र द्युमदारविलोमिनीनामुद्राज्यमाने यमरावलीभिः ।
 यत्तयसामेकनिदनीनं भुसुभ्रभयोऽभ्रदजयाभिधानः ॥ ३१ ॥
 क्षरन्मदाभ्याभिरन्ताव तुङ्गश्चलद्विरान्द्विग्वि कश्चोन्द्रेः ।
 यस्याभृत प्राभृतमुद्गलस्य गलन्मिया जाङ्गलभूमिपालः ॥ ३२ ॥
 विकृण्डनाकावनि यत्कृपाणपदे यमुः पुण्डरमण्डलानि ।
 दत्तादितानां यदन्ताममुच सदा पदार्नाय करस्मितानि ॥ ३३ ॥
 आलेख्यशेषत्रयमिह प्रयाते धार्त्रां यपो देवनर्याङ्गसारास ।
 श्रीमूलराजः शिशुनापि येन श्लेच्छाधिपोऽकल्प्यत पांशुकल्पः ॥ ३४ ॥
 बालेऽपि तस्मिन्कुतुकादिवाङ्गं नाते कृतान्तेन तर्दायवन्धुः ।
 कुलं रिपुणां हृदि भामदेव कुर्वन्पेन्द्रोऽजनि भामदेवः ॥ ३५ ॥
 व्यर्थोऽकृताशेषविपद्विशेषस्तथा जजृम्भे करपल्लवोऽस्य ।
 यथार्थिमाथेन द्रुथैव धातुर्विकल्पिता कल्पनरूपवृत्तिः ॥ ३६ ॥
 भोक्तुं शिशुन्वादवर्नामनाशेऽमुष्मिन् दिगन्तावनिमण्डलीकाः ।
 विष्टा इवैनामुपमुञ्जते स्म नारीमिवारीणविकारभाजः ॥ ३७ ॥

सत्कञ्चुकी क्षेमचिकीर्णस्य दृष्ट्वा पराभ्यासपरां महेलाम् ।
 ररक्ष तामक्षतवृत्तमणोरारजश्चलुक्यो धवलाङ्गजन्मा ॥ ३८ ॥
 जजृम्भिरोधाः किल मण्डलीकाः कृतव्यलीका भुवि गूर्जरेन्दोः ।
 तानेष निःशेषयति स्म शूरः शूरस्तर्मासीव नवप्रतापः ॥ ३९ ॥
 किं तत्र चित्रं धवलैर्यशाभिर्जगन्नयं यो धवलीचकार ।
 विद्वेषिणो यत्कलुषान्वितेने तेनेदमुन्मीलति कौतुकं नः ॥ ४० ॥
 तदङ्गजः मङ्गरमङ्गरङ्गकृतारिभङ्गस्मरचङ्गदेहः
 अजायत श्रीगिरिठाप्रसादप्राप्तादलीलो लवणप्रसादः ॥ ४१ ॥
 चौडो न चूडाभरणं वभार न केरलः केलिमलञ्चकार ।
 न पादवं लाटपनिलिलेश न मालवीयो निलयं विवेश ॥ ४२ ॥
 राधाधिनाथो दृढतां गुणोप गुणश्च तूर्णं प्रगयं भूमाच ।
 अन्धो महीरन्ध्रमहीनमस्थान्कार्जापतिः श्रीधर्मप्राप्तवान् ॥ ४३ ॥
 न कौङ्कणः पक्कणमुत्समर्ज न जाङ्गलो माङ्गलिकैर्जगर्ज ।
 पाण्ड्यो न पिण्डपट्टणं चकार न कुन्तलः कुन्तलभुदधार ॥ ४४ ॥
 वङ्गः कुरङ्गप्लुतिमातिलिङ्ग समारो नैव कलि कलिङ्गः ।
 चैवो निवेद्योऽपि तत्र दृशोऽभ्यर्जैत्रभेरीषु विराविणीषु ॥ ४५ ॥

(चतुर्भिः कलापकम्)

श्रीवीरपूर्वो धवलः क्षितीन्दुरस्याभवत्सुनुरत्ननेजः ।
 नामीरवीरप्रकरासिनारनिमलदार्जस्वलवैरिर्गर्गः ॥ ४६ ॥
 यत्कीर्त्तिगौर्येण मिथोपलक्ष्यो गौरीगिरीशो दिवि गौरकान्ता ।
 करप्रयश्चैर्मिलितां विद्यां गभीरार्द्धनागवचनापुत्रौ ॥ ४७ ॥
 भूपाणपटो रणपट्टिकेव यश्च स्फुरत्पुष्करादिक्रियान् ।
 हताहतानामवनीपतीनां निक्षेपकोटारलिपि वभार ॥ ४८ ॥
 यः शात्रवक्षोणिभृतां प्रचण्डदोर्दण्डरुद्धं शमयाम्बभूव ।
 उच्छेदयामास च मण्डलानि स राजवैद्यो वचसामपन्याः ॥ ४९ ॥
 वभार भूभारमपारमारः सदैकतः श्रीलवणप्रसादम् ।
 तमन्यतो यः कलयाश्चकर वीरं स्वनामप्रतिमप्रवृत्तेः ॥ ५० ॥
 स क्षाणिसुश्रोणिधवं स्वराज्यचिन्तायकं कश्चन कर्तुंकामः ।
 कदाचिदागत्य निशि प्रसुप्तः स्वप्ने समाभाष्यत राज्यलक्ष्म्या ॥ ५१ ॥
 हे वीर ! वैरिव्यथीर मन्त्रिचिन्ताचयं चेतसि सञ्चिनोषि ।

एषाऽस्म्यहं गूर्जरराज्यलक्ष्मीरेतं विनेतुं भवतः समेता ॥ ५२ ॥
 आसीत्पुराऽसीमवसूदयेन विमृशिताशेषतमाः क्षमायाः ।
 प्राग्वाटनाम्नोन्वयनीरजस्य चण्डद्युतिश्चण्डपनामधेयः ॥ ५३ ॥
 चण्डप्रसादस्तनयोऽस्य जज्ञे जिनप्रसादप्रसरोजितश्रीः ।
 यत्कीर्त्तिसिन्धोरिव चक्रुरिन्दुर्मुक्ताफलानीथ च तारकाणि ॥ ५४ ॥
 सोमस्तनः सोमसमः समस्तजगज्जनस्तामसमीहितोऽभूत् ।
 देवेषु देवो जिन एव यस्य नाथेषु सिद्धाधिप एव नाथः ॥ ५५ ॥
 वाचाभ्युदयेन कृतान्तिकेन प्राणात्मना यस्य यशःप्रशस्तिम् ।
 विधिलिलेष्वाम्बरपट्टिकायां नक्षत्रमालाक्षरमण्डलीभिः ॥ ५६ ॥
 रीतामर्शातांशुकुलप्रवीर इवैष नान्योऽकृतधर्मभङ्गः ।
 अलक्ष्मणाङ्गीकृतगौरविश्वामितो मनीषा वन पर्यणेषीत् ॥ ५७ ॥
 ततोऽश्वराजद्युतिकीर्त्तिपुरतन्तोऽश्वराजस्तनयो बभूव ।
 मनीषितां गूर्जरनिर्जरेन्द्रमनीषितां प्राप य एक एव ॥ ५८ ॥
 स्वमातरं यः किल मातृभक्तो बहन्धमादेन सुखासनस्थाम् ।
 सप्तप्रभादस्यशास्तनानोज्जयन्तशत्रुञ्जयनीर्थयात्राः ॥ ५९ ॥
 कृपानकृपारगर्भारचेता वार्षारवार्षा सरसीरसीसा ।
 प्रपाः कृपावानतनिष्ठ देवमौधान्यसौ धार्मिकचक्रवर्ती ॥ ६० ॥
 यत्कीर्त्तिसिन्धोः कुमुदाकरन्वसमा भजन्ते दिवि तारकौघाः ।
 कल्लोलभालायनि चन्द्रिकामो हिण्डीरपिर्णायनि शीतरश्मिः ॥ ६१ ॥
 स तारकीर्त्ति सुकुमारसूक्तिं कुमारदेवामिह पुण्यमेवा ।
 किलोपयेमे द्रुतहेमगौरीसूरीकृताशेषजनोपकारः ॥ ६२ ॥
 श्रामानिहास्ते पुरि वस्तुपालः श्रान्तेजपालश्च श्रुता तदीया ।
 गयोरभृदग्रज एकमल्लः श्रीमल्लदेवः कलिमल्लमङ्गे ॥ ६३ ॥
 तमोपहारप्रकृती विवस्वच्चन्द्रः विवाङ्ग्यामिह यो विभातः ।
 तयोश्चिरं विश्वधुरं निवेद्य सुखं स्वयम्भरिव मानय त्वम् ॥ ६४ ॥
 स्वप्नान्तरेतत्पुरतः क्षितीन्दोर्निवेद्य मा गूर्जरराज्यलक्ष्मीः ।
 यथागतं कापि जगाम सोऽपि निद्रां जहौ द्वागर्विन्दनेत्रः ॥ ६५ ॥
 स्वप्नार्थमर्थप्रतिपादितार्थः कुर्वन् हृदि प्रातिपरः पुरस्तात् ।
 प्रातः क्रियां शक्रममः समाप्य स मानदः मम्मदभागमदा ॥ ६६ ॥
 पुष्मिः प्रधानैर्नृपतिप्रधानमजूहवत्तावथ सादरं सः ।

ममेतयोस्तत्क्षणमेतयोश्च दृष्ट्वा मुच्यं प्रीतमनां बभूव ॥ ६७ ॥
 उपायनं नावनपायशक्तेः पुरोऽस्य विज्ञामविधी विधाय ।
 प्रणेमतुः पुञ्जितहारयष्टी पुष्टीकृतस्यारिनुपोपदाभिः ॥ ६८ ॥
 अथात्मनः श्रीकरणाधिनाथौ कर्तुं कृता नौ पुरतो निवेश्य ।
 कुशाग्रबुद्धी कुशलानुशास्तिपूर्वं जगादेति जगज्जयी सः ॥ ६९ ॥
 मूर्त्तिगुणान् शंसन्ति वां गरिष्ठान् कुलप्रतिष्ठां विनयक्रमश्च ।
 शास्त्रज्ञतां गीरवगीतवीचं वयो वयं तु सुमहे महेच्छौ ॥ ७० ॥
 न यौवनेऽपि स्मरयस्मरत्वं न वैभवेऽपि कचनाविवेकः ।
 न दुर्जनेऽप्यार्जवविष्ट्रवां यत्तन्निमित्तौ वा विधिना नवेन ॥ ७१ ॥
 पुरारिविस्तारितभूमिभारसम्भारिमम्भारितयोरिदानीम् ।
 माहाय्यहेतोः पितृपुत्रयोर्नो हन्तोपधुर्यो भवतां भवन्तो ॥ ७२ ॥
 पित्रा मम त्रामितवैरिणा या वन्दीकृतादीर्धभुजैर्न लक्ष्मीः ।
 पद्भिर्गुणैस्तामभितो नियम्य चलासपि स्थेमयतां भवन्तो ॥ ७३ ॥
 एतां विनेता मसुदीर्घं वाचं वाच्यंमोऽजायत जानकीर्त्तिः ।
 श्रीवस्तुपालस्तु निरस्तदोषः वाक्प्राञ्जलः प्राञ्जलिरित्युवाच ॥ ७४ ॥
 स सेवकः सेवकलः कुलीनो विलीनदोषः सुकृता च देव ! ।
 प्रसन्नगर्भार ! भवादृशेन संभाव्यते सुप्रभुणा य एवम् ॥ ७५ ॥
 व्यवस्यतां विश्वजयैकवीरशरीरभाजां भवति त्वदाभः ।
 स्वामी यदि प्राच्यतपोभिरेव पुंमोऽन्तरं यः भद्रमघ वेत्ति ॥ ७६ ॥
 विज्ञाप्यसे किन्तु विशेषविज्ञ ! युगत्रया धन्यतमा जगाम ।
 कलिस्त्वमो यत्र न मेवकैर्पुं कृतं न नाथेषु कृतज्ञता च ॥ ७७ ॥
 भूभुजो द्रविणदृष्टयोऽधुना मेवकास्तदनुवृत्तिवृत्तयः ।
 तेऽपि तेऽपि कृतदुष्कृतादया ही परत्र निपतन्ति रौरवे ॥ ७८ ॥
 अत्यर्थमर्थमुपहोक्तिमाद्रियन्ते
 तं च प्रभूतगुणितं पुनर्यथञ्चि ।
 न्यस्ताः पदे समुचिते गमिताश्च श्रेष्ठी
 शब्दाः कवेरिव नृपस्य नियागिनः स्युः ॥ ७९ ॥
 न्यायं यदि स्पृशसि लोभमपाकरोपि
 कर्णेजपाद्यपधिनोपि शमं तनोपि ।
 सुस्वामिनस्तव धृतः शिरसा निदेश-
 स्तद्धनमेष मयकाऽपरथाऽस्तु भद्रम् ॥ ८० ॥

श्रुत्वा वचस्तदिति मन्त्रिपुरन्दरस्य
 भूर्मोपतिः पुलककोरकिताङ्गयष्टिः ।
 दिष्टयैतयोः स्वयमुदारमुदा सुवर्ण-
 मुद्राश्चितं करसरोजयुगं चकार ॥ ८१ ॥
 अजनि कनकमुद्रा साक्षरश्रेणिमान्द्रे
 करसरमिजयुग्मे मन्त्रियुग्मस्य तस्य ।
 ददमुपचितशालं गूर्जरक्षोणिलक्ष्मी-
 कुलगृहमिति निन्ये शामने पट्टिकेव ॥ ८२ ॥

इति सिद्धसारस्वताचार्यश्रीबालचन्द्रधिरचिते वसन्तविलासनामानि
 महाकाव्ये श्रीकरणपदलाभो नाम तृतीयः सर्गः

गौरी रागवती त्वयि त्वयि वृषो बद्धादरस्त्वं युतो
 भृत्या पुण्यजनः मुहुज्जन तव व्यानक्ति शक्तित्रयम् ।
 इत्थं कौतुकभीश्वरोऽपि सचिव त्वं जैत्रसिंह ! कचिन्
 कामध्वयनमातनोपि न रुचिं धत्से द्विजिह्वे च ॥ १ ॥

चतुर्थः सर्गः ।

राज्यैकनाड्यां स मुगामुर्नानिचिदा लयाः ।
 राजा योगं समामाद्य चित्तनान वनोदयस्य ॥ १ ॥
 इन्द्रोपेन्द्राविव स्वर्गं चन्द्रादित्याविवाध्वरम् ।
 नावलञ्चक्रतुम्भो राज्यं चोलकुम्भभृषतः ॥ २ ॥
 द्विष्टाकृष्टितया हस्तौ बहुश्रुततया श्रुतौ ।
 दार्यदर्शितया नेत्रे तौ राज्यस्य विरेजतुः ॥ ३ ॥
 मुक्तामयौ मदावृत्तराचितां श्रवणोचितां ।
 रेजतुर्मन्त्रिणावेतौ राज्यश्रीकुण्डलाविव ॥ ४ ॥
 रामलक्ष्मणयोः प्रीतिं नीतिं च गुरुशुक्रयोः ।
 सूर्याचन्द्रमसोस्तेजस्तौ मारमिदमारतुः ॥ ५ ॥
 तत्र मन्त्रियुगे व्यापिप्रतिमुद्रामिनाशना ।
 जनैश्चतुष्कैरेवेति भूरनन्ता प्रर्गायते ॥ ६ ॥
 न्यायधौरेयता धर्मप्रीतिबन्धः प्रवीरता ।
 तयोरद्वैतमेतानि रामलक्ष्मणयोरिव ॥ ७ ॥

तेजांसिं पालयंल्लक्ष्मीहर्म्ययोरसिधर्मयोः ।
 तेजःपालः स्वनामैतच्चरितार्थमसूत्रयत् ॥ ८ ॥
 निरस्तदूषणे ज्येष्ठे यस्य भक्तिं वितन्वतः ।
 अजातशक्तिभेदस्य कथं स्याल्लक्ष्मणः समः ॥ ९ ॥
 विनतानन्दनस्यास्य लसतो गोपतेः पुरः ।
 मदाचरणरम्यस्यारुणस्तुल्योऽस्तु वा कुतः ॥ १० ॥
 पूजाभाजस्त्रयस्त्रिशदेवकोटीर्धितन्वतः ।
 अकठोरकरस्यास्य तुल्यः कथमिवार्यमा ॥ ११ ॥
 कलावतः सुवृत्तस्य मदा नक्षत्रशालिनः ।
 अजातलाञ्छनस्यास्य कथमस्तु ममः शशी ॥ १२ ॥
 कुर्वतोऽनन्यसामान्यं स्वगोत्रं निजसौरभात् ।
 अद्विजिह्वाश्रयस्यास्य न तुल्यो मलयद्रुमः ॥ १३ ॥
 शीतलस्य मृदोः पादान्वनतः प्रतिभृभृताम् ।
 कथमुच्चतमस्यास्य गङ्गापूरः समो भवेत् ॥ १४ ॥
 भूरिधारामहस्त्रेण भूलोकमुपकुर्वतः ।
 अकल्मषमुग्वस्यास्य कथमस्तु समोऽम्बुदः ॥ १५ ॥
 विभ्रतोऽन्तर्जिनं देवं शरण्यस्यावनीभृताम् ।
 अलोलप्रकृतेरस्य सरस्वानपि नो समः ॥ १६ ॥
 इतश्च लाटभूपालभुक्तौ भूमीविभूषणम्
 स्तम्भनीर्थमिति ख्यातमास्तेऽनीन्द्रपुरं पुरम् ॥ १७ ॥
 यदृषान्ते श्रितांस्मङ्गामङ्गमङ्गेन पाडयन् ।
 महीमहीनमणितां सेवते मरितां पतिः ॥ १८ ॥
 विवृतोभयकूलोरुः प्रसृन्वरपयोधरा ।
 यत्र प्रसृते सत्पोतान् कृमिहेच्छुङ्गना मही ॥ १९ ॥
 नानाद्वीपान्तरायानमांयात्रिकविनिर्मितैः ।
 भाण्डकृदैर्यदाकीर्णं क्रीडाशैलैरिव श्रियः ॥ २० ॥
 स्फातिनौवित्तकैः कीटकोशकैरिव काननम् ॥ २१ ॥
 सकेशैरपि निष्केशैर्धीवरैरप्यधीवरैः ।
 राजते यन्नरैश्चारुविग्रहैरप्यविग्रहैः ॥ २२ ॥
 मदाकरजपानारः स्फारकेलिमहा बहिः ।

यत्रोद्यानगणोऽन्तश्च व्यरुचन्मानवा नवाः ॥ २३ ॥
 एकदा वीरधवलः प्रसह्यासह्यविक्रमः ।
 तद्विगृह्य समादत्त लङ्कामिव रघूदहः ॥ २४ ॥
 श्रीवीरधवलस्योर्वीधवलस्य निदेशतः ।
 तत्पुरं वस्तुपालस्तु चिरकालमपालयत् ॥ २५ ॥
 द्विपाश्वोपायनैर्द्वीपलुपास्तं द्वीपिविक्रमम् ।
 निवेद्य पोतपारीषु प्रेषितैरन्वकूलयन् ॥ २६ ॥
 हस्तिनं च हयं चैकमैकमिन्द्रस्य दत्तवान् ।
 वस्तुशालाय तु पयोराशिरेतान्परःशतान् ॥ २७ ॥
 कशालवालस्थितया नग्वांशुजलमिक्तया ।
 यस्यामिलतया कीर्त्तिप्रसूनश्रीरमृयत ॥ २८ ॥
 मोहादाकामनां प्राणापहारेषु पटीयमीम् ।
 आचक्राम न कोऽप्युच्चैर्यदालां भुजर्गामिव ॥ २९ ॥
 श्रीकान्तेन समुद्धान्तर्दधताऽनिशिपान्मनाम् ।
 येन स्तेनदुहापास्तं निवेदित्वं स्वयंभुवि ॥ ३० ॥
 विदुवं विदुवग्भगभारं गतपारं वभार यः ।
 श्रीमानविष्वक्मेनोऽर्म्मा सदा कमठनां दधत् ॥ ३१ ॥
 वराहवपुषा मुख्यमण्डलाग्रैकलालया ।
 जिष्णुना येन भुवने भ्रष्टयन्ता भूः समुद्भूता ॥ ३२ ॥
 हिरण्यकशिपुहासदानं स्वकर्लश्लया ।
 अमुना नरमिहेन विहितं जगतां हितम् ॥ ३३ ॥
 श्रीवामनतयाऽनेन विक्रमाक्रान्तरादमा ।
 अच्युतेन प्रभवता बलिवन्धो व्यर्धायत ॥ ३४ ॥
 कण्ठे कुठारं व्यापार्य ग्रेनारिश्वन्नमन्ततेः ।
 सर्वर्णगुरुमाचक्रे रामरूपेण मन्त्रिणा ॥ ३५ ॥
 हरिर्मेन्ययता येन लक्ष्मणानुगतान्मना ।
 रणे लङ्कापतिर्ध्वस्तो रामेणाकविशार्ङ्गिणा ॥ ३६ ॥
 बलभद्रस्यक्षश्रीर्वसुदेवाधिकप्रभः ।
 योऽवर्धाद्विपतां हर्षा शिशुपालमपि स्वयम् ॥ ३७ ॥
 हर्षाकेशाच्युतकेशो विशुद्धसकलस्थितिः ।

विजयी यो न्यधत्तान्तमान्तराणामपि द्विषाम् ॥ ३८ ॥
 समुद्गीर्णामिदण्डो यः खण्डिताशेषशात्रवः ।
 ह्यारूढः कलिप्रान्ते कल्कीति कलितो जनैः ॥ ३९ ॥
 दागार्हस्य दशाप्येवमवतारानयं स्पृशन् ।
 इदं मृषोद्यं चक्रे यन्न देवचरितं चरेत् ॥ ४० ॥
 दौस्थ्यदग्धानयं शास्त्रसदृशो दानवारिणा ।
 प्रीणयन्न स्तुतः केन सदृशो दानवारिणा ॥ ४१ ॥
 ससतन्तुभिरस्येशोनामुना पङ्क्तैः पुनः ।
 वामौ नारिभुवि ग्यातौ स्थूलमग्न्यां नथापि तौ ॥ ४२ ॥
 यस्य तुष्टस्य रुष्टस्य विदुषां विद्विषामपि ।
 धर्मकर्मणि धीरस्य दानकेलिकरः करः ॥ ४३ ॥
 वीक्ष्य वक्षामि मानन्दमिन्दिरां कृतमन्दिराम् ।
 स्पर्द्धयेव मुग्धाम्भोजं भेजे यस्य सरस्वती ॥ ४४ ॥
 न कलङ्की विभुः किन्तु स्थगयित्वैनमञ्जसा ।
 अनीकरजसा यः स्वमसपत्नं यशो व्यधात् ॥ ४५ ॥
 निजेनेवोष्मणा तृष्णापरः परयशःपयः ।
 यत्प्रतापोऽपिबयत्तद्विन्दवो दिवि तारकाः ॥ ४६ ॥
 यस्याभिमुख्यमात्मैव भेजेऽसिप्रतिविम्बितः ।
 रणकेलिजुषः किन्तु द्विषो भूताः पराङ्मुखाः ॥ ४७ ॥
 प्रतापपावकं प्राप्तकष्टं यस्यारियोषितः ।
 परितो दीपयामासुराशु निश्वाममारुतैः ॥ ४८ ॥
 यद्वलाक्रान्तिलोलायां भुवि शैलाश्चक्रम्पिरे ।
 दत्तारिन्पतिस्थानराजद्विष्टभयादिव ॥ ४९ ॥
 यदनीकरजोजालव्याकुलाकृतग्लाननः ।
 चक्रन्दानिमिषस्वामी ततः मङ्गन्दनः स्मृतः ॥ ५० ॥
 विष्णुलोकगताया यत्कीर्त्तिर्विश्रमिन्तु हरेः ।
 श्रवमी विष्टरीभूते तेनासौ विष्टरश्रवाः ॥ ५१ ॥
 यत्कीर्त्तिधेनोरुभयकर्णासक्तगुणस्थितिः ।
 शम्भुरालानतां भेजे तेन स्थाणुरिति स्मृतः ॥ ५२ ॥
 असिनभसि कृतोदयः प्रतापद्युमणिरुदग्रशिरोमणेरमुख्य ।

रिपुनृपतियशोहिमाद्रिमभ्रंकपनो मङ्गु विलाययांचकार ॥ ५३ ॥
 किं ब्रूमो बहुधा मुधा वयममी घोरोलध्रीलीलया
 ऽमुष्मिन्शासति गूर्जराधिपगिरा श्रीवस्तुपाले भुवम् ।
 मारिः सारिषु नाम वारिषु जडप्रख्यातिरामीदृशं
 कुप्राहप्रसरः पयोधिषु तथा रोधो मुनीषु ध्रुवम् ॥ ५४ ॥

इति सिद्धमारस्वताचार्यश्रीवालचन्द्रविरचिते वसन्तविलासनामनि महाकाव्ये
 मन्त्रिगुणवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ।

यातश्चेन्नतु यातु कल्पविटपी स्वर्गाद्रिदुर्गावनौ
 नैवायाति दृशोः पथि कचिदहो मा यातु चिन्तामणिः ।
 तस्थौ कामगवी दवीयमि दिवो देशान्तरे तिष्ठतु
 क्षमापीठेऽस्ति सतः परोपकरणव्यग्रो वसन्तात्मजः ॥

पञ्चमः सर्गः ।

स्पष्टमापदवटे निपतन्ती हन्त दिक्करिकरैरिव साक्षात् ।
 मन्त्रियुगमनृपयुग्मकरैस्तैरुद्धृता धरणिरष्टभिरेव ॥ १ ॥
 वीरपूर्वधवलः किल ताभ्यां भूपतिः शुचितमः सचिवाभ्याम् ।
 काञ्चनाचल इवार्कशशिभ्यां काञ्चनश्रियमशिश्रियदेषः ॥ २ ॥
 मर्दतः प्रतपनो वितमस्कं विक्रमाकलितभूधरमौलौ ।
 तेजपालसचिवोऽरुणलीलामाप वीरधवलस्य ग्वरांशोः ॥ ३ ॥
 तेजपालसचिवस्य बृहस्पत्युञ्जलनं भवतु विष्टपमेतत् ।
 उद्धारं जिनमन्दिरमालां मालवीयदलितामभितां यः ॥ ४ ॥
 दर्शनानि षडपि प्रसभं दुःकालमङ्कटगमिष्यदसृनि ।
 अन्नदानकलयाऽनिसुकालोऽर्जावयज्जिनमनैकरतां यः ॥ ५ ॥
 वीरवीरधवलश्चितिनाथादेशतन्त्रिविधवीरवरेण्यः ।
 वस्तुपालसचिवस्तु विदम्भः स्तम्भनार्थनगरं तदयासीत् ॥ ६ ॥
 श्रीवसन्तसमयेन समन्तादेव काननमिवाहितशोभम् ।
 स्तम्भनार्थनगरं तदशेषं दिद्युते भृतपुनर्नवमम्पत् ॥ ७ ॥
 पापिभिर्द्यधिकारिभिरन्यैस्तामसैरिव हतश्रि बभूव ।
 भास्वतेव भुवनं वसुभाजा सम्भृतश्रि तदनेन जजृम्भे ॥ ८ ॥

यत्कुर्ममलिनीकृतमासीत्कूटधीभिरधिकारिभिरग्रे ।
 शासनेन सुधियोऽस्य विशुद्धिं प्राप गाङ्गपयसेव पुरं तत् ॥ ९ ॥
 यत्कुध्रीभिरभितः किल कालस्थानपुष्मिरिव मुक्तमशेषम् ।
 तत्र मन्त्रितिलके जयकेलि भ्राजते कृतयुगाचरणेन ॥ १० ॥
 पूजयां सन्ततमास तथोच्चैर्दर्शनानि वसनैरशनैश्च ।
 एषु शश्वदहमेव मतोऽस्येत्यब्रवीदिह यथा भुवि को न ॥ ११ ॥
 यत्र यान्ति नृपवन्मनि माक्षादागते मयवनीव बभूवुः ।
 जीव नन्द विजयस्व चिरायेत्युच्चकैर्मृगदृशां पुरि वाचः ॥ १२ ॥
 तत्तथा विजयमेनमुनीशादेशपेशलमनिः सचिवेन्द्रः ।
 धमकर्म विततान यथामौ सम्प्रतेरपि जिगाय यशांसि ॥ १३ ॥
 कान्यकेलिरमिकः कविवृन्दावर्जनं समतनिष्ठ तथासौ ।
 मुञ्जभोजयशमां ध्रुवमोजःसञ्चयो भुवि यथा स वृथाऽभूत् ॥ १४ ॥
 लूणसाकनृपनेरथ साकं मारवैः समभवद्विगृहीतिः
 तत्र वीरधवलोऽपि बलोपक्रान्तवैरिनिगमः स जगाम ॥ १५ ॥
 स्तम्भनीर्थनिधनेन धनाय शङ्ख इत्यभिधया समयेऽस्मिन् ।
 लाटदेशनृपतिर्भृगुकच्छादुच्चचाल चलदश्वबलश्रीः ॥ १६ ॥
 मा प्रणश्य रिपवः प्रविशन्तु कापि सत्त्वरमितीव तदश्वाः ।
 सर्वतः पिदधुरद्विगुहादिकाननावटनभांसि रज्जोभिः ॥ १७ ॥
 वाजिराजिखुरग्वानरजोभिः जृम्भिते तमसि केतनहस्तैः ।
 मार्गमामृगयमाणमिवोच्चैः शङ्खभूपतिबलं प्रमसार ॥ १८ ॥
 दुर्दिनं क्षितिपरागभवं तत् कुम्भिनो मदजलैः शमयन्तः ।
 चक्रुरात्मपरयोरनुकूलं लभ्यते न गुरुता परवृत्त्याः ॥ १९ ॥
 प्राहिणोदपि च दूतमयं श्रीवस्तुपालसचिवस्य पुरस्तात् ।
 सोऽपि निर्भयमुपेत्य चतुर्द्धा स्फाम्निवाचिकमुवाच वचस्वी ॥ २० ॥
 वर्धसे सचिवराज ! तवाद्य प्राघुणः समरनिघृणाब्राहुः ।
 शङ्खभूपतिरूपैति चिरेणोत्कण्ठितस्त्वयि गुणश्रवणेन ॥ २१ ॥
 के तव स्तुतिपराः सचिवेन्द्रो भृतले वद वसन्त ! न सन्तः ।
 यस्य शङ्खनृपतिः स्वयमेवोपैति दृष्टदृदयो मिलनाय ॥ २२ ॥
 त्वं कृती त्वमसि धन्यतमस्त्वं पुण्यवानसि जने सचिवेन्द्र ! ।
 अद्य यस्य गुणिनो गुणगृह्यः शङ्खभूपतिरुपेक्ष्यति गेहम् ॥ २३ ॥

अथ वीरभवलः सबलोऽपि त्वत्प्रभुः सुबहुभिर्मरुभूपैः ।
 वेष्टितः खरमरीचिरिवावर्द्धयतेऽपि न जयः क नु तस्य ॥ २४ ॥
 चाहमाननृपतिस्तु दिनेऽस्मिन् क्रागतः कचन लभ्यत एषः ।
 तं प्रविश्य कुरु राज्यममन्दानन्द ! नन्दति चिरं समयज्ञः ॥ २५ ॥
 तेन वीरभवलेन विहस्यादेश एव पुररक्षणहेतोः ।
 दीयते स्म तव दास्यति देशं पुंविशेषविदुरः पुनरेव ॥ २६ ॥
 संशयेन विवशीकृतचेताश्चैनं चैनमिनमर्जयमि त्वम् ।
 स्वीकृतेऽवनितलेऽत्र विधाता भूधवाऽयमधिकारिणमन्यम ॥ २७ ॥
 स्वर्णदामयमितायममूर्त्तैर्यस्य वामचरणे विलुठन्तः ।
 मण्डलाधिपतयो विरुवन्ति द्वादशापि विदितं भुवनेऽदः ॥ २८ ॥
 एकतस्त्रिदशमूर्त्तिभिर्गणांगजसनुभिरुपेत्य विलग्नैः ।
 मालवक्षितिधरं वन मध्येकृत्य कृत्यविदृषाऽन्यत एव ॥ २९ ॥
 श्राभटेन बलिनैकतमेनाल्लोडिताद्यदिह विग्रहवाद्धेः ।
 कालकृतमुदगाद्यदुर्मन्यं तद्यवर्त्तयदयं ननु भीमः ॥ ३० ॥

(युग्मम्)

यस्य ग्वङ्गलतया हतमाजो हन्त वज्रमपि भङ्गमुपैति ।
 तस्य शङ्खनृपतेः पुरतः कः स्थास्यतीति हृदि चिन्तय मन्त्रिन् ॥ ३१ ॥
 तत्प्रयाहि सहसैव हि यावन्नैपि शङ्खनयनाध्वनि मङ्ग्ये ।
 नश्यतोऽय वणिजस्तव लज्जाभाजनं भुवि प्रविष्यति को नु ॥ ३२ ॥
 भासतेऽथ हितमप्यहितं ते तद्दृष्टेन भविना भवितव्यम् ।
 एष शङ्खनृपतिः समुपैति स्वैरमन्त्रिगिरि लङ्घितमामा ॥ ३३ ॥
 इत्युदीर्य पुरतः स्थितवन्तं दूतमेतमुपहतरिपुश्राः ।
 मन्त्रिगोपतिरर्पति विहस्याभाषत भुक्नुतिर्भाषणभालः ॥ ३४ ॥
 निर्विगङ्गमिति जल्पमि तृप्तं दूत रे भवमि नूतन एव ।
 त्वन्मुखेन य इदं च मदग्रे प्राह साहसमहो तव भर्तुः ॥ ३५ ॥
 शङ्खभृपतिरयं मिलनायां कण्ठितो भयि यया किल रीत्या ।
 तद्विधोऽहमपि तत्र तथा नो मेलयिष्यति विधिः पुनरय ॥ ३६ ॥
 मार्गेषु जलदेष्टव्यं भृषेष्टदितेषु समुपैति यदीह ।
 शङ्ख एष तदुपैतु तदुत्को व्यक्तमेष भुजगोऽस्ति ममाभिः ॥ ३७ ॥
 यत्प्रवेशवगतः समयज्ञैराप्यते जगति राज्यमग्वण्डम् ।

तं प्रवेष्टुमियमस्मि समुत्का मामका विशिखधोरणिरय ॥ ३८ ॥

चाहमाननृपतिस्तत्र देशं दास्यतीति भवता यदवाचि ।

किं विरूपमुपपन्नमिदं तद्गन्धिरेष शकुनस्य निबद्धः ॥ ३९ ॥

स्वीकृतेऽवबितलेऽत्र विधाता त्वत्प्रभुर्यदधिकारिणमन्यम् ।

नाम कामकरणं तदजानस्याङ्गजस्य पुरतः कुरुतां मः ॥ ४० ॥

मण्डलाधियनिमूर्त्तिमलायं स्वर्णदामवरणस्य वरं तत् ।

तदुनोति यदयं यदुगुसां पादयोर्निगडवन्धनमूढे ॥ ४१ ॥

निर्मदामकृत यादवमेनां नर्मदाविपुलरोधमि शङ्खः ।

दूत ! रे तदिनि जल्पमि नैतद्वन्धनानि यदयं समवाप ॥ ४२ ॥

क्षत्रियाः ममरकेलिरहस्यं जानते न वणिजो भ्रम एषः ।

अम्बडो वणिगपि प्रथमे किं मल्लिकार्जुननृपं न जघान ॥ ४३ ॥

दूत ! रे वणिगहं रणदृष्टे विशुनोऽमितुलया कलयामि ।

सौलिभाण्डपटलानि रिपूणां स्वर्गवेननमथो वितरामि ॥ ४४ ॥

निर्विलम्बभुवनभ्रमणेन आन्निविभ्रममिवाप्य यदाजा ।

विश्रमश्रियमशिश्रियदुश्चैरष्टदिक्पतिकिराटनराणु ॥ ४५ ॥

अत्र वारधवलः क्षितिपेन्द्रो लज्जते म भुवि केशवमूर्त्तिः ।

आगते त्वयि यदि प्रथनान्तादङ्घ्रिकर्षणमहं वितनोमि ॥ ४६ ॥

(युगम्)

मिन्धुराजनभयाऽस्मि म एव त्वं यदि दूतमिदं हि महीषान् ।

गर्व एव भुजयोस्तत्र जेहेनर्दिनः क इव नर्दविशङ्खः ॥ ४७ ॥

एतदाशु पुरतो निजभक्तुर्वाचिकं मम निवेदय गत्वा ।

प्राधुणस्य तत्र भर्तुरिदानीमायुधेस्तु जगतां रुचिताग्रा ॥ ४८ ॥

(युगम्)

निर्ययाविति वसन्तमभाया निर्मदः सपदि शङ्खविशिष्टः ।

आहतः सुभट्टदृष्टिभिरुल्लाघान्धवाभिरनिकोपवशेन ॥ ४९ ॥

वस्तुपालसुभटाः पृथुलाभप्रेङ्खितभृकुटिभङ्गनरङ्गाः ।

चुक्षुभुः प्रलयकाल इवाम्भोराशयो धरदलं दलयन्तः ॥ ५० ॥

केऽपि मङ्गु नमितांशमितांसाः पाणिभिः प्रहतवक्रितदोषाः ।

उत्सृजैर्विदलिताङ्गदरन्तैः कोपपावककणैरिव रेजुः ॥ ५१ ॥

केऽपि कोपपरतन्त्रनयाग्रे स्तम्भयष्टिमवहस्तनिपातैः ।

ग्वण्डशो व्यधुरुदग्रबलादालानदण्डमिव मत्तकरीन्द्राः ॥ ५२ ॥
 उद्धतैरपि च केऽपि शिरोजैर्लोचनैरपि च शोणमहोभिः ।
 कोपपावकभवैरिव धूमैर्विस्फुलिङ्गशकलैरिव रेजुः ॥ ५३ ॥
 एति वैरिकटकं स्फुटमित्याकर्ण्य केचिदपमुद्रितकोपाः ।
 प्रद्विषन्त इव नाम कराग्रोत्पीडनेन पिपिषुः कटकानि ॥ ५४ ॥
 आलिलिङ्गुरसियष्टिमिहैके निश्चुचुस्चुरमिधेतुमथान्ये ।
 अस्तवंश्च भुजयुग्ममपि स्वं केपि मङ्गरमधित्वरमाणाः ॥ ५५ ॥
 चर्चिताः सपदि चन्दनपङ्कैः पूजितांसयुगलाः सुमनोभिः ।
 वस्तुपालसचिवेन दृक्कलैर्भूषिता मुमुदिरे वरवाराः ॥ ५६ ॥
 देवतावसरनिर्मितिदीप्तो विप्रवेदमुदितो विदितांजाः ।
 वासरादिसमये रणदाक्षामासराजनयोऽयमुवाह ॥ ५७ ॥
 पर्युदस्य करदण्डमग्वण्डैः षट्पदैरपि चतुष्पदिकाभिः ।
 वस्तुपालसचिवस्य तदानीं वन्दिनो विजयमङ्गलमूचुः ॥ ५८ ॥
 स प्रताप इव गुर्जरभर्तुमूर्त्तिमानथ महेन्द्रमहौजाः ।
 उच्चैरुदयशैलमिवाकोऽध्याक्रोह तुरगं सचिवेन्द्रः ॥ ५९ ॥
 वस्तुपालसुभटाः समकालं कालमूर्त्तय इवारिवधाय ।
 कङ्कटान् जगृहुः कटकपाटोपजभ्रुकुटिहुङ्कुतिर्भामाः ॥ ६० ॥
 मङ्गराय सुभटाः प्रचलन्तः प्रेयर्माजनमथां परिरभ्य ।
 आमरं गुणामिव स्पृहयन्तस्तेनिरे तदधरासृतपानम् ॥ ६१ ॥
 कामरागरणरागरमाद्यन्त्रातिफुल्लवपुषां परिरम्भे ।
 कञ्चुकौ दयितयोः समकालं वापु रे व्रुटदिनि व्रुटतः स्म ॥ ६२ ॥
 येन भल्लकपरम्परिकाभिर्भेदलेशपदवामुपयान्ति ।
 कङ्कटाः कटरि रोमविकारिस्ते तदा विभिदिरे सुभटानाम् ॥ ६३ ॥
 मामपास्य चलितोऽस्मि रणश्रीमङ्गनौ रणरणोत्तरलस्त्वम् ।
 काचिदेवमबलाश्रुनिपातं स्न्धनौ पतिमुवाच युयुत्सुम् ॥ ६४ ॥
 सुप्रसादमधिपस्य सुवंशं चात्मनोद्य वत मा त्रपयेथाः ।
 कापि वारदुहिताऽऽत्मपतित्वान्मन्त्रयन्तमिति शिक्षयति स्म ॥ ६५ ॥
 एकतः समरनृयनिनादेनान्यतश्च दयितारुदिनेन ।
 कृष्टमानहृदयो न गृहेऽस्थान्निर्ययो च समराय न कश्चित् ॥ ६६ ॥
 प्रेयर्मास्तनतटोपहितश्रीग्वण्डमण्डनमुरः परिपश्यन् ।
 कोऽपि कङ्कटमपास्य तदन्तर्धानभीरुरधियुद्धमचालीत् ॥ ६७ ॥

काहलायमलकध्वनिदम्भादाजुहाव सुभयान् रणदेवी ।
 स्वामिकृत्यमधिकृत्य समीयुस्तेऽपि तन्क्षणमुदायुधहस्ताः ॥ ३८ ॥
 भानुदीधितिकलङ्कितभङ्गा वर्मिनोन्वपुषः शनमङ्गयाः ।
 राजपुत्रतनयैऽधिगताश्च वस्तुपालमचिवं परिवहुः ॥ ३९ ॥
 अभ्यषेणयदथ प्रथितौजा वस्तुपालमचिवं रिपुगजः ।
 तर्जयन्निह पुरःस्थितिहेनोस्तर्जनाभिरिव केतुपटान्तैः ॥ ४० ॥
 वाहिनी नरलकेतनर्वाचिः श्रीकरीकपटशैवलकृटा ।
 फुल्लभल्लनलिना प्रतिकूलोन्पानिना विरुक्ते मचिवेन्दोः ॥ ४१ ॥
 स्फारितस्फुरकफेनविबन्तां नन्तिनाञ्जरवारितिमीन्द्रः ।
 उल्लसत्तुरगतुङ्गनरङ्गः सैष सैन्यजलधिः प्रमथार ॥ ४२ ॥
 एतथ रोधमि मर्द्दामग्निस्तं शङ्खसैन्यजलधिश्च म्गंथ ।
 विश्वमेतद्विलं च नदानीं प्राणमंशयममंशयमाप ॥ ४३ ॥
 दारुणो रणभरः क्षयकालस्यान्तिपट्टिचिपदोयममक्षम ।
 वस्तुपालमचिवेश्वरलाटस्वामिनाः प्रववृतेऽथ व्रतानाम् ॥ ४४ ॥
 पत्तिमभ्यपतदेव हि पत्तिवारणाः करिणमश्वमथाश्वः ।
 स्यन्दनो रथमिति प्रनिरूपद्वन्द्वयुद्धमजलिप्र गरिष्ठम् ॥ ४५ ॥
 वीरगर्वगदिर्भेदयद्वेषाडम्बरैः करदिवृत्तिनवृन्दैः ।
 स्यन्दनप्रकर्त्तात्कृतिजार्तः काहलायमलकज्जुतिनादः ॥ ४६ ॥
 आहतस्फुरकटत्कृतिग्वङ्गाग्वद्विडङ्कतिधनुर्ध्वतिभिश्च ।
 भट्टलांकतुमुलैः शरमालामृत्कृतैर्भुवनमेतदपि ॥ ४७ ॥

(युगम्)

कोधवहिरनुवैलममात्रं मन्त्रिलाटमुभयपु दिदापे ।
 फूत्कृतिकमरणद्रणभेरीनाम्रयन्त्रनलिकोन्वयसर्मर्गिः ॥ ४८ ॥
 वाजिनिपुत्रगुरुक्षेत्रधाराधूलिजालकचलाकृतमर्तिः ।
 काप्यनश्यदिव मण्डलभेदाशङ्कया दिनकरोऽपि नदानाम् ॥ ४९ ॥
 ग्वङ्ग्वण्डितसपन्नशिरोभिश्चमिना युधजिरे रुधिरं ।
 छिन्नमूल दम्भकर्णमरुद्धिः सर्वतोऽपि ग्वमनायत रेणुः ॥ ५० ॥
 मम्मुग्वागतभट्टासिंघित्वनैर्दन्तिदन्तशकलैरुदयद्धिः ।
 रेणुजालकमभिधु बलाकामण्डिताम्बुदपदं प्रतिपेदे ॥ ५१ ॥
 कोऽपि ना नभमि कन्दुकवृत्त्या कोपिना करिवरेण निगम्यः ।

देवताभिरभिनः किलितोऽभूदेव ताभिरनुरागपराभिः ॥ ८२ ॥
 केनचित्श्रुरिकयाशु विदीर्णो दन्तवामनिहितेन भटेन ।
 विस्फुरन्करिकरः क्षितिग्वण्डे ग्वण्डिताहितुलनामुदवाप ॥ ८३ ॥
 स्यन्दनेन करिणोन्नमिनेन स्यन्दनी तमधिरुह्य सुग्वेन ।
 तन्निषादिनिहतश्च सुग्वेनैवाच्चकैरपि दिवं प्रतिपेदे ॥ ८४ ॥
 हस्तिना हतहयः स्वयमुच्चैर्दत्तफालमधिरुह्य तमेव ।
 तत्पतिं भुवि निपात्य च मादा कोऽप्यजायत जवेन निपादा ॥ ८५ ॥
 सर्वतोऽपि मिलितैश्च रणोद्यद्वागराजिभिरर्भाकमनोभिः ।
 कन्धरालुलितकेशकलापैः कुकुटैरिव भटैः समयोधि ॥ ८६ ॥
 कस्यचित्तदुचितव्यथितामोः स्वामिनि स्वमनृणं कलयित्वा ।
 वैरित्पुनश्चिरमा वन नृत्यन्न स्थितिं युधि ववन्ध कवन्धः ॥ ८७ ॥
 वंशजेन धनुषाशु निरस्ताः कोटियुग्मकचता गुणिनापि ।
 नैव सन्कृतिमुचां न परेषां मार्गणा हृदयभेदमकार्षुः ॥ ८८ ॥
 शानपत्रमरिवाणधिलानैराननैः क्षितिभृतामुदयद्भिः ।
 अग्रविद्रुतमिनद्युनिपृष्ठोन्पानिराहुतुलना समवापि ॥ ८९ ॥
 वस्तुपालमुभटेषुभिरुद्धरातपत्रनिबद्धेषु समन्तात् ।
 पानितेषु रिपुगजकवन्धैः दयेनमण्डलमवाप तदाभाम् ॥ ९० ॥
 शृङ्गैरिव विहस्य गृहानैरिक्तवाणधिभिरेव पिशाचैः ।
 गंधिरेषु विदधुर्जलेकैलि निम्नभृतलगतेषु नदेषु ॥ ९१ ॥
 रेजिरेऽश्रुतटिनापु तरन्तो वसिन्ताश्वमयपोननिषण्णाः ।
 कोटिपात्रकलकुम्भकराः मांयात्रिका इव भटाः सचिवेन्द्राः ॥ ९२ ॥
 क्षेत्रमात्रि सचिवेश्वरगृह्यैः शङ्खमैन्यमभिनाथ विलूय ।
 पानितोऽग्निभटगार्पसमूहः श्लोदिनश्च कणशोऽश्वखुराग्रैः ॥ ९३ ॥
 कोपतो युधि दशानधरोऽष्टं शङ्खभृपतिरथ स्वयमेव ।
 सोदरैः परिवृतः समसत्त्वैः वस्तुपालविजयाय चचाल ॥ ९४ ॥
 वस्तुपालसचिवस्य तदानीं वारमप्रभृतयो नव वाराः ।
 शङ्खबन्धुभिरमर्ग्यपुरान्नस्तेनिरेऽधिगणना वसुनोऽपि ॥ ९५ ॥
 अथ शङ्खको कृतप्रतिज्ञां गुलगोत्रप्रभयो भट्टाधिनाथः ।
 सचिवं प्रणिपत्य भृगुपालः प्रचचाल प्रथनाय बाहुंशाला ॥ ९६ ॥
 गिरिगुरुतुरगोत्तमाधिरुढः करतलनिस्तलनर्त्तितोऽरुकुन्तः ।

रिपुनृपसुभटैः स कान्दिशोकैर्विवलितकन्धरमीक्षितः कथञ्चित् ॥ ९७ ॥

कटकटसुभटः सपत्नकालः समिति विसर्पति सैष भूणपालः ।

इति सुग्वरसुगवा मन्वाशनास्तं नभस्मि गताः समदर्शयन् सुरीणाम् ॥ ९८ ॥

देवे सत्यपि जागरूकमहसि श्रीवस्तुपाले पुरी-

मेतां भङ्गुमहं पुरत्र सहसा यः साहसादागमत् ।

भो भोः शङ्खनृपः कं स कं स इति व्याहारधीरः पुरः

स्तम्भं सैष जघान शङ्खनृपतिः सांस्मृमिति यो योऽवदत् ॥ ९९ ॥

प्रहसितवदनः पुनर्वभाषं गुलकुलभूषणमेष भूणपालः ।

कथयत किमु सिन्धुराजपत्नी प्रसभममङ्गयतमानमृत शङ्खान् ॥ १०० ॥

अपलपमि हहा मुपैय शङ्ख ! म्वमधिकवल्लभजीवित त्वमेवम् ।

कुशजलतरला द्विजीवितव्याप्तव यश एव नृदेव ! सम्मतं नः ॥ १०१ ॥

अयमयमहमस्मि सत्यशङ्खो द्रुतपदमेहि यदि स्मयस्तवास्ति ।

इति भणिनिपरस्य लाटभर्तुर्व्यधित किलाधिसुखं गुलः म्वकुम्भम् ॥ १०२ ॥

आयान्तं भुवनसमक्षमेतमुच्चैराकर्षुं सुखविवरेण जीवितव्यम् ।

खड्गेनाच्छिददध भूणपालकुन्तं शङ्खोऽयं कुरमिव जीवितेश्वरस्य ॥ १०३ ॥

एकोऽपि शङ्खनिशितामिलताप्रहारज्ज्ञातो द्विधा समरसीमनि भूणपालः ।

पञ्चत्वमाप्य सहसा जगतां समक्षं भेजे ततस्त्रिदशनामिति कौतुकेन ॥ १०४ ॥

तदिति भुवनपालोदन्तमाकर्ण्य कर्ण-

ज्वरभरकरमन्तःकोपसाद्योपचक्रः ।

सविषयमपि शङ्खं चूर्णतां नेतुमुर्वा-

तलधवलनहेतोर्वस्तुपालश्चचाल ॥ १०५ ॥

दृष्ट्वात्मानं ध्वस्तसेनं समन्तादायान्तं च स्फारसेनं वसन्तम् ।

अङ्गी पश्यत्यङ्ग ! भद्राणि जीवन्नेवं ध्यायन्नयति स्माशु शङ्खः ॥ १०६ ॥

स्थैर्येणाजनि सिन्धुराजतनुभूर्युद्धेषु विन्याचलो

दोर्दण्डेऽस्य विशालधंशविभवे रेवाऽसिरेवाऽभवत् ।

उत्तालप्रतिकूलपादमचमूर्निर्मूलनोच्छृङ्खलं

जानं निर्मितसाद्यादवदवच्छेकच्छिदे यत्पयः ॥ १०७ ॥

ध्वस्तव्यस्तसमस्तप्रतिविभवो बाहन्वराविच्छुट-

त्केशः क्लेशविसंस्थुलेन मनसा प्रम्लानवक्त्राभुजः ।

शङ्खः सोऽपि महासतालममरैरालोक्यमानः क्षणा—

दुत्तालः किल वस्तुपालसचिवात्रासं समासेदिवान् ॥ १०८ ॥

(युग्मम्)

श्रीवस्तुपालसचिवादचिरात्प्रणष्टः शङ्खस्तथा पथि विशृङ्खलवाहवेगः ।
तत्प्रष्टपानभयभङ्गुरचिन्नवृत्तिः श्वासं यथा भृगुपुरे गत एव भजे ॥ १०९ ॥

अथ सचिवशर्चाशः स्वर्गिभिः स्तुयमानो

दिवि भुवि च भनुष्यैः शोधिताजिप्रदेशः ।

मुदिनपुरपुरन्ध्रानेचनिर्णायमानः

कृतजयपरिरम्भः स्तम्भनार्थं विवेश ॥ ११० ॥

बद्धा तारणधारणी प्रतिगृहं प्रत्यदृमुदङ्किता

केतुश्राः प्रतिधीधि कुङ्कुमरसैः भित्ता भृगं भूमयः ।

पनसिमलशरं सरोरुदृशां वक्त्रेषु गीतध्वनिः

प्रागोद्विजगार्जितां कलपति श्रीवस्तुपाले श्रियम् ॥ १११ ॥

अणि गिलगारस्वताचार्यश्रीपालचन्द्रविरचिते वसन्तविलासमहाकाव्ये

महाकाव्ये शङ्खयुद्धवर्णनं नाम पञ्चमः सर्गः

कृष्णं स्वस्मिन् गतृष्णं मम दयितमपि स्वैरिणी कीर्त्तिरेषा

वप्रे पत्निकं विम्पं प्रतिकरणविधौ वालिशोऽहं किमस्मि ।

श्यानेश्वान्तम्भदेतच्चयि सम्पगने कीर्त्तिकान्तथ्रियाऽमौ

वर्णं दुर्गमि यद्वा पुनरिदं भवतः स्वैर्गुणैर्वैरसिदं ॥

पष्ठः सर्गः ।

पठपि शङ्खविशृङ्खलदोर्विलप्रलयकालमभान्यमुपासितुम् ।

तस्मत्प्रशोऽथ ममाययुग्मञ्ज्वलस्मितरत्नं तमस्रक्रमुमव्रजैः ॥ १ ॥

अमरगुञ्जितपुञ्जितपाटलाकुसुमदुन्दुभिजृम्भितमङ्गलः ।

कतुरभ्रन्पुरतः पटुरुष्णताभरचयं रचयंस्तरणित्विषाम् ॥ २ ॥

वपुषि क्रान्तनग्नच्छुग्निक्रमभ्रमकरं मकरन्दकणान् किरन् ।

सुगन्धयति स्म विकस्पितचम्पकोऽङ्घ्रिपवनः पवनः प्रमदाजनम् ॥ ३ ॥

मधुपराजिभिरेत्य समन्ततो मधुपराभिरवाकृतकार्णिकः ।

विचिकिलो मकरन्दजलैर्दधाविचिकिलोपक्षितां वनमेदिनीम् ॥ ४ ॥

मलयजं मितमंशुकमिन्दुरुक्कदलिकागृहमम्भसि खेलनम् ।

विषयिणामिह पाटलिमल्लिकासुमनसो मनसो मुदमादधुः ॥ ५ ॥
सुरभयन्मरुदङ्घ्रिपमूलभूवल्यपुष्टिकृते वनपालवत् ।
नवपरागभरं नवमालिकासुमनसा मनसामिव पञ्जरान् ॥ ६ ॥
सुमुदिने मुदितेनकैररपाममहनैः सह नैकनमास्ते ।
खरवधूरवधूमितचित्तभूरसमया समया प्रियमापनत् ॥ ७ ॥
मलयजद्रवतीमितमञ्जुमा प्रियतमोरसि काचन कामिनी ।
स्वकुचमण्डलभैन्दवमण्डलोद्भवमहोऽशिशिरं शिशिरं दधे ॥ ८ ॥
प्रियजनव्यजनानिलवीचयः शिशिरकुम्भपयोऽपि च गोस्तनी ।
परिणामाग्रफलानि स्मितेश्रवाऽप्यमुमतां सुमतां पदवीमगुः ॥ ९ ॥
उपवनाश्रमवासपरः प्रियाकुचकमण्डलुभारिकरः कृती ।
मलयजार्जुनिनां विषयी जनः किमु वनाप मनापसतामिह ॥ १० ॥
जलदकालनृपद्विरदा रदायितवकीनतयोऽथ नभोज्जणे ।
सगलगर्जितमेतस्य घनाघताः पद्मदुर्दिनदुर्दिनहेतवः ॥ ११ ॥
त्रिदशचापमुदस्य तडित्कुणं रतिपतेरिय चापभृता भटाः ।
ववृषुरस्वमुचः पथिकाबलेः शिरसि नारमिताः शरधारणीः ॥ १२ ॥
अनुवनं वपकन्दलकैतवादिशदलिङ्गनयाऽऽविरभन्स्वयम् ।
घनपतत्तरवारिहता स्वगावलिरहोऽलिरहो धनुषा म्पा ॥ १३ ॥
विरहिणीहृदयस्य विभेदिनः पिशितश्वण्डममृह इषारुणः ।
दिशि दिशि क्षितिपीठमधिस्फुरन्त्रिदशगोपगणोऽपगणो वभौ ॥ १४ ॥
वपुर्पास्य वियुक्तदशामवः स्वदयितानिव वीक्षितुमभ्रमन् ।
प्रतिदिगन्तमुपवृषकीटका अभिमहत्तममंतममं निशि ॥ १५ ॥
सपदि याः पदि यातमपि स्मयादमुहितं मुहितं न शिवा व्यधुः ।
स्वयमिता यमिता नभसा यनैरहमिता हमिता इव गर्जिभिः ॥ १६ ॥
प्रहतमर्दलमण्डलभोङ्कुनिध्वनितबन्धुरगर्जिभिरश्वुदाः ।
शिखिकुलं कृतकेकमनेकशः पृथुमुदारमुदारमनीनृनन् ॥ १७ ॥
लिङ्गितवर्णमयं भुवनत्रयीविजयपत्रमिव स्मरवादिनः ।
निजतरुस्थमराजत केतकं सिततमं तनमञ्जुमधुव्रतम् ॥ १८ ॥
अभिनवस्फुटितस्फुटमालतीमधुरगन्धिनि वाति नभस्वति ।
प्रतिदिशं विवशा मधुपवली हुतमहीनतमभ्रममभ्रमत् ॥ १९ ॥
समददर्दुरकृजितपूजिता हरितरोमविकारनिरन्तरा ।

जलदकान्तगुहीतगिरिस्तनी भृतरसा तरसा रुरुचे रसा ॥ २० ॥
 कुटजयूथकयोः स्मितपुष्पयोरुभयतोऽपि गमागमसम्भ्रमी ।
 परिमलानिशयं भ्रमरव्रजो न हि विवेकुमलं तु मलं दधत् ॥ २१ ॥
 स्मरद्वेषस्य मितानपवारणभ्रममियेष शिलिन्ध्रपरम्परा ।
 अपि च सैन्यरजोऽनुकृतिं दधुः स्मितकदम्बकदम्बकरेणवः ॥ २२ ॥
 अथ जरेव पयोबलधानिनी जलमुचां पलिनंकरिणां शरत् ।
 प्रतनुनौपयिकं सरितामथो जगति मङ्गतिमम्मदमासदत् ॥ २३ ॥
 प्रियतमा यतमानपरिग्रहप्रगुणितागुणितात्मरतागमाः ।
 रमविधेः सविधे कमितुर्गता मुमुदिरे मुदिरे दिवि दीव्यति ॥ २४ ॥
 मदकलाक्षकलोऽभनपद्मिनीशुचिन्ताकतटाकमितच्छदः ।
 कमलशालितशालितलावनिः स समयोऽजनि यो जनितोद्यमः ॥ २५ ॥
 दिगबलापटलां सममर्यमा स्मितमुर्वां पृथुपाण्डुपयोधराम ।
 अचिरलांशुकभाजमशिप्रियद्विकलहं कलहंसकनादिनाम् ॥ २६ ॥
 सकलप्रेकलमेदुरगाकुले रममये समयेऽत्र मर्द्दाभुजः ।
 सृबलिनो बलिनोपमर्द्दाभुजामिव जयाय जयायजनं व्यधुः ॥ २७ ॥
 शरद्वर्ता भुवनान्तरूपेयुपि प्रकृतधोरणिवन्धमुदञ्चिनः ।
 प्रतिदिगुत्पन्नवन्दनमालिकाभ्रममुदारमुदारचयन् शुकाः ॥ २८ ॥
 गजतुरङ्गमशस्त्रभटार्चनव्यनिकरेण महानवर्मानिधौ ।
 अपि च दीपदिने नवमस्पदावनिभृतो निभृतान्सवमादधुः ॥ २९ ॥
 सतनमिधुतलस्थितगोपिका ललितलोलितगोतकलैर्वहिः ।
 मृगकुलान्निजुगोप जिघन्मनः कलमगुल्मवर्नामवर्नातले ॥ ३० ॥
 वपुर्हि हंसरवानतिपेशलान्तरवर्ततापि निशम्य शिखण्डिनः ।
 स्मयमिवाङ्गिनमायतमन्यजन्निजननृस्तनूरुहकैतवात् ॥ ३१ ॥
 अयुगपन्नतरूनपरद्विपानिव मदापमपुष्पसुगन्धिनः ।
 इह चुलुक्यनृपद्विपमण्डलाक्षरदुदारमदारमदारयत् ॥ ३२ ॥
 घनहुताशनताडितवारिदावलिपुटस्थपुटाम्बरमूषिका ।
 रजतपिण्डमिवेन्दुमर्जाजनद ध्रुवमर्द्दानमर्द्दानयशोरसा ॥ ३३ ॥
 पतितमेघदलस्य समन्ततः पवनमार्गमधूकतरोरिह ।
 असमये कुसुमैरुडुभिस्त्विषा सहसि राजनि राजनितश्चलः ॥ ३४ ॥
 तुहिनमारुतसैनिकसादिताग्विलदिगन्तवियोगिजनं ततः ।

जगति राज्यमजायत हैमनं शुचिरसं चिरसङ्गतदम्पति ॥ ३५ ॥
दिनपतेरपि कान्तिमनूष्मयन् दिनसमूहमहो समकोचयत् ।
विषयिणोऽमदयच्च मनस्विनीजनमयं नमयंस्तुहिनानिलः ॥ ३६ ॥
गजपदैर्घुसृणाङ्गविलेपनैः समुपगृहवधूकुचमण्डलैः ।
विषयिभिर्विजितो जडिमेत्यहो स्वमहमा स्म हसन्ति हसन्तिकाम् ॥ ३७ ॥
विषयिणामिव पुण्यललावधूविविधभोगमयं ददतां फलम् ।
गुरुतराक्रमतोऽत्र हिमानिकाभरजनी रजनी समजायत ॥ ३८ ॥
पदपतन्प्रियचाटुपदैरपि स्खलितजक्रुधि येन भृशायितम् ।
व्यनमयत्तमहो किमु यामिनां घनहिमा नहि मानवनीजनम् ॥ ३९ ॥
दिशमपास्थ यदस्य विशिष्यतां दिशि विवेश परंपते रविः ।
तुहिनमेतदहो वत मन्महे वयमतो यमतोऽपि भयङ्करम् ॥ ४० ॥
तृणकुटीसुषिरागतहैमनानिलधुताः सचित्रेश्वरवैरिणः ।
निशि करावरणा रदवल्लकाकणकणाणकणाचमरं व्यधुः ॥ ४१ ॥
हिमभयादहिमत्विषि जावितार्थनयिया यमधामनि धावति ।
स्तनगिरान्द्रगतं सुदृशामभदवदगं वदगं च महोऽस्य तु ॥ ४२ ॥
मधुरझङ्कतयः पलिनालतामधु निर्पाय कविन्धपग इव ।
महसि कुन्दवर्नापु विरेजिरे कुसुमिनासु मिनासु मधुवताः ॥ ४३ ॥
हिमवतोऽस्य कतोः सुरभेरपि प्रवृत्तेऽय कतुः शिशिरांतरा ।
उडुपयोः श्रवणान्तरमञ्जयोन्ममयोन्मयोर्भजिज्यंथा ॥ ४४ ॥
प्रतिदिशं लवलीलवलीधुताङ्गुततमालतमालतस्तरः ।
अभिसमार ससारमकूजितां धृतलवङ्गलवङ्गलताध्वजः ॥ ४५ ॥
विकचकुन्दवनैरधिकाधिकं सुरवकैरवकैरवगन्धिभिः ।
विरुच्ये शिशिरः सशरस्मरप्रतिभयानिभयान्वितदम्पतिः ॥ ४६ ॥
ऋतुमशोभयदेतमहर्निशं श्रमरगायनगानगुणोदया ।
प्रविकसन्सुचुकुन्दभवा जने रमकले सकलेऽपि सुगन्धिना ॥ ४७ ॥
सुरंभिजातिषु पुण्यमयं वयं मनसि बालकमेव विदमहे ।
तपसि पश्य भवन्ति यदङ्गयः शिरसि मानवमानवनामपि ॥ ४८ ॥
धुसृणमर्दनतो मसृणस्तना विहितगर्भगृहस्थितयो निशि ।
मृगदृशः सुरतोन्सवडम्बरे सनिकषा निकषा प्रियमस्वपन् ॥ ४९ ॥
कुतुकिनः किल फाल्गुनपूर्णिमानिथिमहेशमहेशगणा इव ।

इह सुखेन कवित्वममन्यराडिभसितं भसितं विक्रिः करैः ॥ ५० ॥
 स्फुरति फाल्गुन एष रजोमहः स्फुटमिनीव मरुद्भिर्दक्षितः ।
 दिग्वलावदनानि धितस्तिरे नवतरो वन रोध्ररजोभरः ॥ ५१ ॥
 नरमणी रमणीयतमामथो पृथुयशःसुरभिः सुरभिश्चियम् ।
 क्रमनया मनया समुपस्थितां भृशमलोकत लोकतमोपहः ॥ ५२ ॥
 अनुवनं दधुराम्रमहीरुहः कुसुममायकधन्विनिषङ्गताम् ।
 भ्रमरपक्षनिमञ्जुलमञ्जरीलटभरोपभरोपचितश्रियः ॥ ५३ ॥
 यमवतामवतामपिमानमं स्वकमलं कमलं प्रशमश्रियः ।
 व्यकलयन्कलयन् धनुरैश्वर्यं पिकवचःकवचः कुसुमायुधः ॥ ५४ ॥
 विरहिर्णाहृदयानि यदात्मनो न्यदलद्गलयन्त्रणैः स्वरैः ।
 तदमुना धिगहो कलकण्ठिकाकुलमर्षाममर्षामहिमाऽभवत् ॥ ५५ ॥
 कमलिनीनमकाममसूत्रयन् कमलिनीकलगुञ्जिनपुञ्जितः ।
 दमनकोऽपि च सौरभमभ्रमर्षा दमनको वशिनां समजायत ॥ ५६ ॥
 स्फुटदशोकपग्नस्पर्शिकात्मिका भ्रमरधारणिभूमयतां चिता ।
 पथिकवृन्दमदादहदग्निभाभरचिता रचिता स्मरवन्धुना ॥ ५७ ॥
 सुरभिणा नवचूतफलच्छिदागमि धृता वन किशुकचक्षवः ।
 वनभुवाभ्रमभिन्नभिदा ददृसननुमतामिह किं शुकचक्षवः ॥ ५८ ॥
 प्रियजनैरुपदीकृतमान्मनः स्थूलकुचा लकुचास्यमर्हाम् ।
 कुसुममण्डनमुहंभुजिज्ञताममननूतननूतनभृण्णाः ॥ ५९ ॥
 विदधिरं नवभूतवनं स्तुतिध्वनिभृतं निभृता कलकण्ठिकाः ।
 मधुलिहोऽपि च झङ्कुलिनिर्मितमवकुलं वकुलं परिरिभिरं ॥ ६० ॥
 तिलकचम्पकतः स्मितमाधर्वाकुश्वकं स्वकन्दलितस्मरा ।
 मधुलिहां तनिरेन्य मधूदकैरपिहितं पिहितं परितां व्यधुः ॥ ६१ ॥
 वसुदृशां सुदृशां सुरतस्विदासलकजालकजामनवस्थिताम् ।
 व्यतनुताननुतापकुलं गिलहुमलयो मलयोऽनिलवाजनैः ॥ ६२ ॥
 मलयजालयजालनभस्यति स्फुरतिका रनिकार्मणितानना ।
 नवतरं वन रङ्गमुपादधे प्रियजने यजनेन तनोः स्वयम् ॥ ६३ ॥
 महयताहयतारकुहत्कृत्तिकामरुतांमरुताररंतेऽबलाः ।
 मलयभूलयभूरुहकाननाज्जनिभृतानिभृताः ककुभोऽभिनः ॥ ६४ ॥
 समलया मलयाचलवायवो भुवि रताविरताभिमता भृशम् ।

रतिवरेऽतिवरेण्यपुरस्सरे प्रतिदिशन्ति दिशं प्रशमाम्बुधेः ॥ ६५ ॥
 मनस्विनीभिर्जगिरे प्रियाणामुपासितानामपि कोपिताभिः ।
 वाचः शुचौघाः स्वगिरां विलासमुपासितानामपि कोऽपि ताभिः ॥ ६६ ॥
 असमरसमये नभस्यकाले स्मरललितानि जिगीषवोऽभिलेषुः ।
 असमरसमये नभस्यकाले समघटि मन्तमसं घनोदयेन ॥ ६७ ॥
 विरहिणीव्यथकं शरदागमे कमलिनी वरलाभरसं हितम् ।
 नहि दधावधिगम्य जलाशयं कमलिनीवरलाभरसंहितम् ॥ ६८ ॥
 यो व्यधद्भुवि नतीर्युवतीनां कामराजिवितता नहि मानी ।
 तासु लीनमपि तं हिमकाले कामराजि विततान हिमानी ॥ ६९ ॥
 विटपिनां शिशिरं परिनो वनं विदलितं विरहोपहितात्मनाम् ।
 प्रतिदिशं हृदयं च मृगीदृशां विदलितं विरहोपहितात्मनाम् ॥ ७० ॥
 निरवधिमधुना रसालसालं प्रसवभरेण सिपेविरे द्विरेफाः ।
 निरवधिमधुना रसालसाऽलं विरहिवधूः पिकपञ्चमान्त्रपातैः ॥ ७१ ॥

एतानृतृन्पडपि सोत्सवमात्मसेवा-
 हेवाकपाकनिभृतानभितो निरीक्ष्य ।
 चौलुक्यचन्द्रसचिवोऽथ मुदं रिरंसा-
 दत्तस्मरच्छविभरं विभराम्बभूव ॥ ७२ ॥

इति सिद्धमारस्वताचार्यश्रीबालचन्द्रविरचिते वसन्तविलासनामनि
 महाकाव्ये ऋतुवर्णनं नाम षष्ठः सर्गः ।

पातालं गर्त्तपूरस्तदनु खरशिलाभूरभूत् कुम्भिपीठं
 दिक्कुम्भिव्याजमाशा निजनिजपतिभिर्भूषिताः शालभड्यः ।
 जैत्र ! त्वत्कीर्तिदेव्याः सुरसदसि जगत्पुद्ग्यैः शलाका
 कुम्भः किञ्च ध्रुवोऽयं ध्वजित्सुरसारिदण्डति स्वर्गदण्डः ॥

सप्तमः सर्गः

वनान्तलक्ष्मीमयमार्त्तवीमगाक्रमादमान्यैलविले विलोकितुम् ।
 विलोकनं नाम विलोक्य वस्तुनो विलोचनानां फलमामनन्ति यत् ॥१॥
 नदद्विभूषाजयडिण्डिमैः स्मरं प्रबोधयन्त्यो युवचित्तशायिनम् ।
 समीरवीचीचलचीरपल्लवास्तदाऽचलन् वर्त्मनि चारुलोचनाः ॥ २ ॥

विलोचदोः रुन्दलरत्नकङ्कणकणो वधूनामधिकं व्यराजत ।
 धनुष्यटङ्कार इवैकधन्विनः स्मरस्य लक्ष्मीकृतकामिचेतसः ॥ ३ ॥
 सरोषटङ्कारपदैरिव क्रमा नितम्बिनीनां मणिनूपुरकणैः ।
 पुरप्रधातो दयितान् वितेनिर वलन्मुखात्मन्थरगामिनोऽपि च ॥ ४ ॥
 तदाऽचलदुर्गभुवां ननभुवां नितम्बपयाधिमन्त्र्य मन्मथः ।
 मनःस्थितः कुण्डलसारवर्त्मना विव्याध धुन्वन्कवरीमयं धनुः ॥ ५ ॥
 सखीरपास्यानुपदं समागता विपक्षनाम्ना दयितेन जल्पिता ।
 अवस्थिता तेषु पदेष्ववाङ्मुखा निरश्वसीत्कापि सबाणमङ्गना ॥ ६ ॥
 समागता पृष्ठनयैव कामिनो विलम्ब्य कण्ठे मृदुवाहुयैकया ।
 तदाहितान्कण्टकपाणिपाणिजप्रसक्तवामस्तनिका उपरा ययो ॥ ७ ॥
 विकृणयन्ती वदनं पदे पदे नम्बव्रणात्प्या जयनस्य काचन ।
 विवाधते ते किमिति प्रहामिनं जघान लीलाक्रमलेन कामिदम् ॥ ८ ॥
 कयाचिदन्वागतयाशु हासतो निरुद्धदृक्कोऽपि कराङ्गुलीदलैः ।
 तदन्यसञ्ज्ञागमि कातरोऽन्तरा विचिन्त्य सूकन्वमुदकेमादहे ॥ ९ ॥
 निजोत्तरीयाञ्चलरुद्धलोचनः कयापि तत्कण्ठविलम्बया पथि ।
 नितम्बविम्बाधिकभारया प्रियां न तैलयन्त्रावृपतां न लम्बितः ॥ १० ॥
 परस्परान्प्रहितैकदोलितौ प्रियापती वर्त्मनि कौचिदायतुम् ।
 वसन्तलक्ष्मीमवलोकितुं दिवो भुवं प्रयातौ रतिमन्मथाविव ॥ ११ ॥
 करम्बितान्योन्यकरं प्रियापती विलोलदादण्डनम्बांशुमध्यगौ ।
 विरेजतुर्वर्त्मनि पुष्पधन्वना तनज्यवाणाः सनपाशिताविव ॥ १२ ॥
 अनुप्रयातेन वरंण कौतुकान्प्रिया स्मरेणैव धनुर्लतायता ।
 उदासि मध्ये परिमृद्य वेणिकामुरोमगजीमण्युग्मराजिना ॥ १३ ॥
 उपागतः कोऽपि युवात्मयोपितं तडाहुसूत्राहितहस्तपङ्कजः ।
 स्तनोर्पषाडं परिगृह्य मन्मथप्रहासभिज्ञमिव धारयन्प्रया ॥ १४ ॥
 तवान्निकं साम्प्रतमानयामि तामिति प्रतिज्ञां कृतपूर्व्विणी पथि ।
 सखि स्पृशेर्मासिति धाविता धनस्विर्नामहं कापि निनाय कामुकम् ॥ १५ ॥
 निर्पाडितैका स्तनहेमकुम्भयोर्मणीलता केयमिति प्रजल्पता ।
 अन्या नु किं ते नु दृशानि चुम्बिता मिथोऽनिसन्धानपरेण कामिना ॥ १६ ॥
 अथो पथालं मिथुनानि मन्मथप्रथां वितन्वन्ति वनं प्रपेदिरे ।
 उदारशङ्कारमुर्गैः शिलीमुर्गैः सुर्गैकवेश्मेदंमितीव संस्तुतम् ॥ १७ ॥

विलासिनो वीक्ष्य सुधाशनोपमानिमानहो रन्तुमुपागतानधः ।
 दिगन्तकुक्षिम्भरिभूरिभूषणद्युतो द्युयोषित्प्रतिमाश्च योषितः ॥ १८ ॥
 सुसम्पदा नः फलपुष्परूपया परोपकाराय भविष्यते कदा ।
 इति ब्रुवन्तः किल कोकिलारवैः प्रवालहस्तैर्ननृतुर्वनदुमाः ॥ १९ ॥
 विराविभृङ्गावलिकङ्कणा भुजाभिरामशाखाः स्तम्बकस्तनानताः ।
 कुसुम्भरक्तांशुकपल्लवास्ततः स्त्रियां व्यलोकन्त पुरः सखीरिव ॥ २० ॥
 सुलोचनानां सुशिरोरुहां करैः प्रवालसामञ्जसं यन्पुरःस्थितम् ।
 अतः स्वनेत्रांभुजकल्पभीरुभिर्मृगीभयूरैरपयातमन्यतः ॥ २१ ॥
 सुमायुधः कृन्तति धैर्यमायुधैरेतैरितीव प्रविमृश्य काचन ।
 प्रसाद्यमाना दयितेन नावदन्पराङ्मुखी किन्तु लृलाव कौसुमम् ॥ २२ ॥
 सुजातवक्षोजफलां प्रमृन्नदृशं प्रवालारुणपाणिमग्रतः ।
 कपिः स्पृशन्मानवतीं लताभ्रमादमृत्रयन्कामितमेतदीशितुः ॥ २३ ॥
 लताशिखापुष्पजिह्वक्षयापरा व्युदस्य पाणिं श्लथनीविबन्धना ।
 सरोजनाभीभुजमूलमुच्चैः प्रकाशयन्ती प्रियचित्तमाक्षिपत् ॥ २४ ॥
 उदस्तपाणे कुसुमाय कामिना श्रिते सुदुर्गे हृदि मुग्धयोषितः ।
 तदुद्गमाकम्पितयास्य मूर्धनि प्रमृन्नवृष्टिलतया व्यतन्यत ॥ २५ ॥
 अमूनि पुष्पाणि किलाहमाप्नुवे नहीति पाणी समुदस्य वादिनी ।
 भुजग्रहागाधकटिः प्रिया रयादुदासि केनापि च मध्यमुष्टिना ॥ २६ ॥
 लताग्रपुष्पावचिचीपया शिखावलम्बिनी कापि दिधीपया किल ।
 तथोपगृहा दयितेन निर्दयं ग्रथा सपत्नीहृदयं व्यदूयत ॥ २७ ॥
 असी निकुञ्जभ्रमरा दशन्ति मा त्वरध्वमित्थं कृतकं विराविणी ।
 करो धुनाना मणिकङ्कणकणादुपांशु काचित्प्रियमाह्वयज्जनात् ॥ २८ ॥
 दृशि स्थितं पुष्परजो व्यपोहितुं समपितं वक्रमभूल्लताधिकम् ।
 प्रियोऽपरस्याः कृतककुधाऽनयाप्यस्मै निजध्वे जयनेन सम्मदी ॥ २९ ॥
 फूलानि सूनेऽत्र कियन्ति गण्यतामितीरिता यावदियं तथाऽकरोत् ।
 प्रियेण कस्याश्चन मायिनाऽपराऽभिषवजे तावदुच्चि च क्षणात् ॥ ३० ॥
 विपक्षनामग्रहपूर्वमर्पयन् य कोपनया कयाचन ।
 इहास्ति सा ते रुचिरेति वक्षसि स्तनेन निस्ताड्य तथैव संयतः ॥ ३१ ॥
 किमेकमाविःक्रियते न पल्लवैर्ममासि रे पल्लव कोपि दुःखदः ।
 किमेतया क्षारकमालयाऽग्रतस्त्वयास्ति मे क्षारभरो यदाहितः ॥ ३२ ॥

अमूभिर्द्वेगकलुम्बिभिश्च किं पुरा त्वयोद्वेगपदं कृतास्मि यत् ।
 अशोकयाशोकमिदं तथैव ते प्रणयेमिष्टः सदृशां हि सङ्गमः ॥ ३३ ॥
 इति ब्रुवाणा स्मितजातिकप्रया गिरा च लीलायित्जानिकप्रया ।
 पदं दधत्या हृदि वक्रताभुवा भ्रुवा च कान्तं निजघान काचन ॥ ३४ ॥

(कलापक्रम)

यथायथं ताः प्रियपाणिगुम्फितैर्वनप्रसूनैर्वनजायतेक्षणाः ।
 क्षणादमोच्यन्त सुवर्णमण्डनं प्रियाकरं हि प्रियवस्तु जायते ॥ ३५ ॥
 महीरूहाणां श्रुतिपाशपेशला जनेन दोला विहितास्तनां हिताः ।
 मृगीदृशो यास्वधिरूढा सुप्रभासुवर्णताडङ्कतुलां प्रपेदिरे ॥ ३६ ॥
 प्रतापमुच्छेत्तुमिवोष्णदीधितेर्विलोलिदोलेन्दुमुखीमुखवच्छलात् ।
 विह्वसगोपा गहनेषु वीरुधां हिमांशुधाटी गगनं व्यगाहत ॥ ३७ ॥
 प्रियप्रसादादिव कापि कामिनी प्रणुन्नदोलोगगनाग्रमासदत् ।
 तथा विपक्षो स कटाक्षरश्मिभिर्मुहुः कृताकृष्टिरिवापपात च ॥ ३८ ॥
 नभोऽधिरूढाशु विलोलदोलया यदा यदा भूमिमियाय वाणिनी ।
 विकीर्णपुष्पच्छलतस्तदा तदान्वियाय तल्लब्धमिवेन्दुमण्डलम् ॥ ३९ ॥
 नितम्बभाराच्चरणौ सन्पुरारवैर्नितम्बः स्तनभारतोऽपि च ।
 चक्रन्द काञ्चीनिनदेन योपितांऽधिदोलमुन्नम्रविनम्रवर्मणः ॥ ४० ॥
 हुताहता व्योमचरैर्यदाम्बरेऽन्तरे यदा हन्त गतागता भुवि ।
 भियेति कस्याश्चन वल्लभस्तदाऽश्वमश्वदामां विरराम दोलनात् ॥ ४१ ॥
 प्रसूनदोलादि विहाय खेलनं स्त्रियः प्रपेलुर्जलकेलये तनः ।
 वभुक्तवस्तूपरि मग्निनादरो नवं नवं वस्तु जनांऽभिकाङ्क्षति ॥ ४२ ॥
 वधूजनेऽस्मिन्जलकेलिहेतवे प्रयाति पुष्पाणि विलुण्ठ्य वीरुधाम् ।
 तदन्वधावन्नलयो विराविणः स्ववस्तु को नश्यदुपेक्षते पुरः ॥ ४३ ॥
 भुजैहि रे याहि रयाय तं नग्वध्माधनुःपुष्पमयैः सहेषुभिः ।
 दधानमात्मप्रियमेकका वधूः सुमायुधं मूर्त्तमिव व्यलोकयत् ॥ ४४ ॥
 ब्रजन्प्रियायाः पथि कश्चिदातनोद्भुजावलम्बं पटुचाटुवञ्चुरः ।
 परश्च दोर्दण्डमुदस्य तेनिवान्पटेन कान्तोपरि तापवारणम् ॥ ४५ ॥
 नितम्बवक्षोरुहभारनिःसहां निजप्रतिच्छायगतं पथि प्रियाम् ।
 प्रियो न यां निर्भरमंसलम्बिनीममोदयत्केलिदलानिलोर्मिभिः ॥ ४६ ॥
 पथि प्रयान्त्या मृगशावचक्षुषः सुग्वक्रमन्यासकृते प्रतिक्रमम् ।

वरः पुरोगस्तृणकाष्ठकर्करादिकं स्वपादाहतिभिस्तिरोदधे ॥ ४७ ॥
 मृदुः प्रयातध्वनिपेशलध्वनिः स्ववल्लभाखेदविनोदहेतवे ।
 अवाग्भवत्कोकिलवल्लभाननमनुप्रविष्टः सुभगः स्म गायति ॥ ४८ ॥
 सरोजवक्त्रां शितिशैवलालिकां सहंसकां कूलदुकूलभासिताम् ।
 सखीमिव प्रेक्ष्य पुरः सदृर्मिकां नदीमदीनोऽजनि भामिनीजनः ॥ ४९ ॥
 तदासनानामथ मन्त्रिभूपतेर्नितम्बिनीनां स्फुटफेनहासया ।
 विलोलहस्तैः सरिता विकूजितैः प्रभाषयन्त्येव पदा दधाविरे ॥ ५० ॥
 तदस्थितानां सुदृशां पयोधरे पुरःप्रतिच्छन्दमुदीक्ष्य कामिनः ।
 प्रसार्य पाणी परिरिप्सवेऽत्र तत् किलाशु शम्पामभितो वितेनिरे ॥ ५१ ॥
 करान् धुनाना नर्न मा न मा नन मेन्युदीरयन्त्यः पृथुवेपथूदयाः ।
 पुरः प्रविष्टैर्दयितैः पयोऽन्तराऽक्रियन्त मङ्गु स्वहृदीव घोषितः ॥ ५२ ॥
 विमुक्तसीमाश्रयमाशयं वहंस्तदङ्गरागाहितरागविभ्रमः ।
 नितम्बिनीनां नवसङ्गमे नदस्तदा चकम्पे चलमीनलोचनः ॥ ५३ ॥
 नितम्बिनीभिः करकैरवाहनं नदन्नवाम्भोतिवनानकध्वनि ।
 तदद्भुमालीतलरङ्गमण्डपेष्वनीनृतनमेघसखं भ्रकुंशयन् ॥ ५४ ॥
 विधूयमानेषु वधूभिरम्बुजेष्वलित्रजो व्योम जगाम झङ्कती ।
 अमूनि ते चन्द्रमुखीजिनोऽधुना धुनाति भानोरिति वा निवेदितुम् ॥ ५५ ॥
 गतो निलीनप्रियमम्बुजाकरं प्रियामुग्वभ्रान्नितरेण पङ्कजम् ।
 उपांशु चुम्बन्मरीदृताधरो मुमोद कश्चिन्न विवेद तत्तथा ॥ ५६ ॥
 अहो चिरोदस्य धिया चिराम्बुजं तिरोहयन्नेकतमेन वीरिभिः ।
 धवो नवो यस्य धिया नवाम्बुजं मृदुं च धृत्वाऽन्यतमेन पाणिना ॥ ५७ ॥
 प्रियं स्वनामग्रहपूर्वमाननभ्रमेण चुम्बन्तमुदीक्ष्य पङ्कजम् ।
 सखीषु जातामितगौरवा मुदं वभार काचित्तदचुम्बितापि हि ॥ ५८ ॥
 प्रियः सपत्नीवदनं सरोरुहभ्रमेण वैष्णीस्फुटनालमर्पयन् ।
 बलीक्रियेयेहमिति वृवाणया कयापि गाढं परिरभ्य चुम्बितः ॥ ५९ ॥
 मृगीदृशां कान्तकराम्बुसेवने स्विद्येह कैः सात्विकभावसम्भृतैः ।
 ममञ्जुरम्भोजवनानि तन्मुखप्रभाजितानीव नदे प्रवर्द्धिते ॥ ६० ॥
 प्रिये पुरस्तादथ यन्त्रवारिणाऽभिषिञ्चति प्रान्तनिमीलितेक्षणा ।
 पराञ्चि तस्यान्तरदत्तहस्तका न का सकामं म म मेत्यभाषत ॥ ६१ ॥

विलोकमाने जलकेलिसम्भ्रमश्लथोत्तरीयं जघनं घनस्तनी ।
 प्रिये परा तन्नयनांशुपद्धतीः पराश्चयन्तीव पयोऽभ्यचारयत् ॥ ६२ ॥
 तथा जलं न प्रियपाणियन्त्रजं तनान कस्याश्चन शीतलं वपुः ।
 यथा कटाक्षप्रसरः प्रतिस्त्रियो दृगन्नजन्मा ज्वलदग्निलोहितः ॥ ६३ ॥
 विपक्षमासिच्य पुरो यदि प्रियोऽमुचत्तमां वारणमभ्रमञ्जसा ।
 हुताशनाभ्रं न कटाक्षलक्षणं तथापि कस्या अपि शान्तिमासदत् ॥ ६४ ॥
 मनस्विनीमानसवज्रकङ्कटः स्मयः स्मराम्भैरविशीर्यते स्म यः ।
 जलप्लवैः सप्रियपाणियन्त्रजैः मिनासिदण्डैरिव खण्डशः कृतः ॥ ६५ ॥
 मनोश्चलग्रन्थिविभेदनोद्यतः क मानरत्नं गभिनं भवादृशैः ।
 इतीव गाढं गलकन्दले प्रियान् विधृत्य नार्यो जलतो विनिर्ययुः ॥ ६६ ॥
 नदाब्धिनिर्यातमथाङ्गनागणं करावलम्बीकृतकान्तकन्धरम् ।
 पयस्तरत्पङ्कजशृङ्गभाषया स्रवन्किलोपाभ्यधगतः सृतम् ॥ ६७ ॥
 सदप्यमद्भान्नि वपुष्यनाविलं जलाद्रभावादृढसङ्घिर्चावरम् ।
 स्त्रियो दधत्यः स्मग्केलिदौहृदं हृदन्नरा कामवतां वितेनिरे ॥ ६८ ॥

औज्ज्वलजलाविलमनाविलदेहभामो

वामोऽपरं परिदधुश्च पुरन्ध्रयस्ताः ।

अन्यानिशायिगुणगीतमपि प्रमत्त

वैरङ्गिकं जनयते जडिमैक एव ॥ ६९ ॥

अथ मिथुनसमूहोऽन्योन्यबक्त्रावलोक-

.....श्रीमन्त्रिसुचामगृह्यः ।

प्रमथितजलराशिः स्वं निवासं जगाम

त्रिदशगण इवोच्चैरच्युतोपात्तलक्ष्मीः ॥ ७० ॥

इति सिद्धसारम्बनाचर्यश्रीपालचन्द्रविगचिने वसन्तविलासनामनि

महाकाव्ये पुष्पावचयदौलाजकल्लिर्णतं नाम सप्तमः सर्गः ।

सद्धर्मारभटीनिरस्तनरकः सत्यानुरागी स्वयं

देवो विष्णुरिव प्रमोदयति नः श्रीजैशसिंहो मनः ।

यस्य ध्वस्तरजाः सदाचरणजा कुन्देन्दुधापोज्ज्वला

कीर्तिर्देवनदीव दीव्यतितमां विश्वावनीपावनी ॥

अष्टमः सर्गः ।

वस्तुपालमदृशो दृशोः पथि कापि कश्चन समेति वा न वा ।

शत्रुमित्रथिविभ्र भानुमात्रवर्द्धापसम्यदुपयातुमैह ॥ १ ॥

स्यन्दनाभ्यस्युरस्वानपशिसाम्बर्षपर्वतपटीममुत्थिनैः ।

धातुरेणुभिरिवार्यमाऽन्यत्तागुडग्रनगुडनञ्जराक्षतः ॥ २ ॥

सान्ध्यसेधदलकैरितस्तनो दिङ्मलान्नानदैर्विगजिरे ।

शोणपट्टवसनात्मभी रविस्फन्दनध्वजधैरिवोद्भटैः ॥ ३ ॥

अस्तगैलशिश्वरेऽपतन्नभः आग्निपकृत रसकपण्डितम् ।

तद्रमैरिव समुत्तृतेस्तनः सान्ध्यरागविनरैर्भृङ्गायितम् ॥ ४ ॥

पूर्वपर्वतगुहाविनिर्गुतस्वान्नभल्लुकभयादिवोयकैः ।

नश्यतो दिनकोर्विवर्त्तिनस्याकुतिं दिनकृदाप शोगम्क ॥ ५ ॥

लुप्यमानपटिमा तमोऽङ्कुरैस्तुङ्गनुङ्गशिश्वरेषु नस्थूयी ।

रागिणी रुचिचयुर्निजेशितुः प्रेक्षत प्रमवतांऽधिकं वयुः ॥ ६ ॥

वारुणीपरिचयादिवाज्याभूतमूर्तिरपरोऽधेस्तटे ।

व्यालुत्तरणिज्जिह्वाभ्वरः किं कुकर्म कुतसायनो शुभम् ॥ ७ ॥

अस्तमेति भवतामयं रिपुर्गुह्यतां जगदिनीव भाषिणः ।

कोटरस्थनमसामिद स्पशावायसाः प्रतिदिशं वयामिरे ॥ ८ ॥

उल्लसद्विपवाहवो दुष्मा व्याहरन्निव न्वगारवैरिति

वेधसाऽपह्रियते दिवाकरः किं न धावत दहा दिग्नाश्वराः ! ॥ ९ ॥

पश्चिमादिगवलान्तरायकाम्भोधिर्वीचिचटुलाञ्चलानिलैः ।

वर्जिते सति रविप्रदीपके प्राप्तरद्भुवि निरङ्कुशं नमः ॥ १० ॥

ध्रुवतामलिनताकलङ्किताभाजनैरुत्तमोनिशाकरैः ।

वीक्षितैरलमितीव पश्चिमी पद्मलोचनमहो न्यभीमिलत ॥ ११ ॥

तत्क्षणं विरहिणो रथाङ्गयोर्दुःखदाब्दहनोऽदहनमनः ।

तद्भुवेव तु वनानि धृष्टया मिश्रितानि परितस्तमिस्रया ॥ १२ ॥

स्वैरिणीजनदृशां रसाञ्जनैः श्यामिकाविजितचिकसाञ्जनैः ।

कौशिकप्रकरगोत्रदैवतैस्तामसैः प्रववृते तदैव तैः ॥ १३ ॥

विच्छुटत्तिमिरकुन्तला रवावस्तमीयुषि विभौ दिगङ्गनाः ।

तेनिरे तरलतारकव्रजव्याजर्मथुजलबिन्दुवर्षणम् ॥ १४ ॥

भोजिता यदनु मन्दिरं रवेस्तर्पणार्थमिव वर्णसत्तमाः ।

घस्मरास्तदवमंस्तमोधिकं सज्जकज्जलमिषेण दीपकाः ॥ १५ ॥
 कोसिकासरसितैलसञ्चरे वर्त्तिनालकलिता विरेजिरे ।
 कज्जलभ्रमरधोरणीभृतः स्वर्णपङ्कजरुचः प्रदीपकाः ॥ १६ ॥
 दीपयष्टिफणिनो निजप्रतिच्छायकुण्डलितभोगशालिनः ।
 मल्लिकास्फुटफणापरिस्थिता रत्ननामविभरुः प्रदीपकाः ॥ १७ ॥
 कालपाशपतितेऽथ भास्वति पूर्वदिक्कुलवधूर्विलापिनी ।
 यच्छति स्म निजकौमुदीमिषादन्धकारनिलमिश्रितं पयः ॥ १८ ॥
 प्राचिकाचलकुचे नग्वक्षतं यामिनीयुवनिमूर्ध्नि किंशुकम् ।
 व्योमकीरवदने भृपाटिका रत्युदन्वति च विहुमाङ्गुरः ॥ १९ ॥
 कैरवच्छदकपाटकुञ्चिका मानिनीमदकुरङ्गकर्त्तरति ।
 ध्वान्तधान्यलवनैकदात्रिका विश्वशर्मलिपिमात्रिकाकृतिः ॥ २० ॥
 अङ्कुशं प्रमददन्तिनस्ततज्यं धनुः कुसुमबाणधन्विनः ।
 दुर्जनाशयदशैकवान्धर्वा वैधर्वा समुदिता बभौ कला ॥ २१ ॥
 (विशेषकम्)

अर्द्धमात्रमुदितं गुरोपितः स्कन्धलम्बिसुरवाहिर्नागुणे ।
 अग्रदण्डमणिवल्लकीचये तुन्दतामधित विस्वमैन्दवम् ॥ २२ ॥
 ज्यातिराविरभवत्ततः कला तूर्णमर्द्धमथ पूर्णमूर्त्तिता ।
 कालतः किल महोदयं चतुःस्कन्धजल्पितमिवाप चन्द्रमाः ॥ २३ ॥
 कामकल्लपतिपात्रमिन्दिरामन्दिका रजनिभालभूषणम् ।
 स्वैरयापिदभिचारमण्डलं विश्वनेत्रजलकेलिपल्लवम् ॥ २४ ॥
 दिग्वधृवल्यकेलिकन्दुकः कौमुदीमथिततक्रमारकम् ।
 विप्रयुक्तजनयन्त्रगोलकोऽहर्वुभुक्षितचकोरमोदकः ॥ २५ ॥
 आतपत्रमिव पूर्वभूभृतः केलिदर्पण इवाम्बरश्रियः ।
 आलवाल इव शर्मभूरुहः शोभते स्म सकलोचितः शशी ॥ २६ ॥

(कलापकम्)

भानुमानपरथा तिरोहितः खेलतीति हृदि सम्भृतेर्ष्यया ।
 पूर्वया स्वमतिलोहितं तमोऽन्तर्द्विकोपरि विधुच्छलं दधे ॥ २७ ॥
 तारकमुदस्य जम्भजिहिग्वधृवदनमञ्जसा विधुः ।
 निश्चुचुस्व करकोटिकुञ्चितध्वान्तकुन्तलमतीव रागवान् ॥ २८ ॥
 मानिनीस्मयमसाध्यमायुधैः कौमुदैरिति विचिन्त्य तच्छिदे ।

मङ्गु चक्रमिव चन्द्रमण्डलं ससकुलिङ्गमुदुभिः स्मरोऽमुचत् ॥ २९ ॥
 मुक्तमर्यमकरैर्नभोभुवि भ्रष्टमन्धतमसौघदम्भतः ।
 चन्द्रमाः स्वकरलीलयाऽदधान्मङ्गु विष्णुरिव पर्वतं पुरा ॥ ३० ॥
 पुष्करावकरभृशिकां क्रमैरुद्विग्वबुदयसत्तमःकुमीन ।
 आवृतोऽयमुदुशावकै रनेः केलिकुक्कुट इवान्कटं शशी ॥ ३१ ॥
 किं रदैरघटि पारदैरथामार्जि किं नु मुभया द्धाविव ।
 रोहिणीरमणरोचिरञ्जितं सर्वतो जगदिनि व्यनक्यत ॥ ३२ ॥
 यत्र यत्र शशिनः प्रभाभवन्नत्र तत्र महत्वारिलक्ष्मणः ।
 कालिकापि पदमामदन्प्रनिच्छायकैतवतया महीतले ॥ ३३ ॥
 छायायाऽवनिरुद्धां दर्शान्तराविष्टचन्द्रकितचन्द्रिकाभृता ।
 प्राप्ति निर्मलविभूशनांमग्नेणिविलपनितान्धकारता ॥ ३४ ॥
 पूरयन्त इव शङ्खमुच्चकैरन्मिपन्कुसुदचुम्बिनांऽलिनः ।
 कूजितैर्युवतिचित्तशायिनं कामभूपमचिरादवाधयन् ॥ ३५ ॥
 जागरूकमहमो मनोभुवः शामनादिव नदा मृगीदृशः ।
 वल्लभाभिगमनोत्सुकाशया मण्डनानि वपुषां वितेनिरे ॥ ३६ ॥
 ऐन्दवेपि स्मिन्नाममं स्वैरिर्जाजनस्रजःप्रियाकरम् ।
 तेनिरे मृगदृशः शिरान्द्रां धृपनागुग्जधूमर्वाचिभिः ॥ ३७ ॥
 वाणकोशमिव पुष्पधन्विनः केदापाशमरविन्दलोचनाः ।
 वृन्तदण्डदलकोशनामरैः शायकैरिव सुभैरवृण्यन् ॥ ३८ ॥
 चन्दनद्रवविलेपनच्छविर्योपितामधिवपुर्वराजन ।
 गन्धधूलितिलकाङ्गिताननश्वेतयाजिन इव प्रभाभरः ॥ ३९ ॥
 योषितां यदिह गोप्यमंशुकाडम्बरः प्रकटयास्वभृव तत् ।
 स्वच्छगौरगुणगुम्फिताकृतिः केवलं न हि पुनः सग्वीजनः ॥ ४० ॥
 योषितो मदनकेलिनाटिकामारिषस्य वदनामुनत्विषः ।
 पक्षयोर्विदधिरे द्वयोरपि स्वर्णकुण्डलनिभभ्रकुंमकौ ॥ ४१ ॥
 प्रियसो भुजलतापदे महस्तारहारलतिकानिवेशनात् ।
 पुष्पवाणगणकाज्ञयैव ताः सन्मुहूर्तमचिरादतारयन् ॥ ४२ ॥
 कामकेलिसमरे पुरो भटाः पाणयः शितनखशुरीभृताः ।
 दत्तरत्नकटकैः प्रसादयाश्चक्रिरे चटुललोचनाजैः ॥ ४३ ॥
 निर्ममे निधुवनोत्सवागमे तोरणस्रगिव मेखलामिषात् ।
 कामिनीभिरमलोरुकाश्चनस्तम्भिकोपरि नितम्बपत्तने ॥ ४४ ॥

यौवनं चलमुपैति नो गतं विग्रहैरलमुपास्यतां प्रियः ।
 इत्यवोचदिव झङ्कुनैर्वधूपादयोरभिनिपत्य नृपुरम् ॥ ४५ ॥
 चक्रुराहितविभूषणा यदा योषितो दयितमार्गमार्गणम् ।
 ते तदैव पुरतः समागयुः कामदूतकथितक्षणा इव ॥ ४६ ॥
 मन्मथानिधिषु तेषु सम्भ्रमादागतेषु भृतरामविक्रियाः ।
 पीवरस्तनफलद्वयेन ता योषितोऽर्घ्यमचिरादहो कयन् ॥ ४७ ॥
 आस्तृतां रुशयनीयसन्निधिप्रकणन्कलरवेषु तत्क्षणम् ।
 बल्लभैः सह सरोजलाञ्चना वासवेष्टमसु निवासमादधुः ॥ ४८ ॥
 सुभ्रुवामपसृते मर्वाजनेऽन्तर्धिभाजि च रतालयोदरे ।
 प्राणबल्लभजुषां प्रदापका जल्लिरे सुरतकेलिमाक्षिणः ॥ ४९ ॥
 कामुकेषु दयिताधरामृतं निःपिपासुषु मिथोऽप्यथो सुरा ।
 फुल्लपद्मवदनालिकृजिनैरात्मनोऽवसरमभ्यधादिव ॥ ५० ॥
 यन्मिथोऽप्यपिवतां प्रियार्पितं दम्पती मधु तदोष्ठपल्लवः ।
 पीड्यमानवपुरेतयोर्ददावस्तु धैर्यमथवाऽधरे कुतः ॥ ५१ ॥
 बांधिते च किमपि प्रसन्नयाऽन्नः प्रविश्य वत मानवत्यपि ।
 सागमोऽपि दयितस्य नश्यद्भ्रमाम तत्कथमवाप्यतेऽन्यथा ॥ ५२ ॥
 तामपास्य पिवति प्रियामुखं कामुकेऽर्हविनिर्मालितेक्षणम् ।
 मुग्धयोषिदिव रोषिता सुरा झङ्कुनैर्मधुलिहामिवारुदत् ॥ ५३ ॥
 नो तथा मधुरमग्रतस्तया पीतदत्तमभवद्यथा मधु ।
 प्रत्ययादिति पपां स्त्रियोऽधरं कृजितेन मुकृतां स्तुवन्निव ॥ ५४ ॥
 क्षावभावमधिगम्य भामिनी वाक्ष्यमाणपदमुग्यमक्षरम् ।
 यद्वृशापितमुवाच तन्मनोजन्मनो जननमन्त्रतां ययौ ॥ ५५ ॥
 मन्मथस्य जनिभुरसो भृशं मृत्तिमानिव मितेतरच्छवि ।
 पीतमात्रमपि मैथुनोद्यमे कस्य कस्य न हि कम्पमाननोत् ॥ ५६ ॥
 सुभ्रुवा दयितया च चुम्बनालिङ्गनैर्विक्रमदङ्गसम्पदा ।
 अन्तरायमगलन्नितम्बतः कञ्चुकस्य गृहकाणि तुलुहुः ॥ ५७ ॥
 स्वस्तिकाकृतभुजा कुचग्रहे मालितोरुयुगलांशुकाहतौ ।
 बल्लभेन न न नेति वादिना पर्यरम्भि दशयाऽधरं वधूः ॥ ५८ ॥
 निर्दयं रहसि चुम्बति प्रिये मालितार्ङ्गनयना नितम्बिनी ।
 प्राप तैमिलिकलोलिताङ्गुलीवाद्यमाननिमिलेव कूजनम् ॥ ५९ ॥
 मन्मनस्त्रिदशमन्दिरादरे देवि ! दैवतमसि त्वमेव हि ।

यत्कृते कुधमुपैषि ताः पुनश्चन्द्रचारुमुषि ! शालभञ्जिकाः ॥ ६० ॥
 विग्रहं यदि न मोक्ष्यसीति मे जीव एष जवनस्तु मोक्ष्यति ।
 स्थानके नय भुजानिपीडनात्तेन कण्ठगतमेनमञ्जसा ॥ ६१ ॥
 कश्चिदेवमभिधाय मानिनीं तद्ध्रवोऽधरदलस्थितं कटु ।
 निःपपौ दरनिमीलितेक्षणस्तत्क्षणात्कटरि धूर्त्तचेष्टितम् ॥ ६२ ॥

(विशेषकम्)

पर्यरम्भि करकृष्टचीवरः प्रौढयोम्कुचया तथा वरः ।
 निर्निवास्य सहसा परामहो तद्दन्तगतया यथोपितम् ॥ ६३ ॥
 यासि रे क नु किलेति वादिभिः कङ्कणारवपरैः प्रियाकरैः ।
 द्राग्धृतः कटकटीग्राममस्तस्करः प्रियकरो व्यकम्पत ॥ ६४ ॥
 चाटुमन्त्रचतुरेण केनचिन्मानभृतमवधूय मानिनी ।
 लीयते स्म शयनीयमण्डले मान्मथीं ग्रहिलतामिहाडुतम् ॥ ६५ ॥
 बल्लभेन सह सन्नमङ्गरश्रीपुषोऽन्वितममाङ्गमञ्जसा ।
 तेनिरे रणितवन्ति योषितः कङ्कणानि रणतूर्यविभ्रमम् ॥ ६६ ॥
 उल्लसन्नवपदप्रवालकैः स्फारहारलनिकाम्युधारिभिः ।
 अभ्यषिच्यत रतोन्मवे स्मरः कामिनीकुचयदैर्वरारमि ॥ ६७ ॥
 दम्पती व्रत रतान्तनिर्भरालिङ्गनादपिषतां मणिस्रजम् ।
 मत्तयोर्नियतमन्तरागतो दुस्तरां विपदमेति को नहि ॥ ६८ ॥
 पञ्चबाणशरशल्यिताः स्त्रियश्चुम्बकानुरसि यहधुः प्रियान् ।
 रोमकण्टकमिषेण तेन ता निःसृतेष्व इवाभितो वभुः ॥ ६९ ॥

इत्थं मन्मथकेलिसङ्गरपरिस्पन्दाय मन्दाग्रितान्

यूनः स्वस्वतनूनननग्वनाराचव्रणं विभ्रतः ।

व्यापद्वारणमत्तवारणमयं मध्ये प्रविश्योच्चकै-

र्वन्दीवेन्दुरुदञ्चिपाण्डुरकरः प्रोत्साहयामासिवान् ॥ ७० ॥

इति सिद्धसारस्वताचार्यश्रीबालचन्द्रविरचिते वसन्तविलासनामनि महाकाव्ये
 चन्द्रोदयवर्णनो नाम अष्टमः सर्गः ।

पातं भैरवमातनोतु रभसादस्ताचलादन्वहं

शम्भोमौलिवने तपस्यतु कृंशो वा जाह्नवीसैकते ।

खण्डीकृत्य दंदाह वा क्रबुभुजामात्मानमीशो निशां

श्रीमन्त्रीश्वर जैत्रसिंह ! भवतः साम्यं तथाप्येति न ॥

नवमः सर्गः ।

सञ्ज्ञाननिद्रोऽथ विनिद्रकीर्त्तिः स्वप्नान्तरामौ नितराममात्यः ।
 एकाङ्गिमेकं सुरमुत्तरन्तं दिवो ददर्शानिशयैः स्फुरन्तम् ॥ १ ॥
 सप्तर्षिभिस्तैरभिवन्द्यमानमन्वीयमानं च दिशामधीशैः ।
 विरञ्चिपुत्रेण धृतानपत्रं ग्रहाधिपाभ्यां धुतचामरं च ॥ २ ॥
 पाणौ श्रियं पङ्कजभाजि वामे वामेनरे चापि गिरं दधानम् ।
 निजाङ्गभासां भृशमङ्गभाजां नेत्रेषु पीयूषमिव क्षरन्तम् ॥ ३ ॥
 (विशेषकम्)

अभ्यापतन्तं तमथो विलोक्य मुत्कौतुकावेशवशो वसन्तः ।
 पीठं तु पीठं ददत्तार्थमर्थमिति द्रुवन्सन्त्वरसभ्युदैस्थात् ॥ ४ ॥
 स्वचेतसीवामितभक्तिचित्रे तुङ्गे विशाले कलधोतरम्ये ।
 निवेशयामास नवे नृसिंहः सिंहासने तं सह वामवाद्यैः ॥ ५ ॥
 तदत्तहेमासनमृद्धिं कृत्वा वृषामृषान्द्रेषु निषेदिवन्मु ।
 ददौ तदौचित्यविदेष्ट मन्त्रां रत्नार्घ्यमेतस्य ततोऽपरेषाम् ॥ ६ ॥
 मानी समानीय स मानितार्था पाणी प्रमाणीकृतमाधुवृत्तः ।
 कृतानतिर्वाचमिमांमुवाच भृत्वा पुरं मन्त्रिपुरन्दरस्य ॥ ७ ॥
 हे नाथ ! पृथं मम चेदमीषामपृथ्वद्भामि विलोचनानाम् ।
 तथापि वेत्ताव मनस्तदेवं धर्मोऽसि यत्त्वं जगदकविन्धुः ॥ ८ ॥
 तपोजपोद्योगदयादमस्त्वामुपासते स्मानिशमङ्गिनो ये ।
 तेषामियं गाः समुदेति देहे गेहे च लक्ष्मीरियमभ्युपैति ॥ ९ ॥
 पर्यायलब्धोदयदाण्यमानाविमौ विलाधीशविभावरीशौ ।
 विश्वप्रकाशं कुरुतोऽनिशं यत्किल प्रभाते स खलु प्रभावः ॥ १० ॥
 क वानभक्षा भुजगः क मुन्नालोलो नु कोलो जडर्थाः क कर्मः ।
 क ते विमञ्ज्जा गिरयः क सत्तः नागाश्च गामुद्वहमि त्वमेव ॥ ११ ॥
 दिशामधीशा मद्यवादयोऽस्मां यज्जज्ञिरे मन्दिरमिन्दिरायाः ।
 यज्ज्ञानपात्रं च वभूवुरेते देवर्षयो देव ! स ते प्रभावः ॥ १२ ॥
 ग्रीष्माङ्कभीष्मानपदावदाह्वाराणि वार्याणि वसुन्धरायाम् ।
 मुञ्चन्ति यद्धारिमुचः कुतोऽपि स प्रभावः खेलति सुप्रभावः ॥ १३ ॥
 इदं स्वसंवेदनतो मनां मे यद्वेत्ति तत्तद् गदितं पुरस्तात् ।
 अतः परं त्वद्वदनादशेषं निबोहूमिच्छामि विभो ! विशेषम् ॥ १४ ॥

देवोऽथ सार्मिस्मिन्पूर्वमम्भोधरध्वनिः स ध्वनयन्दिगन्तान् ।

तमङ्गरङ्गतुलकदचुलुक्यमाणिक्यचाणक्यमिदं वभाषे ॥ १५ ॥

बुधश्चतुष्पादभवं पुराऽहं युगं यदासीत्कृतनामधैर्यम् ।

ततोऽपरस्मिन्नभवं त्रिपादोऽन्यत्र द्विपादोऽजनिषं ततोऽपि ॥ १६ ॥

हे विश्वबोधेय ! यदात्थ तत्ते सर्वं समीचीनमहीनबुद्धे ।

यद्वेधसा त्वं त्रिदशावलीनामंगानुपादाय विनिर्मितोऽसि ॥ १७ ॥

कलौ युगेऽस्मिन्नयमेक एवावशिष्यते विश्वधुरीणपादः ।

पश्यन्ति तं भूमिभुजो न पादोऽवधार्यतामित्यपि दृश्यमानम् ॥ १८ ॥

पापेन क्लृप्तच्छविनाऽस्तवत्रच्छायापदेष्टेन परितदेहाः ।

धात्रीभुजो धर्मद्विनि प्रतीतं नामापि नामी मम ही महन्ते ॥ १९ ॥

पुरा सुराज्यश्रियमाप्स्य मत्तो मामेव सम्प्रत्यवजानते ये ।

धात्रीधवानां कुधियाममीषां को नाम नामापि समाददीत ॥ २० ॥

श्रीमूलराजः स जगाम राजा ययौ च स श्रीजयमिहदेवः ।

सोमेशयात्राभिरनैषि विश्वमनीषितां स्फातिमहं यत्काभ्याम् ॥ २१ ॥

श्रीसिद्धराजः समधत्त राजविहारमार्काडनगोपमं मे ।

ग्रामांश्च शत्रुञ्जयमाचकार स ऋदशाऽस्मन्महमः प्रवृद्ध्यै ॥ २२ ॥

जगाम च श्रीजयमिहदेवमाना मर्ता सा मयणद्विदेवी ।

मत्खेलदोला किल सोमनाथपथो ययाऽमाच्यत बाहुलाङ्गः ॥ २३ ॥

यया च सोमेशपथे यथेच्छं तीर्थाध्वनीनांपकृतान्नतायैः ।

सत्रामनोभिर्जगतोऽपि सत्रागारैरभिग्राहितसंश्रयोऽहम् ॥ २४ ॥

कुमारपालः क्षितिपालरत्नमालेख्यशेषत्वमवाप सोऽपि ।

असृत्रि शत्रुञ्जयरैवताद्रियात्रोत्सवैर्येन ममाभितोषः ॥ २५ ॥

मामेकपादस्य विहारहेतोरालम्बदण्डानिव यो विहारान् ।

कलिं निग्वन्येव तदीयगर्त्तापूरेषु पूर्वं रचयाञ्चकार ॥ २६ ॥

तैस्तैर्विना तत्कलिकालदोषान्तत्कीर्त्तनैः प्रापि दशाभिर्दाना ।

तेनाऽधुनाहं वसुधातले हा निराश्रयः किं करवाणि वन्म ! ॥ २७ ॥

केदारसोमेश्वरयोरतीव शीर्णे विषाणे तु वृषात्सनो मे ।

रसायनीव क्षयरोगिदेहे गेहे पुनर्यौवनतामनैषात् ॥ २८ ॥

यो गच्छदागच्छदनेकसङ्घानिकैर्ध्वनद्भिः प्रहसन्निवासीत् ।

स साम्प्रतं तीर्थपथः प्रसूतसिहीरुतैर्हुकुरुते ॥ २९ ॥

आधाय मूलेश्वरलिङ्गजीर्णोद्भूतिं कृत्वा माण्डलिपत्तने यः ।
 श्रीमूलराजक्षितिपालकृतसमुद्योतयामास ममावतारम् ॥ ३० ॥
 सङ्गीतनादः श्रुतिशुक्तिपेयः श्रेयस्करोऽजायत यत्र पूर्वम् ।
 तत्रायुता दुःसमयानुभावाच्चैत्येषु कष्टं कष्टाश्चटन्ति ॥ ३१ ॥
 जैनेन्द्रवैशेषिकसांख्यवाद्रनैयायिका जैमिनयश्च येऽस्मी ।
 ते साम्प्रतं दर्शनिनः कृयान्तु कदर्थ्यमाने मयि दुर्युगेन ॥ ३२ ॥
 यद्वा ग्वलृक्त्वा बहु वेन्मि सर्वं त्वमेकदेशोऽपि निवेदिते यत् ।
 तथा यनेथास्तदमात्यराज ! विलीयतेऽस्तिर्भनमो यथा मे ॥ ३३ ॥
 अथेति शेषामिव धर्मशिक्षां ममाददे यावदसौ वसन्तः ।
 तावद्दिनेशाग्रमरप्रतोतानकैर्ध्वनद्भिर्विधुताऽस्य त्रिद्रा ॥ ३४ ॥

अथ श्रुतिपथप्रियं कलितं कृन्तनमस्मृच्छर्नं लयत्रयमनोहरं मधुरतानमासस्वरम्
 सभैरवगिरः पुरः करमुदस्य वैतालिकाः समानवयमः प्रगे सचिवशक्रमित्यूचिरे

जय त्रिविधर्वार ! भूवलयर्तारमङ्गानदोः-

पराक्रम ! जिनक्रमप्रणतिजानराज्योदय ! ।

विभाति हि विभावरी त्यज वसन्त ! शय्यां सुदः

श्रयन्तु तव भालभृतलनिभालनैः सेवकाः ॥ ३५ ॥

मिलन्मलग्नभूरुहामिह हि नालमांचाजले

ललन्मरुलकामिर्नाकुरलकन्दर्लाः कम्पयन् ।

स्मरग्रहिलस्वर्णरासुरनखेदमुच्छेदय-

त्रयं दिनमुग्वानिलस्तव मुग्वाय सञ्जायताम् ॥ ३७ ॥

वने वृणितुमय् भोः क ननु गंस्यते कथ्यता-

मिर्ताव मनि काहले खगकुलस्य कोलाहले ।

समन्यु मिलति त्रसत्यभयमन्यदालम्बने

वध्वरमरागि चान्मिषति रागिदृत्ताम्यनि ॥ ३८ ॥

इतः कुमुदगण्डवन्मिलति खण्डितालांचने

विशार्पयति विधृश्रवत्कुसुममण्डपः कामिनाम् ।

इतश्च रतदीपकाश्रयमपास्य मन्थ्यातप-

च्छलादभिययां महःपतिमुपेयिवांसं महः ॥ ३९ ॥

इतो हरिहरिन्मुखे धरति भानुभापलृवां

भचक्रमपर्चायते भ्रमति कांदिशार्कं तमः ।

इतश्च गगनश्रियो विपणियोषितो वाऽग्विलं

विनाश्य वसु चन्द्रमाः पितरि याति रत्नाकरे ॥ ४० ॥

इतो विलुलिनालका रमणमन्दिनेभ्यः पण-

श्रियो निजगृहानम्ः किमपि यान्ति निद्रालसाः ।

इतश्च पटुकुककुदस्वनविर्नातनिद्रागमाः

पुनन्ति कुलयोषितः प्रतिनिकेतमेताः क्षिप्ताः ॥ ४१ ॥

इतो रजतभाजनं शशिनमङ्गुतोयाङ्कितं

मधिष्ण्यलवणं तत्रोपरि निरस्य विश्वश्रिया ।

सहस्रकरदीपकैरविरिताऽपि चागात्रिकं

विभातर्भविकक्षणे प्रगुणमेतदामृश्यते ॥ ४२ ॥

परोपकृतिमिच्छता भुवनमेतदुन्पित्मता

ऽधुना कमलवन्धुना भगवता विदापं कृतम् ।

अतो गगनमण्डलाद्भजति पात्रमङ्कान्तिका-

मुपानहमिहानने दधदपास्तकान्तिः शशा ॥ ४३ ॥

इतोऽयमुदयन् रविस्त्वयमितोऽस्मिन्दुः प्रथा-

नुभावपि विभागुणप्रगुणवन्धुना ह्यै मिथः ।

प्रवाधममये तत्रोल्लसितकालमार्दङ्गिका-

ङ्किनादुपथमर्दलानकपुटत्वमासेदतुः ॥ ४४ ॥

असावलमपद्मिर्नावनविकाशवैहामिक-

स्तमिसरिपुरंशुस्तनुदयकोटिभार्ताकने ।

असावपि दधन्निशाशयमिवाङ्गुलेष्वां निशा-

पतिः पिपतिषन्त्यहो चरमवार्द्धिमस्ताचलात् ॥ ४५ ॥

अनङ्गजगर्दाशितुर्नममराजधानाव य-

स्त्रिविप्रपटुत्सवस्तिमिरवृष्टिमुष्टिन्धयः ।

स कोऽपि रजनापनिस्तनुमर्गाचिरस्ताचले

लुठन्जरठजाह्काकृतिमवाप धिग्वेधसम् ॥ ४६ ॥

व्यदारयदयं हरिः स्ववरकन्दलैर्यत्तमो-

हिरण्यशशिपोरुरः स्फुरितमान्ध्यागरागरुणम् ।

इतस्तदसिदण्डवज्रदपतद्दशुदण्डो महा-

नितश्च निपपात तत्फलकमण्डलं चन्द्रमाः ॥ ४७ ॥

जपाकुसुमकास्यपाकृषति पुष्पलावी वने
नग्वक्षतधिया वपुष्यपि दधाति मुग्धाङ्गना ।

महोऽरुणमहर्षतेर्निजचक्रस्थमासेवते

कुसुम्भजलशङ्क्यांशुकभरेण कौसुम्भिकी ॥ ४८ ॥

पुरोगिरिगुम्दरां परि सुवर्णकुम्भः क्षणं

नभोङ्गणमयस्वमुर्जतरूपिकापङ्कजम् ।

तमरवरलपत्रभावलिविलोपताक्ष्यस्त्रिधा-

मयं वितपते पतिर्ननु तवेव तेजःकणः ॥ ४९ ॥

कोकः शोकं त्यजति निमिरं त्रस्तमस्तश्चकोरी-

हर्षस्तर्पात्रलिनमलिनः प्रीतिमन्तः पिबेन्ति ।

प्राच्यप्रन्यग्गिरिकरिशिरांगण्डयोर्भास्वदिन्दु

मिन्दुरभ्य श्रियमभजतां स्मेरवन्धुकवन्धु ॥ ५० ॥

तुलयति नभोवृक्षे बालः प्रवालमिहार्यमा

विधुरपि मधुच्छत्रं लक्षप्रच्छलापितमक्षिकः ।

क्षितिरपिहिता देहिच्छायामिपाज्जलजन्तुभि-

स्तिमिरजलया एतेऽगस्त्यानुकारमनृणा ॥ ५१ ॥

उत्फालकर्मकरमाजितमन्दरान्तर्लब्धाः प्रताप्यवरकङ्कतमार्ष्ट्रयोऽर्मा ।

न्यस्तामुरःस्थितिकपाशनरेरिर्कान्तिश्चारां लिहन्ति लवणेन्द्रशिलां तथाश्वाः ॥ ५२ ॥

त्वष्ट्राजिराजिकपयो निजकेलियष्टिमौलौ मुहुः खुरखुरारवगौडलाभ्यम् ।

भानुं प्रति प्रतिकर्षान्द्रमुखभ्रमासकोपा अर्मा स्फुटितदाडिमतुल्ययन्ति ॥ ५३ ॥

त्वहन्तिदन्तमुशलानि नवाकर्गडिम-

रज्यद्वेषि मुपितारिवधूविलास ! ।

तां स्मारयन्ति ननु शङ्खमृधोपजातां

भृविह्वाररुधिरारुणितामवस्थाम् ॥ ५४ ॥

भानुर्भवानिव नवप्रसरत्प्रतापो

विक्रामति त्रिभुवनैकमतां वसन्त ! ।

चन्द्रस्तु शङ्ख इव नश्यति शङ्खगौरं

दित्वा महोऽजनि महो विक्रमत्कलङ्कम् ॥ ५५ ॥

कुपितकपिकपोलशोणशोचिः

प्रहततमःकरिशोणितैरित्तायम् ।

उदयगिरिगुहागृहाक्षिरीया-

अति हरिरम्बरकाननस्थलापु ॥ ५३ ॥

विधुरनिविधुरस्तु कृष्णमां

परगिरिगह्वरबाहिनीवनीपु ।

अधिविशति समन्वितः समन्ता-

दयमपि मस्मति तारकामृगाभिः ॥ ५७ ॥

रुचिभिरध्वलाऽपि विश्वबोधो

वृत्तिकलया यवलोऽयमंशुमाला ।

अमृदुरपि मृदुश्च कोकचक्रे

मुदमभिवर्ज्यतां विकर्त्तनाऽपि ॥ ५८ ॥

नमदमरशिरःकिराटकोदि-

द्युनिभरपल्लविताङ्घ्रिपाठभामः ।

नय मुदमृषभादयां जितेन्द्रा

ददतु दिनादिमहं यमन्तपाल ! ॥ ५९ ॥

एता वैतालिकानामवलित इदयस्तूर्णमाकर्ण्य वाचः

कामं कर्णामृतानि द्रविणविनरणोपात्तकर्णाचनारः ।

देवः श्रावस्तुपालश्चुत्तुकभयन्तुपामान्यमालामगल-

स्तल्पं आसोहर्त्तालाजलनिधिपुलिताकारमुज्ज्याश्चकार ॥ ६० ॥

इति विदुषाम्भ्यन्तार्यश्रावत्येक इतिरचिते अमन्तविलासनामनि

महासाय्ये सार्द्धेयवर्णितं नाम नवमः सर्गः ।

दशमः सर्गः ।

वितं श्राः प्रणययनि च मान्दयरागवत् ।

तत्कृतार्थय सुतार्थयात्रया वैमथं निजमिदं च वै भवम ॥ ५ ॥

1 Space for 6 verses after this is left blank in the ms., as it seems ink had faded on a side of the original palm-leaf ms. from which the present ms. was copied.

तीर्थवन्दनविधित्सया ततः सत्त्वरो गुरुनिदेशनादिति ।
 एतत् वीरधवलं क्षितीन्द्रमित्याह संसदि स मन्त्रिचन्द्रमाः ॥ ६ ॥
 क्षत्रियाः कलियुगेन दृषिताः सर्वतोऽपि न तु मामकः प्रभुः ।
 कालतोऽप्यग्निलघानुजित्वरी इयामिका न कनकस्य जायते ॥ ७ ॥
 पापकालकलिकालसङ्गतोऽप्येति नैव विकृतिं कृती जनः ।
 उत्कठोररवकाकपोषितः कापि कृजति कट्टनि कोकिलः ॥ ८ ॥
 तत्कलावपि कला भवत्यसौ जृम्भते कृतयुगस्य पावनी ।
 न्यायधर्मविधिषु प्रमाद्यते शश्वदेव न हि देव ! यत्त्वया ॥ ९ ॥
 देव ! तीर्थपदवीं दर्वायसां निर्मिता कलियुगानुपङ्गिता ।
 तां नितान्तमदर्वायसां त्वदादेशतो रचयितुं मनोऽस्ति मे ॥ १० ॥
 राज्यमेतदुपचायते श्रिया जायते जगति सापि धर्मतः ।
 जृम्भते स तु सुतीर्थयात्रया सापि देव ! भवति त्वदाज्ञया ॥ ११ ॥
 मन्त्रिणा निगदितं भर्तापतिस्तद्विशम्य तुदिनस्तस्मिन्निवासम् ।
 वस्तुपाल ! मम भालसहिषिः कापि यस्य सचिवो भवादृशः ॥ १२ ॥
 येन येन विधिना विजृम्भते राज्यमेतदधिकाधिकं मम ।
 तं तमर्जयितुमिच्छया भवान्मामकं प्रतिशरीरमर्हते ॥ १३ ॥
 भृशुजापि तदिति प्रणोदितः श्रावमन्नसचिवः प्रसोदभाक् ।
 तेजपालमथ वन्धुमात्मना वन्धुवाग्निं रक्षत्यभावन ॥ १४ ॥
 आत्मगोत्रगुरुभिर्ममेदमावेदितं सकलतत्त्ववेदिभिः ।
 यत्कृतार्थं सुतीर्थयात्रया वैभवं निजपिदं च वै भवम् ॥ १५ ॥
 सम्मतं समजनिष्ट भूपतेरप्यदस्तदियसुधराधुरा ।
 दुर्धरा त्वयि निवेशिता मया स्वागतः समदतार्थं मश्नति ॥ १६ ॥
 त्वं प्रजा नयमुजानवाक्यममावर्जयेः किमपि कोमलैः करैः ।
 पश्य कोमलकरां निषेव्यते तारकैरपि शर्गा न भानुमान् ॥ १७ ॥
 दर्शनानि पटपि प्रमादयेरन्नपानवमनैर्यथायथम् ।
 आशिषः किल तदाननोदिता वर्हयन्ति नृपराज्यमस्पदम् ॥ १८ ॥
 मौलिसङ्घटितहस्तसम्पुटस्तत्तथा विनयनम्रकन्धरः ।
 वस्तुपालसचिवेन्द्रशासनं तेजपालसचिवः समाददे ॥ १९ ॥
 मन्त्रिराट् गुरुनिदेशतस्ततः कौडुर्माः प्रतिदिशं स पत्रिकाः ।
 प्राहिणोदग्निलसङ्घलोकाहानुमोजसिकदूतपूरुषैः ॥ २० ॥

निस्तुपेऽहनि तदा महीयसा तं महेन महनीयकीर्त्तयः ।

मङ्गु सङ्गपतिनामदीक्षितं चक्रिरे विजयसेनसूरयः ॥ २१ ॥

वासरेऽत्र रुचिरे गुरुक्रमानुजया व्यधित देवतालयम् ।

सङ्गराट् परिमरे पुरो दधन्मङ्गलानकमुदारकेतनम् ॥ २२ ॥

दीयते स्म सुमङ्गान् गुरुदरस्तस्य तत्र हिमवानिवोज्ज्वलः ।

सर्वतांऽपि पदमण्डपावली पादपर्वतनिभाऽस्य चाऽभवत् ॥ २३ ॥

स्थन्दनावलिपदानिमण्डलास्वीयद्वामिकचसुममन्वितैः ।

मण्डलाधिपतिभिश्चतुर्भिराद्यामिनं नृपनिदेशितैरिह ॥ २४ ॥

लाटगौडमरुकच्छाहलावन्निबद्धविषयाः समन्ततः ।

तत्र सङ्गपतयः श्रमापशुभोयथाविव समस्तमिन्धवः ॥ २५ ॥

आगतां विविधदेशतस्ततः सैष सङ्गजततां प्रमोदभाक् ।

वस्तुपालसचिवः जुषिक्रियः सच्चक्रा विविधैरुपायनैः ॥ २६ ॥

संगृहीतयुगयोक्त्वाह नत्नेहभान्यजलपात्रभेषजः ।

श्रीनिरस्कृतधनेश्वरः कपर्यम्बिकाविहितमन्त्रिभिः सुधीः ॥ २७ ॥

दापिकाधरपदानिष्पृक्कुच्छात्रिकादिकपरिग्रहान्नरः ।

सङ्गसंहतियुतां गुरुक्रमावेदिनेऽहि विहितोऽरुमङ्गलः ॥ २८ ॥

वाजिराजिस्युरग्वानमेदिनीधूलाधूमरितभानुमण्डलः ।

वाद्यमानघनमङ्गलानकध्वानडम्बरकरस्विताम्वरः ॥ २९ ॥

मश्चरच्छकटसङ्कटीभवन्मार्गपट्टनिरनुहताकृतिः ।

सङ्गपङ्कजमुर्ध्वामुखोच्चरच्चर्चरीरवपरीतदिङ्मुखः ॥ ३० ॥

तीर्थवन्दनकृते ततः कृती तेजपालमयमात्मनांऽनुजम् ।

तं च वीरधवलं श्रितान्द्रमाष्टच्छय सङ्गपतिरुच्चाल मः ॥ ३१ ॥

(कलापकम्)

अग्रतः सुबहु पृष्ठतान्तरा चापि चापकरवालपाणयः ।

पत्तयोऽस्य पथि सङ्गभूपतेः सङ्गलोकपरिरक्षणं व्यधुः ॥ ३२ ॥

सर्वदा विजयसेनसुरिवाकूपूरितश्रुतिरयं तमश्चयम् ।

ब्रह्मचर्यमहसा महीयसा बाह्यमान्तरमपि व्यपोहयत् ॥ ३३ ॥

तीर्थवर्त्मनि स शंघराट् व्रजंस्तीर्थनाथभुवनान्यपूजयत् ।

जीर्णतामुपगतानि ग्रानि तान्युद्धार च गुरुपदेशतः ॥ ३४ ॥

पङ्कमग्रमथ भग्नमध्वनः सङ्कटे शकटमुत्कटः श्रिया ।

तन्नियुक्तपुरुषैः समुद्ध्येऽमज्जयच्च स तदासशिल्पिभिः ॥ ३५ ॥
 बन्दिगाथकगणान्महात्मनां नामकीर्तनपरान् सुकीर्तनः ।
 वाञ्छितार्थकरणैः प्रसादयामास चाध्वनि स पेशलध्वनिः ॥ ३६ ॥
 वैद्यभेषजभरान्नवाहनाम्भोभिराभिजनकृत्यविज्जनम् ।
 बाधितं क्षुधितमाहितश्रमं तर्पितं च सुग्विनीचकार सः ॥ ३७ ॥
 निःस्वधार्मिकजनाननारतं सच्चकार वसनाशनादिभिः ।
 दानदुःस्थितजनं जनेश्वरः प्राप्तसम्पदयमन्धकम्पत ॥ ३८ ॥
 भानभानमभयप्रदानतां दानतांयधिरसावसादयत् ।
 तीर्थमार्गनगरेषु शक्तितांऽमोचयच्च नृपवन्धनस्थितान् ॥ ३९ ॥
 तन्मनोवसनिनिष्क्रमं किलायाचितापि पथि सङ्गभूषतिः ।
 वाहनद्रविणधुर्यकादिकं यस्य यस्य न स तस्य तद्ददौ ॥ ४० ॥
 मंहताभिरनुगांष्टमञ्जमा फुल्लमेत्रकुमुदाभिरध्वनि ।
 वाञ्छितः कुमुदिनानिभाभिराभारभारभिरयं कलानिधिः ॥ ४१ ॥
 सङ्गराट् बलभिपन्ननायनामण्डलेऽतिसुरसण्डलेश्वरः ।
 उत्प्रयाणकमर्चाकरन्कृतां सङ्गलोकमुग्वदप्रयाणकः ॥ ४२ ॥
 तत्र सङ्गपतये नवेन्दुवत्पावनां विमलमंजितां गिरिः ।
 अङ्गुलीकिमलयायमंजया दशितां विजयसेनगरिभिः ॥ ४३ ॥
 पुण्डरीकगणभृतपुरःसराः कोटिकोटिपतयां जितस्मराः ।
 वेचराश्च बहवाऽपि विश्रुतास्तेऽपि पञ्च ननु पाण्डुसूनुवः ॥ ४४ ॥
 रामवालिशुकशैलकादयः कोटिशश्च यदवः कुमारकाः ।
 नारदो द्रविडवालिग्विन्यभृनायकाश्च दधिरे यतः शिवम् ॥ ४५ ॥
 विशतिः अमधिकार्हतां त्रिभिर्व्यत्र विश्वमहिता ददौ पदम् ।
 एकवेलमपि यस्य यात्रया दुर्गनिर्भवभृतां विलीयते ॥ ४६ ॥
 इदयते नयनयोः सुधाञ्जनं सांऽगमुच्चतरशृङ्गसङ्गतः ।
 ग्रन्थपुण्यतमसङ्गभूपते सास्त्रतं विमलपर्वतः पुरः ॥ ४७ ॥

(पञ्चभिः कुलकम्)

हर्षतस्तमवलोक्य भूधरं सङ्गराट् पट्टहतानपूर्वकम् ।
 सङ्गलोकशकटेषु सर्वतो यन्त्रकेतनपटानलम्बयत् ॥ ४८ ॥
 शैलमात्ममनसाव दर्पणे सङ्गमय्य सह धर्मवन्धुभिः ।
 सङ्गभूपतिरमेवत श्रिया भामिभिः स्तपनचर्चनार्चनैः ॥ ४९ ॥

देवतालयजिनेशितुस्ततः सङ्कलोकगुरुभिः समन्वितः ।
 वन्दनस्तनपनचर्चनार्चनप्रेक्षणादि विततान संघराट् ॥ ५० ॥
 सर्वतोऽपि रमपाकपण्डितैर्निर्मिते रमवतीसमुच्चये ।
 तत्प्रियाललितदेव्यथो यतीन् प्रत्यलाभयदतीव भक्तितः ॥ ५१ ॥
 तेन सङ्गजनतासु जेमनं तासु निर्मितवतीषु सर्वतः ।
 निर्ममे तदनु सङ्गभृभुजा भोजनं तदनु चास्य कान्तया ॥ ५२ ॥
 कौतुकेन कलिकालजिन्वरं वस्तुपालचरितं विलोक्य तत् ।
 भानुमानथ जगाम जल्पितुं तूर्णमेव पुरतः प्रचेतसः ॥ ५३ ॥
 सन्ध्यया क्षणिकरागरम्यया मंथ्रितोज्ज्वलमिदं जगद्वधे ।
 यत्तमां द्विजपतिभ्यन्दक्षिपद्भिर्मलैरनितरां गवाम्भरैः ॥ ५४ ॥
 रोहिणीरमणकान्निदुम्यरे स्वेरमम्बरशले विलासिनि ।
 स प्रयाणमथ सङ्गभृपतिनिर्ममे धिल्लपर्वतं प्रति ॥ ५५ ॥
 आन्तरं रज इव व्यपोहितुं चन्द्रमा गुरुवधूपभोगजम् ।
 वाहवाहनसमुन्वितं रजः सान्ध्यमङ्कमिपतां वपुष्यभात् ॥ ५६ ॥
 सङ्ख्यावतसुचारुचर्चरीगीतलीनमनसः शनैः शनैः ।
 गच्छतः सपदि सङ्गभृपतेरस्य सम्मुखमिवापयौ गिरिः ॥ ५७ ॥
 पादलिप्तपुरमन्त्रिभ्यो व्यथादुन्प्रयाणमथ सङ्गपार्थिवः ।
 पञ्चवर्णपटमण्डपावलीच्छादितावनितलं समन्ततः ॥ ५८ ॥
 पादलिप्तपुरमण्डनं जितं पार्श्वनाथमथ पापमन्थनः ।
 सर्वसंघजनतान्वितः समभ्यर्च्य तार्थगिरिमारोह सः ॥ ५९ ॥
 श्रीकर्पादिनमुदीर्णमुत्पुरः संघविघ्नहतिनिघ्नमुत्परः ।
 संघभृपतिरुपेत्य पूजयामास मांसलसुवर्णपूजया ॥ ६० ॥
 धर्मलाभमुचितं कर्पादिने ते वितीर्य गुरवः समाधवः ।
 संघसंघपतिमंयुतास्तनस्तीर्थनाथभवनं प्रपेदिरे ॥ ६१ ॥
 भाविनोऽत्र नन्दतुः स्फुरत्कराः केपि केपि लुठदङ्गकान्यदुः ।
 आदिनाथमवलोक्य केचन व्याहरञ्जय जिनेति भारतीम् ॥ ६२ ॥
 संघराट् समभिसृत्य भूतलन्यस्तभालफलकः कृतानतिः ।
 आदिनाथपदयोः प्रसारितोदारबाहुरूपगूहनं व्यधात् ॥ ६३ ॥
 भावभासुरमनाः पुरः प्रभोरूर्ध्व एव सुकृती कृताञ्जलिः ।
 तन्मुग्धाहितविलोचनोऽस्तवीत्तं नवीनकविताकिरा गिरा ॥ ६४ ॥

तुभ्यमद्भुतगुणाय भूर्भुवःस्वःस्तुताय भवभीतिभेदिने ।
 श्रीयुगादिजिननाथ ! योगिनां ध्यानगम्यपरमात्मने नमः ॥ ६५ ॥
 भक्तिवार्द्धिलहरीमिति स्तुतिं प्रस्तुतां भगवतोऽभिधाय सः ।
 सङ्खलोकगुरुभिः समं शमी व्यातनोत्तदनु चैत्यवन्दनाम् ॥ ६६ ॥
 तीर्थकुण्डजलमज्जनोत्तरैः श्वेतवस्त्रमयभौतिशालिभिः ।
 निर्मितोरुमुखकोशचारुभिश्चन्दनाम्बुकृतपाणिकङ्कणैः ॥ ६७ ॥
 इन्द्रतामुपगतैः सहस्रशो धार्मिकैः सह स धार्मिकावलीः ।
 काञ्चनीं कलशपङ्क्तिमाददे जन्मपर्यणि सुपर्वराटि ॥ ६८ ॥

(विशेषकम्)

भाविभिः स्नपयितुं जगत्प्रभुं हेमकुम्भमण्डली करे कृता ।
 राजते स्म लहरीपरम्परा विस्मितेव रविचिम्बमण्डली ॥ ६९ ॥
 स्नात्रपर्वसमकालमुच्चकैः पेतुरस्वत्तिनमिन्दुबुधयः ।
 भाविनां दुरितभोगिमण्डलीजाङ्गुलीनिभमदम्भवृत्तयः ॥ ७० ॥
 वाद्यमानपटहोमघण्टिकाहृत्तरीमुखजगद्भुनिःस्वनैः ।
 सङ्खपङ्कजदशामुल्लङ्घ्याडम्बरे गिरिगुहासु मूर्च्छति ॥ ७१ ॥
 सङ्खराट् गुरुममक्षमादतो धर्मवन्धुभिरथावृताऽभितः ।
 स क्रमेण कलशान् कलाशयः पर्यलोठयदधीशमूर्धनि ॥ ७२ ॥

(युग्मम्)

ते पुनः पुनरुपेत्य भाविनस्तार्थिनांयभृतकुम्भमण्डलीम् ।
 लोठयन्त ऋषभस्य भूर्धनि क्षमाधरस्य जलदा इवावभुः ॥ ७३ ॥
 चन्दनैणमदकुङ्कुमागुरुस्वेदसारधनसारकर्दमैः ।
 निर्ममेत्तदनु संघपार्थिवस्तार्थिनाथवपुषो विलेपनम् ॥ ७४ ॥
 मल्लिकावकुलजातियृथिकाकेतकाञ्जशतपत्रचस्पकैः ।
 आदिनाथमथ सैष पूजयामास वामव इवावर्नागतः ॥ ७५ ॥
 कङ्कणाङ्गदकिराटकुण्डलस्वर्णदामभिरयं सुधामभिः ।
 तं विभूष्य जिनमस्य हस्तयान्वस्तवान्कनकर्वाजपूरकम् ॥ ७६ ॥
 धार्मिकः स परिधामनेकधारूपधामभिरथाङ्गुर्ध्वधात् ।
 यैस्त्रिलोकवनकल्पपादपः पल्लवैरिव जिनां व्यराजत ॥ ७७ ॥
 अग्रतो जिनपतेः सुदीपकश्रेणिकामयमंकारयत्कृती ।
 तत्प्रशस्तिमिव याञ्जनाक्षरैश्चैत्यभित्तिषु लिलेख तत्क्षणात् ॥ ७८ ॥

वीक्ष्य सङ्गमिममुद्यनं भिया यः कलिर्मगकमात्रनामगात् ।
 तद्विधाननकृतेऽगुरुच्छिदाधूमधूममथ स व्यपश्यत् ॥ ७९ ॥
 अक्षतानथ स दक्षनान्वितः सत्फलानि सफलीकृतेप्सितः ।
 पकमन्नमथ तीर्थकृतपुरोऽर्होकयच्च जलमुज्ज्वलाशयः ॥ ८० ॥
 अष्टधा मतिगुणैरलङ्कृतः सोऽष्टधा सद्विधानवर्जितः ।
 अष्टधेति जिनपूजनं व्यधादष्टधाऽपि निजकर्म हिंसितुम् ॥ ८१ ॥
 आदिनाथजगन्नाजिनाथ सैव सङ्गजनताममन्वितः ।
 चन्दनस्तपनचर्चनार्चनैः कौटिशोऽपि समभावयत्क्रमात् ॥ ८२ ॥
 तेन चानवमनैर्महाध्वजः कल्प्यते स्म जिनमन्दिरोपरि ।
 स्वर्गमार्ग इव देहिना करप्राप्य एव दिवि यां व्यराजत ॥ ८३ ॥
 प्रेक्षणक्षणमथो धिचक्षणस्तार्थभर्तुरयमग्रतो व्यधात् ।
 नर्त्तकाकुचनटवृन्दमणिस्त्रमणिप्रकरपुञ्जितावनि ॥ ८४ ॥
 उन्नटप्रचुरनृत्यमुच्छलत्पुणवृष्टिं चलितोन्मत्तामरम् ।
 व्यादधेऽथ घनसारवर्त्तिकाराधिकं जिनपतेरसौ पुरः ॥ ८५ ॥
 चैत्यवन्दनविधिं व्यधादथो देवमेवकजनेऽथ मत्क्रियाम् ।
 सङ्गभूपतिरचारिणं ततः नम्रमत्र समसूत्रयच्च सः ॥ ८६ ॥
 सङ्गलोकमहितस्ततो सुबोद्धाटनं व्यधिन सङ्गभूपतिः ।
 यत्र तार्थपतिकोऽगवृद्धये कौटिशो द्विगिराशयोऽमिलन् ॥ ८७ ॥
 आदिनाथमथ मोक्षुमश्रमः सन्निधिं पितुरिवाभ्य संघराट् ।
 शेषतार्थपरिपङ्क्तिवदिपाक्यमानहृदयो व्यजिज्ञपत् ॥ ८८ ॥
 आनन्दाश्रुविमिश्रनेत्रयुगलो वद्धाञ्जलिः सम्भवति
 शिस्वा त्वत्पदपङ्कजापरि गिरः स्वाम्येकमभ्यर्थये ।
 चेत्त्वं बन्धुरकारणाऽसि करुणा चेदस्मि ते चेनमि
 स्वं विश्वैकनमस्य देव ! भम नहेत्याः पुनर्दर्शनम् ॥ ८९ ॥
 इत्थं गद्गदया गिरा प्रभुपदानापृच्छय वद्धापनं
 अङ्गीतेन कपर्दिनश्च पुरतां निर्माय निर्मायधीः ।
 अर्थिभ्यः सुतरां धनानि वितरन्सङ्गाधिनाथः स्वयं
 सङ्गेनाथ समं गिरेरुदरत्पुण्यश्रियाऽलङ्कृतः ॥ ९० ॥

इति सिद्धसारस्वताचार्यश्रीत्रैलचन्द्रविरचिते वसन्तविलासनामनि

महाकाव्ये दशमः सर्गः ।

वृद्धायाः किल सम्प्रति क्षितिपतेः कीर्त्तिश्रियः साम्प्रतं
 कीर्त्तिश्रीः पद्मामसाद भवतः श्रीवस्तुपालात्मज ! ।
 याऽवर्द्धाप्यत दिग्बधूभिरभितस्ताराक्षतैरक्षतैः
 दूर्वापत्रनिभाङ्कः सङ्कुलशशिस्थालादुपात्तैरिव ॥

एकादशः सर्गः ।

प्रयाणदृक्कानिनदोपहतसामन्तवर्गोऽयमनर्गलश्रीः ।
 प्रभासतीर्थाधिपतिं चुल्लुक्यमन्त्रा नमस्कर्त्तुमथ प्रनस्थे ॥ १ ॥
 दृक्कां नदन्तीं तरसा निशम्य रसानिरेकं तुमुलं वितन्वन् ।
 समं समन्तादपि सङ्कुलोकः प्रयाणकाय प्रगुणो बभूव ॥ २ ॥
 पर्याणिताः स्वर्णग्वलानवन्तः कशाकरैः सादिभिरादरेण ।
 धृतास्तदानीं दिवमुत्पतन्तस्तुरङ्गमा जेतुमिवैन्द्रमश्वम् ॥ ३ ॥
 विघट्टयन्तः कविकान्स्वदन्तैर्भुग्नोन्नतस्कन्धमवाकृतास्याः ।
 कोशानलं जेतुमिर्ताव वक्षो निभालयन्ति स्म तदा स्वमथाः ॥ ४ ॥
 हयोऽभिरन्तुं वडवामिवांचैर्वल्गाधरं बल्लु विहेपमाणः ।
 तदंसेदशप्रहिताग्रपादः कश्चित्तदा सादिनमारुह ॥ ५ ॥
 तुरङ्गमाहेपितमान्मदरे कश्चिन्नदाकर्ण्य निरुद्धकर्णः ।
 हयो बलद्वावमुद्गृह्णाम्यो हिहति हिंसाभिरभापतेव ॥ ६ ॥
 कश्चिन्नदाऽश्वानिशठः स्वकण्ठमुत्प्लुत्य पर्याणग्वलानहस्तम् ।
 चण्वाद् दन्तैश्चरणैर्जघान द्रुतद्रुतं वाथ पलायते स्म ॥ ७ ॥
 पर्याणमुत्प्लुत्य मदादगृह्णन् कश्चिन्नदाऽकुञ्चत सादिनाऽश्वः ।
 यतः प्रभावाज्जवमेव चारु क्लेशाय लेजोऽपि कृता मदस्य ॥ ८ ॥
 अथो कुथोद्गामितपृष्ठदेशा विशाललोहानमसारिषाशः ।
 सिन्दूरपूरारुणकुम्भशृङ्गाः शृङ्गारितास्तत्र महे महेभाः ॥ ९ ॥
 उदस्तहस्तोपरिदानगन्धलुब्धभ्रमदृङ्गकुलास्तदानीम् ।
 विरेजिरे मन्त्रिनृपाजिरे ते मश्राकराङ्का इव कुञ्जरेन्द्राः ॥ १० ॥
 बलन्मुग्वं केपि विकृणिताक्षं सार्चाकृतास्यं च महेपमन्ये ।
 अश्वा व्यलोकन्त तदाभ्युपेतान् घण्टाटण्टकारयुजो गजेन्द्रान् ॥ ११ ॥
 रेभां सुरेभान्निकमुत्प्रयातान् व्यधुस्तर्दभास्तुरगान् विलोक्य ।
 तुरङ्गमा अप्यगमा भयेषु सरोपहेपं हिहिहीति चक्रुः ॥ १२ ॥

विलम्बमानध्वजवेणिदण्डाः सच्चकताडङ्कयुजोऽश्वनेत्राः ।
 सुवंशनासा युगभ्रविलासाः मेनामुग्वानीव रथा विरेजुः ॥ १३ ॥
 स्फुरासिवन्तो न तदा समीयुः पदानयः किं तु महोर्मयोऽमी ।
 प्रत्यक्पयोधिप्रहिताः मफेनमीनाः समुद्राधिपसमुग्वीनाः ॥ १४ ॥
 धनुर्धरास्तत्र सचित्रचापाः सुवर्णतूर्णीरयुजः समीयुः ।
 समुद्रमिन्द्रायुधमुद्रहन्तः सविश्रुतस्तोयधरा इवैते ? ॥ १५ ॥
 विश्रान्तकान्तस्थुलपीनवक्षोऽरुहाऽपवाहावलिकीलवन्तः (?) ।
 नानावलीका ध्वजिनी सुवृद्धा मा मोमतीर्थाभिमुग्वी चचाल ॥ १६ ॥
 आक्रन्दिनामप्युपरि, प्रकाशं भारा न्यर्धायन्त मरुप्रियाणाम् ।
 मूढाः मुधा माहसमुत्सृजन्ति नदन्यथा नैव यदस्ति भावि ॥ १७ ॥
 क्रमेलकानां निवहेषु शीघ्रमुत्थाय दीर्घक्रममुद्रिरावी ।
 आरूढमात्रेष्वधिपृष्ठदेशेष्वथोष्णपालेषु पलायते स्म ॥ १८ ॥
 उच्छूलशीर्षामकलाहिकांस्यतालम्रजान्तःपुरनादिपादाम् (?) ।
 नभो लिहन्तः सहसैव राजा ॥ १९ ॥
 आरुह्य दासेरकमुत्प्रयान्ता दलन्नितम्बाकुलवेणुयष्टिः ।
 रंभाय योग्यामभितन्वतीति त्विमेर ॥ २० ॥
 पट्ठांशुकाच्छन्नसुग्वामनान्तःस्थितावरार्धैकविलोकनाय ।
 उन्नम्रनम्रीभवति स्म लोको वाहं निगृहं हि चमत्करोति ॥ २१ ॥
 तुरङ्गमातङ्गरथाधिरूढैश्छत्रावलिच्छन्नदिगन्तरालैः ।
 प्रत्यक्षनक्षत्रगणैरमान्यराजस्तदारब्धजिनेन्द्रपूजः ॥ २२ ॥
 उच्चैरथोच्चैःश्रवसं यथेन्द्रस्तुरङ्गराजं सचिवैकराजं ।
 पर्याणितं रत्नग्वलानमध्यासरोह नारायणवत्स्वनाङ्घ्र्यम् ॥ २३ ॥
 सदैव दानक्रमविक्रमेण विनिर्जितः कल्पतस्तदानाम् ।
 सच्छायमायूरदलानपत्रनिभेन तं सेवितुमाजगाम ॥ २४ ॥
 न्यस्यैकमङ्घ्रि कटके तथैकमुद्धृत्य केशावलिकावलम्बी ।
 वङ्काग्रिजाग्रजृतवल्गपाणिरासादयन्मादिजनस्तुरङ्गान् ॥ २५ ॥
 मायूरपिच्छानपवारणाली, रराज देवालयवैजयन्त्या ।
 आकाशवीथी दलितेन्द्रनीलवर्णाऽवतीर्णा सह गङ्गयेव ॥ २६ ॥
 कशात्रयाघातमवाप्य पञ्चधारीभिरामं तुरगैर्व्रजङ्गिः ।
 खुराहता मर्दलवन्नदन्ती सैन्यातिभारादिव भू ररास ॥ २७ ॥

खाता खुरैर्मुद्गभुजः पुरोऽथ समीकृता सिन्धुरपादपातैः ।
 रथाङ्गलेखाभिरिला हलाग्रैः सीमन्तिता क्षेत्रमहीव रेजे ॥ २८ ॥
 रथा रथाङ्गध्वनिभिर्महेभा रेभाभिरश्वा अपि हेपितेन ।
 जनो जनैः शब्दपरस्पराभिरलक्ष्यत क्षोणिरजोऽन्धकारे ॥ २९ ॥
 सुवर्णनागास्पदकर्णपाशाः प्रलम्बवेणीरतिमुग्धवाचः ।
 दुरधद्युतिस्निग्धदृशांतिमुग्धमुग्धाः सम्बीभिः कुतकादुपेताः ॥ ३० ॥
 नवादिताम्भोधरमध्यदेशम्पारुचो लोचकरोचमानाः ।
 सौराष्ट्रतर्त्तारमुगोष्ठकन्या आनन्दयन् दृग्वलनामृतेन ॥ ३१ ॥
 रङ्गनुरङ्गक्षतभूमिगोलप्रेङ्खोलधूर्लाभवलीकृताशः ।
 कैश्चित्प्रयाणैः सचिवाधिनाथः श्रीसोमनाथस्य पुरं जगाम ॥ ३२ ॥
 (विशेषकम्)

मरस्वर्तावारिधिर्वाचिहस्तमञ्चारितैर्यस्य पुरः पुरस्य ।
 परस्पराश्लेषविभेदवद्भिश्चामर्यमाचर्यन् फेनकूटैः ॥ ३३ ॥
 तारस्फुटद्वारकदम्बकेन वह्निः मदा गर्जति यत्र बाह्यौ ।
 वृथैव सोमेशपिनाकिनाऽग्रे त्रिधृपवेलापटद्वप्रपञ्चः ॥ ३४ ॥
 निर्गच्छदागच्छदनेकरूपसोमेशयात्रालसमानलोकम् ।
 दृष्टं तदिष्टं ननु येन तेन प्रभृतदेशाऽपि विलोकिता भूः ॥ ३५ ॥
 सोमेशमाराडुमुपागतेन जनेन नानाविधकष्टभाजा ।
 विलोक्य पौरावदनानि तूर्णं यत्रैव यात्राफलमाप्स्यते तनू ॥ ३६ ॥
 चन्द्रप्रभस्याष्टमर्तार्थभर्तुर्येहेशनामन्दिरमिन्दिरायुक् ।
 उपेत्य मर्त्यामरदैत्यनार्थनिर्पेक्ष्यते संगृतिशानताय ॥ ३७ ॥
 पुरस्य तस्योपवर्नापु भृत्यैः प्रदायमानेषु निवासकेषु ।
 स्नानाय सामन्तजनेन साकं मन्त्राश्वरोऽगात्प्रियमेलनार्थं ॥ ३८ ॥
 मरस्वर्तामङ्गनमच्युतश्रीनिवात्ममुद्यत्तरवारिभामम् ।
 गर्भारमुच्चैरविलङ्घितस्वमर्यादमाक्रान्तदिगन्तदेशम् ॥ ३९ ॥
 यथाभिलाषं सुमनोविर्तार्णविभूतिमात्मानमिवाम्बुराशिम् ।
 तत्रैक्षतामात्यपतिः स्वयं तु न ग्राहशालो न जडाशयश्च ॥ ४० ॥
 (युग्मम्)

गम्भारगम्भारनिधिः प्रमोदशालीव गर्जन्विहसंश्च फेनैः ।
 कल्लोलहस्तैरविलालचित्तं मन्त्राश्वरं मित्रमिवालिलिङ्ग ॥ ४१ ॥

तत्र द्विजेभ्यः सचिवैकरत्नं रत्नैस्तथा हर्षपरो ववर्ष ।
यथा यथा तैरवृथाकरश्रीरत्नाकरो मूर्त इव प्रतीतः ॥ ४२ ॥
अथाश्वमत्तेभरथाधिरूढैः सामन्तलोकैः परितः परीतः ।
दिगन्तकुक्षिम्भरिभूरिभेरीभाङ्गारधिकारिनसिन्धुशब्दैः ॥ ४३ ॥
तदागमोदारमुदेव चैत्यध्वजाभुजाकल्पितनाण्डवं सः ।
चन्द्रप्रभं नन्तुमना महेशं तत्पत्तनं मन्त्रिवरो विवेश ॥ ४४ ॥

(युग्मम्)

तत्र क्षणे संभृतभूरिभेरीभाङ्गारमाकर्ण्य पुराङ्गनानाम् ।
वसन्तवीक्षातृषितेक्ष्णानामेवंविधं चेष्टितमाविराम ॥ ४५ ॥
औत्सुक्यतो दारुलतां नितम्बे निवेश्य कण्ठे रमनां च काचित् ।
ताडङ्कमाधाय कलाचिकायां कर्णं पुनः कङ्कणमुच्चकार ॥ ४६ ॥
काचित्तथा कन्दुकमेकवाहौ निवेश्य नीलं गजचर्मलीलम् ।
सन्दृश्यमाणैककुचार्द्रनारीश्वरत्वमृहेऽधिगता गवाक्षम् ॥ ४७ ॥
काचित्तदानीं किल भोजयन्ती शिशुं स्वमाकर्णितनूर्यनादा ।
हित्वा तदामन्नविडालमेकं कृत्वा कटीरे गृहमारोह ॥ ४८ ॥
काचित्तदानीं गृहकर्म हित्वा पुनः च्छुदन्नीविलुलत्पदान्ता ।
श्वश्रुतिरस्कारवचांसि पादमञ्जरीनादैस्तिरयास्त्रभूच ॥ ४९ ॥
अट्टालमारोहति किञ्च फालविलोलपादं ललनाममृहे ।
पाणिन्धमत्वेन वभूव भङ्गः परस्परं काञ्चनकङ्कणानाम् ॥ ५० ॥
भृचापमुत्क्षिप्य कटाक्षवापौर्वातायनस्था सचिवं जघान ।
मां हन्ति कामस्तदयं सनाभिस्तस्येति रोषादिव कापि योषा ॥ ५१ ॥
असौ प्रविष्टो हृदि मे वसन्तो निःसृत्य मा यातु कथञ्चनोपि ।
इतीव काचिद्वृत्तिमुच्चकार रोमाञ्चकूटोत्कटकण्टकौघैः ॥ ५२ ॥
हर्तुं मनः श्रीसचिवेश्वरस्य यदैव काचिच्चकमे तदासौ ।
स्मरेण कोदण्डकरेण रोपै रोमाञ्चरूपैरभिकीलितैव ॥ ५३ ॥
काचित्तदा सात्विकभावभिन्ना विवृत्य केशान्पुनरावबन्ध ।
प्रकाशयन्ती क्षणमूरुमूलं काचिदुक्लं च तथा चकार ॥ ५४ ॥
उज्जुम्भमाणा करिकुम्भतुङ्गं स्तनद्वयं मन्त्रिणि दर्शयन्ती ।
करम्बितोदश्चितबाहुवल्लिर्बभञ्ज गात्राणि च काचिदेव ॥ ५५ ॥
गवाक्षभित्तौ मणिनिर्मितायां सङ्क्रान्तमूर्त्तिं सचिवाधिनाथम् ।

काचित्कुचाभ्यां पुलकाञ्चिताभ्यामपीडयत्प्रीतिनिमीलिताक्षी ॥ ५६ ॥
 काचिच्छलाकाञ्जनरेखया श्रीवसन्तपालं मुकुरे लिङ्गित्वा ।
 चुचुम्ब रोमाञ्चितगण्डभित्तिर्निमीलितोन्मिलितलोचनान्ता ॥ ५७ ॥
 नार्यो बभुः स्फाटिककुट्टिमाग्रमुवर्णवातायनसन्निविष्टाः ।
 आकाशमार्गेण वसन्तवीक्षागता इव स्वर्वनिता विमानैः ॥ ५८ ॥
 रूपस्थितध्यानपराभिरिव निरूप्यमाणः पुरकामिनीभिः ।
 श्रीसोमनाथस्य पिनाकपाणेः प्रामादमात्मादयति स्म सन्त्री ॥ ५९ ॥
 ब्रह्माण्डभाण्डोपममण्डपश्रारत्युच्चकैः किं बहु वर्णयेते यः ।
 महीनलव्योमतलान्तरालप्रमाणदण्डश्रियमादधति ॥ ६० ॥
 यस्मिन्सदा धूपघटीसमुन्धधूमोर्मिभिः साम्बुघनाघनाभे ।
 विशुद्धमं बिभ्रति शान्तकुम्भकुम्भध्वजोक्षाधिपनोरणानि ॥ ६१ ॥
 गजेंद्रकुम्भादवतीर्य शम्भोरुपात्तभावः सपरिच्छदोपि ।
 पाणिन्ध्रमं यात्रिकधारणीभिरमात्यराजस्तमथो विवेश ॥ ६२ ॥
 सहर्मविहर्मशिलामुपेत्य दण्डप्रणामं विदधे प्रणामम् ।
 गत्वा च गर्भालयमध्यमध्यालिलिङ्ग सोमेश्वरमष्टमूर्तिम् ॥ ६३ ॥
 अथो तमेव स्तपयन् हृदिस्थं प्रमोदजैर्लोचनकुम्भतामैः ।
 पश्चामृतैः पञ्चशरप्रपञ्चजितं जितारिः स्तपयाम्बभूव ॥ ६४ ॥
 कर्पूरकृष्णागुरुचन्दनादिविलेपनैर्विश्वगुणैः विलिप्य ।
 विश्रं दशग्रीवशिरोधरासैरमात्यशम्भुः सुरभीचकार ॥ ६५ ॥
 अन्यूनभक्तिः स वरप्रसन्नवृन्देन वृन्दारकवन्दनीयम् ।
 वृषाङ्गमभ्यर्च्य वृषाग्रमाणोऽनुकूलयामास ततो दृक्कलैः ॥ ६६ ॥
 कर्पूरकृष्णागुरुधूपधूमवार्चाभिरुच्चै रचयाश्चकार ।
 तथा घनानेष घनानशेषश्रेयावर्ना संववृधे यथास्य ॥ ६७ ॥
 नान्दामनादानवचिन्तवृत्तिः स त्मण्डवं ताण्डवितप्रतापः ।
 सुगीतं मुच्चैर्दलितावगीतः पुरः पुरारेः प्रथयाश्चकार ॥ ६८ ॥
 संवेद्यवेदा सचिवांऽनिवेद्यनैवेद्यमालां विमलान्तरात्मा ।
 अदौक्यत्प्रौढगुणप्रसूढकीर्तिः पुरः कृत्तिभृतः कृती सः ॥ ६९ ॥
 अकारयद्वाप्रतमप्रदीपैर्विराजिविश्वास्तिनमःप्रदीपैः ।
 नाराजनं राजसभावनंसः श्रीसोमनाथस्य यथोचितं सः ॥ ७० ॥
 श्रीसोमनाथाय सुवर्णरूप्यकूप्यस्वरूपाः सचिवेश्वरेण ।

तुलापुमांसो बहुशोऽतुलेनादीयन्त विस्मापितविश्वलोकाः ॥ ७१ ॥
 स दानपात्रेषु सदानवश्रीः श्रीदानवद्वेषिसमानवेषः ।
 दानं निदानं सततोन्मवानां ददौ मदौचित्यविवेचनेन ॥ ७२ ॥
 शत्रुञ्जयस्वामिसमानभक्त्या चन्द्रप्रभं तीर्थविभुं तथा तम् ।
 मन्त्री नमस्कृत्य चचाल तस्मादुत्कण्ठितो रैवतदैवताय ॥ ७३ ॥
 रजस्तदा सैन्यपदाभिघाताद्भिन्दुप्रपातादिव ग्वं प्रपेदे ।
 ततोपि मन्तसमिवार्कतापभारेण वारिण्युदधेः पपात ॥ ७४ ॥
 धावत्तुरङ्गाग्रपदैरमन्दमाकृष्य नीतामिव मन्निधानम् ।
 अथोज्जयन्तचलराजभूमिं श्रीवत्तुपालध्वजिनी जगाम ॥ ७५ ॥
 न यावदुच्चैः सचिवांशुमाली व्यालीढविश्वो महमाभ्युपैति ।
 तावत्पुरः सान्ध्यघनाघनाभैरवेष्टयताद्रिः पटमण्डपौघैः ॥ ७६ ॥
 इतस्ततःस्थापितकेकिपत्रातपत्रभूतदुवनोपरुहैः ।
 गुरुदरैरुच्चतरै रराज पर्यन्तशैलैरिव शैलराजः ॥ ७७ ॥
 रथाश्वमत्तेभवती व्यतीतलङ्घ्याश्वभागा गतिलाघवेन ।
 उपत्यकायामथ रैवताद्रेरियाय सेना सचिवेश्वरस्य ॥ ७८ ॥
 सैन्याय तस्मै समुपागताय तदश्वहेपाप्रतिशङ्कहेपा ।
 अगीयन् स्वागतगौरिवाञ्छैर्गुह्यमुग्वै रैवतपर्वतेन ॥ ७९ ॥
 त्वराकरस्फालनमञ्जयाश्वान् संस्थाप्य ढाकारकृतोऽश्ववाराः ।
 उत्तेरुत्तेरितथावितेभ्यस्तेभ्यः परिस्वेदकणाङ्कितस्याः ॥ ८० ॥
 रथा व्यराजन्त वधूर्धराग्रजाग्रन्मुखा द्वारि निवासकानाम् ।
 तृणीं विनीर्णाभयगल्लहस्ता इवात्मभुर्योक्षविष्णोगदुःखात् ॥ ८१ ॥
 उत्तार्यमागेपि भरातिरेके चक्रन्दुरुच्चैः करभास्तदानीम् ।
 विश्रीयमानेऽपि हिते नितान्तं कान्तं वचो हि वुवने न मूढाः ॥ ८२ ॥
 वञ्चूलचूला मृदुलोपशान्वाः सुग्वं लिहन्तो लुलदोष्टमुष्टाः ।
 स्वैरं विचेरुः परितो महाद्रिमुत्रासयन्तो वनसैरभाणि ॥ ८३ ॥
 निधाप्य तोयानि महामृदाणां छायासु बद्धाः परितो महोक्षाः ।
 पूत्कारिघोणाः परिवृत्य घासमुद्गालयन्ति स्म सुग्वं निषण्णाः ॥ ८४ ॥
 उत्तार्य पर्याणश्वलीनकानि लघूकृताऽपांशुरभूमिकासु ।
 उद्वेलमाना लुठदङ्गकानीवाश्वा वितेनुः प्रतिनेमिशैलम् ॥ ८५ ॥
 मत्पृष्ठतः स्वामिजनोऽवतीर्णः कथं कथं नैव विलङ्घिता भूः ।

इत्यन्तरा खेदपरा इवाश्वाः वितेनिरे भूमिविलोकनानि ॥ ८६ ॥
 मुक्तश्रमाः शैलनदीषु पीताम्भसोऽभिषेकाम्बुकुणान्किरन्तः ।
 वण्ठैरनीयन्त कुहत्कृतोश्वाः सङ्गाधिपावासपुरोवनीषु ॥ ८७ ॥
 वल्लीषु बद्धा हरितानि नम्रीकृतांसमश्वा मुदमुद्रहन्तः ।
 पुच्छैः प्रशंसन्त इवाल्लमद्भिश्चबभुरदन्तनादाः (?) ॥ ८८ ॥
 तदास्यवैकृत्यमुदीक्ष्य सद्यस्त्रिकं परावृत्य वनायुदेशे ।
 कस्मिंश्चिदामुञ्चति पादतालं ग्विर्ग्वानि कृत्वा कपिमुत्पपान ॥ ८९ ॥
 आवर्त्तनाभ्यः स्मितपद्मनेत्राश्चक्रस्तनाडम्बरमुद्रहन्त्यः ।
 इभैरभुज्यन्त समुद्रपत्न्यो बलीयसां वा किमसाध्यमस्ति ॥ ९० ॥
 गर्जन्त उच्चैः सुचिरं किरन्तो मदागु जम्बालितभृलिजालम् ।
 गुरुदराद्रिं परितः करीन्द्रा वभुः पयोदा इव नीलभासः ॥ ९१ ॥
 वैतालिकाः प्रस्तुतनित्यकालक्रियापरे सङ्घपतौ वसन्ते ।
 अनृदितां रैवतकाद्रिपादैर्भोगावलीं पेटुरकुण्ठवाचः ॥ ९२ ॥
 विलोकनीयाजनि रैवतस्य गिरेः परिष्वङ्गपरैव तस्य ।
 निवासमालाद्रिमभाममाना दृष्ट्यां प्रकाशावधि भाममाना ॥ ९३ ॥
 किं ब्रूमो बहुधा चुलुक्यमचिवश्रेष्ठानुरागादिव
 प्राप्तं पृष्टत एव पत्तनमिति भ्रान्ति समानन्वति ।
 एतस्मिन्कटके गृहोपवनिकालक्ष्मीरूपात्ता वनैः
 क्रीडापर्वतता च पादगिरिभिश्चलालालम्बिभिः ॥ ९४ ॥
 इति मिद्धमागम्बताचार्यश्रीबालचन्द्रविगचिने वसन्तविलासनामनि
 महाकाव्ये प्रभामतीर्थाधिपयात्रावर्णने नाम एकादशः सर्गः ।
 राप्ताम्भोधिषु नादिमर्दलतुलां तन्तसु दिग्मण्डली-
 दामोडामरितामराद्रिमुमहृदंशाग्ररङ्गाङ्गणे ।
 कीर्तिर्वशनटीव नृत्यति तव श्रीवस्तुपाद्यान्मज्ज-
 प्रीतः पश्यति तां च किं च गणनातीतो गणः स्वर्णिणाम् ॥

द्वादशः सर्गः ।

अथ कृतमुकृतचुलुक्यभर्तुः मचिवशीचीपतिरुन्मिपत्प्रभोदः ।
 गिरिवरमुपसृत्य रैवताख्यं रुचिरमसुं चिरकालमालुलोक्ये ॥ १ ॥

अविरलसरलप्रवालजालप्रसृमरकान्तिकदम्बकैतवेन ।
 अभिभवजलधि ज्वलन्तमुच्चैर्ज्वलनमिवारुणमौर्वनामधेयम् ॥ २ ॥
 कटकतटशिलानिपानचूर्णाभवदुन्निर्झरशक्रोत्क्रेण ।
 कलियुगमलिनैः नितान्तमभ्युक्षणमिव भूमितलेऽग्निले क्षिपन्तम् ॥ ३ ॥
 अनुवनमलिकोकिलामयूरैरनुनदमादिवकोटकङ्ककोकैः ।
 अनुसरसि मरालसारसार्यैर्मुग्धरितमृजितकृजितैः समन्तात् ॥ ४ ॥
 जिनवलिपटहाऽऽसमाननादैरुपरि घनावनगर्जितैश्च मध्ये ।
 मदगजरमितैरधश्च वाचालिनगगनाष्टदिगन्तभूमिदेशम् ॥ ५ ॥
 समुदितवनवह्निदह्यमानागरुवनधूमगुस्मिकानिकायैः ।
 निजवपुरवगुण्ठितप्रवृष्टास्तुदशुचिवस्त्रमिवोपवृषयन्तम् ॥ ६ ॥
 कचिदपि चमरैः कचिच्च पुरैः कचन मृगैः कचिदेव चाच्छभल्लैः ।
 कचिदपि कपिभिः कचिद्धराहैः कचन गजैरपि राजमानकुञ्जम् ॥ ७ ॥
 अनुपथमुपसृढभूतशाखासुगन्धनिविष्टशुक्राभिनन्यमानैः ।
 दिशि दिशि च गमागमप्रवृत्तैर्जिनपतियात्रिकधोरणैरुपेतम् ॥ ८ ॥
 जिनपतिमहिमप्रशान्तवैरुच्यमनतया चिरमेणचित्रकेण ।
 विपथरनकुलेन हस्तिमिहेन च कृतमोहदमुन्दिरोनुना च ॥ ९ ॥
 अनुदिशमकृशप्रभाविभिन्नान्यतमसवृत्तिभिरापधावितानैः ।
 जिनपतिमभिराहुमागतानाममृतभुजां निवहैरिवोपरुद्धम् ॥ १० ॥
 अनलमरसवश्यधातुग्वन्याञ्जनविपपादपपादिकल्पहस्तैः ।
 अनुतटनटिनीगुहानिकुञ्जं दिशि दिशि योगिजनैरुपास्यमानम् ॥ ११ ॥

(एकदशभिः कुलकम्)

द्विपां दधानां वशमुज्जयन्तं विडम्बयन्नन्दिनमुज्जयन्तम् ।
 उत्पश्यमानो गिरिमुज्जयन्तं श्रिया सुरेन्द्राचलमुज्जयन्तम् ॥ १२ ॥
 श्रावस्तुपालो जगदेकवीरः श्रावस्तुपालो जगदे कवीरः ।
 वैतालिकेनाचलसंस्तवेन वैतालिकेनाचलसंस्तवेन ॥ १३ ॥ (युगम्)
 अचल एष चुल्लुक्यसभामणे ! सकलभः सह्रिः कटकोत्कटः ।
 सचिवभूष ! भवानिव भासते सकलभः सह्रिः कटकोत्कटः ॥ १४ ॥
 विभाति कैलास इवेश्वरेण शिवाङ्गभाजा वृषभासितेन ।
 श्रीनेमिनाथेन कृताधिवासः शिवाङ्गभाजा वृषभासितेन ॥ १५ ॥
 अयमुदञ्चति सिन्धुरसङ्गतैर्विदुलकैरधिसिन्धुरसं गतैः ।

वनचरैः सुग्वसारसग्वञ्जनैरधिरतापि च सारसग्वञ्जनैः ॥ १६ ॥
 अस्मिन्गणः केसरिणामहिंस्रः कृशो दरीसङ्गमलालसानाम् ।
 प्रभावतो योगमहाधनानां कृशोदरीसङ्गमलाऽलसानाम् ॥ १७ ॥
 अयमितः कलधौतशिखावलैरधिगतः कलकेकिशिखावलैः ।
 अनुसरः पृथुकैरवशोभितः करिवधूपृथुकैरवशोभितः ॥ १८ ॥
 लभेत दन्ताभिभवान्विधुं तुदन्विधुन्तुदस्फाटिकशृङ्गमङ्गलम् ।
 न जातु जायेत शितिर्विभावरी विभावरीणोदपदाह भूधरे ॥ १९ ॥
 मुनिसंहतिः सकरुणा करुणादिकवृक्षपुष्पसुरभिः सुरभिः ।
 इह सर्वतः सकमला कमलाकरमन्तनिर्विकसिताकमिता ॥ २० ॥
 अयं निकुञ्जानि विभान्ति पापहन्ताप्सरोविभ्रमरोन्वितानि ।
 हन्ताप्सरोंविभ्रमरोन्वितानि शृङ्गाणि शृङ्गारयते च शैलः ॥ २१ ॥
 इह स्वेचरवृन्दमुदारमते सुरतेन नर्दापु मुदा रमते ।
 अधिपङ्कजमहति सा रमिका नहि बल्लभमुज्झति मारमिका ॥ २२ ॥
 सुवर्णमंभारभृतां न मेरुवर्नातलर्काडितपूर्वविष्णोः ।
 एतस्य साधर्म्यमुपैति सोऽपि सुवर्णमंभारभृतां न मेरुः ॥ २३ ॥
 अत्र संकुल्लर्नापावर्नापावर्ना वल्गुधेर्णालताभामिता भामिता ।
 बल्लर्कावादने बन्धुरा बन्धुरा दृश्यते चेदहो किल्लरी किल्लरी ॥ २४ ॥
 अस्मिन्धनाः द्यामलतासु कान्ता लतासु कान्तामहिताः सुरेभाः ।
 हितासु-रेभासु समारयन्तः समारयन्तः सततं गतानि ॥ २५ ॥
 ननु वनराजा राजति मन्त्रिन्नतिपृथुलकुचा मृदुलवर्लाका ।
 दिव्यस्त्राणामपि ततिरस्मिन्नतिपृथुलकुचा मृदुलवर्लाका ॥ २६ ॥
 पर्यायमङ्गुलचविकाशवद्धिः सूर्येन्दुवन्द्यैरविन्दवृन्दैः ।
 इहोच्चकैरन्नतटांशुभिन्नध्वान्तेऽनुर्मयेन दिनत्रियामा ॥ २७ ॥
 भ्रमरहितविकचमुमनोमुनिभिर्विनिकाममयमितो नृनम् ।
 भ्रमरहितविकचमुमनोमुनिभिर्विनिकाममयमितोऽनृनम् ॥ २८ ॥
 स्फाटिकशृङ्गव्यवहितमूर्त्तिकरटिघटामुपलक्ष्यलः ।
मपदि मृगेन्द्रोऽमुष्मिन्पतति विलक्ष्यः ॥ २९ ॥
 वनान्यमुष्मिन्परितो विभान्ति सदा नदन्तान्द्रवशाकुलानि ।
 चैत्यानि च प्रेक्षणकोत्सवेन सदानदन्तैस्त्रवशाकुलानि ॥ ३० ॥
 इह नदमाला वहति मनोहानिकरतरवारिरुहाणि ।

ननु सचिवेश ! यशांसि भवानिव करतरवारिम्हाणि ॥ ३१ ॥
अत्रस्थायी भवतु मुदे-वां नेमी देवो नेमी रतिपतिमन्युध्वंसी ।
मन्युध्वंसीव गुणनिकाये गौरीकाये गौरीव सति निकामं यस्य ॥ ३२ ॥

श्रीनेमिचैत्यमभितः सुरसप्रचारै-
स्तारैरुदारतरशुक्तिभवानुकारैः ।

आपूरिताग्विलननोन्नतशृङ्गदेशः

पृथ्वावधुमुकुटतामयमेति शैलः ॥ ३३ ॥

कण्ठकालः साम्बुभिः शेषभागे भस्माह्ला व्यम्बुभिश्चाम्बुवाहैः ।
शार्पधेङ्गुल्लर्राभिर्जटावान् साक्षादग्रे ते गिरिशो गिरिशः ॥ ३४ ॥

तन्वते धवलतामृतः स्फुरच्चित्रकाः प्रबलर्भाप्रपञ्चिनः ।

मत्तवारणमनोहरा गिरेरस्य पादगिरयो गृहायितम् ॥ ३५ ॥

इह विविधमणीप्रकाशगोष्णीकृतशुचिरांचिरधिन्यक्तावनीषु ।

विहरति हरिदश्व एष शाम्बामृग इव केवलपिङ्गलांशुलोमा ॥ ३६ ॥

स्निग्धाञ्जनद्युतिभृतः कनकावदानं तेजान्तरा कलयतः प्रतिगर्जतश्च ।

अस्याम्बुदस्य च परिक्षरतः पर्याप्ति प्रेक्षापरः परमहो यदि वायुरेव ॥ ३७ ॥

श्रुत्ययति न यदास्मिन्स्वेचरा मानमुद्रां

मृदुलपदविलासं बोधिता कोकिलाभिः ।

कुपित इव तदानीं भापयन्गर्जनादै-

नयति नियतमेतां भर्तृकण्ठं पर्यादः ॥ ३८ ॥

अत्र रात्रिमन्देणचक्षुषां स्तेनवद्धरति मानसस्पदम् ।

मागसि प्रियतमे करान्यहो तेन वद्धरति मानसं पदम् ॥ ३९ ॥

प्रातस्त्रवानिव निपातिषु निर्झरेषु कांटाग्रवानिव जिने शिरसि प्रतिष्ठे ।

अहं विधावुदयमंशुमति प्रयाति ताडङ्गवानिव विराजति शैलराजः ॥ ४० ॥

स्वर्दण्डान्वितममरापगादुकूलं दिक्पुत्रीकलितमुद्रुव्रजावचूलम् ।

एतस्य क्षितिधरनायकस्य मूर्ध्नि व्योमेदं श्रयति महानपत्रलालम् ॥ ४१ ॥

नाभार्जुनेनार्जुनशक्तिना दृपन्मयो महानत्र दशारमण्डपः ।

क्राणोऽस्ति साकं पशुवाटवेदिकैकस्तम्भसौधाम्बुग्वल्लरिकादिभिः ॥ ४२ ॥

राजासनीपाणिनिर्पाडनोद्यमे विलोक्य भोज्यार्थमुपाहतान्पशून् ।

संसारनिर्विण्णमना जिनाभिपः शिवैकसोपानमिवैनमासदत् ॥ ४३ ॥

इह प्रसूनैर्कतवो निरन्तरं षडप्युपास्ति रचयन्ति नेमिनः ।

पर्यायवृत्तिर्न मना मनीषिणां धर्माजने श्रीरियमित्वरा यतः ॥ ४४ ॥
 श्रीनेमिनाथस्य जगन्नयीशितुः सेवासु हेवाकितचित्तवृत्तिभिः ।
 उपत्यकामुष्य नरैर्निरन्तरं निचीयते किञ्च सुरैरधित्यका ॥ ४५ ॥
 भावप्रपातिवरकोकनदान्वितोऽयं भावप्रपातिवरकोकनदान्वितोऽयम् ।
 देव ! क्षमाधरमान ! महागिरीश ! देवक्षमाधरमानमहागिरीशः ॥ ४६ ॥

श्रानेमिः कर्णधारः प्रवह्णति भवाम्भोनिधौ पर्वतोऽयं

कृपाः शृङ्गाणि शाम्बादिकसुरलयनीपञ्जरीबन्धुस्थाः ।

अञ्जारिञ्चावलीन्वं सततमुभयतः शाम्बिनामुल्लसन्त्यः

शाम्बाः पाषाणमन्धिप्रकरभ्रमरमुत्कम्प्यमानाः श्रयन्ते ॥ ४७ ॥

कैलासस्य यथालकाऽचलपतेरस्योपकण्ठावनौ

मुक्ताजालविशालमालवलयं देवानुजः स्वाग्यया ।

तेजःपालपुरं पुरं विरचयाश्चक्रे यदन्तःस्थितं

चैत्यं पार्श्वजिनस्य नायकमणिप्रागल्भ्यमभ्यस्यति ॥ ४८ ॥

नारैऽभ्यैव कुमारदेविजननाश्रेयःकृतेऽकारयत्

कामारं मुकृतैकमारभवनः श्रेयान्म एवानुजः ।

यद्दाराणि निर्पाप पङ्कजगङ्गादाराणि धुन्वन शिरः

श्लाघां संद्वजलः करोति मुदिता यस्यादिता जन्मनः ॥ ४९ ॥

इत्येवं वत रत्नतश्चिन्तिधरव्यावर्णनापङ्क्तौ

तेजःपालपुरप्रथामवितथामाकर्ण्य वैतालिकात् ।

प्रातान्मा गुरुमङ्गलोकमहिता गत्वात्र मन्त्राश्वरः

श्रीवामेयजिनाचनं विरचयाश्चक्रेऽतिशक्रः श्रिया ॥ ५० ॥

इति मिढुमारस्वताचार्यश्रीशालवन्द्यविरचिते वसन्तविलासनामनि

महाकाव्ये रत्नतश्चिन्तिधरव्यावर्णनं नाम द्वादशः सर्गः ।

आधारः पद्मगानां पतिरवनिधग्रामणीरेप मध्ये

प्राच्यप्रत्यक्पयोधयोः मिचयपरिचयः कण्टकश्चन्द्रलोकः ।

आस्यं च स्वर्गलोकस्त्रिदशपुरसरिद्वीचयः पल्लवाः श्री-

मन्त्रीन्दो वस्तुपालात्मज ! तव यशसः पूर्णकुम्भस्य पश्य ॥

त्रयोदशः सर्गः ।

अथादितीर्थेशमुपन्यकापुरीवतंसमभ्यर्च्य वसन्तमञ्जितः ।

मङ्गाधिनाथो गुरुमङ्गसंयुतस्तं रैवतं पर्वतमारोह सः ॥ १ ॥

गिरीन्द्रमारूढवतोऽस्य मानुषु स्थिता ददन्त्योऽलिरवैः किलाशिषः ।

शाखाभुजोद्गामितपद्मवाञ्चलैर्निरुच्छनानीव लता वितेनिरे ॥ २ ॥

सङ्क्षेपिता नेमिजिनेशितुस्ततः प्रामादमामादयति स्म मादरः ।

बलेन यः केतुकरेण कल्मषच्छिदार्थमाकारयतीव देहिनः ॥ ३ ॥

तस्मिन्नमौ मङ्गयुतो जिनेश्वरं श्रीनेमिनामानममानमानसः ।

विलोक्य केकीव पुरो नवाम्बुदं भेजे मुदं वाष्पकदम्बितेश्वरः ॥ ४ ॥

महीतलोत्तमिममौलिमण्डलस्ततो जिनाम्बुण्डलमेनमादृतः ।

प्रणम्य सम्यक्कवितागुणः कृती स देवदैत्यस्तुतमस्तर्वादिनि ॥ ५ ॥

तुभ्यं महानन्दमरोजभास्वते पारेतमोगांगिविलोकितात्मने ।

श्रीनेमिनाथ ! स्मरदर्पदारिणे त्रैधं त्रिकालैकविदे नमो नमः ॥ ६ ॥

स्तुत्वेति तीर्थङ्करमाकरो धियामयं जयजो गुरुभिः समन्वितः ।

समाहितो निर्मितचैत्यवन्दनः स्नात्रक्रमं कर्तुमथादुपक्रमम् ॥ ७ ॥

पयोजयणशपटहोस्तुर्गामृदङ्गभेरीगवभङ्गिमङ्गिनि ।

मुश्राविकामङ्गलगीतिह्रस्वरे गिरेर्गरीयःशिवरेषु मूर्च्छति ॥ ८ ॥

सुक्षीरमुख्यैरनुतैर्यथाक्रमं कर्पूरमुख्यैरपि सैव पञ्चभिः ।

असिम्बपत्तीर्थपतिं समन्वितः मुश्रावकैः काञ्चनकुम्भपाणिभिः ॥ ९ ॥

(युग्मम्)

गजेन्द्रकुण्डाम्बुभृतैर्महर्द्धिभिः कुम्भैः कराभ्येजमलीलनामितैः ।

ततोऽपि जायापतयो निरन्तरं जिनेश्वरं ते स्तपयाम्बुभूविरं ॥ १० ॥

आत्मानुकूलप्रकृतिः कृतादरो दुकूलपाणिः परमेशितुर्वपुः ।

न्यमार्जयन्मङ्गपतिः समाहितो जन्माभिपेके मरुतामिवेश्वरः ॥ ११ ॥

कुस्तूरिकाचन्द्रसुचन्दनद्रवैः कक्कोलकृष्णागुरुपङ्कमिश्रितैः ।

कृतास्यकोशः सविकाशमुत्ततो लिलेप तीर्थेशमलेपमानसः ॥ १२ ॥

महर्द्धिभिर्भक्तिसमिद्धवासनस्तैस्तैः समस्तैर्नसि मण्डनापरः ।

अपूजयत्पूजितकर्मकर्मठः पूजाप्रकारैर्जगदीशमष्टभिः ॥ १३ ॥

उदंशुरत्नाङ्कुरभक्तिभासिभिर्विभूषणैस्तेन विभूषितो विभुः ।

श्रीनेमिनाथोऽसितदेहदीधितिः समुल्लसद्विद्युदिवाम्बुदो व्यभात् ॥ १४ ॥

अनेकवर्णैः शितिकान्तिभिर्महान् महांशुकैस्तेन जिनेश्वरोऽर्चितः ।
 भाति स्म सान्धैरयमेव पर्वतो वनोपवीतः परितो घनैरिव ॥ १५ ॥
 महाध्वजोऽराजत राजतप्रभैः पट्ठांशुकैस्तेन जिनालयोपरि ।
 विनिर्मितो निर्मितपापनिष्कृतिर्गाङ्गप्रवाहो हिमवद्गिराविव ॥ १६ ॥
 सङ्गाधिपः सर्वजनैः समं ततः समन्ततः स्नात्रविलेपनार्चनैः ।
 सम्भाव्य भव्योऽयमवन्दन क्रमादतः क्रमास्तज्जगतीगताहताम् ॥ १७ ॥
 गुरोः क्रमाग्रोपगतः शमिक्रियागुरोरयं पूरितविश्ववाञ्छितः ।
 प्रेक्ष्यां पुरस्तीर्थपतेः सुरासुरप्रेक्ष्यां ततः कारयति स्म सङ्गयुक् ॥ १८ ॥
 अयं ततो मङ्गलतुर्यमण्डलप्रतिस्वनत्रासितदुर्युगसमयः ।
 प्रभोः पुरस्ताद्धनसारदीपकैरारात्रिकं यात्रिकसत्तमो व्यधात् ॥ १९ ॥
 विधाय धीमानथ चैव्यवन्दनां गुरूपदेशं च निशम्य भावतः ।
 तत्र क्षणादेव स देवसेवकव्रजेषु सत्कारमकारयत्कृती ॥ २० ॥
 अथाश्विकालोकनसाम्प्रमानुषु प्रशुभ्रशृङ्गेण्यधिरुह्य सङ्गयुक् ।
 समाहितः स्नात्रविलेपनार्चनप्रेक्ष्यादिकं सर्वममावसाधयत् ॥ २१ ॥
 अवारितं सत्रमसूत्रयन्ततस्तत्राभितस्त्रासितकल्मषोदयः ।
 प्रान्तो यदालोकत एव गाथकप्रतिस्वनैरस्य जगो यशो नगः ॥ २२ ॥
 निर्मर्गतो दुर्गनिर्दोष्यपादनक्षमं सुखोदघाटनपर्व सर्वथा ।
 चकार संवेन समं जिनेशितुर्विकाशलक्ष्मीरथ कोशवृद्धये ॥ २३ ॥
 रार्जामर्ता यत्र मर्ता सुर्ताव्रतो वैराग्यतः स्वाभरणान्पचूर्णयत् ।
 तन्मृत्तिकापिण्डमथान्मवेष्टमनो देवालये पूजयितुं जनोऽग्रहात् ॥ २४ ॥
 यदुज्जयन्ताचलचूलिकागतः श्रावस्तुपालो निकटप्रवर्त्तनि ।
 स्वनामचन्द्रे लिखति स्म नाम तच्चिह्नापदेशादवलोक्यते जनैः ॥ २५ ॥
 अथोच्चकैर्गद्गदवागुदश्रुदृग्गुगः पुनर्दर्शनदानयाचक्रया ।
 कथञ्चिदापृच्छय स तीर्थपार्थिवं गिरैः समं सङ्गजनैरवानरत् ॥ २६ ॥
 पन्थाः शिवः स्यान्तव गच्छतो निजां पुरीं पुनर्दर्शनमेतदस्त्विति ।
 श्रान्तेमिशैलोऽम्बुदगजिभापया वसन्तपालं भमभाषतेव सः ॥ २७ ॥
 समुत्तरन्सङ्गजनोऽतिकौतुकी गिरैः कपादमप्रतिमेषु मानुषु ।
 लिलेख हेमार्मिकया प्रकाशिनीं यात्राप्रशान्तिं निजनामचिहिताम् ॥ २८ ॥
 नारन्ध्रशैलदुममण्डलान्तलप्रयायिनं तं जिनयात्रिकव्रजम् ।
 पस्पर्श पादैर्न तमोपहारकृन्महा महापापभंगादिवार्यमा ॥ २९ ॥

फलानि काश्चित्कुसुमानि काश्चिद्गुमावलीनां किसलानि का अपि ।
 विचित्य तज्जाननिकौतुकेन तन्नामान्यपृच्छन्पथि सङ्गुवालिः ॥ ३० ॥
 स्वार्धानभक्तिः फलपुष्पपल्लवश्रारस्मिन् युयं विजिहीत नः कथम् ।
 इतीव कृजत्पिकनादिनी नगदुमावली सङ्गजनानभाषत ॥ ३१ ॥
 मा पावनी नेमिजिनेन्द्रपर्वतादुत्तार्य पृथाभिसुखी प्रयायिनी ।
 भूरिप्रवाहा पथि सङ्गभारणी रजः हिमाद्रेरिय जह्नुकन्यका ॥ ३२ ॥
 परःमहत्त्वा यतयः परःशनाः गणेतिनारः किमु वा ब्रवीमहि ।
 वसन्तमङ्गे जिनदर्शनान्मनां को वेद सङ्ख्यामपि कोविदाग्रणीः ॥ ३३ ॥
 सुवामिनीसंहतिचम्बुचर्चरीगानोपहृताः पथि सङ्गमन्वगुः ।
 यथा तथा तत्रसुरेणपङ्क्तयो नामीरदासेरकनादर्भाषिताः ॥ ३४ ॥
 एके समाकर्ण्य सुचारुचर्चरीगीतानि सङ्गातुगमं धितेनिरे ।
 एके पुनस्तन्प्रतिशब्दमोहिता मुगाम्नदानीं गिरिगजमभ्यगुः ॥ ३५ ॥
 वसन्तनामाश्रयन्ति चर्चरीगीतानि तत्कालमर्थान् पर्वतः ।
 प्रतिस्वनैस्तत्परिपाटिदानतो वनेचरीणां गुह्यतामशिश्रियन् ॥ ३६ ॥
 पुलिन्द्रकाणां युगलानि पर्वतप्रस्थापरिस्थानि पथि प्रसन्नवर्म ।
 व्यलोकयन्सङ्गमिमं किमित्यहो ब्रवीति भार्याणि भयात्परस्परम् ॥ ३७ ॥
 अयं किमिन्द्रः किमु वा दिवाकरो निशाकरो वा कुसुमाकरोऽपि वा ।
 वसन्तपालं कृतविस्मया इति व्यलोकयन्वर्मनि वन्यदेवताः ॥ ३८ ॥
 पुरो नदन्मङ्गलनृत्यमण्डलप्रतिस्वनैः शैलगुहाविनिःसृताः ।
 दृपट्टिकीर्णा इव तत्प्रभावतः सङ्गं न मिहाः पथि यान्तमापतन् ॥ ३९ ॥
 वसन्तनाम्नः किल सङ्गभृशतः प्रतापमम्पट्टलिनोन्विक्रमः ।
 उपद्रवं चोरगणश्चकार न प्रमथ्य सङ्गे गिरिमार्गवर्तिनि ॥ ४० ॥
 नीरन्ध्रशाब्वा वितताऽवनीरुहामतः प्रयान्तं निजधाम लीलया ।
 तनाप सङ्गं निजतापमस्पदा वसन्तभान्वेव दिवाकरोऽपि न ॥ ४१ ॥
 त्राङ्गोप्रवामीवृषवाहवाहनश्रुणावनीतोऽनिलनीलमस्वरे ।
 रजः सना सङ्गजमानपत्रतां वभार चण्डांशुकरोपरोधकृत् ॥ ४२ ॥
 ग्रामाकरद्रोणमडम्बपत्तनान्यनेकशः सङ्गवृषा विलङ्घ्य सः ।
 समस्तसङ्गेन समन्वितः समाययौ पुरे गूर्जरनिर्जरेणितुः ॥ ४३ ॥
 प्रत्यालयं द्वारभृतोक्तोरणं प्रत्यदृमुदङ्कितचारुकेतनम् ।
 तदागमे तत्प्रतिवीथिकुङ्कुमच्छद्योत्तरं पौरजनः पुरं व्यधात् ॥ ४४ ॥

इन्द्रः सहोपेन्द्र इव स्मरो यथा समाधवो भानुरिवारुणान्वितः ।

सतेजपालः प्रतिपन्नबन्धुताप्रसादसम्पादितसम्मदस्ततः ॥ ४५ ॥

तस्याययौ सम्मुग्धमुल्लसन्मुग्धप्रभापराभूतविभावरौविभुः ।

श्रीवीरपूर्वो धवलः क्षितीश्वरः सेनारजोनश्वरदिग्न्यवस्थितिः ॥ ४६ ॥

(युग्मम्)

उत्तीर्य सङ्घाधिपतिस्तुरङ्गमादमुष्य यावत्कुरुते नमस्कृतिम् ।

तावत्प्रसादोल्लसितेन भूभुजा दृढं भुजाभ्यामुपगृह एव सः ॥ ४७ ॥

श्रीतेजपालः प्रमदाश्रुपूरितेक्षणः क्षणादग्रजमेनमानमत् ।

श्रीवस्तुपालः परिरभ्य तं पुनश्चुचुम्ब मौलौ विकसत्तनूरुहः ॥ ४८ ॥

जातीयसौजन्यजुषः परस्परं नार्यस्तदानीं परिरभिरेशभितः ।

घटोन्नतैः सङ्घटितेतरतरस्तनैः सुदूरं विनिवारितादराः ॥ ४९ ॥

चुलुक्यवंशार्णवपूर्णचन्द्रमाः प्राग्वाटगोत्राभुधिकैरवं ततः ।

वसन्तपालं समुवाच वाचया नृपः सुधामारममानमारया ॥ ५० ॥

तीर्थेषु निर्विघ्नमयि ! प्रकाम्यया विधाय यात्रां समुपागतो भवान् ।

अर्यादमारोग्यतमं वपुस्तव श्रीमङ्गलांकेन समं समन्ततः ॥ ५१ ॥

अयि ! क्वचिद्वर्त्मनि तीर्थभूभृतामयं न चौरैश्चरदृष्टैरुद्रुतः ।

न द्वापदैः मिद्विपदैषिणस्तव श्रीमङ्गमङ्गानजनां महामते ! ॥ ५२ ॥

अयि प्रमत्तास्त्वयि तीर्थदेवताः सर्वेण्यजायन्त निवेद्यतामदः ।

इतीरिते वीरनृपेण सादरं वसन्तपालस्त्विति वाचमुचिवान् ॥ ५३ ॥

तीर्थेषु यात्रामधिसूच्य सर्वतो निर्विघ्नकामो यदिहाहमागमम् ।

तत्ते विभो ! शश्वदयं शुभोदया पदप्रसादप्रसरो विजृम्भते ॥ ५४ ॥

चौरा ह्येवा वर्त्मनि तीर्थभूभृतां कुर्युः कथं मङ्गजनेषु वैशमम् ।

यस्मादमुष्मिस्तव देव ! शासने विजृम्भमाणे यदि मन्ति ते श्रुतौ ॥ ५५ ॥

प्रमत्तिभाजो मयि तीर्थदेवता वृत्तात्र सर्वेण्यभवन्कथं नहि ।

यदेवमभ्यागमनाभिभाषणप्रवृत्तिमेतां त्वमसृत्रयः प्रभो ! ॥ ५६ ॥

परं च यत्पुण्यमुपाजितं मया सोमेशदामोदमुख्ययात्रया ।

तन्माङ्गलिकर्याकृतमेव देव ! ते सुस्वामिने दुष्प्रतिकार ! सर्वथा ॥ ५७ ॥

श्रुत्वेति मन्धाधिपतेर्गौरायसीमसौ गिरं तेन पुरस्कृतस्ततः ।

अभ्येत्य देवालयदेवदैवतं ननाम राजा लुदितो यथाविधि ॥ ५८ ॥

सङ्घाधिनाथः सुरनाथमन्निभं विभुं भुवस्तं भुवनैकभूषणः ।

प्रधानवस्त्राभरणैरनेकधा संस्कृत्य सौधाय सुधीर्न्यसर्जयत् ॥ ५९ ॥
 गुरूपदिष्टेहनि मङ्गनायकः स्नातो युतः संयजनैरनेकशः ।
 कक्ष्या महत्या प्रविवेश तत्पुरं पुरन्ध्रनीरन्ध्रसमूहवीक्षितः ॥ ६० ॥
 पूजा विशेषात्सविशेषमानमस्तनान म श्रीजिनराजवेष्टमसु ।
 ददौ च वाञ्छाधिकमर्थिनामहो दानं स्वकामानिव कल्पपादपः ॥ ६१ ॥
 शृङ्गारभारालमगात्रयष्टयः पुराङ्गनाः पुष्करूपसम्पदः ।
 तमङ्ग वद्वीपयितुं तदालये तदाविशन्नक्षतपात्रपाणयः ॥ ६२ ॥
 तदाज्ञया तज्जजनानिमिमृन्तस्तन्मन्दिरे मन्दरशैलसम्पदि ।
 विधानमुच्चैरथ देवभोजनं बभूव भूयानभिनाप्युपक्रमः ॥ ६३ ॥
 मुक्तावचूलाश्रितचारुपद्मकान्विता व्यनाड्यन्त विनानपङ्कयः ।
 तस्मिन्निवद्धाः कदलीभिरुच्चैः साकं च माकन्दकतारणस्रजः ॥ ६४ ॥
 कस्तूरिकाकुङ्कुममण्डलावलीविराजितायां मणिकुट्टिमावना ।
 तत्र व्यधीयन्त विधुस्त्रकान्तयो मुक्ताकणैः स्वस्तिकराजराजयः ॥ ६५ ॥
 बभूव पक्वान्नभनेकधैरुतः मन्थञ्जनाऽस्मिन् रसवत्यथान्यतः ।
 ताम्बूलपुष्पादिरूपस्कण्ठस्तथैकतोऽन्यतश्चांगुलसंचयो महान् ॥ ६६ ॥
 अथ प्रकाशं प्रतिलाभितव्रतिव्रजांश्च मङ्गाधिपतिर्यथाविधि ।
 निमन्त्र्य भक्त्यादरपूर्वमञ्जसा महायशाः मङ्गजन्मभोजयत् ॥ ६७ ॥
 अभ्यर्चयामास च पुष्पदामभिः श्रीगण्डताम्बूलसदंशकैरपि ।
 स वस्त्रपूजां गुरुभक्तिभासितो गुरूपदेशाद् द्युतिमानपि व्यधात् ॥ ६८ ॥
 अनेकमित्रद्विजराजसन्मुनिश्रेणागुरुभ्यः कविमण्डलाय च ।
 श्रीवस्तुपालो बहुधा तदाम्बरं विश्राणयन्विश्वसृजो व्यशिष्यत ॥ ६९ ॥
 प्रत्येकमुच्चैरनुयानपूर्वकं सन्मान्य सन्मान्यकृताञ्जलिः कृती ।
 तांस्तांश्च संधानथ मङ्गपार्थिवां निजं निजं देशमभि व्यसर्जयत् ॥ ७० ॥
 निजानुजस्कन्धनिवेशितं पुरा स प्राज्यमाप्राज्यधुरांशमात्मनः ।
 श्रीवस्तुपालः पुनरेव लीलया दधे भुवो भारमिवादिशकरः ॥ ७१ ॥

भूभारं दधतश्च गूर्जरपनेस्तस्यापधुर्यां महा-

मन्त्री बुद्धिनिग्रन्थितारिनिवहः श्रीवस्तुपालः कृती ।

राज्यं प्राज्यमयं पराक्रममयं त्यागैकलीलामयं

धर्मोद्धारमयं सदा नयमयं पाति स्म सम्पन्मयम् ॥ ७२ ॥

इति सिद्धसारस्वताचार्यश्रीबालचन्द्रविरचिते वसन्तविलासनामनि

महाकाव्ये रैवतकयात्रावर्णनं नाम त्रयोदशः सर्गः ।

त्वचं केचित्केचित्पल्यमपरेऽस्थीनि रभसा-
 दसूनप्यात्मीयानहह ! ददिरे केऽपि कृतिनः ।
 प्रियां प्राणेभ्योऽपि कचिदपि जयन्त ! क्षितितले
 महात्मन्नर्थिभ्यस्त्वमिव नहि कोपि श्रियमदात् ॥

चतुर्दशः सर्गः

धर्मः शर्मनिबन्धनं तनुमतां धर्मः कुकर्मदुम-
 ह्रापे तन्क्षणाशुशुक्ष्णगिरिनि श्रुत्या गुह्या गिरः ।
 तत्तस्य स्थितये वसन्तमचिवः पृथ्व्यामथाकारय-
 हर्मस्थानतति पुरेषु गिरिषु ग्रामेष्वरण्येषु च ॥ १ ॥
 प्रत्यङ्घ्रिं प्रतिपत्तनं प्रतिपुरं श्रावस्तुपालः कृत्वा
 धर्मस्थानपरम्परां यदकरोत्तद्युक्तमृतामहे ।
 येनैतद्धृजस्तस्माटकमच्छातिं विना कः क्षम-
 स्तत्कारिर्भुवनभ्रमभ्रममपाकर्तुं समन्तादपि ॥ २ ॥
 आशागजसुतेऽत्र द्युयुगमहाकल्पं समुज्जृम्भिते
 मर्यादामवधूय कर्त्तुं जलधिः क्षोणामुदघ्रावयत् ।
 तत्तत्कारितचारुचैत्यपटलाचक्षन्पताकापट-
 व्युद्व्याजवपुः पिपन्ति गगनाभोगं यद्वर्मव्रजः ॥ ३ ॥
 भार्माक्षान्ति न वा भविष्यति भुवि ब्रह्मन्वसन्तो यथा
 त्वद्विज्ञानशिलाकिका यदि पुमानेष्णायमे... नवम् (?) ।
 हन्यात्प्रातुर्मिथैतदाहितमहाप्रासादमालामिषा-
 दङ्गुल्याऽत्र सुपर्वराजिकलिताः दिग्भिः समुत्तम्भिनाः ॥ ४ ॥
 पुष्पोद्यानगणः स कोपि सकलक्ष्मापत्रलेखायित-
 स्तत्तत्कारितचैत्यपूजनकृते मन्त्रान्दुना कारितः ।
 यः साक्षादवदृभाङ्कतिभरंभेराज्याढ्योपिणा-
 म्चैर्वाद्यन्ताव नार्थमहमानेनैव भग्नं कला ॥ ५ ॥
 तत्तत्कार्यपथप्रसून्वरजनप्रोद्दामभेदच्छिदा-
 लङ्कर्मणपयांसि मन्त्रिमुकुटः सांख्यं सरांसि व्यधात् ।
 यत्राभोजवर्नावर्नापकमहो मत्तालिनां पेटकं
 प्राङ्मुञ्जपटु गायन्ताव तगरश्चेतं यदायं यशः ॥ ६ ॥

तास्ताः पौषधशालिकाः प्रतिपुरं तेनैव मन्त्रीन्दुना-
ऽकार्यताद्भुतधाम धार्मिकदृशां मौदित्यमस्पृक्तः ।

नित्यं यासु यतिव्रजो विवृजिनः सिद्धान्तपाठाभृतै-
स्तत्पुण्यदुमसेवनव्यतिकरं पूजानपालीयति ॥ ७ ॥

तास्ता ब्रह्मपुरीः पुरीपुरन्दरपुरीर्गानोदयः मन्त्रिक्या-
धारः कारयति स्म भस्मिनकलिः श्रावस्तुपालः कृता ।

यासामम्बरलम्बिमौधवलभीविश्रान्तमृत्तिः क्षणं
यस्मै स्वस्तिकरोति सोऽपि मुदितां देवः पतिर्यज्वनाम् ॥ ८ ॥

मन्त्रीन्दुः करुणापट्टः प्रतिपुरं प्रत्यङ्गितार्थं प्रति-
ग्रामं चाप्रविमः प्रतिस्थलमयं तत्तन्प्रतिप्रान्तरम् ।

अम्भःसत्रमभृत्रयजितसुधास्मरं यदीयं पयः
पायम्पायममुष्य गाथनि यज्ञो रीथाषु पान्थो जनः ॥ ९ ॥

किं द्रुमः श्रमनिःसहा वयमर्मा श्रावस्तुपालोऽवनां
धर्मस्थानपरम्परां व्यधिन गामुज्जामितारिव्रजः ।

नामाख्यातुमपि क्षमा न कवयो व्यास्माव नागवली-
मेकेनैव दिनेन ये कचयितुं शक्ताः पवनधानि ॥ १० ॥

चेतश्चित्रपटेऽनुभावलिङ्गिनं तत्कालमेणादृशः
कस्याश्चित्रप्रतिरूपमस्य विपणादृग्गोचरं तन्वृता ।

एकस्मिन्ममये समेत्य पलितव्याजेन तत्कर्णयो-
राचल्यो मुविचक्षणा किल जरेत्याहन्त्रिका दृतिका ॥ ११ ॥

त्वं विश्वेऽत्र विवेकवानसि पशुः कामार्जुनी सा पुन-
स्त्वं दुर्भेदभिदो धियः पदमसि ग्रावा तु चिन्तामाणः ।

त्वं चिद्रूपशिरोमणिः परमचिद्रूपः स कल्पद्रुम-
स्तन्मन्त्रीशवदान्य ! कः किल भवेत्तुल्यो वदान्यस्तव ॥ १२ ॥

श्रीमन्त्रीश वसन्तपाल ! भवतः प्रौढप्रतापानल-
ज्वालाभिर्जलधावगाधसलिलेऽप्यस्मिन् भृशं शुष्यति ।

आदास्यन् भुवनोपकारकरणे नीराणि मेघाः कुतो
दानिन् ! दानजलैरमुं यदि भवान्नापूरयिष्यन्पुनः ॥ १३ ॥

अन्त्यर्थं नव दानपात्रततये भूदानलीलायितं
श्रुत्वा संसदि गीयमानमुरगीवृन्देन वैरोचनः ।

कृष्णेऽभ्यर्थिनि तादृशीं मितपदक्ष्मादानितामात्मनः

स्मारंस्मारमुदारशेखरद्विया न्यञ्चन्मुग्धो म्लायति ॥ १४ ॥

फुल्लकैरवभैरवप्रहसितश्वेन त्वदीयं यशः

श्रुत्वा स्वर्नगरीनरेन्द्रमदसि श्रीधर्मदेवाङ्गजा ।

नाम्ना सद्गतिरुद्गतान्यपुरुषद्वेषा किमाचक्ष्यते

देव ! त्वग्यनुरागिणीच्छति दिशार्माशान्नकीशानिव ॥ १५ ॥

काङ्क्षन्ती भवतः करग्रहभियं द्वेष्टीदुमप्यन्वहं

त्वहोःश्लेषमना न हारमपि सा कण्ठे समालम्बते ।

सा ते मूर्त्तिषु सादरा न कुरुते वाणाकणेऽपि श्रुतिं

त्वद्वक्षःशयनार्थिनी सुभग ! सा शेते न मृत्पात्रपि ॥ १६ ॥

देव ! त्वद्विरहोल्बणा रणरणानाविभ्रती विभ्रयती

चन्द्राद्याति सग्वारपास्य भवनोन्मङ्गं कुरङ्गक्षणा ।

तत्रापि स्मितरत्नभित्तिषु निजास्येन्दुप्रतिच्छन्दकात्

त्रस्ता त्वन्मनसि प्रवेष्टुमवला सा केवलं रोदिति ॥ १७ ॥

तदुःखानि तदीयमातरि मुहुः श्रद्धाभिधायं भृशं

जीप्स्यन्त्यामथ विप्रलम्भतरला पायवयाञ्जरापदे

मातः पायय वस्तुपालमिति वाक्प्रान्तेऽनिसेवाश्रतां

निन्दन्ती हृदि सा त्रपाननमुग्धा निःश्वस्य मोहं गता ॥ १८ ॥

कोडीकृत्य निजाङ्गजामय जगौ श्रद्धापि सा श्विशय

वेत्से सर्वमतः परं द्रुतमभिप्रेतं करिष्यामि ते ।

इत्येतामनुशास्य कान्तवचनैरेकान्तमेत्यात्मनः

कान्ताय स्वसुताकथामकथयद्दमाय शर्मात्मने ॥ १९ ॥

धर्मोऽर्पति निशम्य रम्यचरितर्द्रातां जगाद् प्रिये !

स्त्रीत्वार्तानमतिः सुता कृतवती स्थानेऽनुगमं तव ।

गण्यः पुण्यवतामयं धुरि धराऽनेनैव रत्नप्रसूः

श्लाघ्योऽसौ महतामयं गुणमयः श्रीवस्तुपालो यतः ॥ २० ॥

नास्ते सूर्यरथस्य चक्रमपरं तालध्वजस्याप्यहो

नान्यत्कुण्डलमस्ति हस्तिवदनस्याप्यस्ति नादयो रदः ।

धर्मस्यापि न चापरोऽस्ति चरणः किं निर्मितं धिङ्माये-

त्यन्तः मीदति वर्णितः कविजनैरन्योपकारीति यः ॥ २१ ॥

श्रीशत्रुञ्जयरैवनादिषु महानीर्थेषु पुण्यात्मना
येनासृज्यत विस्तृतेन महत्मा श्रीमङ्गयात्रामहः ।

यत्राजायत चारुकुवरिचमूचीन्कारमन्त्राक्षरै-

रश्रुणः कलिकालकालभुजगत्रामाय पांशुत्करः ॥ २२ ॥

भूमीन्दुः मगरः प्रफुल्लनगरस्वर्गदामगमप्रथः

श्रीरामोपि युधिष्ठिरोंऽपि च शिलादित्यस्तथा जावडिः ।

मन्त्री वाग्भटदेव इत्यभिहिताः शत्रुञ्जयोद्धारिण-

स्तेषामश्चलतामिषेप मुकृता यः सद्गुणालङ्कृतः ॥ २३ ॥

जीर्णानुद्धरता नवान रचयता देवालयान्मन्वता

येनानुपनिषानकूपमग्नीमन्त्रप्रपा भृग्निः ।

भूर्पाटे परिभूय द्युर्गमकलामुल्लामितं मन्मह-

स्तस्मै सम्प्रति पारिनापिकमहं दाम्ये सुतां सद्गतिम् ॥ २४ ॥

किञ्चैतत्प्रतिरूपदर्शनवशादस्मानिमां कर्तुंचित्

याच्येनैव विशेषतस्तदुचितं पुत्रापितृणां तु नः ।

इत्यालोच्य तया समं दयितया धर्मेण धीमन्नहं

त्वत्पार्श्वे प्रहितास्मि तत्प्रतिकृतिं चैतां भवानीक्षताम् ॥ २५ ॥

संदिष्टं भवतश्च किञ्चन तया यत्त्वं मयामि श्रुतः

कीर्त्तेस्तां च भवानवाकिरदहो निर्भीतदोषामपि ।

कामो हन्ति जनं त्वदेकशरणं त्वं कामहन्ता च नो

यद्येतद्विनश्यं तथापि हि मम त्वज्येव लीनं मनः ॥ २६ ॥

श्रुत्वेत्थं सकलं कलङ्कयिकलप्रजालतामण्डितौ

मन्त्री पल्लवितः प्ररुहपुलकैः पुत्रागशाखीव मः ।

तत्सन्देशगिरा कुटीकुटिलयाकृष्टं जगयोषया

विश्रान्तं सुमनोभरं प्रतिकृतावातेनिवान् सद्गतेः ॥ २७ ॥

दर्शन्दर्शमिमासनन्यललनारूपां तदीयस्पृष्टा-

मञ्जानज्वरडम्बरः परमयं राज्येऽपि वैराग्यवान् ।

शय्यायां क्षणतः क्षणादुपवने क्रीडासरस्यां क्षणा-

द्विद्वन्पर्षदिव-क्षणादुपविशन्मेजे रतिं न क्वचित् ॥ २८ ॥

पात्रेभ्यः स्वयमेव दक्षिणकरेणादत्त लक्ष्मीमियं

संवर्द्धत विवर्द्धतां स्थितिरियं तत्रास्ति चित्रं न मे ।

एतत्किं पुनरात्मनैव सुजनैराच्छिद्यमानोऽप्यसौ

मन्त्रीशस्य भृशायते स्म निभृतं देहेऽस्य दाहज्वरः ॥ २९ ॥

श्रीगण्डद्वयमेवनैरलमलं केलीदलोद्वीजनैः

पुष्पस्त्रस्तरकैरलं पुटकिनीपत्राञ्जनैरप्यलम् ।

शैत्यं सद्गतिमङ्गलामृतमृते मे कल्पते नापरै-

रित्याह ज्वरदाहयुक्परिजनं श्रीवस्तुपालोऽन्वहम् ॥ ३० ॥

अस्यां कुन्तशने मृजामि निशिते वार्हेरगाधे जले

वा मज्जामि विशामि भीषणरुचावह्वाय बह्वावथ ।

कुर्वे भैरवपातमुग्रमथवा तन्वे तपः साम्प्रतं

याच्चादैन्यमृते यदि कचिदपि प्राप्येत धर्मात्मजा ॥ ३१ ॥

धर्मो दास्यति याचितां निजमुतां त्वामेष मलयं प्रिये

याच्जामुग्रधमना जनः पुनरयं तस्मिन्नपि स्वामिनि ।

त्वं प्राणानमरीति मामपि विना धर्तुं क्षमा त्वामृते

मन्येऽहं तु न हन्त यक्रमिथुनादप्यावयोर्धिग्दशाष्ट ॥ ३२ ॥

रोगातङ्कनया तथा बहुविधं तल्पे रटन्तो न के

नीयन्ते यमकिङ्कुरैः परिजनादाकृष्य बध्याजवत् ।

दिष्ट्याहं त्वधिगत्वा सम्भृतजये शत्रुञ्जये जीविनं

मोक्षं ति सद्गते तवकृते दाहज्वरगद्गन्वरम् ॥ ३३ ॥

इत्यहं सचिवेश्वरस्य कलयन्धर्मान्तिकं यातवा-

नायुर्वन्ध इति श्रुतां घटयितुं तत्कार्यमभ्यानुगः ।

भक्तः शक्तिपरः कृत्वा परहितस्रष्टानिमृत्प्रार्थना-

पात्रं भृत्यजनोऽस्ति यस्य हि स किं कार्पाप्मिने सीदति ॥ ३४ ॥

आयुर्वन्धविशिष्टताप्रमुदितः श्रीवस्तुपालं तथा

नेतुं सद्गतिपाणिर्पाडनकृते निर्णाय लग्नादिकम् ।

महोद्यं प्रजिघाय मर्त्यभवने धर्मः स्वदीवारिकं

सांख्यभ्येन्य जगौ मगौरवमसुं धैर्यामनस्थाऽन्निके ॥ ३५ ॥

जानाः के न भवन्ति के न भुवने के नो भविष्यन्ति च

श्रीमन्त्राश्वर ! तावकस्तु महिमा न कापि मन्दश्यते ।

यस्माद्विश्वशुभः प्रदातुमचिराद् धर्मः भुक्तां सद्गतिं

श्रीशशञ्जयशैलमौलिवलये त्वामाह्वयन्त्यञ्जसा ॥ ३६ ॥

वर्षे हर्षनिषण्णषण्णवतिके श्रीविक्रमोर्वीभृतः

कालाद्वादशसंख्यहायनगतात् मामेऽत्र मायाह्वये ।

पञ्चम्यां च तिथौ दिनादिसमये वारे च भानोस्तवो-

द्वाहुं मद्गतिमस्ति लग्नमममं तत्त्वर्थतां त्वर्थताम् ॥ ३७ ॥

महोभादधिगम्य सर्वमिति तत्पीयूषवाट्त्रोपमं

सन्तापोज्जितिवर्जितो गिरिग्वि प्रोल्हाभिरोमाङ्कुरः ।

मन्त्रा जैत्रगुणं निजाङ्गजमथ श्रीजैत्रमिहं समा-

ह्वयास्मै नूनमौलयेऽवनिधुरामारोप्य शिक्षां ददौ ॥ ३८ ॥

वन्म स्वच्छगुणप्रवीण! भवते शिक्षावचःख्यापनं

यत्किञ्चिज्जनिकर्तृभावविवर्गैरस्माभिरान्यते ।

माधुर्यङ्कुरणं तदिक्षुशकले शङ्खे च शौक्ल्यार्पणं

पावित्र्यप्रथनं वनाङ्ग ! पश्यमि स्वर्णं च वर्णक्रिया ॥ ३९ ॥

आधारः सुतरामतः परममि त्वं वन्म ! राज्यश्रियां

नाधारस्तु तवास्मि कोऽपि दधनो धार्त्री यथा पोत्रिणः ।

आत्मासौ भवतात्मनैव तदहो तैलैव विश्वत्रयी-

मङ्गलान्मृगतशक्तिवैभवभृता धीरेण धार्योऽन्वहम् ॥ ४० ॥

किञ्चास्माभिरभिज ! मद्गतिकरग्राहाय धर्माज्ञया

महोदधेन निमन्त्रिते नगपतां शत्रुञ्जये गम्यते ।

त्वन्मानुस्त्वित्त्वदमप्रियं हि ललितादेव्यास्तदेवास्त्वह

त्वं चास्याः पदपद्मपट्टपदनया माकं धुरं धारय ॥ ४१ ॥

दिग्भर्तारमितापि कीर्त्तिसुधया मंशुक्लयेथास्तथा

सर्वत्रापि जनानुरागविभवैस्त्वं चित्रयेथा अपि ।

वंशाधारपरैश्च मद्गुणभरैश्चन्द्रादयं ताडये-

र्वधीयाः पुरनारणानिह मदारम्भाचिनीमाचरेः ॥ ४२ ॥

देवान्दार्शनिनां द्विजानथ गुरुन्देवाधिदेवानुरू-

क्त्यौचित्यविवेचनान्यहरहस्त्वं वत्स ! संपूजयेः ।

सत्कुर्याः कविपुङ्गवेषु च सदा यस्मादमीभ्यः परः

पूज्यः कोपि न कोपि नोपकरणोयुक्तः सुहृत्कोपि न ॥ ४३ ॥

शिक्षायामिति कुङ्कुलीकृतकैरास्मोज्ज्वलीमौलिना

जैत्रेणाश्रुविमिश्रनेत्रयुगलेनाङ्गीकृतायामथ ।

मन्त्री सत्कृतसङ्घसद्गुरुजनोऽनुज्ञाप्य भूमीपतिं
 प्रस्थास्यन् रुदतीं जगाद सुदतीं स्वां धर्मपत्नीमिति ॥ ४४ ॥
 राणूकुक्षिसरोवरैकनलिनि श्रीकृष्णदेवात्मजे
 देवि च्छेकशिरोमणे ! न भवती कर्तुं शिवादामर्हति ।
 धर्मस्याग्रहतस्तदीयदुहितुः पाणिं ग्रहीष्यामहे
 स्वातन्त्र्यं न तदत्र जैत्रमहिता त्वं तिष्ठ यामो वयम् ॥ ४५ ॥
 इत्युक्ता दयितेन तेन निपतत्पीताश्रुणा चक्षुषा
 पश्यन्ती स्वपदाङ्गुलीरभिदधे मार्पानि मामिस्मिता ।
 स्वामिन्माधय कार्यमात्मनि हितं नात्रान्तरार्थाभवा-
 म्यद्वैते हि सुखे प्रियस्य मुदिताधीनाः कुलीनाः स्त्रियः ॥ ४६ ॥
 विज्ञाप्येति निगृहमन्यु ललितादेव्या विमृष्टोऽनुगा-
 नापृच्छयाश्रुपरान्पुरीपरिमरे पौगन्ममस्तान्ननु ।
 राज्योद्धारनयप्रचारविधये मन्त्रीश्वरः शिक्षयं-
 स्तेजःपालममावदः समलमद्यानस्थितः प्रस्थितः ॥ ४७ ॥
 नीरन्ध्रं मिलितप्रभृतजनतादृक्पातकान्तिच्छटा-
 रङ्गजङ्गमरत्नतोरणपरिस्पन्दैर्मन्दोत्सवः ।
 तडाच्छाधिकमर्थिषु प्रवितरन्सारं वसन्तस्तनः
 प्राप स्वर्नगरापशान्यमचिरादेवादिनार्थाचलम् ॥ ४८ ॥
 अभ्याराहृदिनश्च मन्त्रिमुकुटस्तर्क्षार्थपृथ्वीधरं
 किञ्चेतश्च समन्वितः सुरगणैः स्वामाददानः सुतासु ।
 श्रीधर्मः सममप्सरानुगतया मुस्तिरभया श्रद्धया
 प्रापद्यत्र समस्ति तज्जनिकरः श्रीनाभिजन्मा जिनः ॥ ४९ ॥
 उल्लोचैर्विजयस्फुरोजितमिव प्रोत्त्रामिभिस्तारणैः
 सभ्रभङ्गमिवासिभामितमिव प्रेङ्खालरम्भादलैः ।
 दूराकर्तुमधर्मविप्लवमिव श्रीधर्मदेवाज्ञया
 तस्मिन्पर्वणि सर्वतः प्रगुणितं नाभेयचैत्यं व्यभात् ॥ ५० ॥
 ध्यानस्नानविशुद्धमूर्तिरमलज्ञानाशुकाल
 स्तत्रादौ प्रविशन्कृतार्थमहिमाकृष्टः स्वयं श्रद्धया ।
 धर्मान्मन्त्रिवरोऽधिगम्य चतुरश्रत्वारिं सन्मङ्गला-
 न्पार्वत्यादिजिनेश्वरस्य पुरतश्चक्रे करे सद्गतिम् ॥ ५१ ॥

मश्चस्वस्तिकतोरणध्वजवर्ती गंधोदकोपस्कृतां
 ग्रामग्याभित एव देवभृतकाः कुर्वन्वहोः सत्वरम् ।
 यस्मादेष्ट्यति वन्दितुं निजपितृन् श्रीवस्तुपालः करे
 कुर्वन्मद्गतिमित्यघोषयदधिष्ठाता दिवां डिण्डिमैः ॥ ५२ ॥

मन्त्रीन्दुर्निजकीर्त्तिमम्बरसरिर्त्तारद्रुमालानल-
 कीडत्किन्नरगीयमानविभवां शृण्वन्ममन्तादपि ।
 धर्मेणाथ पुरस्कृतः शतमखेनाभ्येन्य सर्पानिकं
 मद्गत्या सममुत्सवेन महता प्रावेष्टयन् स्वःपुरीम् ॥ ५३ ॥

धर्मेण प्रतिपादितेन्द्रनगरद्वैराज्यलक्ष्मीपुषा
 तेनामात्यपुरन्दरेण पितरं देवाश्च देवर्षयः ।
 नित्योद्धारकृताधमर्णपदार्थमारोप्य धन्यान्मने
 जैत्रायात्मभुवेऽनुवेलमपि तामित्याशिषं दापिताः ॥ ५४ ॥

अस्तु स्वस्ति स्वगोघ्राणवनवशशिने दुर्नयध्वान्तजुम्भा-
 विष्कम्भाय स्वभावप्रमृधरमहमे जैत्रमिहाय तस्मै ।

येन क्षोणीधुरायां मह किरिकमडाहीश्वरैरुद्धृतायां
 निश्चिन्ताऽयं वसन्तः सुरपुग्मसुरानुजुनानः पुनानि ॥ ५५ ॥

इति सिद्धसारस्वताचार्यश्रीबालचन्द्रविगविने वसन्तविश्रामतापनि महाकाव्ये
 मद्गतिपाणिप्रवृत्तौ नाम चतुर्दशः सर्गः ।

तेजःपालवसन्तपालसचिवद्रुद्रानुरागोल्लस-
 त्कौमुभे धर धिष्यमौक्तिकभृतं स्थालं नभस्त्वं धरे ! ।

चन्द्र ! त्वं भव वन्दनं भव रवे ! त्वं दीपिका त्वं दधि
 स्वर्गङ्गे भव जैत्रसिंहमुकृती येनाद्य वर्द्धीष्यते ॥ १ ॥

वाग्बह्वीदलदस्ववः कलि न वा सन्त्याखुतुल्योपमाः
 सत्योल्लेखमुपः स्वकोप्रपिठरीसमुत्तिभावद्वियः ।

सोऽन्यः कोऽपि विदर्भरीतिवलवान्वाञ्छेन्दुमूरिः पुरो
 यस्य स्वर्गिपुरोहितोऽपि न गिरां पौरोगवस्तादृशः ॥ २ ॥

अपराजितकवेः ।

समाप्तं वसन्तविलासकान्वयम् ।

APPENDIX I.

श्रीवस्तुपालप्रबन्धः

(राजशेखरसृरिक्तप्रबन्धकोशान्तर्गतः)

श्रीवस्तुपालतेजःपालौ मन्त्रीश्वरायुभा आस्ताम् ।

यौ भ्रातरौ प्रसिद्धौ कीर्तनमङ्ग्यां नयोर्व्रमः ।

पूर्वं गूर्जरधरित्रीमण्डनायां मण्डलीमहानगर्या श्रीवस्तुपालतेजःपालाया
वसन्ति स्म । अन्यदा श्रीमन्पत्तनवास्तव्यप्राग्वाशाद्वयठक्कुरश्रीचण्डप्रमा-
दाङ्गजमन्त्रिश्रीमोमकुलावतंसठक्कुरश्रीआमराजनन्दनौ श्रीकुमारदेवीकुक्षि-
सरोवरराजहंसौ श्रीवस्तुपालतेजःपालौ शत्रुञ्जयगिरिनारादिनार्थयात्रायां प्र-
स्थितौ । हडालाग्रामं गत्वा स्वां भूति चिन्तयन्तस्तावत्तत्रयं सर्वस्वं जानन्
ततः सुराष्ट्रास्वस्वास्थमाकलय्य लक्ष्मैकमवन्यां निधातुं निर्जाये मर्हास्थल-
तलं ग्वानयामासतुः । तयोः ग्वानयनोः कस्याऽपि प्राक्तनः कनकपूर्णः शौल्का-
कलशो निरगात् । अथ तमाशय श्रीवस्तुपालस्वजःपालजायाऽनुपमदेवीं मान्य-
तयाऽपृच्छत् कैतन्निर्थायते । तयोक्तं गिरिशिखरे एतदुच्चैः स्थाप्यते, यथा प्रस्तु-
तनिधिवन्नान्यसाद्भवति । तच्छ्रुत्वा श्रीवस्तुपालस्तद्व्यं श्रीशत्रुञ्जयोज्जयन्ता-
दावव्ययत् । कृतयात्रां व्यावृत्तः धवलकपुरमगात् । अत्रान्तरे महणदेवी नाम
कन्यकुब्जेशसुता जनकान्प्रसन्नाद्गूर्जरधरां कञ्चुलिकापदे लब्ध्वा चिरं भुक्त्वा
कालेन मृता, तस्यैव गूर्जरदेशस्याधिष्ठात्रा महर्द्धिका व्यन्तरी जाता । सा धवल-
क्के शय्यायां सुखविश्रान्तं राणकं वारधवलं प्रत्यक्षाभूय जगाद् । राणक । इयं
गूर्जरधरा वनराजप्रभृतिभिर्नरेन्द्रैः मत्तभिः चापोन्कटचण्डैः पण्णवन्यधिकं शतं
वर्षाणां भुक्ता । तदनु मूलराजचामुण्डराजवल्लभराजदुर्द्धभराजभोमकर्ण-
जयसिंहदेवकुमारपालाजयपालदेवलघुर्भामाणोरौजैश्चतुल्यैः सनाथीकृता
सम्प्रति युवां पितापुत्रौ लवणप्रसादवीरधवलौ स्तः । इयं गूर्जरधरा कालवशा-
दन्यायपरैः पापैः स्वाम्यभावात् मत्स्यन्यायेन कदर्थ्यमानाऽऽस्ते म्लेच्छैरिव गां॥
यदि युवां वस्तुपालतेजःपालौ मन्त्रिणौ कुर्वथे तदा राज्ञः प्रतापधर्मवृद्धिर्भ-
वति । अहं महणदेवी सर्वव्यापिभिः पुण्यैराकूष्ठा वदन्त्यस्मि । इत्युक्त्वा वि-
शुद्धिव सहसाऽदृश्या बभूव ।

राणकवीरधवलः पद्मासनस्थः शय्योपविष्टश्चिन्तयति । अहो देव्युपदेशः ! ।
साक्षात्कर्त्तव्यमेतत् तन्मन्त्रिद्वयं यद्देव्योक्तम् । यतः—

दृष्ट्यद्भुजाः क्षितिभुजः श्रियमर्जयन्ति
नान्या मभुद्वयनि मन्त्रिजनः पुनस्ताम् ।
रत्नावलीं जलधया जनयन्ति किन्तु
मंस्कारमत्र मणिकारणः करोति ॥ २ ॥

इत्यादि चिन्तयन्प्रातस्तुथतः । पूर्वोक्तमेवोपदेशं महणदेव्या लवणप्रासा-
दाद्याप्यदत्त । कृतप्रातःकृत्यां मिलितौ पितापुत्रौ । कथितं गत्रिवृत्तम् । अन्योन्यं
तुष्टौ द्वावपि । सदैव च तेषां कुलगुरुः पुरुषमरस्वती सोमेश्वरदेवो द्विजः
स्वस्त्ययनायागात् । ज्ञापितोऽस्मां वृत्तान्नस्ताभ्याम् । सोऽप्युवाच, देवौ युवयोः
प्राचीनपुण्यधेरिता देवता अपि साक्षात्तस्मात्तदुक्तमेवाचरतः । मन्त्रिवलं विना न
किञ्चिद्वाज्यपरिकर्मणम् । मन्त्रिणौ च यौ भवतांश्रे प्रतिपादितौ तावच्चागतौ
स्तः । मम मिलितौ राजमेवार्थिनौ द्वासप्ततिकलाधिदुर्गे न्यायनिष्ठौ जैनधर्मस्थौ
स्तः । यथादेशः स्यात्तदाऽऽर्नामेवे । रणकादेशान्पुंगवितेन हि तेन सद्य आर्नातौ
नमस्कारितौ आमनादिप्रतिपत्त्या गौरवितौ । उक्तौ च श्रीलवणप्रसादाद्वारधेव-
लेन स्वयम्—

आकृतिर्गुणमद्भुद्विजंमिना नम्रता कुलविद्भुद्विसूचिका ।
वाक्कमः कथितशास्त्रमङ्गुसः संयमश्चयुवयोर्वयोऽधिकः ॥ ३ ॥
श्लाघ्यतां कुलमुपैनि पैतृकं स्यान्मनोऽथनरः फलेप्रतिः ।
उन्नमन्ति यशसा सह श्रियः स्वामिनां च पुम्पैर्भवाद्दृष्टैः ॥ ४ ॥
यौवनेऽपि मदनाक्ष विक्रिथा नो धनेऽपि विनयध्वनिकमः ।
वृर्जनेऽपि न मनागभार्जवं केन धामिनि नवाकृतिः कृतां ॥ ५ ॥
आवथांस्तु पितृपुत्रयोर्महासाहितः क्षितिभरः पुरदुहा ।
तद्युवां सचिवपुङ्गवावहं योक्तुमश्रु गुणपन्मसुन्सहे ॥ ६ ॥
• येन केन च सुभर्मकर्मणा भूतलेऽत्र सुलभा विभूतयः ।
दुर्लभानि सुकृतानि तानि यैर्लभ्यते पुरुषरत्नमुत्तमम् ॥ ७ ॥

अथ वस्तुपालः प्राह—

देव ! सेवकजनः स गण्यते पुण्यवत्सु गुणवत्सु चाग्रणीः ।
यः प्रसन्नवदनाम्युजन्मना स्वामिना मधुरमेवमुच्यते ॥ ८ ॥

1 Verses 3-7 occur in कीर्तिकौमुदी canto III (verses 59-62 & 64)

नास्ति तीर्थमिह पार्थिवात्परं यन्मुग्धाम्बुजविलोकनादपि ।
 नश्यति द्रुतमपायपातकं सम्यग्देति च समीहिता मताम् ॥ ९ ॥
 सप्रसादवदनस्य भूपतेर्यत्र यत्र विलसन्ति दृष्टयः ।
 तत्र तत्र शुचिता कुलीनता दक्षता सुभगता च गच्छति ॥ १० ॥
 किन्तु विज्ञपयिताऽस्मि किञ्चन स्वामिना तदवधार्यतां हृदा ।
 न्यायनिष्ठुरतरा गिरः सतां श्रोतुमप्यधिकृतिस्तथैव यत् ॥ ११ ॥
 सा गता शुभमयी जगत्रयी देव ! सम्प्रति युगं कलिः पुनः ।
 सेवकेषु न कृतं कृतज्ञता नापि भूपतिषु यत्र दृश्यते ॥ १२ ॥
 दृष्टिर्नेष्टा भूपतीनां तमांभिस्ते लोभान्धान्सास्त्रं कुर्वतेऽग्रे ।
 तैर्नायन्ते वर्त्मना तेन यत्र भ्रष्टयन्त्याशु व्याकुलास्तेऽपि तेऽपि ॥ १३ ॥
 न सर्वथा कश्चन लोभवर्जितः करोति जेवामनुयासरं विभोः ।
 तथापि कार्यः स तथा मनीषिभिः परत्र वाया न यथाऽत्र वाच्यता ॥ १४ ॥

पुरस्कृत्य न्यायं खलु जनमनादृत्य सहजा-

नरीन्द्रिजित्य श्रापनिचरितमादृत्य च यदि ।

समुद्धर्तुं धार्त्र्यामभिलषमि तत्सैष शिरसा

धृता देवादेशः स्फुटमपरथा स्वस्ति भवते ॥ १५ ॥

किञ्च सम्प्रत्याधां मण्डलानगगत्मेवार्थिनो वः मर्मापमागतो स्तः मकु-
 दुम्बो । लक्षत्रया द्रव्यस्य नां गृहेऽस्ति । यदा देवो पिशुनचक्रे लघनः, तदा
 तावन्मात्रस्वायतेयसहितो दिव्यं कारयित्वा आवां मोक्षत्रयायिति । अत्र काह-
 लिकं मर्यादीकृत्य परिग्रहस्य धारा देवयोश्च भवन्विनि राणकाभ्यां धीरां दत्त्वा
 दापयित्वा प्रधानमुद्राविनिवेशस्तेजःपालस्य करे कुतः, स्तम्भतीर्थधवलक-
 योराधिपत्यं वस्तुपालस्य विनिवेशितम् । एवं श्रीकरणमुद्रायां लब्धायामन्यैव
 तयोः स्फूर्तिरुदलासीत् । देवतासाध्निध्यान्महजयुद्धित्रलाच्च स्वगृहमायातां
 वस्तुपालः श्रीजिनराजं पूजयामास । 'अथ तत्त्वं क्षणमचिन्तयत्—

उच्चैर्ध्वं समारोप्य नरं श्रीराशुनश्यति ।

दैत्यदत्तावलम्बोऽथ स तस्मादवरोहति ॥ १६ ॥

अन्धा एव धनान्धाः स्युरिति सत्यं तथापि ये ।

अन्योक्तेनाध्वना गच्छन्त्यन्यहस्तावलम्बिनः ॥ १७ ॥

धर्मा धनव्यये जाते दूरदुःखेन दृश्यते ।

दीपहस्तः प्रदीपेऽस्ते तमसा बाध्यतेऽधिकम् ॥ १८ ॥
 छत्रच्छायाच्छलेनामी धात्रीचक्रे निवेशिताः ।
 भ्रमन्तोऽपि स्वभात्मानं मन्यन्ते स्थिरमीश्वराः ॥ १९ ॥
 कालेन सौनिकेनेव नीयमानो जनः पशुः ।
 क्षिपत्येव धिगासन्ने मुग्नं विषयशादले ॥ २० ॥
 कायः कर्मकरो यत्तन्नात्र कार्यातिलालना ।
 भृतिमात्रोचितोद्दोष प्रपुष्टो विचिकीर्षति ॥ २१ ॥
 प्रयोजकान्यकार्येषु नश्यन्त्याशु महापदि ।
 दुर्मित्राणीव स्वान्येषु बन्धुबुद्धिरधीमताम् ॥ २२ ॥
 विषयाविषमुन्मज्ज्य दण्डमादाय ये स्थिताः ।
 संसारमारमेयोऽस्मां विभ्यन्तेभ्यः पलायते ॥ २३ ॥
 दुःखाग्निर्व्या स्मराग्निर्व्या क्रोधाग्निर्व्या हृदि ज्वलन् ।
 न हन्त शान्तिप्राप्नोति देहिनामविवेकिनाम् ॥ २४ ॥
 विधौ विध्यति सक्रोधे वर्म धर्मः शरीरिणाम् ।
 स एव केवलं तस्मादस्माकं जायतां गतिः ॥ २५ ॥

इत्यादि ध्यात्वा वस्त्राणि परावृण्य श्रीवस्तुपालः सपरिजनो बुभुजे ।
 गृहीतनाम्बूलो राजगृहमगमत् । एवं दिनसप्तके गते प्रथमं तद्राज्यजीर्णाधि-
 कारी एकविंशतिलक्षाणि बृहद्दम्भाणां दण्डितः, पूर्वमविनीतोऽभूद्विनयं ग्राहि-
 तः । तैर्द्रव्यैः कियदपि हयपत्तिलक्षेण सारं सैन्यं कृतं तेजःपालेन । पश्चात्सैन्यब-
 लेन धवलकृकप्रतिबद्धग्रामपञ्चशतीग्रामण्यश्चिरमश्वितं धनं हक्यैव दण्डिताः,
 जीर्णव्यापारिणां निश्चयान्विताः । एवं मिलितं प्रभृतं खम् । ततः सबलसैन्यपरि-
 ग्रहपटुतेजसं श्रीवीरधवलं सहैवादाय सर्वत्र देशमध्येऽभ्रमन्मन्त्रौ, अदण्डयत्स-
 र्वम् । ततोऽद्भुतहिंवीरधवलस्तेजःपालेन जगदे ! देव । सुराष्ट्राष्ट्रे धनिनष्ठक्कु-
 रास्ते दण्ड्यन्ते । ततोऽचलदयम् । लब्ध्वास्वादः पुमान्यत्र तत्र सक्तिं न मुञ्चति ।

अथ वर्द्धमानपुरगोहिलवाज्यादिप्रभृन्दण्डयन्तौ प्रभुमन्त्रिणौ वामन-
 स्थलीमार्गितौ । तटे चतुष्ककान्दत्त्वा स्थितां वीरधवलः । वामनस्थल्यां तदानीं
 यौ प्रभू सहोदरौ तौ साङ्गणचामुण्डबामानौ उद्दामस्थामानौ राणकश्रीवीरधव-
 लस्य शालकौ । तदानीं सौजन्यमर्यादां परिपालयन् तद्गिनीं निजजायां जय-
 तलदेवीं मध्ये प्राद्वीपिडहुपरिजनाम् । सा गत्वा सहोदरौ समभाषिष्ट भ्रातरौ !

भवतां भगिनीपतिरदण्डदण्डनोऽभङ्गभञ्जनः, गूर्जरधरां प्रतिग्रामं प्रतिपुं
दण्डयन्भवतोर्दण्डनायागतोऽस्ति, दीयतां धनाश्वादिमारम् । एतद्भगिनीवचः
श्रुत्वा मदाध्मातौ नौ प्रोचतुः । मन्ये स्वमस्त्वमतः सभायाता सन्ध्यर्थं, मास्म-
हान्धवयोः समरारूढयोरहं निर्धवाऽभूवम् । मास्म चिन्तां कृथाः । अमुं त्वत्पतिं
हत्त्वा ते चारु गृहान्तरं कारयिष्यावः । न च निषिद्धोऽसौ विधिः, राजपुत्र-
कुलेषु दृश्यमानत्वात् । ततो जयतलदेव्याह समानोदयौ नाहं पतिवधभीता वां
समीपमागां, किन्तु निःपितृकगृहत्वभीता । स हि नास्ति वां मध्ये यस्तं जग-
देकवीरं उपरवताव्यहयासूढं नाराचान्क्षिपन्तं शल्यं वेष्टयन्तं श्वङ्गं खेलयन्तं
द्रष्टुमीशिष्यते । कालः साक्षादरीणां सः । अदृष्टपरचाक्षिः सर्वोऽपि भवति व-
लवान् । इत्येवं वदन्त्येव ततो निर्गत्य सा मती पतिस्स्विधं गत्वा तां वार्त्ता-
मुच्चैरकथयत् । तन्निशम्य वारधवलो महाक्रोधकगलाक्षो भृकुटीभङ्गभीषणभा-
लोऽनुकृतभीमसेनः सङ्ग्राममसण्डयत् । तावपि वारगतिवारी समन्यावागतौ ।
सङ्घटितो रणः पतिनानि योधमहस्त्राणि, पञ्चदशेऽपि रजसाच्छादितं गगनम् ।
गतस्वपरविभागे वारधवलो हत इति सैन्यद्वये व्याचक्रे । क्षणाद्वैनं वारधवलो
दिव्याश्वाधिरूढः सारभट्टयुक्तं साङ्गणचामुण्डराजयोर्मैलापके गत्वा प्रसृतः, उच्चै-
च रे सौगर्षाण्यै ! गृहीतं करे शस्त्रं यथास्ति तेजः । इत्युक्त्वा तच्चक्रे यद्वैर्दिवि शि-
रोधृनिर्तं कुर्वद्भिर्दृष्टो । हतौ साङ्गणचामुण्डराजौ, शोधितं रणक्षेत्रम् । पालिताः
स्वे परे पालनार्हाः । प्रविष्टो वारधवलो वामनस्थलामध्यम् । गृहीतं शालकयाः
कोटिमङ्गल्यं पूर्वजगतमश्वितं कनकं, चतुर्दशगतानि दिव्यतुरङ्गमाणां पञ्चम-
हस्त्राणि तेजस्वितुरङ्गमाणां अन्यदपि मणिमुक्ताफलादि । जितं जिनमिति
उक्त्वापः समुच्छलितः । स्थितस्तत्र माममेकम् । ततो वाजोमानगजेन्द्रचूडा-
समावालाकादिस्वामिनः प्रत्येकं गृहीतधनाः कृताः । ऋषवेष्टपत्तनेषु प्रत्येकं
वभ्राम । धनमकृशं मिलितम् । एवं सौगर्षजयं कृत्वा समन्त्री राणां धवलङ्ककं
प्राविशत् । उत्सवा उत्सवापरि परिपुष्कुरुः । तत्र प्रस्तावे चारणेन दोधकपाद-
द्वयमपाठि—

“ जातुं छहिं जणेहिं सांभलिं समहरिं वाजियड् । ”

एतावदेव पुनः पुनरपाठीत् नोत्तरार्द्धम् । गतश्चारणः स्वस्थानम् । तत्र
राजवंश्याः षण्णां जनानां मध्ये आत्म्यायं नाम न्यासयितुं रात्रौ तस्मै लंचा-
मदुः । सोऽपि सर्वमग्रहीत् । एवं ग्राहं ग्राहं परिनापिते, एकदा प्रातः सभायां
बहुजनाकीर्णाय राणाग्रे उत्तरार्द्धमप्यपाठीत्—

“ चिह्नं भुजि वीरतणेहिं चिह्नं पगि ऊपरवटतणे ” ॥ २६ ॥

सर्वेऽपि चमत्कृता राजन्यकाः । अहो प्रपञ्चेनानेनास्मान्वञ्चयित्वा निर्या-
। तत्त्वमेवोक्तम् । पुनः सविशेषं ददुः ।

तदा भट्टेश्वरे वेलाकूले भीममेनो नाम प्रतीहारः । स आत्मबली कस्या-
प्याज्ञां न प्रनुते धनी च । तस्मै वीरधवलो राजाऽऽदेशमदीदपत् , सेवको भव ।
“ गृहीयते तल्लभ्यते ” इति न्यायः । वीरधवलस्तद्विग्रहाय गूर्जरधराराज-
पुत्रानमेलयत् सबहुसैन्यम् । भीममेनो बलेन प्रबलः । उभयपक्षेऽपि बलवत्ता ।

अत्रान्तरे जावालिपुरे चाहमानकुलनिलकः श्रीअश्वराजशास्त्रीयः केतू-
पुत्रममरसिंहमन्दनः श्रीउदयसिंहनामा राजकुलो राज्यं भुनक्ति । तस्य
दायादाश्रयः महोदयाः सामन्तपालानन्तरालत्रिलोकसिंहनामानो दातारः
शूरास्तद्वत्तन्नामेन न वृत्तिमादधते । धवलककमागत्य श्रीवीरधवलं द्राःस्थेना-
वभणन् । देव वयममुकबंश्याश्चयः क्षत्रियाः भेयार्थिनः आगताः स्मः,
यद्यादेजाः स्वानदा आगच्छामः । राणकेनाहनास्मे तेजआकृतिश्रमादिभिः
शोभना रुचिताः । ते नम्य पश्यन् पृष्टाः को ग्रामो वः कल्पते । ते
प्राचुः । देव ! प्रतिपुरुषं लक्षमापुरीयद्रममाणं लक्षं लक्षं ग्रामः । राणकेनो-
क्तभियता धनेन शतानि भदानां मङ्गच्छन्ते, किमधिकं यूयं करिष्यथ । न दा-
स्यामीयदिनि ते वीरकशनपूर्वं विमृष्टाः । तदा मन्त्रिभ्यां विज्ञप्तं स्वामित्रैरे
विमुच्यन्ते, पुरुषमङ्गहादनं न बहु सन्तप्यम् ।

वाजिवारणलोहानां काष्ठपाषाणवाममास ।

नारीपुरुषतोयानामन्तरं महदन्तरम् ॥ २७ ॥

एवं विज्ञप्तमपि राणकेनावधारितमुक्ता एव ते गताः प्रतिभट्टभट्टं श्रीभी-
ममेनप्रतीहारम् । भेदितः सः । उक्तो वीरधवलकृतकार्पण्यव्यवहारः । तुष्टो भीम-
सिंहः । कृतं तदिष्टवृत्तिद्वैगुण्यम् । तैश्चोक्तं देव ! शीघ्रमेव कथापय वीरधवला-
यास्माद्वलेन यथा—यदि क्षत्रियोऽसि तदा शीघ्रं युद्धायायतेः, अन्यथाऽस्मदी-
यो भूत्वा जीवेः । प्रेषितो भीमसिंहेन भट्टः । उक्तः समैन्य वीरधवलः । ततो
वीरधवलः समैन्यश्चलितः । भट्टं पुनः प्राहैषीत् । पञ्चग्रामग्रामे युद्धमावयोः,
तत्र क्षेत्रं कारयन्नस्मि, शीघ्रमागच्छेस्तिथ्याप्यपयत् । सोऽपि तत्र ग्रामे समेतः
सबलः । सङ्घटितं सैन्ध्यम् । वर्त्तन्ते सिंहनादाः, नृत्यन्ति पात्राणि, दीयन्ते
धनानि । त्रिदिनान्ते युद्धं प्रतिष्ठितमुत्कण्ठिता योधाः । नेदीयानिद्वबाहूनामा-
ह्वो हि महामहः । सङ्ग्रामदिनादर्वाक, मन्त्रिवस्तुपालतेजःपालाभ्यां विज्ञप्तः

स्वामी । देव ! त्रयो मारवाः सुभटाः त्वया न सङ्गृहीताः । ते परबले मिलिताः । तद्वलेन भीमसिंहो निर्भीर्गर्जति । अवधार्य चरैरपि निवेदितमेव तन्नौ । राण-
केनोक्तं यदस्ति तदस्तु किं भयम् ।

जयो वा मृत्युर्वा युधि भुजभृतां कः पारभवः ।

मन्त्रिणा ज्यायसा उक्तं स्वामिन् ! कार्मुककरे देवे के परे पुरोलक्षा अपि ।

कोलः केलिमलङ्करोतु करिणः कीडन्तु कान्तासम्बाः

कास्यारेषु च कासराः सरभसं गर्जन्तिवह स्वेच्छया ।

अभ्यस्यन्तु भयोऽज्जिताश्च हरिणा भूयोऽपि झम्पागतिं

कान्तारान्तरसञ्चरव्यसनयान्यावह्नि कण्ठीरवः ॥ २८ ॥

कण्ठीरवे तु दृष्टे कुण्डाः सर्वे वन्याः । अन्यत्र प्रभो ! अस्मदीयमैन्ये डोडी-
यावंशीयो जेहुलः, चौलुक्यः सोमवर्मा, गुलकुल्यः क्षेत्रवर्माऽस्ति । देवस्तु किं व-
र्ण्यते कालार्जुनः । एवं वार्तासु वर्त्तमानासु ऋःस्थः पत्ये व्यजिज्ञपत् । देव पुरुषो
द्वारि वारितोऽस्ति, कस्तस्यादेशः । भ्रमंज्ञया राणकस्तमसोऽप्ययत् । मध्यमागम्य
स उवाच । देव ! मामन्नपालानन्तपालधिलोकमिहैस्वत्पत्यैर्भीममिहमाश्रितैः
कथापितमास्ते । देव ! त्रिभिर्लक्षैर्ये भटास्त्वया स्थापिता भवन्ति तैरात्मानं
रक्षेः । प्रातः कुमार्या आरेण्यां प्रथमं त्वामेव पण्यासः । इति श्रुत्वा हृष्टेण
राणकेन समन्तकारं संप्रैपि कथापितं च । एते वयमागता एव, प्रातर्भवद्विरपि
दौक्यम् । सर्वेषामपि तत्रैव ज्ञास्यते भुजलोष्ठवश । गतस्तत्र सः । प्रातर्मिलितं
मैन्यद्वयं, वादिनानि रणतुर्याणि । अङ्गेषु भटानां वर्माणि न मधुः । दत्तानि दा-
नानि । तैस्तु त्रिभिर्भार्यैरात्मायं वर्षलभ्यं लक्षत्रयं भीममिहान्मया लात्वाऽर्थि-
भ्यो ददे । स्वयमश्वेष्वारुढाः । प्रवर्तन्ते प्रहाराः । उपस्थितमान्ध्र्यं शस्त्रैः, पतन्ति
शराः कृतान्तदत्ताभाः । आरुढं प्रहरमात्रसहः । मावधानो वीरधवलः । दत्ताव-
धाना मन्त्र्यादयो रक्षकाः । अत्रान्तरे आगतास्ते मरुर्वराः । भाषितः स्वमुखेन
वीरधवलः । अयं देव इमे वयम् । मावधानाभूय रक्षात्मानम् । त्वयोधा अपि त्वां
रक्षन्तु । वीरधवलेनाप्युक्तं किमत्र विकत्पथ्ये । क्रिययैव दोःस्थाम गकाश्य-
ताम् । एवमुक्तिप्रत्युक्तौ लग्नं युद्धम् । तत्रापरेष्वपि तटस्थेषु रक्षत्सु तैर्भल्ल-
त्रयं धीरवीरधवलभाले लगितम् । एवं त्वां हन्मः, परमेकं तव बीटकं तदा
भक्षितमस्माभिः, इति वदद्भिस्तैर्वीरधवलस्य तटस्थाः प्रहरणैः पातिताः ।
तेऽपि त्रयो मारवा व्रणशतजर्जराङ्गाः सञ्जाताः । राणवीरधवल उपरवटाश्वा-
त्पातितः । उपरवटस्तैर्मारवैः स्वोत्तारके बन्धितः प्रच्छन्नः । रजसान्धं जगत्त-

दा । राणश्रीवीरधवलो सुविपातितो भटैरुत्पाद्य लले । तावता पतिता सन्ध्या । निवृत्तं सैन्यद्वयम् । रात्रौ सर्वेऽपि भीमसेनीया वदन्ति । अस्माभिर्वीरधवलः पातितः । ततो मारवैरभिहितं युष्माभिः पातित इति किमभिज्ञानम् । तैरुक्तं किं भवद्भिः पातितः । मारवैरभिदधेऽस्माभिरेव पातितः । ऊपरवटो वदिष्यति । उत्तारकादानीय ऊपरवटो दर्शितः । तुष्टो भीमसिंहः उक्तवान् शुद्धराजपुत्रेभ्यो दत्तं धनं शतधा कलति । इदमेव प्रमाणम् । रिपुहयहरणं क्षत्रियाणां महान् शृंगारः । एवं वार्ताः कुर्वतां भटानां रात्रिर्गता । प्रातर्वीरधवलो व्रणजर्जराऽपि पट्टभूयाक्षैर्दाव्यति । भीमसेनहेरिकैर्गत्वा तत् ज्ञात्वा तत्रोक्तं वीरधवलः कुशलो गर्जति । यज्जानात तन्कुलम् । भीमसेनाय तन्मन्त्रिभिर्विज्ञप्तं देव ! अयं बहूमूलो देशेशः । अनेन विरोधो दुरायति । तस्मात्सन्धिः श्रेष्ठः । भीमसेनेनमतं तद्वचनं, परं सङ्ग्रामहभ्वरः कृतः । अन्योन्यमपि यावददितौ क्षातावद्दुर्दैर्मलः कृतः । ऊपरराट्पुत्रो राणाय दापितः । भीमसिंहेन भद्रेश्वरमात्रेण धृतिधरणीया, विरुदाभि न पाठनीयानि इति व्यवस्था आसीत् । एवं कृत्या श्रीवीरधवलो दातुं तन्वन् धवलकृकमागात् । शनैः प्राप्तमर्मप्राणो भीमसिंहमपराध्यन्तं मूलादुच्छेद्य एकधारां धरित्रीमकरोत् । धवलकृके राज्यं कुर्वन्तस्तस्य क्षुभितैः प्रभूतैः परराष्ट्रनृपनिभिः स्वं स्वं दत्तम् । तेन स्वेन सैन्यमेव मेलितम् । चतुर्दशशताभि महकुलानि राजवंश्यानां राजपुत्राणां मेलितानि । तानि समभोजनधमनभोगवाहनानि तेजःपालस्य शरीरस्थच्छायावत् सहाचारीणि समजीवितमरणत्वेन स्थितानि । नद्वलेन सैन्यवलेन च स्वभुजवलेन च सर्वं जीयते ।

इतश्च महानदारुणदेशे गोघ्रा नाम नगरं यत्र तत्तत्कार्येषु सङ्ग्रामे मृतानां राजपुत्राणामेकात्तरशतसङ्ख्यानि स्वयंभूलिङ्गानि उद्भूयन् । तत्र धूधुलो नाम मण्डलीकः । स गर्जरधरां समागन्तुकामान् सार्थान्गृह्णाति । राणश्रीवीरधवलस्याज्ञां न मन्यते । तस्मै मन्त्रिभ्यां वस्तुपालतेजःपालाभ्यां भट्टः प्रेषितः । अस्मत्प्रभोराज्ञां मन्यस्व, अन्यथा साङ्गणचामुण्डादीनां मध्ये मिल इति कथापितम् । तच्छ्रवणात्कुडेन तेनैव भट्टेन सह स्वभट्टः प्रेषितः । तेनागत्य राणश्रीवीरधवललाय कज्जलगृहं शाटिका चेति द्वयं दत्तम् । उक्तं च ममान्तःपुरं सर्वो राजलोक इति नः प्रभुणा ख्यापितम् । राणेन स भट्टः सत्कृत्य प्रहितः । गतः स्वस्थानम् । राणेन भाषिताः सर्वे स्वसैन्यकाः धूधुलविग्रहाय को बीटकं गृहीष्यति? कोऽपि नाद्रियते । तदा तेजःपालेन गृहीतम् । चलितः प्रौढसैन्यपरिच्छदः । गतस्तद्दे-

शादर्वाकभागे कियत्यामपि भुवि स्थित्वा सैन्यं कियदपि स्वल्पमग्रे प्रास्थाप-
यत् । स्वयं महति मेलापके गुप्तस्थायी । अल्पेन सैन्येनाग्रे गत्वा गोघ्राणोक्ता-
लानि चालितानि । गोपालाः शरैस्ताडितास्तैरन्तर्गोघ्रकं पूतकृतं गावो ह्रियन्ते कै-
श्चित् । क्षात्रं धर्मं पुरस्कृत्य धावन इति शब्दश्रुत्या घृष्टुलो विचिन्तयन्नि-
नवीनमिदम् केनास्मत्पदमागत्य गावो ह्रियन्ते ।

वृत्तिच्छेदविधौ द्विजानिमरणे स्वाभिग्रहे गोग्रहे

सम्प्राप्ते शरणे कलत्रहरणे मित्रापदां वारणे ।

आर्तत्राणपरायणैकमनसां येषां न शस्त्रग्रहः

नानालोक्य विलोकितुं मृगयते नृप्योऽपि सूर्यान्तरम् ॥ २९ ॥

इति वदन्नेव ममेनस्तुरङ्गमसारुहः, जातांऽनुपदं गोहर्तृणाम् । गोहर्त्ता-
रोऽपि घृष्टुलाय दर्शनं ददिरं, शरान्मन्दधिरे, न च स्थित्वा युध्यन्ते । इत्येवं
खेदयद्भिस्तैस्तादृशानो घृष्टुलः यावन्मन्त्रिणो महति वृद्धे पणितः । तेन ज्ञान-
माहृशं छद्मेदं मन्त्रिणः । भवतु तावत् घृष्टुलोऽस्मि । मित्राः सुभक्ताः समराण-
प्रेरिताः । स्वयमविशेषमभियोगं दधौ । ततो लघुः संवर्तुम् मन्त्रिणानपि बुद्धिकैः ।
चिरं रणरसरभसोऽभूत् । भग्नं घृष्टुलेन मन्त्रिणैश्चकम् । शान्दिनीकं दिशो दिशि
गच्छन्ति । तदा मन्त्रिणेजःपालेन स्थिरमन्वस्थितेन तदस्थाः सप्तकुलीनाः शुद्ध-
राजपुत्रा भाषिताः । अरिस्तावद्वर्त्या, आत्मायं तु भग्नं सकलं सैन्यम् । वष्टा
नामस्माकं का गतिः, किं यशः? । जीवितव्यमपि नास्त्येव । नस्मात्कुर्वः नभुवि
तम् । नैरपि सप्तभिस्तडाचाऽभिमतम् । व्याघ्रदिना अष्टौ, अस्मि ताराचादिभिः
परमैन्यम् । तावन्मात्रं स्ववृन्दं सङ्घटितम् । वष्टा परेऽपि सत्त्वं भूत्वा चलिताः ।
तदा तेजःपाल एकत्र अश्विकां वृक्षामपग्न्य क्षारहियक्षं पश्यन्ति । जयं निश्चित्य
प्रसरं तावच्चर्यां यावद्घृष्टुलः गच्छा भाषितः । मण्डलीकः गिनास्मन्नाथाय कज्जलगृ-
हादि प्रहीयते तद्भुजबलं दर्शय । घृष्टुलोऽपि प्रत्याह इदं भुजबलं पश्य
इत्युक्त्वा निविष्टं युयुधे । वन्द्यमुद्धं मन्त्रिमण्डलीकयोः । अथ मन्त्री महत्सा
दैवतबलाद्भुजबलाच्च तमश्वादपौषतत्, जीवन्तं वद्धा काष्ठपञ्जरेऽचिक्षिपत्,
स्वमैन्यान्ननिर्नाय । स्वयं बहुपरिच्छदो गोघ्राणभरं प्रवियेश । अष्टादश कोटीः
हेम्नां कोशम्, अश्वसहस्राणि चत्वारि, सृष्टकं शुद्धमुक्ताफलानां, दिव्यास्त्राणि,
दिव्यवसनानि, सर्वं जग्राह । घृष्टुलस्थाने आत्मायं सेवकं न्यास्थत् । चलितो
मन्त्री, गतो धवलक्ककं, दर्शितो घृष्टुलः । वीरधवलेन तत्कज्जलगृहं तद्गले बद्धं,
शादिका बँटैः परिधापिता । तदा घृष्टुलः स्वदन्तैर्जिह्वां खण्डयित्वा मृतः ।

जातं वर्ज्यपनकं भवत्कृके । श्रीवार्धवलेन महत्यां सभायामाकार्य श्रीतेजः-
पालः परिधापितः । प्रसादपद्रे भूरि भूरि ददे । कवीश्वरे सोमेश्वरे च दृक् स-
ञ्चारिता । ततः सोमेश्वरदेवः प्राह—

मार्गे कर्दममङ्कले जलभृते गर्ताशनैराकुले

ग्विज्ञे शाकटिके भरेऽतिविषमे दूरं गते रोधमि ।

शब्देनैतदहं ब्रवीमि सनतं कृत्वाच्छिन्नां तर्जनी-

मादृक्षे विषमे विहाय भवत्वं वाहुं भरं कः क्षमः ॥ ३० ॥

विमृष्टा सभा । मिलितां वस्तुपालतेजःपालावेकत्र । कृताः कथाश्चिरम् ।
तुष्टौ हौं मन्त्रयेते स्म । धर्म एव धनमिदं दत्ते । धर्मे एव व्ययनीयम् । ततः
सविशेषं तथैव कुरुतः । ततः कविना केनाप्युक्तम्—

पन्थानमेकां न कदापि गच्छेदिति स्मृतिप्रोक्तमिव स्मरन्तौ ।

तौ भ्रान्तौ संमृतिमोहचारे सम्भूय धर्माध्वनि सम्प्रवृत्तौ ॥ ३१ ॥

अथ वस्तुपालः शुभे मुहूर्ते स्तम्भनार्थं गतः । तत्र मिलितं चातुर्वर्ण्यं, दानेन
तापितं सर्वम् । तत्र मर्दाकभाषा नोचितकः । स च सर्ववेलाकूलेषु प्रसर-
माणविभवो बह्वसृजः अधिकाणि नन्तुं नायाति, प्रयुत तत्पाश्वेऽधिकाणि
गन्तव्यम् । एवं बहुकालो गतः । पूर्वमन्त्रीन्द्रस्तं भट्टेनोवाच अस्मान्नु किमिति
नागच्छमि ? । स अस्ति न भवेयं रीतिः, प्रागपि नागच्छामि; यत्तु स्यान्न न तव
तत्पूर्यामि स्थानम् । तच्छ्रुत्वा मन्त्री रुष्टः कथापत्रासाम पुरुषो भूत्वा निष्टेः,
आस्मि त्वां दुर्विनातम् । ततस्तैन बह्वआख्येऽशकलस्वामी राजपुत्रः पञ्चाश-
हंशमध्यम्यवादिपुशलस्यन्देदने भट्टेन गतः । प्रभृतमन्यन्वात्माहणसमुद्र
इति ख्यातः शङ्खाख्य उत्थापितः । तेन भाणितं मन्त्रिगणे । मन्त्रिन्मदीयमेकं
नोचितकं न सहमे, मर्दागमिप्रसमा । तस्माद्वचनात्कुडो मन्त्री प्रत्यर्वावचत् ।
उमशानवासो भूतेभ्यो न विभेति । त्वमेव प्रपुणो भूत्वा युधि निष्ठथाः । सन्नद्धः
सः । मन्त्रिवस्तुपालोऽपि भवत् त्वा दारिसंन्यमानाभ्याभ्येणयत् । रणक्षेत्रेऽर्दितौ
हौ । शङ्केन निर्दलितं मन्त्रिमैत्र्यं पलायिष्ट दिशो दिशि । तदा वस्तुपालेन
स्वराजपुत्रो माहेवकामा भापितः । इदमस्मभूलयदं वर्तते, तत्कुरु येन
श्रीवार्धवलो न लज्जते । ततोऽसौ राजपुत्रः स्वैरेव कनिपर्यैर्मित्रराजपुत्रैः सह
तमभिगम्योवाच । शङ्ख ! नेयं बह्व्याख्या ग्रामवाटिका, क्षत्रियाणां सङ्ग्रामोऽयम् ।

1 This verse occurs in the Mt. Abu Prasasti with some differ-
ence in readings.

शङ्कोप्याह सुष्ठु वक्तुं वेत्सि नायं तव प्रभोः पट्टकिलपरिपन्थनप्रदेशः, किन्तु सुभटस्य क्रीडाक्षेत्रमिदमन्येवं वादे जाते द्वन्द्वरणे माहिवकेन मन्त्रिणि पश्यति मन्त्रिप्रतापाच्छङ्खः पानितः । मसरे जातो जयजयाकारः । मन्त्रिणा तद्वाज्यं गृहीतम् । वेलाकूलकृद्गीनां का सङ्ख्या । ततः स्तम्भनार्थमुत्तोरणमुत्पताकमविशत् । प्रविष्टः सर्दाकसदनम् । तस्य भटानां सप्त द्विगुणशतानि सन्नहानि हत्वा मर्जावग्राहं जग्राह, विदुषाणं नं कृपाणेन जघान । ततो गृहमामूलचूलं ग्वानं पानितम् । हेमेट्रिकानां सङ्ख्या न, तथा मणिमुक्ताफलपदकानाम् । आयातो मन्त्री स्वधवलगृहम्, तोषितः स्वस्वामी वीरधवलः परिग्रहलोकश्च ।

ततः स्तुतिः—

श्रीवस्तुपाल ! प्रतिपक्षकाल ! त्वया प्रपदे पुरुषोत्तमत्वम् ।

तीरेऽपि बाह्वैरकृतेऽपि मानस्ये रूपे परार्जायत येन शङ्खः ॥ ३२ ॥

तावह्नीलाकवलितमग्निचावदभ्रंलिहामि-

स्तावर्चात्रध्वनितमुग्धरस्तावदज्ञानमीमा ।

तावन्प्रेङ्खत्कमठमकरव्यूहबन्धुः स मिन्धुः

लोपामुद्रासहचरकरकोडवर्त्ता न यावत् ॥ ३३ ॥

ततश्चाक्षवाटिनौविचकवाट्योः पार्थक्यं कृतम् । आ महागण्डेभ्यः साधिता भूः । वेलाकूलायनरेन्द्राणां नरेन्द्रान्तर्गकस्पमाणानां मन्त्री प्रतिग्राहेण सान्निध्यं कृत्वा जयलक्ष्मीमर्पयन्तानि ते बाह्विस्थानि सारवस्तुपूर्णानि प्राभूते प्राहिण्वन्ति । अम्बिकाकपद्भिर्नौ रात्रौ निधानभुवं कथयतः । ते निधयो मन्त्रिणा ग्वानं ग्वानं गृह्यन्ते । दुर्भिक्षस्य नामापि नाभूत्, विदुषाणि दूरे नष्टानि, मुद्गलबलान्यागच्छन्ति जघ्निरे । कदा पुनर्नाययुः । पल्लवाने दुकूलानि नागोदराणि च वद्धानि, वृद्धाता कोपि न । ग्रामे ग्रामे सत्राणि, सत्रे सत्रे मिष्टान्नानि, तास्त्रूलानि वैद्याः । दर्शनदेया न । श्वेतास्वरेभ्यः प्रतिवर्षं निम्नः निम्नः स्वदेशमर्वनगरेषु प्रतिलाभनाः शेषदर्शनानामप्यर्चा । मन्त्रिवस्तुपालपत्न्यो हं ललितादेसां पृक्त्पवह्नीकामधेनू । ललितादेव्याः मुनो मन्त्रिजयन्तसिंहः, सहवदे विजानिः । प्रत्यक्षचिन्तामणिः तेजःपालदयिताऽनुपमा । एवं पठितं च कविना—

लक्ष्मीश्चला शिवा चण्डा शर्चा सापन्न्यदृषिता ।

गङ्गा न्यग्गामिनी वाणा वाक्माराऽनुपमा ततः ॥ ३३ ॥

श्रीशत्रुञ्जयादिषु नन्दाश्वरेन्द्रमण्डपप्रभृतिकर्मस्थायाः प्रारंभयत । आरासणादिदलिकानि स्थलपथेन जलपथेन च तत्र प्राप्यन्ते । तपसामुद्यापनानां च प्रकाशः ।

एकदा तौ भ्रातरौ द्वावपि मन्त्रिपुरन्दरौ महर्द्विसङ्घोपेतौ श्रीपाश्व-
नाथं नन्तुं स्तम्भनकपुरमायतुः । प्रथमदिने समङ्घौ तौ पार्श्वनाथस्य पुरो
भावभासुरौ श्रावकश्रेणिपुरःसरौ स्थितौ । गीतरामादि वर्तते । सङ्घोपरो-
धान्नत्रत्या अध्यक्षाः सूर्यो मल्लवादिनः समाकारिताः । ते यावदेवगृहं प्रवि-
शन्ति तावत्पठन्ति—

“ अस्मिन्नसारे संसारे सारं सारङ्गलोचना । ”

मन्त्रिभ्यां श्रुतं चिन्तितं च । अहो । मठपतिर्गृहवहेवगृहेऽपि शृङ्गारा-
ङ्गवर्धं पद्यं प्रस्तौति । देवनमस्कारादिकमुचितामिह तन्नाथीते, तस्माददृष्टव्योऽसौ ।
उपविष्टः सूरिः । अन्येऽपि ज्ञानशः सूरयः पङ्क्तौ निषिण्णाः । मङ्गलदीपान्तेऽपर-
सूरिभिर्मल्लवादिन एवागार्वादाय प्रेरिताः । मन्त्री पुरस्तिष्ठति । “ अस्मिन्नसारे
संसारे ” इत्यादिपादद्वयं भणितं नैः । मन्त्री हस्तेन वन्दित्वा विरक्तो गतः
स्वोत्तारकम् । दिनान्यष्ट एवं पाठश्च । मन्त्र्यवज्ञा चारोहत्प्रकर्षं । अष्टम्यां रात्रौ
मन्त्री मुत्कलापनिकां कर्तुं देवगङ्गमण्डपे निविष्टः । पुरो धनवदरकाः । कोऽपि
कविराह—

श्रावस्तुपाल ! तव भालतले जिनाज्ञा वाणी मुखे हृदि कृपा करपल्लवे श्रीः ।
देहे शुनिर्विलसनीति रूपेव कीर्त्तिः पैतामहं मपदि धाम जगाम नाम ॥ ३४ ॥

अपरस्तु—

अनिःसरन्तीमपि गेहगर्भात्कीर्त्तिं परेषाममर्तां वृद्धन्ति ।

स्वैरं भ्रमन्तीमपि वस्तुपाल ! त्वन्कीर्त्तिमाहुः कवयः मर्तां तु ॥ ३५ ॥

इतरस्तु—

मेयं समुद्रवमना तव दानकीर्त्तिपूरोत्तरीयपिहितावयवा समन्तात् ।

अद्यापि कर्णविकलेति न लक्ष्यते यन्त्राद्भुतं मचिवपुङ्गव वस्तुपाल ॥ ३६ ॥

कश्चित्तु—क्रमेण मन्दीकृतकर्णशक्तिः प्रकाशयन्ती च बलिस्वभावम् ।

कैर्नानुभूता मशिरःप्रक्रमं जगैव दत्तिस्तव वस्तुपाल ! ॥ ३७ ॥

तेभ्यः कविभ्यः महस्रलक्षणाणि ददिरे । एवं गायनभट्टादिभ्योऽपि । याव-
ज्ज्ञानं प्राप्तारिव, तदा मल्लवादिभिः स्वसेवकाश्चैत्यद्वाराद्वयेऽपि नियुक्ताः । एकं द्वा-
रमन्यदिशि, एकं च मठदिशि । उक्तं च तेभ्यः, मन्त्री चैत्याग्निःसरन् ज्ञाप-
नीयः । क्षणेन वस्तुपालं मठद्वाराभिर्गच्छति, तावता सेवकज्ञापिताः सूरयः
संमुग्धाः स्थिताः । मन्त्रिणा रीढ्या भ्रूषणाम इव कृतः । आचार्यैरभिहितम्—

“ दूरे कर्णरसायनं निकटतस्तृष्णापि नो शाम्यति ”

विजीयतां, तीर्थानि पूज्यन्ताम् । मन्त्री कौतुकात्तथैव तस्थौ, किं पर्यव-
सानेयं प्रस्तावनेति ध्यानादुचे च । न विद्मः परमार्थं किमेतदधिधृद्धे । आचार्यैरुक्तं
पुरो गम्यतां, भवतां कार्याणि भूयांसि । मन्त्रा मविशेषं पृच्छन्ति । सूरयो वदन्ति
सचिवेन्द्र ! श्रूयताम् । मरुधामे कचिद् ग्रामाराः स्थूलबहुललोमशाः पशवो
वसन्ति पर्षदि निर्षादन्ति, कपोलझल्लरीं वादयन्ति । तत्रैकदा वेलाकलीयचरः
पान्थ आगमत् । नवीन इति कृत्वा ग्राम्यैराहूतः, पृष्टः, कस्त्वं कृत्यः । तेनाक्तं
समुद्रतटेऽवात्मम् । पान्थः पुरो ग्रामिकैः पृष्टः, समुद्रः केन ग्वानितः । तेनाचे
स्वयम्भूः सः । पुनस्तैः पृष्टं कियान्मः । पान्थेनाक्तमलव्यपारः । किं तत्रास्ते इति
पृष्टे पुनस्तेनाचख्ये—

ग्रावाणो मणयो हरिर्जलचरो लक्ष्मीः पयोमानुषी
मुक्तोधाः मिकताः प्रवाललतिकाः शैवालमम्भः सुधा ।
नारे कल्पमहीमूढः किमपरं नाम्नापि रन्नाकरः ॥ ३८ ॥

इति पादत्रयं पठित्वा व्याख्याय पुरो गतः पान्थः । तेषु ग्राम्येष्वेकः सर्को-
तुकः पृच्छम्पृच्छं समुद्रतटमगात् । दृष्टः कल्लोलमालाचुम्बितगगनाग्रः समुद्रः ।
तुष्टः सः, अचिन्त्यच कद्वयः सर्वा लप्स्यन्तेः प्रथमं तृपितः सलिलं पिबामि ।
तद्वधः कोष्टः । ततः पठति—

वरि विपरो जहिं जणु पियइ पुटुगुटु चुल्लुगहिं ।
सायरि अन्धि बहु य जल छि ग्वारउं किं तेण ॥ ३९ ॥

तैरेव पादैर्नष्टः स्वास्पदं गतः । तथा वयमपि स्मः । मन्त्रिणाक्तं कथं तथा
यूयं, यथा स ग्राम्यः । सूरयस्तारमृचुः । महामान्य ! वयमिह पार्श्वनाथमेवकाः
त्रैविद्यविद्याविद्ः सर्वार्हयः शृणुमः, यथा धवलकुकं श्रावस्तुपालो मन्त्रा मरस्वर्ता-
कण्ठा भरणो भारताप्रतिपन्नपुत्रो विद्वज्जनमधुकरसहकारः सारासारविचारवि-
दास्ते । तदुत्कण्ठितास्तत्रागन्तुर्माश्वरत्वाच्च न गच्छामः । कापि कदाचिदत्र तीर्थ-
मिन्येताऽत्र मन्त्रा । तस्य पुरो वक्ष्यामः स्वैरं सूक्तानि इति ध्यायतामस्माकं मन्त्रि-
मिश्रा अप्यागताः । यावत्पृच्छते किमपि तावदमस्मावनयाऽवज्ञापरा यूयं स्थिताः ।
ततः किं पृच्छते गच्छत, उत्सुरं भवति । मन्त्रा प्राह मम मन्तुः श्रम्यतां, किमेतत्
पठितुमारंभे भवद्भिः । आचार्या जगद्गुरु ! देव ! यदा युवां बान्धवो श्रावकश्रे-
ण्यग्रं राजराजेश्वरो दिव्यभूषणो, श्रावकाश्च धनाढ्याः दृष्टाः, गीताद्युच्छ्रयः,
तदैतन्नश्चिन्ते बभूव । जगति श्रीजानिरेव धन्या, यद्गुवां जिनचक्रयर्जकनिर्ल-
कर्णयुधिष्ठिरविक्रमशातवाहनादयो जाताः । सम्प्रत्यपि ईदृशाः सन्ति, तस्मात्

श्रीशाम्बश्रीगान्धर्वह्यनागआमदत्तनागहवन्द्यश्रीआभून्दिनी श्राविकोत्तमा
कुमारदेवी श्लाघ्या, यया एतैः कलियुगमहान्धकारे मज्जजिनधर्मप्रकाशनप्रदीपौ
इदृशौ नन्दनौ जातौ । इत्येवं चिन्तयतामस्माकं पद्मपादद्वयं वदनादुद्गतं, जिन-
नमस्कारादि विस्मृतम् । पश्चाज्ज्ञं तु शृणुत—

यत्कुक्षिप्रभया एते वस्तुपाल ! भवादृशाः ॥ ४० ॥

सचिस्तरं व्याख्यानं कृतम् । जिह्वाय सचिवेन्द्रः । पदोर्लगित्वा सूरीन्श-
मयित्वा कोशान्ते प्राप्त एक आगतम् । तत्र स्नातभुक्तविलिप्तः स्वं भृत्यं सचिवमे-
कमाकार्यं समादिक्षत् । इयं चाहिनी मे महम्मदशकवदरकयुक्तं सूरिभ्यो देया । ग-
तो मन्त्रिमेवकस्तत्र । भार्थिताः सूरयः, मन्त्रिदत्तमिदमवधार्यताम् । आचार्यैर्दृष्ट-
म् । अश्वमारुह्य भटगतो ह्यामितकृपाणजलप्लावितश्चास्मिन् गताः, यत्र श्रीवस्तुपा-
लः, उदिनश्च तैः । मन्त्रिन् ! किमहमुचितभार्या किं चारणः किं वन्दी, किन्तु सर्व-
मिहान्तपारगः सम्यग्जैनः सूरिः । मया मनःप्रमोदेन यत्र उपश्लोकनमुक्तं तन्मूर्त्य-
भूतामिमां वो दन्ति कथं गृह्णामि । न मयेदं वित्तायाभिहितम्, किन्निवदमन्त-
र्धानसं ध्यात्वा यथाऽद्यापि जयति जिनपतिमतम् । न गृह्णाम्येव । मन्त्र्यप्याह
भवन्तो निःस्पृहत्वात्र गृह्णाथे । वयं तु दत्तत्वात्र प्रतिगृह्णामः । कथमनेन हेम्ना
भवितव्यमिति शिक्षां दत्त । ततः सूरिर्जगदे जगदेकदात्री मन्त्री । मन्त्रिन् !
स्वगृहाय सम्प्रति गम्यते भवद्भिः तीर्थाय कस्मैचिद्वा । मन्त्र्याह , इतो भृगुपुरं
श्रीसुव्रततीर्थवन्दनार्थं गच्छन्तः स्मः । आचार्याः प्राहुः तर्हि लब्ध एतद्वे-
मव्ययोपायः । तत्र लेप्यमर्या प्रतिमा आस्ते । तत्र स्नात्रसुगामिका न पूर्यते
श्रावकाणाञ्च । तस्मादनेन राधा रीरीहेममर्या स्नात्रप्रतिमां निर्मापयत । मन्त्रिणो
ध्वनितं तत्, तथैव च कृतम् । ततः समाधातः स्वमदमं गृजरेन्द्रमन्त्री ।

अन्तेचुरादर्शं प्रातर्वदनं पश्यता सचिवेन पलितमेकमालोकितम् ।

अपाठि च—

अधीता न कला काचिन्न च किञ्चित्कृतं तपः ।

दत्तं न किञ्चित्पात्रेभ्यो गतं च मधुरं वयः ॥ ४१ ॥

आयुर्जीवितवित्तेषु स्मृतिशेषेषु या मतिः ।

सैव चेज्जायते पूर्वं न दूरे परमं पदम् ॥ ४२ ॥

आरोहन्ती शिरः स्वान्तादौन्नत्यं तनुते जरा ।

शिरसः स्वान्तमायान्ती दिशते नीचतां पुनः ॥ ४३ ॥

लोकः पृच्छति मे वार्त्तां शरीरे कुशलं तव ।

कुतः कुशलमस्माकमायुर्यानि दिने दिने ॥ ४४ ॥

ततोऽधिकं जिनधर्मे रेमे ।

अथैकदा द्वावपि भ्रातरौ श्रीवीरधवलं व्यजिज्ञपताम् । देव ! देवपादैरियं
गूर्जरधरा माधिता । राष्ट्रान्तराणि करदानि । यद्यादेशः स्यात्तदा राज्याभिषेको
त्सवः कियते । राणकेनोक्तं मन्त्रिणौ ऋजू भक्तिजडौ ।

अजित्वा मार्णवामुर्वामनिष्ठा विविधमर्गैः ।

अदन्वा चार्थमर्थिभ्यो भवेयं पार्थिवः कथम् ? ॥ ४५ ॥

अतो राणकत्वमेवास्तु । इत्युक्त्वा व्यसृजन्तौ ।

एकदा मन्त्रिभ्यां श्रीसोमेश्वरादिकविभ्यो विपुला वृत्तिः कृता भूम्यादि
दानैः । ततः पठितं सोमेश्वरेण—

सूत्रे वृत्तिः कृता पूर्वं दुर्गमिहेन धीमता ।

विसूत्रे तु कृता तेषां वस्तुपालेन मन्त्रिणा ॥ ४६ ॥

श्रीवीरधवलोऽपि मेवकान्मुष्टु पदवीमारोपयन् जगत्प्रियोऽभूत् । किमु
च्यते तस्य ? पठयत ! पठयत ! । श्रीवीरधवलो ग्राप्से चन्द्रशालायां सुप्तोऽस्ति ।
वण्टश्चरणौ चम्पयन्त्येकः । पटीपिहितवदनो जाग्रदपि वण्टेन सुप्तो मेने ।
ततश्चरणाङ्गुलिस्था गन्नाङ्गमुद्रा जगृहे, सुप्ते च चिक्षिपे । राणकेन किमपि
नोक्तम् । उत्थितो राणः । भाण्डागारिकपाश्वर्द्धृहीत्वाऽन्या मुद्रा तादृगेव
पादाङ्गुलौ स्थापिता । द्विर्नागदिने पुनः राणमन्त्रैव चन्द्रशालायां प्रसुप्तः ।
वण्टश्चरणौ चम्पयति । राणः पटीस्थगितवदनोऽस्ति । वण्टः पुनः पुनर्मुद्रामा-
लोकते । अहो प्राक्तनोवेय । ततो राणकः प्राह भोम वण्ट ! इमां मुद्रां मा
ग्रहीः, या कल्पे गृहीता सा गृहीता । तद्वचनाकर्णन एव वण्टो भान्या वज्रा-
हन इवास्थात् । यतः—

हमन्नपि नृपां हन्ति मानयन्नपि दुर्जनः ।

स्पृष्टान्नपि गजां हन्ति जिघ्रन्नपि भुजङ्गमः ॥ ४७ ॥

तां तस्य दानतां दृष्ट्वा राणेन भणितं वत्स ! मा भैयाः । अस्माकमेवायं
कार्पण्यदोषो येन नेऽल्पा वृत्तिः । इच्छा न पूर्यते, ततो बह्वपाये चौर्यबुद्धिः ।
अतः परं ह्य आरोहाय दायमानोऽस्ति लक्षार्थं वृत्तौ । इत्याश्वासितः सः । अतो
वीरधवलः क्षमापरत्वाज्जगद्वृत्तः मेवकमर्दाफलत्वेन पप्रथे । स सहजदयादृ
इति मन्त्रिभ्यां रहःकथान्तरे शान्तपर्वणि द्वैपायनोक्तर्भाषमयुधिष्ठिरापदेशाद्वा-

रायानं द्वैपायनोक्तं द्वाविंशदधिकारमणेनिहासशान्नीयाऽष्टाविंशाधिकारस्थं
च शिवपुराणमध्यगतं च मांसपरिहारं व्याख्याय व्याख्याय प्रायो मांसमद्य-
धृगयाधिसुखः कृतः । मलधारिश्रीदेवप्रभस्त्रिमिविवे व्याख्यां श्रावंश्रावं सवि-
ज्ञं तेन तत्त्वपरिमिलितमतिः कृतः । अन्येयुर्वस्तुपालो ब्राह्मे मुहूर्ते विमृशति ।
यथर्ह्यात्रा विस्तरणं क्रियते तदा श्रीः फलवती ।

वञ्चयित्वा जनानेतान्मुकृतं गृह्यते श्रिया ।

तत्ततो गृह्यते येन स तु धूर्तयुग्म्वरः ॥ ४८ ॥

नृपच्यापारवायेभ्यः सुकृतं स्वाकृतं न यः ।

तान्बुलिधावधेभ्योऽपि मन्ये मुहुरराक्षरान् ॥ ४९ ॥

इत्यादि विमृश्य त्रेजःपालेन नित्यभक्तेन माम्भयं कृत्वा मलधारिश्री-
मरचन्द्रसूरिपादानपृच्छत् । भगवन् या मे विन्नाऽयुना मा निष्प्रत्यूहं सेत्स्यति ।
प्रभुभिः द्वात्रिंशदधिकारमणिनिहासशान्नीयाऽष्टाविंशाधिकारस्थं
गदितं तर्हि देवालये वामक्षेपः क्रियताम् । आनरचन्द्रसूरयः प्राहुः । मन्त्रीश !
वयं ते मातृपक्षे गुरवो, न पितृपक्षे । पितृपक्षे तु नागेन्द्रगच्छीयाः श्रीअमरच-
न्द्रसूरिश्रीमहेन्द्रसूरिपदे श्रीविजयसेनसूरयः, यैर्वस्तुपालः प्रथमगुणस्थानगं-
मांसि वांधितः । एतदा विजयसेनसूरयो वन्द्यापितृमागताः । ब्राह्मणवेष्टितो
गवाक्षस्थो वस्तुपालो ज्ञानस्थो । मातृकुमारदेवीप्रबन्धेन मिलितो मन्त्री । क्षामि-
ता गुरवः । गुरुभिरुक्तं मन्त्रिन् ! वयं दृक्कुचवण्डपचण्डप्रमादमोमआमराजत-
ः गृहस्य कुमारदेवीकुक्षिमणिवरराजहंसस्य वस्तुपालस्य गृहं मत्वा समायाताः ।
परमग्रे मद्यगृहं दृष्टम् । मन्त्रिणोक्तं कुतः । तैश्चकम्—

जीवादिशेति पुनरुक्तिमुदीरयन्तः कुर्वन्ति दाम्भ्यमपि वण्डज्ञानोचितं ये ।

तेष्वेव यद्गुरुविर्यं धनितो विद्ध्युः सोऽयं विवृतिमदपानभवोऽपराधः ५० ॥

ततः प्रबुद्धो वस्तुपालो गुरुन्नामयामास । ते श्रीउदयप्रभसूरिसंज्ञक-
शिष्ययुजो विशालगच्छाः पाल्नुषाईदेशे वर्तन्ते । ते वामनिक्षेपं कुर्वन्तु, न
वयम् ।

जा जस्म ठिई जा जस्म संतई पुचपुरिमकयमेरा ।

कंठट्टिण वि जीवे सा तेण न लंगडव्वत्ति ॥ ५१ ॥

मन्त्र्याह । अस्माभिर्भवदन्तिके त्रैविद्यवडावश्यकर्मप्रकृत्यादि सर्व-
मधीतम् । यूयमेव गुरवः । प्रभुभिरुक्तं नैवं वाच्यं, लोभपिशाचप्रसङ्गज-
नकत्वात् ।

ततो मन्त्रिभ्यां मरुदेशाद्गुह्यः शीघ्रमाणायिताः । मुहूर्तप्रतिष्ठा देवालय-
प्रस्थानं वासनिक्षेपणं कुलगुह्यभिः कृतं, माधर्मिकवात्सल्यं शान्तिकं मारिवारणं
स्वाभिपूजनं लोकरञ्जनं चैत्यपरिपाटीपर्यटनं च विहितम् ।

अथ प्रतिलाभना । तत्र मिलिताः कवीश्वराः नरेश्वराः मद्देश्वराः ।
दत्तानि कौशेयकटककुण्डलहारादीनि लोकेभ्यः । यतिपतिभ्यस्तु तदुचितानि
कम्बलभाञ्ज्यादीनि । तदा श्रीनरचन्द्रसूरिभिः मङ्गलानुज्ञानैर्घ्याग्या कृता ।

चौलुक्यः परमार्हतां वृषजानस्वामी जितेन्द्राजया

निर्घन्थाय जनाय दानमनघं न प्राप जानवपि ।

स प्राप्तस्त्रिदिवं स्वचारुचरितैः सन्पात्रदानेच्छया

त्वद्दृपोऽवनतार गृजरभुवि श्रीवस्तुपाल ! ध्रुवम् ॥ ५२ ॥

ध्वनितः मङ्गुः ।

सकलस्यापि वर्षस्य न ण्य दिवसः शुभः ।

यस्मिन्तीर्थमरेनांशः सज्जनश्च निर्गच्छते ॥ ५३ ॥

अथ चलितः मुलकुनैः मङ्गुः । मार्गे सप्तश्रेत्राण्युद्वन श्रीवर्द्धमानपुरामन्न-
मावासितः । वर्द्धमानपुरमध्ये तदा बहुजनमान्यः श्रीमान रत्नश्रावको वसति ।
तद्गृहे दक्षिणावर्त्तशङ्खः पृज्यते । स राशौ कण्ठहास्त्रिगन्ध स्निग्धगर्भारं शुभ-
युमायमानो वृन्त्यति भ । तस्य प्रभावात्तस्य गृहे चतुरङ्गा लक्ष्मीः । शङ्खेन राशौ
रत्न आलापि । तव गृहेऽहं चिरमस्यामिदानां तव पुण्यमन्वपम । मां श्रीवस्तुपा-
लपुरुषोत्तमकण्ठपङ्कजप्रणयिनं कुरु । सन्पात्रे दानात्त्वमहात् परत्र च सुखी भवेः ।
व्यक्तं तज्ज्ञान्वा रत्नो विपुलसामर्थ्याऽभिमुखो गत्वा मन्त्रांशं स्वगृहे बहुप-
रिकरं भाजयित्वा परिधाप्याचे । एवमेवं शङ्खादेशो मे, गृहाणेमम् । मन्त्र्याह
न वयं परधनार्थिनः पिशुनाच्छङ्खमनां ज्ञान्वा तं गृहाप्यति स्वयं मन्त्रा, तस्मा-
त्स्वयमेव ददामीति । अपि मा शङ्किताः, निर्लोभत्यादस्माकमास्माकप्रभृतां
चेत्युक्त्वा विरते मन्त्रिणि, रत्नेन गदितम् । देव ! महद्वायस्थानमस्मै न रोचते ।
ततः किं क्रियते गृहाणैव । ततो गृहातो मन्त्रिणा शङ्खः । तस्य भावोऽनन्तः ।
शनैः मङ्गुः श्रीशत्रुञ्जयतलहट्टिकामाप । तत्र ललितामरःप्रासादादिकार्त्तनानि
पश्यन्प्रमुदितः समङ्गुः सचिवः आरूढः, शत्रुञ्जयादिम् । सविवेकभावं च तत्र
मन्त्रा वृषभं वन्दते । तदा काव्यपाठः—

आस्यं कस्य न वीक्षितं क न कृता सेवा न के वा स्तुता-

सृष्ट्वापूरपराहतेन मनसा के के च नाभ्यर्थिताः ।

तन्त्रान्तर्विमलाद्रि नन्दनवनाकल्पैककल्पदुम !

त्वामासाद्य कदा कदर्थनमिदं भूयोऽपि नाहं सहे^१ ॥ ५४ ॥

अथाचारितमत्रमेरुध्वजारापणेन्द्रपदार्थिरञ्जनादीनि कर्तव्यानि विहितानि । देवेभ्यो हैमानि आरात्रिकनिलकादीनि दत्तानि । कुडुमकर्पूरागुरुचन्दनकुसुमपरिमलमिलदलिकुलझङ्कारभारपूरितमिव गगनमभवत् । गीतरासध्वनिभिर्दिकुकुहराणि अभ्रियन्त । पूर्वं मन्त्रिश्रीउदयनदत्ता देवदायाः सर्वेऽपि सविशेषाः कृताः । देवद्रव्यनाशनिषेधार्थं चत्वारि श्रावककुलान्यद्रौ सुक्तानि । अनुपमा दानाधिकारिणा । तस्याः साधुभ्यो दानानि दद्याः किल महति वृन्दे पतता घृतकडहट्टकेन क्षौमाण्यभ्यक्तानि । तदा याष्टिकेन कडहट्टकभृते साधवे यष्टिप्रहारलेखो दत्तः । मन्त्रिण्या देशनिर्वासनं समादिष्टम् । रे ! न वेत्तिमि यद्यहं तैलिकपन्नी कान्दविका वा रुघभविष्यम्, तदा प्रतिपदं तैलगृताभिपङ्कान्मलिनान्येव वामांसि अभविष्यन् । एवं तु वस्त्राभ्यङ्गो दर्शनप्रसादादेव स्यात् । य इदं न मन्यते तेन नो नहि कार्यमेवेत्युक्तम् । अहो ! दर्शनभक्तिरिति ध्वनिनं सर्वम् । एकदा मन्त्रीश्वरो नाभेयपुर आरात्रिके स्थितोऽस्ति दिव्यधवलवामाश्चान्दननिलको दिव्यपदकहारभूषितोरःस्थलः । सरीणां कवीनां श्रावकआविकानां च तनिः । निलकं निलकोपरि पुष्पसक पुष्पस्रगुपरि । तदा सूत्रधारणैकेन दारवी कुमारदेव्या मातुर्मूर्त्तिर्महन्तकाय नवीनघटिता दृष्टौ कृता । उक्तं च तेन मातुर्मूर्त्तिरियम् । तदा मन्त्रीश्वरेणाशिवनखं दृष्ट्वा मूर्त्तिः रुदितं च । प्रथममश्रुमात्रं, ततोऽव्यक्तरो ध्वनिः, ततो व्यक्ततरः । सर्वे तदस्थाः पृच्छन्ति । देव ! किं कारणं रुद्यते । हर्षस्थाने को विषादः ? । श्रुतशील इव नलस्य, उडव इव विष्णाः, अभय इव श्रेणिकस्य, कल्पक इव नन्दनस्य, जाम्बक इव वनराजस्य, विशाधर इव जयन्तराजस्य, आलिंग इव सिद्धराजस्य, उदयन इव कुमारपालस्य, त्वं मन्त्री वीरधवलस्य । विपद्भानाः पर्वता इव सागरं त्वामाश्रयन्ति भूपाः, ताक्ष्येणैव पन्नगास्त्वया हताः सपत्नाः पृथिवीपालाः, चन्द्रायैव चकोरास्तुभ्यं स्पृहन्ति स्वजनाः, हिमवत इव गङ्गा त्वत्तः प्रभवति राजनीतिः, भानोरिव यद्वास्तवादयमीहन्ते सूरयः, विष्णाविव त्वयि रमन्ते श्रीः, तन्नास्ति यन्नास्ति ते । ततो मन्त्रिणां क्तं दुःखमिदं यन्मे भाग्यसङ्गाधिपत्यादिविभूति-मार्तृमरणादनन्तरं सम्पन्नाः । यदि तु सा मे माता इदानीं स्यात्तदा स्वहस्तेन

(1) This verse occurs, as the 9th stanza of Vastupāla's Ādīśvara Stotra. See Naranārāyaṇānanda p. 64.

मङ्गलानि कुर्वत्यास्तस्या मम च मङ्गलानि कारयतः, पश्यतश्च लोकस्य, किय-
त्सुखं भवेत् । परं किं कुर्मो धात्रा हताः स्मः । ततः श्रीनरचन्द्रसूरिभिर्मलभा-
रिभिरभिहितं मन्त्रीश्वर ! यथा त्वं सचिवेषु तथाऽत्र देशे प्रधानं राजसु सिद्ध-
राजो व्यजयत । स मालवेन्द्रं जित्वा पत्तनमागतो मङ्गलेषु कियमाणेष्वपाश-
यथा—

मा स्म सीमन्त्रिनी कापि जनयेत्पुत्रमीदृशम् ।

बृहद्भाग्यफलं यस्य मृतमातुरनन्तरम् ॥ ५५ ॥

तस्मान्न सर्वेऽपि नृणां मनोरथाः पूर्यन्ते । श्रीनरचन्द्रसूरिभिरार्शार्दिता—

तवोपकुर्वतो धर्मं तस्य त्वामुपकुर्वतः ।

वस्तुपाल ! द्वयोरस्तु युक्त एव समागमः ॥ ५६ ॥ इति ।

अथ रात्रौ तन्मयतया नाभेयपूजाध्यानदानपूजाः । तदा कवयः पठन्ति—

ये पापप्रवणाः स्वभावकृपणाः स्वामिप्रमादोन्वणा-

स्तेऽपि द्रव्यकणाय मर्त्यभषणा जिह्वे भवत्या स्तुताः ।

तस्मात्त्वं तदद्यापयानविधये बद्धादरा साम्प्रतं

धर्मस्थानविधानधर्पितकलिं श्रीवस्तुपालं स्तुहि ॥ ५७ ॥

अपरस्तु—

सूरो रणेषु चरणघ्नानेषु सोमो वक्रोऽनिवक्रचरितेषु बुधोऽर्थस्वोधे ।

नानां गुरुः कविजने कविरक्रियासु मन्दोऽपि च ग्रहमयो नहि वस्तुपालः ॥ ५८ ॥

अन्यस्तु—श्रीभोजवदनाम्भोजवियोगविधुरं मनः ।

श्रीवस्तुपालवक्त्रेन्दो विनोदयति भारता ॥ ५९ ॥

इतरस्तु—श्रीवाम्भुजमाननं परिणतं पञ्चाङ्गुलीलघ्नो

जग्मुर्दक्षिणपञ्चशास्त्रमयतां पञ्चापि देवदुमाः ।

वाञ्छापूरणकारणं प्रणयिनां जिह्वैव चिन्तामणि-

जाना यस्य किमस्य शस्यमपरं श्रीवस्तुपालस्य तत् ॥ ६० ॥

सर्वत्र लक्षदानम् । अप्राहिकायां गतायां श्रीकृष्णभदेवं गद्गदोक्त्या

मन्यपृच्छत् ।

त्वन्प्रासादकृते नाडे वसन् शृण्वन्गुणांस्तव ।

सङ्घर्षदर्शनतुष्टात्मा भूयासं विहगोप्यहम् ॥ ६१ ॥

यद्वाये दूतकारस्य यत्प्रियायां वियोगिनः ।

यद्वाधावेधिनो लक्षे तद्व्यानं मेऽस्तु ते मते ॥ ६२ ॥

एवं ससङ्गः संचिवश्चलितः । मरुदेवाशिखराग्रे यावत्किमपि याति
 तावच्छ्रमवशविगलत्स्वेदक्लिन्नगात्रवमनान्कियतो मालिकान् पुष्पकरण्ड-
 भारितशिरसोऽपश्यत् । पृष्टास्ते कथमुन्मुका इव यूयम् । नैर्विज्ञसं देव ! वयं
 दूरात्पुष्पाण्यहाष्म । सङ्गः किल शत्रुञ्जयशिखरेऽस्ति, प्रकृष्टं मूल्यं लप्स्यामहे ।
 तत्पुनरन्यथा वृत्तं, सङ्गश्चलितः, तस्मादभाग्या वयम् । इति तेषां दैन्यं दृष्ट्वा
 मन्त्रिणाऽभाणि । अत्रैव स्थायतामूर्ध्वक्षणम् । तावता पाश्चात्यं सर्वमापति
 तम् । श्रीवस्तुपालेन स्वकुटुम्बं सङ्गश्चाभग्नयत्, यथा भो धन्याः ! सर्वेषां पूर्ण-
 स्तार्थपूजाभिलाषः ? । लोकेनोक्तं पूर्णः । मन्त्र्याह किमपि तीर्थमपूजितं
 स्थितम् । लोकः प्राह प्रत्येकं सर्वाणि तीर्थानि पूजितानि ध्यातानि । मन्त्रि-
 महेन्द्रः प्राह यद्विस्मृतं तन्न जानीथ यूयं, वयं स्मारयामः । सङ्गो वदति किं
 विस्मृतम् । मन्त्री गदति लोकाः ! पूर्वमयं तीर्थमयो गिरिः यत्र स्वयं ऋषभदेवः
 समवामार्पात्, ततो नेमिपूजिता ऋषिपूजिताः समवामार्पुर्महत्वाः सिद्धा-
 श्च यत्र, सोऽद्रिः कथं न तीर्थम् । लोकोप्याह सत्यं तीर्थमेव । तर्हि पूज्यतां,
 पुष्पाणि केति चेदिमे मालिका इमानि पुष्पाणि च पुण्यैरुपास्थिषत । ततः
 सङ्गेन तानि पुष्पाणि गृहीत्वाऽद्रिपूजा कृता, नालिकेरास्कालनं वस्त्रदानादिके-
 ल्यश्च । तुष्टा मालिकाः । एवं पराशाभङ्गपराङ्मुख आसराजम् । शनैः शनैः
 पशुतुरगशिश्वाद्यर्षाढ्या सङ्गो रैवतमारुराह च । नेमिनि दृष्टे मन्त्री ननर्त्त, प
 पाठ च आनन्दाश्रुनिर्झरिताश्रुः—

कल्पद्रुमस्तनुरसौ तरवस्तथान्ये चितामणिर्मणिरसौ मणयस्तथान्ये ।

धिग जानिमेव ददृशे व्रत यत्र नेमिः श्रीरैवते स दिवसो दिवसास्तथाऽन्ये ६३

अभङ्गवैराग्यतरङ्गरङ्गे चित्ते त्वदीये यदुवञ्जरन् ! ।

कथं कृशाङ्गोऽपि हि मान्तु हन्त यस्मादनङ्गोऽपि पदं न लभे ॥ ६४ ॥

तत्राप्यष्टाहिकाविधिः प्रागेव । नाभेयभवनकल्याणत्रयगजेन्द्रपदकुण्डा-
 न्तिकप्रासादाम्बिकासाम्बप्रद्युम्नशिखरतोरणादिकीर्त्तनदर्शनैः ससङ्गो मन्त्री
 नयनयोः स्वादुफलमापिषताम् । आरात्रिकेऽथिनां ससम्भ्रमं मन्त्रिमध्ये
 शम्पापनं दृष्ट्वा सोमेश्वरकविः—

इच्छासिद्धिसमुन्नते सुरगणे कल्पद्रुमैः स्थायते

पाताले पृथमानभोजनजने कष्टं प्रनष्टो बलिः ।

नीरागानगमन्मुनीन् सुरभयश्चिन्तामणिः काप्यगात्

तस्मादर्थिकदर्थनां विषहतां श्रीवस्तुपालः क्षितौ ॥ ६५ ॥

लक्षा सपादाऽस्य दत्तौ मन्त्रिणः । दानमण्डपिकायां निषण्णो निर-
गलं दददेवं स्तुतः केनापि—

पीयूषादपि पेशलाः शशधरज्योत्स्नाकलापादपि

स्वच्छा नूतनचूतमञ्जरिभरादप्युल्लमन्मौरभाः ।

वाग्देवीमुग्वसामसूक्तविशदोद्गारादपि प्राञ्जलाः

केषां न प्रथयन्ति चेन्ममि मुदं श्रीवस्तुपालोक्तयः ॥ ६६ ॥

वस्तुपाल ! तव पर्वशर्वरीगवितेन्दुकरजित्वरं यशः ।

क्षीरनीरनिधिवामसः क्षितेरुत्तरीयतुलनां विगाहते ॥ ६७ ॥

एवं भावमापूर्य देवोत्तमं श्रीनेमिमापृच्छय, सर्वास्तार्थचिन्ताः कृताः

निर्माल्यपदं दत्त्वा पर्वताद्दुदतारीत्, न मतां हृदयात्, नापि महत्त्वात् । अथ
खड्गारदुर्गादिदेवपत्तनादिषु देवान्ववन्दे । तेजःपालं खड्गारदुर्गे स्थापयित्वा स्वयं
समङ्गो वस्तुपालः श्रीधवलकके वीरधवलमगमत् । स्वागतप्रश्नः स्वामिना कृतः
आरम्भमिह्निप्रश्नश्च । ततो मन्त्र्याह—

कामं स्वामिप्रसादेन प्रेष्याः कर्मसु कर्मठाः ।

तद्वैभवं वृहद्भानोः कचिदृष्मा जलेऽपि यत् ॥ ६८ ॥

राणकेन समङ्गः सचिवः स्वमदने भोजितः परिधापितः स्तुतश्च । तेजः-
पालस्तु खड्गारदुर्गस्थां भूमिं विलाक्य तेजःपालपुरममण्डयत् मन्त्रारामपुर-
प्रपाजिनगृहादिरम्यम् । प्राकारश्च तेजःपालपुरं परितः कारितः पाषाणवद्वस्तुङ्गः ।

अथ वस्तुपालः श्रीवीरधवलपार्श्वं सेवां विधत्ते, देशः स्वस्थः, धर्मो वर्तते ।
एवं मति एकदा दिल्लीनगरादेत्य चरपुरुषैः श्रीवस्तुपालो विज्ञप्तः । देव ! दिल्ली-
तः श्रीमोजर्दुनसुरत्राणस्य मैन्यं पश्चिमां दिशमुद्दिश्य चलितं चत्वारि प्रया-
णानि व्यूढं, तस्मात्मावधानैः स्थेयम् । मन्येऽर्बुददिशा गूर्जरधरां प्रवेष्टा । मन्त्रि-
णा मन्कृत्य ते चरा राणकपार्श्वं नीताः, कथितः स प्रबन्धः । ततो राणकेना-
प्यभाणि वस्तुपाल ! स्लेच्छैर्गर्दभिल्लैर्गर्दभाविद्यामिहोऽप्यभिभूतः । नित्यं
सूर्यविम्बनिर्गत्तुरङ्गमकृतराजपार्टाकः शिलादित्याऽपि पीडितः । मसशनयोज-
नभूमिनाथो जयन्तचन्द्रोऽपि क्षयं गतः । विंशतिवारवद्वरूढसहावर्दनसुरत्रा-
णमोक्ता पृथ्वीराजोऽपि बहः । तस्मादुर्जया अर्मा । किं कर्ताऽमि ? । वस्तुपाल
उवाच स्वामिन् ! प्रेषय मां यदुचितं तत्करिष्यामि । ततः साराश्वलक्ष्णेण चलितो
मन्त्र्या तृतीये प्रयाणे महणकदेवीं कर्पूरादिमङ्गापूजापूर्वं सस्मार । सा तद्भाग्या-
त्प्रत्यक्षीभूयावाच वत्स ! मा भैषीः । अर्बुददिशा यवनाः प्रवेक्ष्यन्ते । तव देशं

यदा अमी प्रविशन्ति, तदैव लङ्घिता घटिकाः स्वराजन्यै रोधयेथाः । आवासान् यत्र गृह्णन्ति, तत्र स्थिरचित्तः समैन्यो युद्धाय मरभमं दौकेथाः । जयश्रीः कर-पञ्जरे एव । इदं श्रुत्वा धारावर्षायावुदगिरिनायकाय स्वसेवकाय नरान्प्रेषयत्, अकथापयच्च स्लेच्छमैन्यमवुदमध्ये भूत्वा आजिगमिषदास्ते । त्वं तानाग-च्छतो मुक्त्वा पश्चाद्धण्डिका मन्ध्याः । तेन तथैव कृतम् । प्रविष्टा यवनाः यावदावासान् गृहीष्यन्ति तावत्पतितो वस्तुपालः कालः । हन्यन्ते यवनाः । उच्छलितो बुम्बारवः । केचिहन्ताङ्गुलीर्गृह्णन्ति, अपरे तोवां कुर्वन्ति, न तु छुट-न्ति । एवं तान्हत्वा तच्छीर्षलक्षैः शकटानि भूत्वा धवलक्कमेत्य मन्त्री स्व-स्वामिनमदर्शयत् । श्लाघितश्च तेनायं—

न ध्वानं तनुषे न यामि विकटं नोच्चैर्वहस्याननं
दर्पाक्षो लिखमि क्षिनिं खुरपुटैर्नावज्जया वीक्षसे ।

किन्तु स्वं वसुधातलैकधवल ! स्कन्धाभिस्ते भरे

तीर्थान्युच्चनटीविटङ्कविषमाण्युलङ्घयन्लक्ष्यसे ॥ ६९ ॥

ततः परिधापितः विमृष्टः स्वगृहाय । तत्र मङ्गलकरणाय लोकागमः । द्रस्मेण पुष्पं लभ्यते । एवं पुष्पस्त्रकच्ययो लोकैः कृतः ।

इतश्च नागपुरे माधुदेहासुतः माधुपूनडः श्रीमोजदीनसुरत्राणपत्नीवी-वीप्रतिपन्नवान्धवांश्चपतिगजपतिनरपतिमान्यां विजयते । तेन प्रथमं शत्रु-ञ्जये यात्रा त्रिसप्तत्यधिकद्वादशशतवर्षे ब्रह्मेपुराद्धिता । द्वितीया सुरत्रा-णादेशात्, षडशीत्यधिकद्वादशशतमङ्गवर्षे नागपुरात्कर्तुमारब्धा । अष्टा-दशशतानि शकटानि वहवो महीधराः । कुमारनेनामहितो माण्डव्यपुरं यावदा-यानः । ततः सम्मुखमागत्य महन्तकतेजःपालेन धवलक्कमानीतः । श्रीवस्तुपालः सम्मुखमागमत् । सङ्घस्य धूली पवनानुकूल्याद्यां दिशमनु भावति, मन्त्री तत्र गच्छति । तदस्थैर्भणितं, मन्त्रीश ! इतो रजः रजः पादोऽवधार्यताम् । ततः स-चिवेन बभणे । इदं रजः स्पृष्टुं पुण्यैर्लभ्यतेऽनेन रजसा स्पृष्टेन वृजिनरजांसि दूरे नश्यन्ति । ततः सङ्घपतिपूनडमन्त्रिणोर्गाढालिङ्गनप्रियालापौ संवृत्तौ । सरस्तीरे स्थितः पूनडः कुलगुरुमलभारिश्रीनरचन्द्रसूरिपादान् ववन्दे । रात्रौ वस्तुपालेन कथापितं पूनडाय पुण्यात्मने । प्रातः सर्वसङ्केनास्मद्रसत्यतिथिना युष्मता च भवितव्यम् । धूमो न कार्यः । पूनडेन तथेत्यादृतम् । रात्रौ मण्डपो द्विद्वारो रस-वतीप्रकाराश्च सर्वे निष्पन्नम् । प्रतरायान्ति नागपुरीयाः । सर्वेषां चरणक्षालनं तिलकरचनां च श्रीवस्तुपालः स्वहस्तेन करोति । एवं लग्ना द्विप्रहरी, मन्त्री तु

तथैवानिर्विण्णः । तदा तेजःपालेन विज्ञप्तमन्यैरपि देव ! वयं सङ्गपादक्षाल-
नादि कारयिष्यामः, यूयं भुङ्क्ष्व, तापो भावी । मन्त्रिनरेन्द्रेणोक्तं मैवं वदत, पुण्यै-
रयं वासरो लभ्यते । गुरुभिरपि कथापितम्—

यस्मिन्कुले यः पुरुषः प्रधानः स एव यन्नेन हि रक्षणीयः ।

तस्मिन्विनष्टे हि कुलं विनष्टं न नाभिभङ्गे त्वरका वहन्ति ॥७०॥

तस्माद्भोक्तव्यं भवद्भिः, तापो माभूत् । मन्त्री पत्नीं गुरुभ्यो विज्ञपयितुं प्रैषीत् ।
तत्र काव्यम्—

अय मे फलवती पितुराशा मातुराशिषि शिवाङ्कुरिताऽय ।

यद्युगादिजिनयात्रिकलोकं पूजयाम्यहमदोषमग्निरः ॥ ७१ ॥

भोजयता मन्त्रिणा नागपुरीयाणामेकपङ्क्तिं वृष्ट्वा शिरो धृतिनम् । अहो
शुद्धा लोका एते । एवं भोजयित्वा परिधाप्य च रक्षितो नागपुरमङ्गुः । गतां
वस्तुपालपूनडौ शत्रुञ्जयं ममङ्गौ, वन्दित कपभः । एकदा स्नात्रे मति देवार्च-
को देवस्य नामां पिधत्ते पुष्पैः किल कलशेन नामा मापीडीत्याशयतः । तदा
मन्त्रिणा चिन्तितं कदाचिद्देवाधिदेवस्य कलशादिना परचक्रेणापि वाऽवक्तव्य-
ममङ्गलं भवेत् । तदा का गतिः मङ्गस्येति चिन्तयित्वा पूनड आलेपे, भ्रातः
सङ्कल्पोऽयमेवं संवृत्तो मे यदि विस्मान्तरं मस्माणीमयं क्रियते तदा सुन्दर-
तरम् । तत्तु सुरत्राणमोजर्दानमित्रे त्वयि यतमाने स्यान्नान्यथा । पूनडेनोक्तं
तत्र गतैश्चिन्तयिष्यते । इत्यादि वदन्ती रैवतादिनीर्थानि वन्दित्वा व्यावृत्ता ।
गतः पूनडो नागपुरम् । मन्त्री धवलकके राज्यं शास्ति । एवं स्थितेऽन्येतुः सुर-
त्राणमोजर्दानमाता वृद्धा हजयात्राप्रार्थिनी स्तम्भपुरमागता । नौवित्तकगृहे-
ऽतिथित्वेनास्थत् । सा समागता सचिवेन चरेभ्यो ज्ञाता । चराः प्राक्ता मन्त्रि-
णा । रे यदेयं जलपथेन याति तदा मे ज्ञाप्या । गच्छन्ती ज्ञापिता तैः । मन्त्रि-
णा निजकौलिकान्प्रेष्य तस्याः सर्वं कोटीवकस्थं वस्तु ग्राहितम्, सुष्ठु रक्षा-
पितं च क्वचित् । तदा नौवित्तकैः पृच्छन्तमुपमन्त्रि देव ! जरत्येकाऽस्मद्व्या हज-
यात्रायै गच्छन्ती त्वत्पदे तस्करैर्लुण्ठिता । मन्त्रिणा पृष्टं का सा जरती ।
नैरुक्तं देव ! किं पृच्छसि सा मोजर्दानमाता पूज्या । मन्त्रिणा भणितं मायया
अरे वस्तु विलोकयत । आनीयार्पितं सर्वम् । जरती तु स्वगृहे आनित्ये ।
विविधां भक्तिं कृत्वा पृष्टा च किं हजयात्रेच्छा वः । तयोक्तं ओमिति । तर्हि
दिनकतिपयान्प्रतीक्षध्वम् । प्रतीक्षाचक्रे सा । त्ववतारामणादमीयं तोरणं घटा-
पितं, मेलयित्वा विलोकितम् । पुनर्विद्यदितं सूत्रेण बद्धम् । सूत्रधाराः सह प्रगुणि-

ताः । मन्त्रिणश्च मार्गश्चान्तरे त्रिविधोऽस्ति एको जलमार्गः, अपरः करभगम्यः, इतरस्तु अश्वलङ्घ्यः । यत्र ये राजानो योऽध्वा यथा लङ्घयन्ते तथा सूत्रं कृतम् । राज्ञामुपदायै द्रव्याणि प्रगुणीकृतानि । एवं सामग्र्या सा प्रहिता तत्र । रचितं तारणं मसीनिष्ठारे । तत्र दीपनैलादिपूजाचिन्ता तद्राजपार्श्वान् शाश्वती कारिता । दत्तं भूरि भूरि तत्र । उदभृद्भूरि यशः । व्यावृत्ता जरती । आनीता स्तम्भनपुरम् । प्रवेशमहः कारितः । स्वयं तदङ्घ्रिशालनम् । एवं भक्त्या दिन-दशकं स्थापिता । तावता धवलकिशोरशतपञ्चकमन्यदपि कुक्कलगन्धराजकर्पू-रादि गृहीतम् । वृद्धा प्रोक्ता मातश्चलमि यथादिशमि । तत्र मानं च दापयसे तदाहमपि आगच्छामि । तया भणितं तत्राहमेव प्रभुः स्वैरमेहि पूजा ते तत्र । श्रीवीरधवलानुमत्या, चलितो मन्त्रिमहेन्द्रः । गतो दिल्लीनटम् । राजमातृवच-नात्क्रोशद्वये तस्थौ । सुरत्राणः सम्मुग्धमागन्मातुः । माता प्रणता पृष्टा च सुख-यात्राम् । जरत्या प्रोक्तं कथं न मे भद्रं यस्या दिल्यां त्वं पुत्रः, गूर्जरधरायां वस्तुपालः । राज्ञा पृष्टं कोऽस्मौ वस्तुपालः ? । जरत्या वृत्तान्तः प्रोक्तः तद्विनय-ख्यातिगर्भः । राजाह म किमिति नात्रानातः । वृद्धा आह आनीतोऽस्ति । ददर्शनां नहि । अश्ववारं प्रहिन्यानाय्य दर्शितो वस्तुपालः । दत्तोपदा । आलापि-तश्च राज्ञा अस्मन्माता त्वां स्तौति, किञ्चिद्याचस्व । वस्तुपालेनाभिहितं देव ! गूर्जरधरया मह देवस्य यावज्जीवं मन्थिरस्तु । उपलपञ्चकं मस्माणीग्वानितो दापय । राज्ञा मतं तत् । फलहीपञ्चकं तु पूनडेन प्रैषि शत्रुञ्जयाद्रौ । तत्रैका ऋ-पभदेवप्रतिमा ?, द्वितीया पुण्डरीकफलही २, तृतीया कपर्दिनः ३, चतुर्थी चक्र-श्वर्याः ४, पञ्चमी तेजःपालप्रासादे पार्श्वप्रतिमा । मन्त्री स्वपुरं गतः, प्रणतः स्वस्वामी । तेन चिरदर्शनात्कण्ठाविह्वलेन पूर्वमपि कर्णाकर्णिकया श्रुतं दिल्ली-गमनवृत्तान्तं मन्त्रिणं पप्रच्छे । सांऽपि निरवशेषमगर्वपरः प्रचख्यौ । तुष्टो वीरधवलः । दत्ता दशलक्षी हेम्नां प्रसादेन । सा तु गृहादवगोचरे दत्ता । मिलितो मन्त्रिग्रहे सर्वो लोकः, मन्कृत्य प्रेषितः । कवयस्तु पठन्ति—

श्रीमन्ति दृष्ट्वा द्विजराजमेकं पद्मानि मङ्गोचमहो भजन्ते ।

समागतेऽपि द्विजराजलक्षे सदा विकाशी तव पाणिपद्मः ॥ ७२ ॥

उच्चाटने विद्विषतां रमण्यामाकर्षणे स्वामिहृदश्च वश्ये ।

एकोऽपि मन्त्रीश्वर ! वस्तुपाल ! सिद्धस्तव स्फूर्तिमिगुत्ति मन्त्रः ॥ ७३ ॥

एवं स्तुयमान उत्तमत्वाल्लज्जमानो वस्तुपालोऽथो विलोकयामास । ततो महानगरवासिना नानाकविना भणितम्—

एकस्त्वं भुवनोपकारक इति श्रुत्वा सतां जल्पितं
लज्जानम्रशिराः स्थिरातलमिदं यद्वीक्षसे वेदि तत् ।

वाङ्मेवावदनारविन्दतिलक श्रीवस्तुपाल ! ध्रुवं
पातालाद्वलिमुद्दिधीर्धुरसकृन्मार्गं भवान्मार्गति ॥ ७४ ॥

तदैव कृष्णनगरीयकविक्रमलादित्येन भङ्गयन्तरमुक्तम्—

लक्ष्मीं चलां त्यागफलां चकार यां
साऽर्थश्रिता कीर्त्तिमसूत नन्दिनीम् ।

साऽपीच्छया क्रीडति विष्टपाग्रत-

स्तद्वार्त्तयाऽसौ त्रपते यतो महान् ॥ ७५ ॥

अथ कदाचन मन्त्रिणा श्रुतं यथा रैवतकामन्नं गच्छतां लोकानां पार्श्वतो
भरडकाः पर्वनरेन्द्रदत्तं करमुदग्राहयन्ति । पाटलकेभ्यः कणमाणकं, कूपकान्कर्षः ।
एवमुपदृश्यते लोकः । तत आयतिर्दशिना सचिवेन ते भरडकाः कुहाडीया-
नामानं ग्रामं दन्वा तं करमुदग्राहयन्तो निषिद्धाः । अङ्गुवालियाख्यां ग्रामस्तु
ऋषभनेमियात्रिकाणां क्षाणभनानां स्वगृहाभियोग्यपाथेयद्रम्मपदे दत्तः ।
शत्रुञ्जयरैवतोपन्यकानगरयोः सुखामनानि कृत्वा मुक्तानि । अन्धज्वरितानां
यात्रिकाणां तीर्थारोहणार्थं तदुग्यनराणां तु ग्रामपदे शालिक्षेत्राणि प्रतिष्ठितानि ।
तीर्थेषु सर्वेषु देवेभ्यो रत्नवचिन्तानि हैमभूषणानि । विदेशायानस्त्रिगुश्रृषार्थं
सर्वदेशग्रामण्यो नियुक्ताः । लौकिकार्थकरणमपि तस्य स्वामिरञ्जनार्थं, न
भक्त्या सम्यगदृष्टित्वात् ।

एकदा मन्त्री धवलक्ककात्स्तम्भपुरं गतः । तत्र यानपात्राचतुरङ्गा उत्तरन्तः
सन्ति । तदा सोमेश्वरकर्वान्द्र आमन्नः । मन्त्रिणा समस्या दत्ता—

प्रावृट्काले पयाराशिरार्माद्भजितवर्जितः ।

सोमेश्वरः पूरयति स्म—

अन्नःसुसजगन्नाथनिद्राभङ्गभयादिव ॥ ७६ ॥

तुरङ्गमपाण्डशकमुचितदाने । पुनः कदाचिन्मन्त्रिणोक्तम्—

“ काकः किं वा क्रमेलकः ” । सोमेश्वरेण पूरितं पश्यम्—

येनागच्छन्ममाख्यातो येनार्नातश्च मे पतिः ।

प्रथमं सखि ! कः पूज्यः काकः किंवा क्रमेलकः ॥ ७७ ॥

अत्रापि पाण्डशसहस्रद्रम्माणां दत्तिः । एवं लीलास्तस्य ।

एकदा श्रनमैनिहं वृद्धेभ्यः, यथा प्राग्वाटवंशे श्रीविमलो दण्डनायकः

नेहवाहिलयोभ्रांताऽभवत् । स चिरमर्बुदाधिपत्यमभुनक् गूर्जरेश्वरप्रसक्तेः । तस्य विमलस्य विमलमनेर्वाञ्छारूपमभूत् पुत्रवाञ्छा प्रासादवाञ्छा च । तत्सिद्धौ अम्बामुपवासत्रयेणारराध । प्रत्यक्षीभूय सा प्राह । वत्स ! वाञ्छां ब्रूहि । विमलो जगो पुत्रेच्छा प्रामादनिष्पत्तीच्छा चाबुदशृङ्गे मे वर्त्तते । अम्बया प्रोक्तं ह्ये प्राप्ती न स्तः, एकां ब्रूहि । ततो विमलेन संसारवृद्धिमात्रफलामसारां पुत्रेच्छां मुक्त्वा प्रामादेच्छैव सफलीकर्तुमिष्टा । अम्बयोक्तं सेत्स्यन्त्ययं चैत्याभिलाषः, परं क्षणं प्रतीक्षस्व, यावताऽहं गिरिवारुर्बुदाधिष्ठाज्याः सख्याः श्रीमातुर्भतं गृह्णामि । विमलो ध्यानेन तस्थौ । श्रीमातुर्मनं लात्वा देव्यायाता अभाणीच्च ।

पुष्पस्रङ्गोमरुचिरं दृष्ट्वा गोमयगोमुखम् ।

प्रासादाह्नी भुवं विद्याः श्रीमातुर्भवनान्तिके ॥ ७८ ॥

तत्तथा दृष्ट्वा चम्पकदुममन्त्रिणौ तीर्थमस्थापयत् । पैत्तिलप्रतिमा महती । विक्रमादित्यात्महस्योपरि वर्षाणामष्टाशीतो गतायां चतुर्भिः सूरिभिरादिनाथं प्रण्यनिष्ठिपत् । विमलवसतिरिति प्रासादस्य नाम । तस्मिन् दृष्टे जन्मकलं लभ्यते । एतन्कथाश्रवणान्मन्त्री दध्यौ । वयं चन्दारोऽभूम्, द्वौ स्तः, द्वौ तु मालदेव-
तृणिगावलपथयसौ दिवमगानाम् । मालदेवनाम्ना कीर्त्तनानि प्रागप्यकारिण कियन्त्यपि । तृणिगवसतिरर्बुदे काराप्या । एतत्तेजःपालाय प्रकाशितम् । तेन विनीतेन सुतरां मेने । अथ तेजःपालो भवलकृतार्बुदगिरि-
भूषणां चन्द्रावतीपुरीमगात् । धारावर्षराणकगृहमगात् । तेनात्यर्थं पूजितः किं कार्यमादिश्यतामित्र्युक्तं च । मन्त्रिणोक्तम्, अर्बुदाग्रे प्रासादं कारयामहे, यदि यूयं सहायाः स्यान् । धारावर्षेण भणितं तव मेवकोऽस्मि, अहं सर्वकार्येषु धुरि योज्यः । ततो राष्ट्रिकगौगलिकादयो सहादानैर्वशीकृताः, तथा निष्पत्त्यमान-
चैत्यं करैर्न भारयन्ति । दानेन भूतानि वशीभवन्ति । ततश्चन्द्रावतीमहाजन-
मुख्यं श्रावकं चाम्पलनामानं गृहे गत्वा आललाप । वयं चैत्यमर्बुदे कारयामो, यदि पूजासान्निध्यं कुरुध्वे । चाम्पलेनापि स्वस्य कुटुम्बान्तराणामपि देवपूजार्थं नित्यघ्ननचिन्ता कृता । ततो मन्त्री आरासणं गत्वा चैत्यनिष्पत्तियोग्यं दल-
वाटकं निरकाशयत् । तद्युगै रहकलैश्चार्बुदोपत्यकामानीनयत् । अर्द्धकोशार्द्ध-
कोशान्तरे हृदयानि । सर्वं लभ्यते, पशूनां नराणां कृच्छ्रं माभूदिति । उर्वरि-
णीपथेन प्रासादनिष्पत्तियोग्यं दलं द्विगुणमुपरि गिरेः प्रवेशयामास । पुनस्तां पद्यां विषमाश्चकार, यथा परच्छक्रस्य प्रवेशो न भवेत् । एवं सिद्धे कर्मणि शोभन-
देवं सूत्रधारमाह्वय कर्मस्थाये न्ययुङ्क्त । ऊदलाखं श्यालमुपरिस्थायिनमकरोत् ।

अर्थव्यये स्वैरितां समादिशत् । एवं सूत्रं कृत्वा तेजःपालो धवलककमागात् । निष्पद्यते प्रासादः । श्रीनेमिविम्बं कपोतलमयं घटयते । सूत्रधाराणां सप्तशतीं घटयति घाटम् । ते तु दुःशीलाः पुरः पुरोऽर्थं गृह्णन्ति, कार्यकाले पुनर्याचन्ते । तत ऊदलो मन्त्री तेजःपालाय लिखति, वदति देव! द्रम्मा विनश्यन्ति, सूत्रधाराः कर्म-स्थायात्प्रथमं प्रथमं गृह्णन्ति । ततस्तेजःपालेन कथापितं द्रम्मा विनष्टा इति किं वृषे । विनष्टाः किं कुथिताः ? । न तावत् कुथिताः किन्तु मनुष्याणां पुण्यकृताः । उप-कृताश्चेद्विनष्टाः कथं, माता मे वन्द्येति वाक्यवत्परस्परं विरुद्धं वृषे ! तस्मात्तत्त्व-मिदं सूत्रधाराणामिच्छाच्छेदो न कार्यः, देयमेवेति । ततो दत्ते ऊदलः । तावन्नि-ष्पन्नं गर्भगृहम् । मध्ये श्रीनेमिनाथविम्बं स्थापितम् । एतच्च कृतं श्रीतेजःपालाय विज्ञप्तम् । तुष्टो हौ मन्त्रिणौ । श्रीवस्तुपालादेशात्तेजःपालोऽनुपमया सहानल्प-परिच्छदोऽर्घुदगिरिं प्राप्तः । प्रासादं निष्पन्नप्रायं ददर्श तुतोप । स्नात्वा मङ्गलप्रा-वरणः सप्तर्त्नाको मन्त्री श्रीनेमिनं पूजयति स्म । अथ ध्यानेनोर्ध्वस्तथा चिरम् । क्षणाद्वैनानुपमा पति तथास्य सुख्वा प्रासादनिष्पत्तिकुतूहलेन वहिरागात् । तत्र सूत्रधारशोभनदेवो मण्डपचतुःस्तम्भामूर्ध्वयितुमुपकमते । मन्त्रिणयोक्तं सूत्रधार ! मम पश्यन्त्याश्विरं वधूव, अद्यापि तस्मै नोत्तम्यते । शोभनदे-वेनोक्तं स्वामिनि ! गिरिपरिमरोऽयं, शीतं स्फातं, प्रातर्घटनं दिपमं, मध्याह्ना-देशे तु गृहाय गम्यते स्नायते भुज्यते एवं विलम्बः स्यात् । अथवा विलम्बात्किं भयम् । श्रीमन्त्रिपादाश्विरं राज्यमुपभुञ्जानाः मन्त्राह तावत् । ततोऽनुपमया जगदे । सूत्रधार ! चादुमात्रमिदम् । कोऽपि क्षणः कादृशमेव को वेत्ति । सूत्र-धारो मौनेनानिष्ठत् । पत्नीवचनमाकर्ण्य सचिवेन्द्रो वह्निनिःसृत्य सूत्रधारमवो-चत् । अनुपमा किं वावर्दति । सूत्रधारो व्याहर्षात् यद्देवेनावधारितम् । मन्त्री दयितामाह किं त्वयोक्तम् ? । अनुपमाह वदन्त्यस्मि कालस्य को विश्वासः, कोऽपि कालकला कादृशा भवति । न सर्वदा तेजः पुरुषाणाम् । तथा—

श्रियां वा तस्य नाशो वा येनावदयं विनश्यति ।

श्रीमस्वन्धे युधाः स्पर्धयुद्धि बध्नन्ति तत्र किम् ॥ ७९ ॥

वृद्धानाराधयन्तोऽपि तर्पयन्तोऽपि पूर्वजान् ।

पश्यन्तोऽपि गतश्रीकानहो मुच्यन्ति जन्तवः ॥ ८० ॥

भूपभृपल्लवप्रान्तनिरालम्बविलम्बिर्नाभ् ।

स्थेयसीं वन मन्यन्ते सेवकाः स्वामपि श्रियम् ॥ ८१ ॥

इतो विपदिता मृत्युरिता जनिरिता जरा ।

जन्तवो हन्त पीड्यन्ते चतुर्भिरपि सन्ततम् ॥ ८२ ॥

एतद्वचः श्रुत्वा मन्त्रिवरः प्राह अयि कमलदलदीर्घलोचने ! त्वां विना कोऽन्य एवं वक्तुं जानाति—

ताम्रपर्णान्तोत्पन्नैर्मौक्तिकैरिक्षुकुक्षिजैः ।

बद्धस्पर्धभरा वर्णाः प्रसन्नाः स्वादवस्तव ॥ ८३ ॥

गृहचिन्नाभरहरणं मतिवितरणमग्निलपात्रसत्करणम् ।

किं किं न फलति कृतिनां गृहिणी गृहकल्पवल्लीव ॥ ८४ ॥

रीज्यस्वामिति ! वद केनोपायेन शीघ्रं प्रामादा निष्पत्स्यन्ते । देव्याह नाथ ! राज्ञीयसूत्रधाराः पृथक् दैनीयसूत्रधाराः पृथक् व्यवस्थाप्यन्ते । कटाहि-
श्रटाप्यन्ते, अमृतानि भोज्यन्ते सूत्रधाराणां च विश्रामलाभाद्रोगो न भवति ।
एवं चैत्यमिष्टिः शीघ्रा । आयुर्यान्त्येव श्रीरस्थिरेव ।

अजरामरवन्प्राज्ञो विद्यामर्थं च चिन्तयेत् ।

गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत् ॥ ८५ ॥

इति सरस्वतीवीणाकणितकामलया गिरा उक्त्वा निवृत्ता सुलक्षणा सा ।
मन्त्रिणा सर्वदेशकर्मस्थायेषु सैव रीतिः प्रारब्धा । लिप्पन्नं च सर्वम् । गतो मन्त्री
धवलक्ककम् । दिनैः कनिष्यैर्वर्जपनिकानर आगतः । देव ! अर्बुदाद्रौ नेमिचैत्यं
निष्पन्नम् । हृष्टो ऽहं बान्धवो । गतो सम्मूर्धो नञ् । तत्र च जावालपुरात् श्रीय-
शोवीरो नाम भाण्डागारिकः सरस्वतीकण्ठभूषणत्वेन ख्यातः आहूत आगात् ।
मिलिता वस्तुपालतेजःपालयशोवीरा एकत्र न्यायविक्रमविनया इव साक्षात् ।
चतुरशीति राणाः, द्वादश सण्डलीकाः, चन्द्रारो महाधराः, चतुरशीतिर्भट्टाजनाः,
एवं सभा । तदा वस्तुपालेन यशोवीरः प्रोचे भाण्डागारिक ! त्वमुदयमिहस्य
मन्त्री, गौगन्धरायण इव वत्सराजस्य । तव स्तुतीः स्वस्थानस्थाः षष्ठुमः । यथा—

विन्दवः श्रीयशोवीर ! मध्यज्ञान्या निरर्थकाः ।

सङ्ख्यावन्तो विधीयन्ते त्वयैकेन पुरस्कृताः ॥ ८६ ॥

यशोवीर ! लिप्पत्याख्यां यावन्नन्द्रे विधिस्तव ।

न माति भुवने तावदायमप्यक्षरद्वयम् ॥ ८७ ॥

अत एव नः सदा भवदर्शनरणरणकाकान्तमेव स्वान्नमासीत् । इदानीं
चारु सम्पन्नं भवदीयसाङ्गत्यं; तदपि विशेषतः श्रीनेमिहृष्टौ । ततो यशोवीरो
व्याहरति—

श्रीमत्कर्णपरम्परागतभवत्कल्याणकीर्त्तिश्रुतेः

प्रीतानां भवदीयदर्शनविधौ नास्माकमुत्कं मनः ।

श्रुत्यप्रत्ययिनी सदा ऋजुतया स्वालोकविश्रम्भिणी

दाक्षिण्यैकनिधान ! केवलमियं दृष्टिः समुत्कण्ठते ॥ ८८ ॥

इत्याद्याः सङ्ख्याः पप्रथिरे । प्रासादविम्बप्रतिष्ठोत्सवाः संवृत्ताः । श्रीवस्तुपालेनैकदा चैत्यस्य दृषणभूषणे पृष्ठो यशोवीरः प्रोचे । देव ! शोभनदेवः सूत्रधारः शोभनः । नतो युक्तमेतदस्वा कीर्तिस्तम्भोपरिस्थिता एकामङ्गुलीमूर्ध्वाकृत्य स्थिता घटिता । परमः प्रासादः । परं दोषा अपि सन्ति । प्रासादापेक्षया सोपानानि ऋस्वानि । स्तम्भे विम्बानि आशाननाभाजनं स्युः । द्वारप्रवेशे व्याघ्ररूपाणि पूजाऽल्पन्वाय स्युः । जिनपृष्ठे पूर्वजरोपणा पाश्चात्यानामृद्धिनाशिनी । आकाशे जैनमूर्तिरोपणा त्वत्परं दर्शनपूजनाल्पत्वाय । इत्यादि श्रुत्वा मन्त्रं मन्वा न चुकोप । भवितव्यतां चाप्रतिकारां निश्चिक्ये । विविधदानैर्विक्रमादित्य इव प्रकाश्य महिमानं । विमृज्य स्वस्थाने लोकं, सपरिजनो धवलक्ककं गत्वा सुखं तस्यौ ।

इतश्च श्रीवीरधवलस्य द्वौ पुत्रौ स्तः । एको वीरमः, द्वितीयो वीसलः । तत्र वीरमो यौवनस्थः शूरेषु रेग्वां प्राप्तः, यो वर्षाकालेऽकस्मादुपरि पतन्त्या विद्युत् उद्देशेन कृपाणीमाकृपत् । स एकदा कचिदेकादशीपर्वणि धवलक्ककमध्यतन्मलमगमत् । तत्र पर्वण्यसौ रीतिः । वैष्णवैः सर्वैरष्टोत्तरशतं बदराणामामलकानां वा द्रव्वाणां वा मोक्तव्यम् । तरोरधः वीरमेणाष्टोत्तरं शतं द्रव्वाणां मुक्तम् । एकेन तु वणिजा तस्यामेव सभायां स्थितेनाष्टोत्तरं शतमावृतां मुक्त्वा । वीरमेण तस्यापरि कृपाणिका कृष्टा । रे ! अस्मत्तः किमधिकं करोषीति च वदन् वणिजं हन्तुमन्वधावत् । वणिक् नष्ट्वा वीरधवलाध्यामितां सभामाविशत् । जातः कलकलः । ज्ञातं पारम्पर्यं वीरधवलेन । वणिजि पठयति वीरमो हस्तिनः । का ते चर्या यद्ययं त्वदधिकं करोति, अस्माकं न्यायं न वेन्मि । दूरे भव, पुनर्मे दृष्टं नागन्तव्यम् । वणिजो मम जङ्गमः कांशो मयि जीवति केनाभिभूयन्ते । इत्युक्त्वा तं वीरमग्रामाग्ये आसन्नग्रामेऽनिष्ठितः । स तु कौणिककुमारवत् कंसवत् पितरि द्विष्टो जीवन्मृतमन्योऽस्मात् । वीसलस्तु राणश्रीवीरधवलस्य बल्लभः श्रीवस्तुपालस्य च । अत्रान्तरे श्रीवीरधवलोऽचिकित्स्येन व्याधिनः जग्रसे । तदा वीरमः स्वसहायैर्वलवान् भूत्वा राज्यार्थां राणकमिलनमिषेण धवलक्ककमागात् । तदैव वस्तुपालेन तं दुराशयं ज्ञात्वा प्रत्युत्पन्नमतित्वादश्वगजहेमादिषु परमासमानुषैः परमो यत्नः कृतः । वीरमः प्रभवितुं न शशाक । धवलक्कके एव स्वे सौधे विपुलेऽवतस्थे । दिनैस्त्रिर्वीरधवलो दिवं गतः । लोकः शाकसमुद्रे पतितः । बहुभिश्चितारोहणं कृतम् । मन्त्री तु सपरिजनः काष्ठानि

भक्षयन्नपरापरैर्मन्त्रिभिर्निषिद्धः । उक्तं च देव ! त्वयि सति राणपादा स्वयं जीवन्तीव । त्वयि लोकान्तरिते परिपूर्णाः पिशुनानां मनोरथाः, गता गूर्जरधरा । ततो न मृतो मन्त्री । तत उत्थापनदिने मन्त्री सभासमक्षं पठति—

आयान्ति यान्ति च परे क्रतवः क्रमेण सञ्जातमेतदतुयुग्ममगतवरं तु ।

वीरेण वीरधवलेन विना जनानां वर्षा विलोचनयुगे हृदये निदाघः ॥८९॥

अतीव निःश्वस्य गताः सर्वे स्वस्थानम् । ततश्च मृते वीरधवले तद्राज्य-
लिप्सुर्वारम्भः सन्नद्य गृहान्निर्गमिष्यति यावता, तावता श्रीवस्तुपालेन वीसल-
कुमारो राज्ये निवेशितः । श्रीवीसलदेव इति नाम प्रख्यापितम् । सर्वराज्या-
ङ्गेषु आसनै रक्षा कारिता । स्वयं वीसलं गृहीत्वा साराश्वत्थुरपुटक्षुण्णक्ष-
मापीठोच्छलद्रजःपुञ्जस्थगितव्योमा राजन्यककूरकरवालशाल्यभल्लकिरणद्विगु-
णद्योतितरविकिरणो वीरमसम्भुवो ययौ । दारुणः समरो जज्ञे । वीरमः
स्वस्य तेजसोऽनवकाशं मन्यमानो नष्टाश्वसुरेण राजकुलेनोदयसिंहेना-
धिष्ठितं जावालिपुरं प्रत्यचालीत् । मन्त्री तस्याशयं दक्षतया ज्ञान्वा षोडश-
योजनिकाक्षरानुदयसिंहान्निके प्रैषीत् । आख्यापयत् यथाऽमुं राजद्विष्टकारकं
जामातृज्ञातेयेन यदि स्वान्तिके स्थापयिष्यमि, तदा तेन राज्यं न जीवितव्यं
च । हन्याश्चैनम् । ततो वीरभो जावालिपुरोद्यानं प्राप्तः । तदा विश्राम्यन्नङ्गरक्षा-
मुत्तारयन् अलसायमान उदयसिंहनियुक्तैर्भुवैरैः शरशतजर्जरश्चालनीप्राय-
कायः कृतः मृतश्च । तस्य शिरो वीसलदेवाय प्रहितमुदयसिंहेन । ततो जातं
निष्कण्टकं वीसलदेवराज्यम् । यावन्मात्रं वीरधवलेन साधितं, तवन्मात्रात्कि-
मपि न्यूनं नासीत् । केवलं लब्धप्रसरेण वीसलेन श्रीवस्तुपालो लघुतया दृष्टः ।

पुरुषः सम्पदामप्रमारोहति यथा यथा ।

गुरूनपि लघुत्वेन सम्पश्यति तथा तथा ॥ ९० ॥

राज्ञा नागडनामा विप्रः प्रधानीकृतः । मन्त्रिणोः पुनर्लघुश्रीकरणमात्रं
दत्तम् । एकश्च समराकनामा प्रतीहारो राज्ञोऽस्ति । स प्रकृत्या नीचः । पूर्वमन्यायं
कुर्वाणो, मन्त्रिवस्तुपालेन पीडितोऽभूत् । स लब्धावकाश उपराजं ब्रूते । देव !
अनयोः पार्श्वेऽनन्तं धनमास्ते तद्याच्यताम् । राजाऽपि तावाहयावादीत् । अर्थो
दीयताम् । ताभ्यामुक्तम् । अर्थः शत्रुञ्जयादिषु व्ययितव्वान्नास्ति नः । राज्ञोक्तं तर्हि
दिव्यं दीयताम् । मन्त्रिभ्यामभिहितं यद्विव्यं भवद्भ्यस्तदाऽऽदिश्यताम् । राज्ञा
घटसर्पः पुरस्कृतः । लवणप्रसादो निषेधति तदकृत्यम् । न च तद्वचनं राजा
शृणोति अभिनवदर्पवशात् तदा सोमेश्वरेणोक्तं काव्यमेकं वीसलं प्रति—

मासान्मांसलपाटलापरिमलव्यालोलरोलम्बतः।

प्राप्य प्रौढिमिमां समीर ! महतीं हन्त त्वया किं कृतम् ।

सूर्याचन्द्रमसौ निरस्ततमसौ दूरं तिरस्कृत्य यः

त्पादस्पर्शसहं विहायसि रजः स्थाने तयोः स्थापितम् ॥ ९१ ॥

निवर्तितं दिव्यं राज्ञा । अथ कदाचिद्भवत्कृके मन्त्रिणि वमति सनि पौषधशालैकास्ते । तस्या उपरितनं पुञ्जकं क्षुल्लकोऽथः क्षिपन्नासीत् । स पुञ्जको वीसलदेवमातुलस्य सिंहस्य याप्ययानारुढस्याधो रथ्यायां गच्छन्तः शिरमि पतितः । कुल्लः स मध्ये आगत्य क्षुल्लकं दीर्घेण तर्जकेन पृष्ठे दृढमाहत्य रे ! मां जेतुयकं सिंहं राजमातुलं न जानामोति वदन्स्वगृहं गतः । तं वृत्तान्तं मध्यह्ने मन्त्रिवस्तुपालं भोजनारम्भे उत्तिष्ठस्यथमकवलं रुद्धुद्धादिनपृष्टोऽजिज्ञपत् क्षुल्लकः । मन्त्रिणा अभुक्तेनैवात्थाय क्षुल्लकः मन्थार्यं प्रस्थापितः । स्वयं स्वकीयपरिग्रहो भाषितः । भो क्षत्रियाः ! स कोऽप्यस्ति युष्मासु यो मनोदाहं मे उपाशमयति । एकेन राजपुत्रेण भूषणालाव्येनोक्तं देव ! आदेशं देहि । प्राणदानेऽपि नव प्रसादानां नानृणीभवामि । छत्रं मन्त्रिणादिष्टं जेतुयावंशस्य राजमातुलस्य सिंहस्य दक्षिणपाणिं छित्वा दौक्य मे । स राजपुत्रस्तथैव्युक्त्वा एकाकी मध्याह्नादेशे सिंहावासगारे तस्थौ । तावता राजकुलान्विह आगतः । राजपुत्रेणाग्रे भूत्वा निहायोक्तं मन्त्रिणा श्रावस्तुपालदेवेनाऽहं वः समीपं केनापि गृहकार्येण प्रेषितोऽस्मि । इतो भूत्वा प्रसादावधार्यताम् । इत्युक्तं स किञ्चिन्तरागं भूत्वा यावदार्त्ता श्रोतुं यतते तावन्मन्त्रिभृत्येन सिंहस्य करः स्वकरे कृतः, महत्मा छुर्या छिन्नः । छिन्नं तं करं गृहीत्वा रे ! वस्तुपालस्य भृत्योऽस्मि, पुनः इवेनास्म्वरं परिभवेः इति वदन् चरणवलेन पलाय्य भूषणालो मन्त्र्यन्तिकमगमत्, कर्मदादृशत् । मन्त्रिणां शश्यादेऽसौ । स करः स्वमौथाग्रे बद्धः । स्वमानुषाणि परमासनगृहेषु मुक्तानि । परिग्रहो भाषितः । यस्य जीविताशा स स्वगृहं यातु जीवतु । अस्माभिर्वलवता महावैरमुराजितं, मरणं करस्थमेव, जीविते मन्देहः । तैः सर्वैरप्युक्तं देवेन सह मरणं जीवितं च स्थिताः । ततो गोपुराणि दत्त्वा गृहं नरैः स्वावृतं कृत्वा स्वयं स्वमौथापरि तस्थौ निपट्ठा कवची धनुष्मान् । ततः सिंहस्यापि परिच्छदां मिलितो बान्धवादिर्भूयान् । गत्वा वस्तुपालं सपुत्रपशुबान्धवं हनिष्यामः इति प्रतिजज्ञे । चलितं जेतुयकमैन्यम् । यावद्राजमन्दिराग्रे आयातं कलकलायमानं तत्, तावदेकेन ज्यायमोक्तं राजा विज्ञप्पते । मा स्म सहमात्कारेण तत्कोपोऽभूत् । ततो विज्ञप्तं राज्ञे । राज्ञा वार्त्ता ज्ञात्वा विमृश्य भणितम् । अनपराद्धे वस्तुपालो न पीडयति । किञ्चिद्युष्माभिरन्यायः

कृतः । मन्त्रिणो गुरुरपीडि तस्मात्तिष्ठतात्रैव वयं स्वयं करिष्यामो यदुचितम् । ततः मांसेश्वरदेवः पृष्टः । गुरो ! किमत्र युक्तं स्यात् । गुरुणोक्तं मां तत्पार्श्वे प्र-
हिणु । आद्यनिपथ्यं करिष्ये । प्रहितः सः । प्राप्तो मन्त्रिसौधद्वारम् । प्राप्तो मन्त्र्य-
सुजया मन्त्रिपार्श्वम् । पुरोहित आह मन्त्रिन् ! किमेतत् । अल्पे कार्ये कियत्कृतं
शुभवद्भिर्भवद्भिः । जटुयुक्ता मिलिताः सन्ति । राजाऽपि तद्भागिनेयः क्रुद्धः ।
अस्यतां येन मन्त्रिं कारयामि । अथ मन्त्रीशः प्राह मरणात्किं भयम् । गुरुपरिभ-
वो दुःमहः । व्यावृत्तं जगत् पीतं दत्तं विलसितं यदा तदा । यथा तथा मर्त-
व्यमेव । इदमेकं मरणावस्तु—

जीविनैककलमुद्यमार्जितं लुण्ठितं परत एव यच्चशः ।

ते शरीरकप्रलालपालनं कुर्वन्ते वन कथं मनस्विनः ॥ ९२ ॥

इत्यादि भाभिर्भुतिभूतनिश्चयं ज्ञात्वा मन्त्रिणं गुरुगत्वा राजानमूचे । रा-
जेन्द्र ! त्रियन्ते एवात्र प्रघटके मन्त्री । अग्रेऽपि युद्धे शरस्तेषु तेषु स्थानेषु । 'तृणं
शरस्य जीवितम्' । ईदृशा योधः कचिद्विषमे कार्येऽग्रे धृत्वा घातयन्ते, नैवं वृथा ।
बहुधा भवन्तः भुवकारा । स किंप्रभुर्यो भृत्यानां द्वित्रान्मन्त्रं सहते । अस्म-
दादीनामपि मनसि देवस्य कीदृश्याशा भाविनी । इत्यादि दृढं मृदुसारं निगद्य
हस्ते कृतो राजा । राजा प्रोवाच । मन्त्रीह धीरां दत्त्वा सन्मान्य समासीयताम् ।
गतो गुरुस्तत्र । राजोक्तमुक्त्वा नीतो मन्त्री, परं सन्नद्धवद्वः । राजा विविधत-
द्वपकृतिस्मृत्याद्रिनयनमनसा पितृवदुपशमितां मन्त्री । मातुलाः पादयोर्लगिताः ।
स मन्त्रिच्छेदिनः सिंहहस्तां लोके दर्शितः बह्व राजलोकः । यो मन्त्रिदेवगुरुह-
न्ता तस्य प्राणान्हरिष्यामः । इत्युक्त्वा जिनमनस्य मन्त्रिणश्च गौरवमवीवृधत्
श्रीर्वामलदेवः । अथ विक्रमादित्यात् १२०८ वर्षं प्राप्तम् । श्रीवस्तुपालो ज्वर-
रग्लेशेन पीडितः । तेजःपालं सपुत्रपौत्रं स्वपुत्रं च जयन्तसिंहमभाषत । वत्साः
शानरचन्द्रसूरिभिर्मलधारिभिः १२८७ वर्षं भाद्रपदवदि १० दिने दिवगमनसमये
वयमुक्ताः मन्त्रिन् ! भवतां १२०८ वर्षं स्वर्गोराहो भविष्यति । तेषां न वचां-
मि न चलन्ति, भाः सम्पन्नमिद्वित्वात् । ततो वयं श्रीशत्रुञ्जये गमिष्याम एव ।

गुरुर्भिषग् युगादीशप्रणिधानं रसायनम् ।

सर्वभूतदया पथ्यं सन्तु मे भवरुग्भिदे ॥ ९३ ॥

लब्धाः श्रियः सुखं स्पृष्टं सुखं दृष्टं तनूरुहाम् ।

पूजितं दर्शनं जैनं न मृत्योर्भयमस्ति मे ॥ ९४ ॥

कुटुम्बेन तन्मतम् । शत्रुञ्जयगमनसामग्री निष्पन्ना । वीसलदेवो मन्त्रिणा

साश्रुलोचनः समाष्टः । ततो नागङ्गहं मन्त्री स्वयमगात् । तेनासनादिभिः
सत्कृतो वभाषे । वयं भवान्तरशुद्धये विमलगिरिं प्रति प्रतिष्ठामहे । भवद्भि-
जैनमुनयोऽस्मी ऋजवः सम्यक् रक्षणीयाः क्लिष्टलोकात् ।

गौर्जरात्रमिदं राज्यं वनराजात्प्रभृत्यभूत् ।

स्थापितं जैनमन्त्रौघैस्तद्वेषी नैव नन्दति ॥ ९५ ॥

इति ज्ञात्वा मन्त्रिनागडेनोक्तम् । श्वेताम्बरान् भक्त्या गौरवयिष्यामि,
चिन्ता न कार्या, स्वस्त्यस्तु वः, इति तद्वचसा समनुपत । अथ चत्वाल वस्तु-
पालः । अङ्कुवालीया ग्रामं यावत्प्राप । तत्र शरीरं गाढमसहं दृष्ट्वा तस्थौ । तत्र
सहायानाः सूर्यां निर्यामणां कुर्वन्ति । मन्त्र्याश्वरोऽपि समाधिना सर्वं
शृणोति श्रद्धान्ति । अनशनं प्रतिपद्य ग्रामे गते स्वयं भणति—

न कृतं सुकृतं किञ्चित्सतां संस्मरणोचितम् ।

मनोरथैकस्माराणामेवमेव गतं वयः ॥ ९६ ॥

यन्मयोपार्जितं पुण्यं जिनशामनमेवया ।

जिनशामनमेवैव तेन मेऽस्तु भवे भवे ॥ ९७ ॥

या रागिणि विरागिण्यः स्त्रियस्ताः कामयेत कः ।

नामहं कामये मुक्तिं या विरागिर्णा रागिर्णा ॥ ९८ ॥

शाम्नाभ्यानां जिनपदनतिः सङ्गतिः सर्वदायैः

सदृत्तानां गुणगणकथा दापवादे च मौनम् ।

सर्वस्यापि प्रियहितवचा भावना चात्मतत्त्वं

सम्पद्यन्तां मम भवभवे यावदासोऽपवर्गः ॥ ९९ ॥

इति । भणन्नेवास्तमितां जिनशामनगगनमण्डनमृगाङ्कः श्रावस्तुपालः
तदा निर्ग्रन्थैरपि तारपृत्कारमरोदि । का कथा मोदरादानाम् । तत्र तेजःपालः
विलपति—

. आह्लादं कुमुदाकरस्य जलधेर्वृद्धिः सुभास्यन्दिभिः

प्रद्योतैर्निन्तरां चकोरवनिनानेत्राम्बुजप्राणनम् ।

एतन्सर्वमनादरादहृदयो नादृत्य राहुर्हृद्वा !

कष्टं चन्द्रमसं ललाटनिलकं त्रैलोक्यलक्ष्म्याः पपौ ॥ १०० ॥

जयन्तमिहो वदति—

ग्वद्योतमात्रतरला गगनान्तरालमुच्चावचाः कति न दन्तुरयन्ति ताराः ।

एकेन तेन रजनीपतिना विनाऽद्य सर्वा दिशो मलिनमाननमुद्धन्ति ॥ १०१ ॥

कवयः प्राहुः—

मन्ये मन्दधियां विधे त्वमवधिवैरायसे चार्थिणां

यद्वैरोचनशानवाहनवलिश्वेताञ्जभोजादयः ।

कल्पान्तं चिरर्जाविनां न विहितास्ते विश्वजीवानवो

मार्कण्डध्रुवलोमशाश्च मुनयः क्लृप्ताः प्रभूतायुषः ॥ १०२ ॥

लोकास्तु वदन्ति—

किं कुर्मः कमपालभेमहि किमु ध्यायाम कं वा स्तुमः

कस्याग्रं स्वमुग्रं स्वदुःखमलिनं मन्दर्श्यामोऽधुना ।

शुष्कः कामतर्क्यदङ्गणगतश्चिन्तामणिश्चाजरत्

क्षाणा कामगर्वा व कामकलशो भग्नो दृष्टा ! दैवतः ॥ १०३ ॥

ततस्तेजःपालजयन्महिम्नाभ्यां मन्त्रिदेहस्य शत्रुञ्जयैकदेशे संस्कारः कृतः ।

संस्कारभूम्यामन्नः स्वर्गारोहणनामा प्रासादो नमिबिनमियुतः ऋषभसनाथः

कारितः । मन्त्रिण्यौ ललितासोम्य अनशनेन ममृतुः । श्रीतेजःपालस्तु अनु-

पमासंहितो मध्यमव्यापारभोगभाक् लेशतस्तथैव दानं तन्वन् १३०८ व्याम-

सत् । शनैः शनैः श्रीजयन्महिम्नाऽपि परलोकमभजत । श्रीअनुपमाऽपि तपसा

सर्वगममाधयदिति भद्रम् । तयामन्त्रिणाः धर्मस्थानमङ्ग्यां कर्तुं क ईश्वरः,

परं गुरुमुग्रधृतं किंचिल्लिख्यते । लक्ष्मेकं सपादं जिनविम्बानां विधापितम् ।

अष्टादशकोटयः पण्णवतिलक्षाः श्रीशत्रुञ्जयतीर्थं द्रविणं व्ययितम् । द्वादशको-

ट्योऽर्शानिलक्षाः श्रीउज्जयन्ते । द्वादशकोट्यम्बिपञ्चाशलक्षा अर्बुदगिरिशिखरे

वृणिगवसत्याम् । नवशतानि चतुरर्शानिश्च पौषधशालाः कारिताः । पञ्चश-

तानि दन्तमयमिहामनानाम् । पञ्चशतानि पञ्चान्तराणि समवसरणानां जादर-

ग्यानाम् । ब्रह्मशालाः सप्तशतानि । सप्तशतानि सत्रागाराणाम् । सप्तशती

पस्विकापालिकमठानाम् । सर्वेषां भोजननिर्वापादिदानं कृतम् । त्रिंशच्छ-

तानि द्युत्तराणि महेश्वरायतनानाम् । त्रयोदशशतानि चतुरुत्तराणि शिखर-

द्वजैनप्रासादानाम् । त्रयोविंशतिशतानि ऊर्णचैत्योद्धाराणाम् । अष्टादशको-

ट्येव्येन सरस्वतीभाण्डागाराणां त्रयाणां स्थानत्रये करणम् । पञ्चशती ब्राह्म-

णानां नित्यं वेदपाठं करोति स्म । वर्षमध्ये सङ्कपूजात्रितयम् । पञ्चदशशती

समणानां नित्यं गृहे विहरति स्म । तटिकार्पाटिकानां सहस्रं समधिकं प्रत्येक-

भुक्त । त्रयोदश यात्राः सङ्कपतीभूय कारिताः । तत्र प्रथमयात्रायां चत्वारि

(1) The portion from this 'up to the end occurs in Jinaprabha's Parthakalpa.

सहस्राणि पञ्चशतानि शकटानां सशय्यापालकानां, सप्तशती सुखासनानाम्
अष्टादशशती वाहनानाम्, एकोनविंशतिः शतानि श्रीकरीणाम्, एकविंशति
शतानि श्वेताम्बराणाम्, एकादशशती दिगम्बराणां, चत्वारि शतानि साङ्गानि
जैनगायनानां, त्रयस्त्रिंशच्छती बन्दिजनानाम् । तथा चतुरशीतिस्तडागा
सुबद्धाः । चतुःशती षष्ठ्यधिका वर्षाणां, पाषाणमयानि द्वात्रिंशद्गुणाणि
दन्तमयजिनस्थानां चतुर्विंशतिः, विंशं शतं मागघटितानाम् । सरस्वतीक
ण्ठाभरणादीनि चतुर्विंशतिर्विरुदानि । चतुःषष्टिर्मसीतयः वस्तुपालस्य । दक्षि
णस्यां श्रीपर्वतं यावत्, पश्चिमायां प्रभासं यावत्, उत्तरस्यां केदारपर्वतं
यावत्, पूर्वस्यां वाणारसीं यावत्तयोः कर्त्तनानि । सर्वाग्रेण त्रीणि कोटिश
तानि चतुर्दशलक्षा अष्टादशसहस्राणि अष्टशतानि द्रव्यव्ययः । त्रिषष्टिवारात्
सङ्ग्रामे जैत्रपदं गृहीतम् । अष्टादश वर्षाणि तथोर्व्यावृतिः ।

श्रीवस्तुपालतेजःपालयोः प्रबन्धः समाप्तः ।

प्रशस्तिः—श्रीप्रश्नवाहनकुले कोटिकनामनि गणे जगद्धिते ।

श्रीमध्यमशास्त्रायां हर्षपुरायाभिधे गच्छे ॥ १ ॥

मलधारिविरुद्विदितश्रीअभयोपपदसूरिमन्ताने ।

श्रीनिलकसूरिशिष्यः सूरिः श्रीराजशेखरं जयति ॥ २ ॥

तेनायं सृष्टुगर्भमुग्धामुग्धावबोधकामेन ।

रचितः प्रबन्धकोशो जयताञ्जिनपतिमनं यावत् ॥ ३ ॥

तथा—कटारवीरदुस्माधवंशमुकुटो नृपौघगीतगुणः ।

वृन्वृत्तापुरकारितजिनपतिमदनोच्छलत्कर्त्तुः ॥ ४ ॥

वप्पकमाधोस्तनयो गणदेवोऽजनि मपादलक्षमुवि ।

तद्गुर्ननकनामा तत्पुत्रः सोढको दृढधीः ॥ ५ ॥

तत्सूनुः सामन्तः स्वकूलनिलकोऽभवज्जगन्मिहः ।

दुर्भिक्षदुःखदलनः श्रीमहमदमाहिगौरविनः ॥ ६ ॥

तज्जो जयति सिरिभवः षट्दर्शनपोषणो महणसिंहः ।

दिल्लयां स्वदत्तवसतो ग्रन्थमिमं कारयामास ॥ ७ ॥

शरगगनमनुमिताब्दे १४०५ ज्येष्ठामूर्त्यायधवलपञ्चम्याम् ।

निष्पन्नमिदं शास्त्रं श्रीत्रध्येत्रोः सुखं तन्यात् ॥ ८ ॥

INDEX OF HISTORICAL NAMES IN THE VASANTAVILASA

पृष्ठम्	पृष्ठम्
अजय १०. १४	जयसिंहदेव ११. २६; ४६. १३ & १७
अन्ध १३. १०	जाङ्गल १२. १३; १३. १३
अपराजितकवि १०. ० ७	जावडि ७१. ६
अम्बड १३. ११	जेवसिंह ६. १०; ७७. ७; ७८. ६; ७९. १४. & २२
अर्णोराज १०. ११	जेजःपाल १४. २२; १७. २; २०. १८ & १९; २०. १८ & २८; २१. २१; ६६. १२; ७०. ०
अश्वराज १४. १०	दामोदर १०. २०
आदिनाथ १३. ०५	दुर्लभराजदेव ११. ९
आशागाज १०. १४	देवमणि ९. ३
अद्यमणि १४. ४	धवल १०. २
अपरी १३. ११	धाराधन ११. २९
अर्णो १३. १०	नागाज ६६. २६
अङ्गण १०. १३	नेमि ६६. ४
अन्तल १०. १४	पद्मादिन्य ६. २
अमागदेवी ११. २०; ६६. १४	पाण्ड्य १३. १४
अमागपाल ११. १; ४६. ०१	प्राग्वाट १४. ३
अणदेव ११. ३	वर्ग १०. ०
अणल १३. ५	वडाल १०. १४
अङ्गण १३. १३	बालेन्दुमणि १०. २१
अल १६. २८, २७. ८ & ११	भामदेव ११. १३; १२. २६
अण्डप १४. ३	भृगुपाल २६. २९; २७. २, ८; ११ & १६
अन्तप्रभ ११. २०; १५. ६; ६६. ४	भोज ११. १६; २१. १२
अण्डप्रसाद १४. ४	मण्डलाधिपति ११. ८
वाष्पण्डराज ११. ०	मण्डलदेवी ४६. १७
वाहमान १०. ३ & २० ०	मरुभूषा २२. १
वृद्धक्य ६६. २७	मरुदेव १४. २३
वैय १३. १६	मल्लिकार्जुन २३. ११
वौड १३. ५	मागव २१. १३; २२. २८
वौलुक्य १. १०; १०. १७; & १६. १९	
वगजसम्पन ११. १	
वगन्द ७२. ३	

पृष्ठम्			पृष्ठम्		
मालवक्षितिधर	२० १०			४ ६ १३; १० १
मालवीय	१३, १०; २०, २०			६ २६; ११, १०
सुज	२१, १०			१३, ७
सुजाल	४, २३	वाग्भटदेव	७१, ७
मूलराज	१०, २०; १०, २४;	वामेयजिन	६६ २१
		४०, १३; ४६, १ & ७	विजयसेनमरि	११ २ & २६
मोड	४ १०, ४, १०	वीरधवल	१६ १६; १६ ४
यदु	२०, १० & २० ७			२० १० & २३ ७
गार्जामनी		६१, ११			११; २० १६ ७
रादादिनाथ	१०, १४			२०, १६; १० ७
गणु	४१, ०			३०, ४
ललिताङ्गी	१० ४, ३७, १०,	गङ्गा	२०, २६; २०, १०
		४१, ४१			२० १६ २४; ७
लवणप्रसाद		१०, १० & १०			२०, २४, २० ६
लाटपति	१०, १०, १० ११;			२०, २७ ७ ६ १
		२० १३ २० १४	गिलादिन्य	...	२०, ६
यङ्ग	१०, १०	श्रीभट	...	२०, १३
यज्ञभराज	११, ६	सिद्धराज	४३, ११
वसन्त	...	२७ २०, २० १०,	सिद्धाविष	१४, ७
		२० १७, ६० ७	सिन्धुराज	२७ १
		६० १०, ३३, २०	सिन्धुराजजनय	२०, १० & २७ २४
वसन्तपाठ	६ १० १० २०,	सोम	१०, ६
		१० १०, १०, २० १०,	सोमनाथ	...	१० २३, १०,
		२० २०, २० २०,			१०, ६०, ७ ६ १०
		२०, २०, २४ १,	सोमेश	...	२०, १० & १०, १०
		२०, १० ६ १०,			१०, ३०, २१
		२० १६ ६ २०,	रविभटमरि	१० २०
		२७ ४ ६ २०, २०	रण	१०, ११

INDEX OF GEOGRAPHICAL NAMES IN THE VASANTAVILĀSA

पुष्टम्			पुष्टम्		
अणहिलपाटक	...	६. ७४	भृगुपुर	...	२८. ९
अम्बिकासाव	...	६८. १३	मरु	...	९१. ९
अवन्ति	...	११. ९	माण्डलपत्तन	...	४६. १
आलोकनसाव	...	६८. १३	मोडिक	...	४. ३
उज्जयन्त	...	१४. १६; ६१. ९	मेवा	...	२७. २६
उज्जयिनी	...	१७. १	मेवत	...	४६. २२; ६१. १७; ६२. १४ & २८; ६७. २; ७९. १
कच्छ	...	६१. ९	लाट	...	६१. ९
गौड	...	६१. ९	दणसाक	...	२१. १३
डाहल	...	६१. ९	यङ्ग	...	२१. ९
दुर्लभराजसाव	...	९. ७६	शत्रुज्ञय	...	१४ १६; ४६ १६ & २२; ७९. १
नर्मदा	...	२३. ८	साम्बसाव	...	६८. १३
पादलिप्त	...	१३. १७	मौराष्ट्र	...	२८. ८
प्रद्युम्नशृङ्ग	...	६८. १३	मन्मथनीर्थ	...	१७; २०. २०. २४ & २६; २१. १६.
प्रभासनीर्थ	...	१६. ७			
प्रियमेल	...	१८. २३			
बाहुकोड	...	४६. १८			
भृगुकच्छ	...	२१. १६			

NOTES.

P. 4. 1. 3 मोढेरक—is the modern town of Modhera in Kadi District. The account of the author's गृहस्थाथम given in the following verses is not to be found in any other work of the author.

P. 4. 1. 30. हरिभद्र was the Guru of Bālachandra. The lineage of Bālachandra is given at length in his commentary on the Upadeśa Kandali of Āsada. In the Chandra Gacchiha, there flourished Pradyumna Sūri who administered religious advice to the king of Talavātaka. Chandraprabha Sūri who succeeded him composed a morning hymn to Jina. After him, came Dhaneśvara who got the mantra from his deceased Guru and instructed the goddess of Samayū Town. He had four pupils Virabhadra, Devasūri, Devabhadra and Devendra Sūri like the four hands of Sarasvatī. The last Devendra Sūri who stayed in Maudali Town which abounded in Jain temples performed the installation ceremonies of the temple of Lord Mahāvira at Mandali. He with his own hand made Bhadreśvara Sūri of imperishable fame his successor. Abhayadeva Sūri who vanquished disputants succeeded him. It was after drinking the nectar of his religious instructions that Āsada composed his Vivekamanjari and Upadeśa Kaudali. His pupil Haribradīa Sūri was well versed in six schools of philosophy and literature.

१. श्रीवीरसेन इति वज्रमुनीश्वरस्य पट्टे बभूव दशपूर्वधरस्य पूर्वम् ।
 शास्त्रा य एष जिनशासनकल्पवृक्षस्कन्धो दिगन्तरततीः मुपुवे चतस्रः ॥ १ ॥
 शास्त्राङ्कुरा गणभूतोऽत्र बभूवुरेते नागेन्द्र इत्यमलकीर्तिनदीनगेन्द्रः ।
 चन्द्रश्च सान्द्रमतिभाग्यं निर्वृतिश्च विद्याधरश्च भुवि विश्रुतनामधेयः ॥ २ ॥
 एतेषु चन्द्र इति यः प्रबभूव सूरिस्तस्य प्रकुलगुणगच्छवन्स्य गच्छे ।
 भूयांस एव भुवनत्रयवन्दनीयाः सञ्जशिरे गणधरा गुणिनो धरायाम् ॥ ३ ॥
 प्रद्युम्नसूरिरिति तेषु रतिप्रियस्य भेत्ता बभूव निखिलागमशास्त्रवेत्ता ।
 येन प्रबोध्य तलपाटपुरे नरेन्द्रमुत्पाटयां तलत एव कलिर्भूव ॥ ४ ॥
 श्रीचन्द्रगच्छनवकैरवकैलचन्द्रश्चन्द्रप्रभः प्रभुरभिज्ञतमस्ततोऽभूत् ।
 यो विश्वलोकादिदितं मुदितान्तरात्मा प्राभातिकीं जिनपतिस्तुतिमाततान् ॥ ५ ॥
 तस्माद्धनेश्वर इति श्रुतपारदृश्वा विश्वाभिरामचरितोऽभ्युदिवाय सूरिः ।
 यो मन्त्रमाप गुरुतः सुरभूयभाजः प्राचोद्ययच्च समभ्यपुरदेवतां यः ॥ ६ ॥
 तस्याभितः समभवन् भुवनप्रशस्याः शिष्याः श्रुताश्वकमलोद्धरणप्रवीणाः ।
 चत्वार ऊर्जितरुचो विदुषां निषेव्या देव्याः करा इव पुराणकविप्रसूतेः ॥ ७ ॥
 श्रीवीरभद्र इति सूरिरमीषु मुख्यः श्रीदेवसूरिरिति भूरिगुणो द्वितीयः ।
 श्रीदेवभद्र इति सूरैवरस्तुतीयो श्रीशान्तिसूरिरिति च प्रथितश्चतुर्थः ॥ ८ ॥
 श्रीमण्डलीति नगरी नगरीति कृतप्रसादसंहितारितोऽस्त्यमरावतीव ।
 देवेन्द्रसूरिसुगुर्विततान तस्यां तद्वासिना च हृदि मूर्ध्नि च वासलक्ष्मीम् ॥ ९ ॥